R. BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE
FIRENZE

LIBRI

DONATI DAL

DOTTOR ANNIBALE GIULIONI

GIURISTA

Nato a Firenze il 7 Febbraio 1807
e morto il 1º Dicembre 1895 in Firenze.

16 Maggio 1896

JO. GOTTL.

HEINECII, JC.

POTENTISSIMO PRUSSORUM REGI
a Conſil. Secr. Jur. ac Phil. in Illuſtr.
Frid. Prof. Publ. ord. Societ. Latin.
Jenenſ. Memb. Honor.

ELEMENTA PHILOSOPHIÆ RATIONALIS, ET MORALIS

Ex Principiis admodum evidentibus
juſto ordine adornata,

ACCESSERE

HISTORIA PHILOSOPHICA,
Et Index locupletiſſimus.

Editio nova & caſtigatior.

FIRENZE

VENETIIS, MDCCXL.
Ex Typographia Balleoniana.
Superiorum Permiſſu, ac Privilegiis.

Digitized by Google

B·7·4. 236

Digitized by Google

LECTORI CANDIDO

S. P.

Quamvis & ab adoleſcentia diſciplinis illis, quæ partem hominis præſtantiſſimam perficiunt, veramque rerum divinarum ac humanarum notitiam ex ipſa recta ratione derivant, magnopere me delectari meminerim, & poſtea ita Deo viſum fuerit, ut publicum earum tradendarum munus in illuſtri Fridericiana mihi longe clementiſſime demandaretur: non tamen præſagivit unquam animus, fore ut poſt tot eximios philoſophos aliquid hujus generis in lucem emitterem, aut compendiorum, quorum ipſa fere copia inopes reddimur, numerum a me amplificandum exiſtimarem. Cum aliæ enim rationes, tum vel maxime ea de re cogitare me vetuit partim juris docendi dicundique perpetuus labor, qui extremis annis, dum Halæ vixi, me ſibi totum vindicavit, partim munus Antceeſſoris, in illuſtri Franequerana ab illuſtriſſimis Friſiæ Ordinibus mihi præter omnem ſpem atque expectationem conditionibus ſatis ſplendidis

liberaliter decretum, in quo de priſcis illis amoribus meis, ideſt, de philoſophia, paulo minus, quam antehac, ſollicitus, tempus fere omne, quod a publicis privatiſq e lectionibus vacuum habui, illuſtrandæ jurisprudentiæ, variiſque libellis juridicis ſcribendis conſecravi. Quin, ut fatear, quod res eſt, nunquam fortaſſis me ad priſtina illa philoſophiæ ſtudia ita totum retuliſſem, ut aliis viam, qua ad ſapientiam itur, docendo ſcribendoque monſtrare conſtituerem, ſi meo res actæ eſſent arbitrio. Noveram ſane, quam periculoſum hoc ſæculo ſit, vacare philoſophiæ, & quid rectæ rationi conveniat repugneve, libero a præjudicatis opinionibus animo inveſtigare. Non ignorabam, quantis plerumque odiis, quot conviciis, quin & ſtructis inſidiis nonnunquam, res geratur, ubi quis ab alterius opinione ſuam ſejungit ſententiam. Denique ipſa me docuerat experientia, ſi in ullo diſciplinarum genere, in philoſophiæ ſane ſtudio, ubi minime oportebat, quam maxime regnare auctoritatis humanæ præjudicium, & ſtudioſam juventutem magis plerumque, qua itur, quam, qua eundem eſt, ire. Habent fere ſæcula ſingula certam philoſophandi methodum, quæ aliquandiu ſola publici ſaporis eſſe ſolet, adoleſcentibuſque tantiſper ad palatum eſt, dum alius quidam philoſophus non ſine ſtrepitu in ſcenam prodeat. Fuit, quando homines furfure ſcholaſtico paſcebantur, ſibique videbantur in cælo verſari, ſi de hæcceitatibus, quidditatibus, futu-

ſuturitionibus, individuationibus, & mille nugis metaphyſicis, multa, nec ſibi nec aliis intellecta, proferre, ſyllogiſmos in qualibet figura & modo tornare eoſdem ad primam reducere, regulas ex locorum dialecticorum armario, depromptas, tamquam tela, vibrare, ſophiſmatibus puerilibus etiam in re ſeria ludere, ludenteſque his crepundiis formaliter in ruborem dare didiciſſent. Fuit, quando evileſcere hæc ſacra, & ſapientiæ ſtudioſi rebus aliis, puta, illis primi, ſecundi, tertii elementi particulis, illis cæli vorticibus, impreſſa illa mentibus mortalium entis perfectiſſimi idea, ſolibus denique in planetas degenerantibus, & mechanicis rerum omnium cauſſis unice delectari, & hæc ſimiliaque adeo pro Sibyllæ foliis habere cœperunt, ut non philoſophus, ſed rerum omnium ignarus, videretur, qui mentem in glandula pineali deliteſcere, Cartheſiumque ſolum ſapere, negare auſus eſſet. Mirabatur tum orbis litterarius, ſe ex Ariſtotelico tam cito factum eſſe Cartheſianum: ſed multo magis paulo poſt mirabatur, quum alibi philoſophiam corpuſcularem & atomiſticam, alibi novum genus philoſophandi ex Cabbalæ, ſcholæ Pythagoricæ & Platoniſmi principiis conflatum, invaleſcere animadverteret. Quo obſcurior, magiſque a ſenſu communi remota erat hæc philoſophia, quo plura, eaque horribilia myſteria promittere videbatur: eo magis aliquandiu placebat ingeniis novaturientibus, donec alii occuparent cathedras, qui vel in nullius verba magiſtri

jurantes genus philoſophādi ἐκλεκτικὸν commendarent, vel juvenes a pulvere & radio excitatos ad profundiorem metaphyſicam & philoſophiam mathematicam revocarent, & non niſi ſublimiores iſtas ſpeculationes, quas Leibnitio, Nevvtono, aliiſque magnis ingeniis debemus; philoſophematum nomine dignas arbitrarentur. Ita ſemper evenit philoſophiæ, ſcientiarum pulcherrimæ, quod ſolet formæ veſtimentorum, quæ ſingulis non dicam ſæculis, ſed luſtris immutatur. Quemadmodum enim jam longiores tunicæ placent, jam breviores, modo anguſtiores manicæ, mox prolixiores oculis blandiuntur; nihil ut nobis magis ridiculum videatur effigie, hominem pro ſuperioris ſæculi genio quam ſplendidiſſime veſtitum oculis noſtris ſubjiciente: ita & philoſophia alio tempore alia ad palatum eſt, ut viro philoſophorum recentiſſimorum imbuto principiis, non minus ridiculæ videantur veterum meditationes, quam nobis majorum noſtrorum habitus videtur. Et erit tamen, niſi fallimur, tempus, quando & horum luminibus officient alii, non multo poſt μετὰ πολλῆς φαντασίας in hoc theatrum prodituri. Rerum enim omnium, heus, quædam viciſſitudo eſt, nec ita profecto ſe habent ſtudia mortalium, ut una eademque res diu admodum placere poſſit. Quod adoleſcens & præceptore me audire memini, veteranis philoſophis idem plerumque fatum incumbere, quod ſartoribus, noviſſimæ veſtimentorum formæ ignaris: id verum eſſe plerique cum tædio ac dolore experti ſunt. Hæc itaque omnia quo ſæ-

ſæpius mecum adhibita in conſilium ratione, agitavi, LECTOR CANDIDE, eo beatiores ſemper illos credidi, qui, alio honeſto vitæ genere delecto, Deo reique publicæ ſerviunt, & naufragia iſta ex littore ſpectantes, ſibi, non aliis, philoſophantur. Ac proinde ex eo tempore, quo docere juriſprudentiam, & negotioſum iſtud de jure reſpondendi munus pro virili ſtudui ornare, eam mihi ipſe legem dixeram, ut mihi philoſopharer: nec tam aliorum, quam meis uſibus, meditationes meas deſtinarem, tantoque magis hoc inſtituto meo me delectatum fateor, quanto jucundius erat, extra horrida iſta, nulloſque triumphos habitura, philoſophorum bella, ac veluti extra teli jactum poſitum, ſolida tamen, quæ ex ſapientiæ ſtudio percipitur, voluptate quotidie perfrui.

Enimvero philoſophantem ita, & ſecum habitantem in cathedram philoſophicam me iterum retraxit rerum omnium arbiter, Deus, voluitque, ut quemadmodum olim Halæ; ita jam in hac illuſtri Viadrina, haſce diſciplinas una cum juriſprudentia traderem, & eas quidem potiſſimum, quæ intellectum ad inveſtigandam dijudicandamque veritatem; voluntatem ad virtutem atque honeſtatem inſtituunt, & quas omnium primas ac præcipuas olim judicabat Socrates, dum & diſſerendo homines ad comprehendendam veritatem perducere conabatur, & philoſophiam ipſam, a monſtris & otioſis ſpeculationibus perpurgatam, devocabat e cælo, collocabat in urbibus, & in domos etiam introducebat, jubebatque de bonis & ma-

malis, juſtis, injuſtiſque, quærere. Quamvis autem huc evocatus neſcio qua futuri præſenſione ominarer, non æque omnibus gratam fore hanc muneris utriuſque conjunctionem, idque augurium me non per omnia fefelliſſe videatur. divinæ tamen voluntati parere nihilominus decrevi, nec animum, invidiam veritus, deſpondi, ſed novam mihi hanc palæſtram fore ſtatui, in qua, quantum in philoſophia profecerim, quantum invidia & bile flaveſcentium hominum voculas contemnere, ferociſſimum quemque humanitate, modeſtia, officiis, emollire, amicos veros fide atque obſequio retinere, moreſque pro virili omnibus probare bona fide didicerim, periculum fieri oporteat. Hinc divino fretus auxilio, quod mihi a tot annis nunquam defuit, prælectiones meas, non juridicas, tantum, ſed & philoſophicas, non ſine quadam fiducia auſpicatus, luculenter intellexi, me ſpe mea non eſſe deceptum. Vidi enim, quod præfiſcine dixerim, erectioris indolis juvenes, qui antea philoſophiam tamquam infructuoſum, & inamœnum ſtudium adſpernabantur, catervatim ad has acroaſes confluere, & jam perſentiſcere paulatim, quam præclarum ſit, rectam rationem perficere, & in inveſtiganda dijudicandaque veritate exercere ingenium. Ne autem ſtudioſæ juventutis utilitati ulla in re deeſſe viderer, eſſentque, quæ in prælectionibus meis ob oculos haberent, ELEMENTA hæc PHILOSOPHIÆ RATIONALIS, & MORALIS typis exſcribi paſſus ſum, in quibus, quid

quid præſtiterim, paucis, ſi operam dederis, monebo.

In Philoſophia Rationali, ſeu Logica, id egi, ut præcepta omnia ad finem, quem in invenienda, dijudicanda, communicandaque cum aliis veritate conſiſtere, omnes omnino fatentur, unice referrem. Itaque non ſolam artem ſyllogiſticam, non ſolam differendi diſputandique facultatem, ad quam plerique libelli Logicorum comparati ſunt, mihi tradendam credidi, ſed præcipue, quo ordine, quaque methodo progrediendum ſit omnibus, qui veritatem reperire, eamque a falſo diſcernere cupiunt, perſpicue monſtravi. Hinc, explicatis intellectus operationibus, perutilem de ideis doctrinam accurate expoſui, oſtendique, quomodo quilibet, comparatis ſibi claris, diſtinctis atque adæquatis ideis, definitiones ac diviſiones rite formare, ex earum comparatione varias propoſitiones, axiomata, poſtulata, theoremata, problemata, corollaria elicere, ratiocinationes ſine erroris periculo nectere, experiendo denique, meditando, legendo, diſputando, docendoque veritatem tum reperire, tum cum aliis communicare, quam facillime poſſit. Non diſplicebunt, uti opinor, quæ de his omnibus, nec non de veritatis certæ ac probabilis diſcrimine, de variis veriſimilitudinis gradibus, de ordine in meditatione, lectione librorum, & diſputationibus obſervando, de interpretatione porro, aliiſque capitibus ſcitu neceſſariis, non minus, quam jucundis, paſſim diſſerui. Quos aliquando duces ſequutus

 ſim,

ſim, (neque enim me puduit, ab aliis bene animadverſa in ſyſtema meum recipere,) ingenue faſſus ſum in ſcholiis, quæ paragraphis pleriſque ſubjunxi. In iiſdem præcepta ipſa non paucis, iiſque perſpicuis, & petitis ex univerſa philoſophia exemplis illuſtravi. Quid enim abſurdius aut tædioſius eſt, quam perpetuo ingeminare illa vulgaria: *Petrus currit*, *homo eſt animal*, & ſimilia, ſine quibus hæc ſacra ſibi non conſtare, exiſtimarunt veteres?

In Philosophia Morali mentis humanæ naturam, hominum mores ac vitia, horumque ſigna & characteres, naturam item boni, tum generatim, tum in ſpecie ſummi illius ac præſtantiſſimi, cujus in peſſeſſione vera poſita eſt felicitas, itemque ejus effecta, in quibus virtus & tranquillitas animi eminent, denique cognitionem ſui ipſius, & reliqua, quæ recta ratio commonſtrat, media, ad veram beatitudinem adſpirandi, ita explicavimus, ut, quod quidem hanc diſciplinam pulcherrimam imbibituro neceſſarium ſit, nihil omnino prætermiſiſſe nobis videamur. Fatemur, nobis doctrinas plures communes eſſe cum aliis, imprimis etiam cum theologo venerabili, Jo: Franc. Buddeo, cujus olim philoſophica præcepta Halæ vice plus ſimplici interpretati ſumus. Neque tamen ullius ſcrinia expilavimus, & pleraque ejus generis præcepta vel ex principiis noſtris ſua ſponte fluunt, vel plane aliis ſuperſtruuntur fundamentis. *Hujuſmodi voces non eſt, quod hujus vel illius eſſe judices: publica ſunt. Quod fieri in ſenatu ſolet,* ſa-

faciendum ergo in philoſophia quoque exiſtimo, quum cenſuit aliquis, quod ex parte mihi placeat, jubeo illum dividere ſententiam, & ſequor, inquit Seneca Epiſt. XXI. Ex quibus principiis ſingulas concluſiones hauſerim, ſtatim iis incurret in oculos, quos citatos in parentheſibus paragraphos evolvere haud piguerit. Operam enim in utraque diſciplina dedimus, ut doctrinas, quoad ejus fieri poſſet, accurate inter ſe connecteremus. In ſcholiis ſæpe demonſtrationem propoſitionum uberiorem; aliquando explicationem earum perſpicuam; non raro etiam veterum ac recentiorum teſtimonia reperies. Nolim vero exiſtimes, ideo me hæc ex adverſariis huc tranſtuliſſe, quaſi illa aliquid probare credam, (obſervabis enim, niſi me animus fallit, me alia plane demonſtrandi ratione uſum,) ſed adjeci hæc, ut doctrinas noſtras ne veteribus quidem, rectam rationem ſequutis, ignotas fuiſſe, intelligeres. Veritas tantum una eſt, eaque hominem, qui rectam rationem in conſilium adhibet, non magis poteſt fugere, quam ſolis ſplendor oculum bene adfectum. Quemadmodum itaque animalia quædam oculis conniventibus, alia apertis, incomparabile illud orbis lumen intuentur, & omnia tamen, modo cæcitate non laborent, aut intra terræ viſcera deliteſcant, ſolem vident: ita qui illam mentis aciem, quam rationem adpellamus, unquam intenderunt, ii ſane veritatem perſpexiſſe videntur, quamvis alii eam veluti per nebulam, alii multo accuratius viderint. Quam jucundum vero eſt, videre il-

lum conſenſum in doctrinis pleriſque, & iis quidem quam maxime ſublimibus? Quam ad excitandum virtutis ſtudium utile, audire philoſophos, quantumlibet veræ Dei cognitionis ignaros, tam multa pie ac ſapienter de virtute aliiſque rebus moralibus diſſerentes? Quam præclarum denique, horum dictorum elegantiam atque acumen expendere? Accedit, quod hac mundi ſeneſcentis ac pene deſipientis ætate plerique eo philoſophandi genere delectantur, quod aliquid profani, vel ſaltim παράδοξόν τι ſapit, & quale vel Spinoſam & Tolandum, vel Hobbeſium, Bælium, ac illos præcipue, quos novorum vocabulorum architecti *eſprits forts* ſalutant, excoluiſſe conſtat. Si quis ergo hodie ſeſe ab his ſejungit, ſi philoſophiam ſobriam, & cum Dei, entis perfectiſſimi, cognitione conjunctam, ſectatur: non deſunt omnino, qui vel nimis, uti ajunt, theologica, vel vulgaria, vel plus juſto ad pietatem, quæ tam pravis ingeniis pro ſuperſtitione eſt, compoſita illius præcepta clament. At opinione ſua illos falli, non melius conſtabit, quam ſi talia ab ipſis paganis, duce recta ratione, agnita eſſe, oſtenderimus. Id igitur voluimus præſtare, ubicumque ejuſmodi doctrinas proponi animadvertimus, quæ profanis ingeniis theologica magis, quam philoſophica, ſolent videri. Quemadmodum vero jucundum pariter ac utile putavimus, harmoniam doctrinarum noſtrarum cum aliorum philoſophorum placitis oſtendiſſe: ita non minus nos delectatos fatemur, quoties ex principiis no-

noſtris ejuſmodi doctrinas fluere vidimus, quæ concordiam rationis & revelationis, quam Euſebius in Præparatione Evangelica, Clemens Alexandrinus in Stromatibus, Dan. Huetius in Quæſtionibus Alvetanis, aliique viri docti juſtis voluminibus oſtendere anniſi ſunt, evidenter demonſtrarent. Quid enim religioni noſtræ honorificentius, quid ad agnoſcendam ſcripturarum divinitatem magis idoneum eſt, quam quod in tanta myſteriorum & doctrinarum ſublimitate nullam doctrinam moralem, rectæ rationi adverſam, inculcet, nihilque præcipiat, quod non & ipſa ratio ſanctum, honeſtum, Deoque agnoſcat digniſſimum? Et hinc eſt, quod in iiſdem ſcholiis & ſcripturæ ſacræ teſtimonia, quæ doctrinis meis ſuffragantur, addidi, eum tamen adhibens modum, ut non temere notarem, quæ jam tum ſatis nota, ſeque ſua ſponte omnibus quam facillime oblatura videbantur.

Tametſi autem id præcipue conſilium cepiſſem, ut *philoſophiæ rationalis* ac *moralis* prima elementa adornarem: præmittendam tamen putavi epitomen HISTORIÆ PHILOSOPHICÆ breviſſimam, quia illius plane ignaros eſſe non debere cenſeo, qui philoſophiæ ſe dare conſtituerint. Et qui fieri quæſo poſſet, ut quis methodo philoſophandi eclectica recte utatur, qui, quid a philoſophis inventum præceptumque ſit, prorſus ignorat? Et quo pacto is doctrinas philoſophorum cum rectæ rationis principiis contendet, qui, quid illi ſtatuerint, & cur eas ſententias adoptarint, ſcit juxta cum igna-

ignariſſimis? Ut jam non dicam, quam admirabilis utilitas ex hujus hiſtoriæ intelligentia cum ad alias diſciplinas, tum ad juriſprudentiam, quæ ex Stoicorum principiis pene tota conflata eſt, redundet? Quantumvis autem in adornanda hac hiſtoria brevitati ſtuduerim: non tamen reliqui quidquam putavi faciendum, ut, quæ in ea tradidi, omnia ex genuinis fontibus probarem, ipſoſque auctorum libros eorumque capita diligenter adſcriberem. Ceterum Index, quem opuſculo ſubjunctum vides, doctrinas, quas tradidimus, omnes, earumque ſedem facile tibi indicabit. Ejus conficiendi curam in ſe ſuſcepit amicus quidam conſultiſſimus, quem omnem adhibuiſſe diligentiam, eo minus dubito, quo magis mihi comperta eſt illius induſtria.

Unum addo, me, quamvis doctrinas, in hoc opuſculo explicatas, non niſi matura prævia cogitatione animo conceperim, non tamen iis elaborandis tantum vel temporis, vel diligentiæ, impendere potuiſſe, quantum vel optabam ego, vel res ipſa a me flagitabat. Quum enim hæc elementa prælectionibus meis ſervire vellem: contigit ſæpe numero, ut vix quædam in ſchedulas conjecerim, quum ea ſibi ſtatim ſubmittenda eſſe urgerent operæ, ceu fieri ſolet in vita hac negotioſa, quam in Academiis vivimus. Elegantiora itaque atque uberiora omnia haberes, ſi limam adhibere & ſingula ſemel iterumque expolire licuiſſet. Sed id quidem mihi jam non licuit per temporis anguſtiam, molemque occupationum,

quæ

quæ hæc ſcribenti quotidie incubuit. Si quid igitur accuratius dicendum fuiſſe judicaveris: facile me tibi adſentientem habebis, at ages tamen, quod æquitate tua erit digniſſimum, ſi in opuſculo pene extemporario non omnia ad vivum reſecaris. Non hæc ſcripſi, ut ulli mortalium inferrem injuriam: Neminem, quod quidem ſciam, momordi, nemini bellum indixi, cum nullo omnino viro docto contendi immodeſtius, etiam ubi me diſſentire ipſa veritas coegit. Quare nullam virtutis atque æquitatis rationem habuiſſe videretur, quiſquis mecum in arenam deſcendere, & de doctrinis meis mecum digladiari vellet. Si cui tantum otii fuerit, ut calamum ſtringat: at mihi non erit, ut reſpondeam iis, qui in muſtaceo laureolam quærunt, aliorumque famam arrodendo ſibi famam comparare ſtudent. Non horum hominum judicio ſtat caditque exiſtimatio boni viri, nec multum gloriæ ſibi parare ſolent, qui maledicendo docent, ſe nec ſentire bene, nec dicere didiciſſe. Tu vale, LECTOR CANDIDE, &c, ſi tibi hoc ſtudium meum non plane diſplicuerit, alteram quoque horum philoſophematum partem, quæ JUS NATURALE & PRUDENTIAM CIVILEM complectetur, a me exſpecta. In illuſtri Viadrina ipſis Idib. Mart. cIↃ IↃcc XXVIII.

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova

AVendo veduto per la Fede di reviſione, ed approvazione del P. Fr. Paolo Tommaſo Manuelli Inquiſitore nel Libro intitolato: *Jo. Gotl. Heinecii J. C. Elementa Philoſophiæ Rationalis & Moralis &c.* non eſſervi coſa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per atteſtato del Segretario noſtro, niente contro Principi, e buoni coſtumi, concediamo licenza, che poſſi eſſere ſtampato, oſſervando gli ordini in materia di Stampe, e preſentando le ſolite copie alle pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 20. Agoſto 1740.

(Gio: Pietro Paſqualigo Rif.
(Gio: Emo Proc. Rif.
(

Agoſtino Biachi Segr.

Adi 25. Agoſto 1740.
Regiſtrato nel Magiſtrato Eccellentiſſimo degli Eſecutori contro la Beſtemmia.

Vettor Gradenigo Segr.

E L E-

ELEMENTA PHILOSOPHIÆ RATIONALIS ET MORALIS.

PARS PRIMA.

HISTORIA PHILOSOPHICA.

CAPUT PRIMUM.

De Philoſophia generatim.

§. I.

PHILOSOPHIA, cujus præcipuas partes veluti in nucleo exhibere conſtituimus, eſt *cognitio* * *veri & boni, ex recta ratione derivata, & ad veram hominis felicitatem comparata.* Quid Philoſophia?

* Quum vero *ſcire* vel *cognoſcere*, quod recte animadvertit Ariſtot. *Poſter. Analyt. I.* 2. 1. ſit *cauſſam, propter quam res eſt, eamdem eſſe rei cauſſam, nec poſſe eam aliter ſe habere, cognoſcere*, facile patet, non hic intelligi

ligi ſcientiam *vulgarem*, ſed *ἀκροαματικὴν* & *ſolidam*.

§. II.

Quid recta ratio? Recta ratio nobis eſt *facultas ratiocinandi*, id eſt, *veritates alias ex aliis per neceſſariam concludendi rationem * eliciendi*.

* Quamvis autem ſemper bene ratiocinetur recta ratio, niſi præjudicatæ opiniones ipſi veluti tenebras offundant: non tamen ſemper ratiocinatur ex principiis certis atque evidentibus; ſed ſæpius hypotheſim adſumere cogitur. Quia itaque *principium* certæ atque apodicticæ *hypoteſis* probabilis cognitionis fundamentum eſt: utriuſque cognitionis ſpecies in philoſophia occurrere omnino oportet.

§. III.

Philoſophia eſt dogmatica non ſceptica. Ex quo facile patet, philoſophiam SCEPTICAM, quia nihil cognoſci poſſe profitetur, philoſophiæ nomen haud mereri (§. I.) ſed DOGMATICAM.

§. IV.

Nec traditionaria, ſcripturaria, ſectaria. Nec obſcurum eſt, id vocabulum attribuendum non eſſe ſcientiæ veri & boni, quam vel a majoribus per manus traditam accepimus, vel ex ſcriptura ſacra hauſimus, vel ex doctis cujuſdam præceptis repetiimus. Unde exſulat philoſophia TRADITIONARIA, SCRIPTURARIA, SECTARIA, quum nulla harum ex recta ratione derivetur. (§. II.) *

* Omnium enim harum principium cognoſcendi eſt *auctoritas* vel *majorum*, qua præcipue barbari nitebantur, vel *ſcripturæ ſacræ*,

eræ, ex qua Jo. Amos Comenius aliique recentioris ævi ſcriptores philoſophari cœperunt, vel *unius hominis*, quæ ſectariis pro oraculo eſt.

§. V.

Hinc diviſiones philoſophiæ, quas vulgo adferunt, pleræque abſonæ ſunt ac minus accuratæ. Quamvis enim aliam dicant VERAM, aliam FALSAM; aliam SCEPTICAM, aliam DOGMATICAM: aliam denique ECLECTICAM, aliam SECTARIAM: falſam tamen necnon ſcepticam & ſectariam non magis accurate dixeris philoſophiam, quam ſtatuam hominem. (§. III. IV.) Falſæ philoſophiæ diviſiones.

§. VI.

Quum porro ad veram hominis felicitatem comparata ſit philoſophia, (§. I.) taliſque ſit finis, qualia ſunt media: conſequens eſt, (1) ut ultra peram philoſophentur, qui de ſempiterna felicitate conſequenda præcepta, ex recta ratione deprompta, pollicentur. (2) Ut ſubtiliores ſpeculationes tanto minus ad ſapientiæ ſtudium pertineant, quanto minus conjunctæ ſunt cum vera hominis felicitate. * Finis philoſophiæ.

* Hinc merito cordatioribus vapulant Scholaſtici Doctores ob ſpeculationes de rebus, quæ vel humana ratione indagari nequeunt, vel ſaltim nihil faciunt ad generis humani felicitatem. Vid. Ad. Tribbechov. *de Doctor. Scholaſt. Cap. IV. p. 65. ſeq.*

§. VII.

Quia denique philoſophia in veri & boni cognitione conſiſtit: (§. I.) ea philoſophiæ Diviſio in inſtrumentalem.

theoreticam, & practicam, phiæ pars, quæ mentem *ad veri cognitionem præparat*, INSTRUMENTALIS; quæ eamdem *cognitione illa imbuit*, THEORETICA: quæ denique illam *ad verum bonum perducit*, PRACTICA ſolet adpellari. *

* Primam veteres λογικὴν alteram φυσικὴν tertiam ἠθικὴν vel πολιτικὴν adpellabant, vocibus his in latiore ſignificatione acceptis.

§. VIII.

Theoreticæ partes. THEORETICA, quum mentem cognitione veri imbuat, (§. VII.) aut in veritates *de Deo*, *ſpiritus* & *mente*, inquirit, aut, quid circa *rerum naturalium cauſas* verum ſit, indagat. Priore caſu METAPHYSICES, poſteriore PHYSICES nomine venit.

§. IX.

Nec non practicæ. Denique quum PRACTICA viam ad bonum oſtendat: ea vel, quid generatim *bonum*, vel in ſpecie, quid *juſtum*, *honeſtum*, *decorum*, vel *utile* ſit, docet. De *bono* in genere ETHICA; de *juſto*, *honeſto*, & *decoro* JUS NATURALE, de *utili* POLITICA & OECONOMICA agunt.

§. X.

Cur hiſtor. philoſophica præmittenda? Quemadmodum igitur tam præclara eſt illa cognitio, ut homines eam fere ab ipſis orbis terrarum incunabulis incredibili ſtudio excoluerint: ita operæ pretium fuerit, reliquis philoſophiæ partibus præmittere HISTORIAM PHILOSOPHICAM, ſed veluti in nucleum, quoad ejus fieri poteſt, compactam.

CAPUT II.

De Philoſophia Traditionaria.

§. XI.

PHiloſophia antiqua vulgo in BARBARICAM & GRÆCANICAM diſpeſcitur. Nam antequam Græci alicujus nominis eſſe cœperant: barbaros ſibi jampridem laudem ſapientiæ incredibilem peperiſſe legimus. * *Philoſophia barbarica, antiquiſſima.*

* Negat hoc Diogenes Laert. I. 1. ſed argumentis ſubleſtis, & pene puerilibus, ut facile adpareat, eum patriæ amore nimio inſaniviſſe.

§. XII.

Vocabant veteres *barbaros*, quicumque Græcæ non erant originis, adeoque & Hebræi eo nomine notabantur. Nobis autem tota philoſophia barbarica TRADITIONARIA dici poſſe videtur, quum barbari omnes, reliquias ſapientiæ, a majoribus acceptas, ſancte cuſtodierint, eaſque rurſus commendarint poſteris. *Ejus indoles.*

§. XIII.

Quod quum naturæ philoſophiæ manifeſto adverſetur: facile patet, ſimplicem tantum & vulgarem fuiſſe barbarorum ſapientiam, nec parum decipi, qui ſibi inter illos viros ſubtilitatum ſtudioſos & veluti polyphiſtores fingunt. *An barbari eruditi?*

§. XIV.

Sapientiæ ſtudioſiſſima fuit gens HEBRÆA, inque ea Adamus, Noachus, Moſes, Davides, *Sapientia Hebræorum.*

des, Salomon, alii. Sed eorum tamen ſapientia magis in vera Dei notitia & ſcientia morum, quam in ſpeculationibus phyſicis conſtitiſſe videtur. *

* Id quod obſervandum contra Kircherum. Joannem de Pineda, & alios, qui patriarchis eximiam in omni genere eruditionem tribuunt. Multoque magis cavendi, qui ſuas ſententias Moſi aliiſque Hebræis adfingunt, quod fecere Edm. Dickinſ. in *Phyſica vetere & vera*, Lond. 1702. 4. *Auctor Moſis Coperniçantis* & alii.

§. XV.

An ab iis profecerint Pythagoras & Plato?

Quumque Judæi ab aliis gentibus alto fere ſupercilio deſpicerentur: parum ſane veroſimilis eſt eorum ſententia, qui Pythagoram & Platonem Judæorum ſcrinia expilaſſe, qui cum Tertulliano *Apol. cap. XXVII.* nullum fuiſſe philoſophum exiſtimant, quin de prophetarum fonte potarit. *

* Conferendi hic Jo. Cleric. *Epiſt. Crit. VII.* Jo. Alb. Fabric. *Bibl. Græca Lib. II. Cap. XII.* §. *II. p.* 450. *Lib. III. Cap. I. p.* 40. Nic. Hier. Gundling. *Hiſtor. philoſ. mor. Cap. VII.* §. *I. p.* 74. *ſeq.* qui ad oculum oſtenderunt, hæc omnia nullo idoneo fundamento niti.

§. XVI.

Secta Phariſæorum, Sadducæorum, & Eſſenorum.

Manſit ea gentis ſimplicitas, quoad templum prius ſtetit. Reverſi autem ab exſilio Babylonico græciſſare cœperunt Hebræi, & philoſophiæ Græcanicæ principia cum antiqua patrum ſapientia miſcere. Inde natæ PHARISÆORUM, SADDUCÆORUM, & ES-

& ESSENORUM ſectæ, * quas ipſe Joſeph. *Bell. Jud. L. II. Cap. VIII.* ad philoſophiam referre videtur.

* Et Phariſæorum quidem ſectam παραπλήσιον τῇ παρ' Ἕλλησι Στωϊκῇ λεγομένῃ, *ſimillimam* eſſe *ſectæ Stoicorum Germanicæ*, obſervat Joſeph. *de vita ſua Tom. II. Op. p.* 2. Sadducæos Epicuri; Eſſenos Pythagoræ principia adoptaſſe, res ipſa evincit. Et ſane, quum Eſſeni demum poſt exſilium Babylonicum innotuerint: omnino mirandum eſt. Goodvvinum *de Rit. Hebr. Lib. I. Cap. XII.* & Grotium *Part. I. Epiſt. DLII.* non obſervaſſe, facilius Eſſenos a Pythagoreis, quam Pythagoram ab Eſſenis proficere potuiſſe.

§. XVII.

Unde Cabbala?

Quæ mixtura philoſophiæ Pythagoricæ cum Hebraica adhuc in CABBALA ſupereſt, de qua quamvis magnifice permulta prædicent Hebræi: ipſum tamen ſyſtema Cabbaliſtarum plane non Hebraicum, ſed vere Pythagorico Platonicum eſſe omnes intelligunt, quos non Hebræum nomen & rerum obſcuriſſimarum admiratio in tranſverſum rapit.

§. XVIII.

Hodierna Judaicæ philoſophiæ facies.

Hodierni Judæi aut ſolis vacant ſtudiis Talmudicis, aut, ſi philoſophantur, vel Ariſtotelis, vel Cabbaliſtarum placita ſequuntur.

* Neque enim ulla eſt temere pars Ariſtotelicæ philoſophiæ, quam non Arabum exempla Hebræa veſte induerint Judæorum magiſtri. Specimen ejus rei pereruditum dedit

dit Jul. Struv. in *Diatrib. de Logica Hebræorum.*

§. XIX.

Sapientia Ægyptiorum.

Hebræis ſubjungimus ÆGYPTIOS, quos tamquam illorum magiſtros perperam nobis ſiſtunt Jo. Marshamus & Jo. Spencerus. Eos quidem ſapientiæ jam ante Moſis tempora operam dediſſe, ex *Act. VII.* 22. patet: ſed ab hac Ægyptiorum ſapientia quam diverſa fuerit illa Hebræorum, facile animadvertet, quicumque Moſis & Prophetarum fontes cum HERMETIS, *HORAPOLLINIS, & JAMBLICHI lacunis contenderit.

* Sunt hæc præcipua Ægyptiacæ doctrinæ monimenta. Quamvis enim *Hermes Triſmegiſtus* procul dubio nullus umquam extiterit, & Hermetica, quæ tanto numero exſtant, manifeſto multa ſubleſta, quin & Chriſtiana quædam complectantur; in iis tamen & Ἑρμαϊκὰς δόξας, ſeu Ægyptiacæ philoſophiæ reliquias ſupereſſe, recte obſervant viri docti. Borrich. *de Herm. & Ægypt. Sap. p.* 83.

§. XX.

Quas illi diſciplinas excoluerint?

Id conſtat, eos operam dediſſe *geometriæ*, aliiſque matheſeos, tum puræ, tum adplicatæ, partibus, id quod vel tot obeliſci, pyramides, aliæque moles ſtupendæ, ſatis evincunt. *Theologiam* eorum ac *philoſophiam moralem* Pythagoricæ fuiſſe ſimillimam, ex Jamblicho diſcimus. Habuere & multas *de rebus naturalibus* traditiones, quas maximo ſtudio occultabant, quarumque reliquias quaſdam ſervat Horapollo in *Hieroglyphicis* a Da-

Davide Hoeſchelio editis *Aug. Vind.* 1595. in 4.

§. XXI.

CHALDÆOS per omnem vitam philoſophari, ait Diod. Sic. *L. II. Cap. XXIX.* originem Sapientiæ ſuæ referebant ad ZOROASTREM, de quo incerta omnia. Oracula ejus, quæ extant a Gemiſtio Plethone, Mich. Pſello & Franc. Patricio collecta, non quidem genuina eſſe, at plura tamen philoſophiæ Chaldaicæ λείψανα complecti, non abs re cenſet V. C. Jo. Alb. Fabric. *Bibl. Græc. L. I. Cap. XXXVI. §. X.* Sapientia Chaldæorum.

§. XXII.

Ex iis oraculis patet, Chaldæos diverſas rerum emanationes, Deorumque & intelligentiarum ordines ſtatuiſſe, inter quos & ἀπαθεία occurrunt. A Deo æterno ex eorum ſententia emanavit ignis, ſeu lumen ſupramundanum infinitum, inde alii ordines rerum ac ſubſtantiarum triades variæ, quales & Platonici poſtea ſomniarunt. * Eorum ſententia de rerum origine.

* Quare nihil admirandum aut Chriſtianum continet oraculum Zoroaſtris v. 5.

Παντὶ γὰρ ἐν κόσμῳ λάμπει τριὰς, ἧς μονὰς ἄρχει.

In toto mundo lucet trinitas, cujus unitas initium eſt.

Nec non rerum emanationibus adverſatur, quod ſcribit Diod. Sic. *Lib. II.* Chaldæos mundi naturam æternam, ac initii expertem ſtatuiſſe, itemque illud Philonis in libro: *Quis rerum cæleſtium heres pag.* 386. Chaldæos docuiſſe mundum non Dei opus, ſed Deum eſſe.

§. XXIII.

Artes divinatrices. Parum quoque ſapientiæ minantur ſomnia eorum aſtrologica, artes divinatrices, magicæ, theurgicæ, de quibus fuſe Stanl. *in Hiſtor. Philoſ. Oriental. Sect. II. Cap. XVII. ſeqq.* & initiatus his myſteriis Marcus Monacus Meſopotamenus, cujus *de dæmonibus enarrationes* a Michaele Pſello editas novimus.

§. XXIV.

Perſicæ philoſophiæ auctor. PERSARUM *Zoroaſter* Chaldaico illo ætate inferior, & Dario Hyſtaſpi σύγχρονος, gentem, non ignaram veritatum præſtantiorum, multis præſtigiis ad amplectendam novam & a ſe inventam philoſophiam pellexit, ſi vera ſunt, quæ ſcripſit Thom. Hyde *de Rel. Vet. Perſar.*

§. XXV.

Magi qui? Philoſophiæ ſtudio æque ac ſacris apud eos præerant MAGI, de quorum compoſitis moribus, ſcientia aſtrologica, potentia aulica, multa exſtant veterum teſtimonia, quæ collegit Barn. Briſſ. *de Regno Perſ. Lib. II. §. LII. ſeqq.*

§. XXVI.

Eorum ſententia de Deo. De Deo male ſentiebant Perſæ, duo ſtatuentes principia contraria, *Horomazen* & *Arimanem*, & inter hos veluti medium & neutrarum partium *Mithran*. Quæ principia etiam in pluribus aliis ſyſtematibus pellucens, & ſæculo Chriſtiano tertio *Manichaiſmum* pepererunt.

§. XXVII.

Magorum reliquiæ. Quin hodiedum in Perſia ſuperſunt, qui veterem illam magorum philoſophiam ſequun-

quuntur, & a Mahumedanis *Gevvrorum* nomine traducuntur.

§. XXVIII.

Fuere & ARABIBUS, & in primis SABBÆIS, ſui *Magi*, quorum meminit Plin. *Hiſtor. Nat. Lib. XXX. Cap. I.* Quumque Arabia ab Hebræis ſubinde vocetur *Oriens: Geneſ. X. 30. XXVI. 6. 18. Job I. 3. Judic. VI. 3.* veroſimile admodum eſt, Arabes fuiſſe τὺς μάγυς ἀπ' ἀνατολῶν. *Matth. II. 1.* — Arabum magi.

§. XXIX.

Quamvis ergo vix videatur dubitandum, quin veteres Arabes veræ ſapientiæ non fuerint expertes, idque cum exemplum JOBI, tum locus 1. *Reg. X. 1.* ſatis oſtendat: poſtea tamen in meram ſuperſtitionem abiit illa Sabbæorum philoſophia. — Eorū philoſophiæ indoles.

§. XXX.

Præterquam quod de quæſtione: *cur bonis mala eveniant, quum ſit providentia?* male philoſophentur Jobi amici, *Job VI. 11. 15. XXIII. 15. ſeqq.* quos viri docti Sabbæorum ſectæ addictos non abs re ſuſpicantur, non fuit gens corporum cæleſtium cultui, &, ſi Arabes & Maimonidem audimus, ritibus divinæ legi magis adverſis dedita, quam illa Sabbæorum. * — Et deteſtanda ſuperſtitio.

* Sed quum hæc ſola Arabum & Rabbinorum auctoritate nitantur, ut recte obſervavit Jo. Cleric. *in Indic. philol. ad* Stanlei *Hiſtor. Philoſ. Orient.* voce *Sabbæi*; facile patet, quam audax ſit hypotheſis Spenceri *Lib. II. de Leg. Ritual.* & Stanlei *Hiſtor. Phil. Or. Lib. III. Cap. V.* rationes legum ritua-

rituaIium divinarum a ritibus Sabbæorum repetentium.

§. XXXI.

Indorum philoſophi.

Vicini Perſis ex altera parte erant INDI, apud quos *Brachmanes* & *Germanos* philoſophos celebrat Strabo, *Lib. XVI. p. 351.* Et Brachmanes ſub vocabulo *Braminen* etiamnum in India occurrunt, de quibus præter Palladium, Ambroſium, & Anonymum * legendus Jo. Alb. Fabricius in *Diſſert. de Brachmantibus, Hamb.* 1703. 4.

* Conjunctim hos Scriptores de Brachmanibus edidit Eduard. Biſſæus 1665. 4.

§. XXXII.

Eorũ Philoſophia.

Ex Deo hi omnia emanaſſe, mundumque nihil aliud, quam Deum extenſum eſſe cenſent, quo in Deum retracto, extremum diem adfuturum exiſtimant. Nihil ergo vere & actu exiſtere, ſapientemque ab omnibus adfectibus vacuum nihil cogitare, nihil ſentire debere, profitentur. *

* Egregie hoc ſyſtema expoſuerunt Carolus Gobien *dans la preface de l'hiſtoire de Edit de l'Empereur de la Chine*, & Franc. Bernier *dans la ſuite de ſes memoires ſur l'Empire du Grand Mogol. p.* 202.

§. XXXIII.

Et ἀπαϑεία.

Ex quo ſimul facile colligas, cur tot dolores intolerabiles virtutis cauſſa ferant ſine gemitu, & jam olim mortem nihili feciſſe dicantur Clementi Alexandrino, *Strom. Lib. III.* Nec ignotum exemplum Cala-

Calani, Indi, ſe ipſum ritu ſolemni comburentis apud Arrian. *Expedit. Alex. Lib. VII. p. 276. ſeq. edit. Gronov.*

§. XXXIV.

Simile fere jam ab antiquiſſimis temporibus fuit SINENSIUM ſyſtema. Quamvis enim ea gens ſe ſolam ſapere, reliquas volitare velut umbras exiſtimet, neque negandum ſit, illam componendis moribus multum opere impendere: (Vid. Leib. *Noviſſ. Sin. in præf.*) vere tamen Spinoziſmum redolet arcanior Sinenſium philoſophia, nec ab illa ἀπαθεία Indorum alieni ſunt ſtolidi Confucii ſectatores. * Sinenſium philoſophia.

* Notum eſt Coupletium *Confucium Sinarum philoſophum*, ſive *ſcientiam Sinenſem* Latine edidiſſe Pariſ. 1687. fol. In eo an tam horribilia ſapientiæ myſteria latitent, nuper adhuc inter viros doctos diſputatum.

§. XXXV.

Celebrantur etiam PHOENICUM Sanchuniathon & Moſchus: laudantur GALLORUM, GERMANORUMQUE Druides & Bardi, THRACUM Orpheus. Sed ut illorum obſcura eſt philoſophandi ratio: ita hujus præterea, quæ ad teleſtica ſacra pertinent, tantum phyſicæ quædam doctrinæ, ſed pauciſſimæ, ſuperſunt, de ſyſtemate plurium mundorum habitabilium, de generatione rerum omnium ex ovo, & ſimiles, de quibus Plutarch. *Plac. Philoſ. Lib. II. Cap. XIII.* & Enſchenbach. *in Epigene p. 95. ſeq.* & *p. 111. ſeq.* Nec non aliorum barbarorum.

* Sanchuniathon ſive Berytius, ſive Tyrius ſcripſit φοινικικὰ in quibus multa ad κοσμογονίαν pertinentia, ceu patet ex fragmento apud Euſeb. *Lib. I. Præp. Evang. pag.* 31. Ea ſe accepiſſe ait Sanchuniathon *ab Hierombal ſacerdote Dei Jevo*, quem Gedeonem eſſe præter Huetium credit Bochartus *in Chanaan Lib. II. Cap. XVII.* qui & totum apud Euſebium fragmentum erudite, uti ſolet, explicat. At, quæ de Sanchuniathone circumferuntur, omnia pro impoſturis venditant Jo. Henr. Urſin. *de Zoroaſtre, Hermete & Sanchuniathone* & Henr. Dodvellus *in Meth. ſtud. theol.* Vid. *Act. Erud. Lipſ. Suppl. Tom. II. pag.* 512. De Moſcho quoque omnia incertiſſima, ut nihil agant, qui cum Huetio Moſen cum Moſcho confundunt.

CAPUT III.

De Philoſophia Græcanica.

§. XXXVI.

Philoſophia Græcanicæ indoles.

MAjorem philoſophiæ ſtudio ſtrepitum dederunt Græci, qui, quamvis quædam a barbaris acceperint, hanc tamen laudem ſibi habent propriam, quod accuratiore philoſophandi ratione uſi, ſolam rectam rationem ducem vel ſequuti ſint, vel ſequi ſaltim voluerint.

§. XXXVII.

Ejus diverſæ familiæ.

Ceterum Græcorum philoſophorum quædam veluti familiæ ſunt. Alia enim eſt philoſophia POETICA, alia ITALICA, alia JONICA, alia ELEATICA. Sed ab

his

his *dogmaticis* merito ſegregandi SEPTICI vel APORETICI, quemadmodum a *ſectariis* ECLECTICI, de quibus Gottfr. Olear. *Diſſ. ſing. de philoſ. ſelect.* ſubjuncta Stanleii *Hiſt. philoſ. p.* 1205. *ſeqq.*

§. XXXVIII.

POETAS, antiquiſſimum ſapientum genus, primos omnium philoſophatos eſſe, conſtans opinio eſt. Cic. *Tuſcul. Quæſt. Lib. I. Cap. I.* Enim vero, quemadmodum plerique traditiones de rerum ortu *Θεογονίαις* ſuis; præcepta moralia fabulis includebant: ita obſcura hodie eſt hujus philoſophiæ interpretatio, de qua ne inter ipſos quidem veteres ſatis conſtitiſſe arbitror. * Vid. Plutarch. *de aud. poet. Tom. II. Opp. p.* 14. *ſeqq.* Philoſophia poetica.

* Hinc variæ fabulas interpretandi methodi. Alii mera hic deprehendunt myſteria phyſica, chemica, metaphyſica; alii meras hiſtorias ſive ſacras, ſive Phœnicias: alii hiſtoriolas nullius momenti, mirabilibus circumſtantiis veſtitas; alii mera moralia ſibi videre videntur. Primi generis interpretationes dabant Platonici, ſecundi ſpecimen non unum exhibuere Bochartus, Huetius, & Jo. Clericus, tertium præcipue placuit Palæphato; aliiſque ſcriptoribus *περὶ ἀπίστων* de quibus Fabric. *Biblioth. Græc. Libr. I. cap. XXI. ſequ.*

§. XXXIX.

ITALICI philoſophi originem debent Pythagoræ, Samio, quem inter Olymp. XLIII. 4. & LII. 4. natum, erudite docuerunt Guil. Loydius, Rich. Bentlejus & Henr. Philoſophiæ Italicæ auctor.

Dodvvellus. Hic magnus naturæ verique auctor, collecta ſibi in variis mundi partibus magna doctrinæ copia demum circa Olymp. LXVII. 1. in Italiam ſeceſſit, & Crotone ſcholam vel *κοινόβιον* aperuit, ex quo maxima diſcipulorum cohors prodiit, quorum elenchum alphabeticum Fabric. *ibidem Lib. II. Cap. XIII.* pertexuit. *

* Inter hos tamen non omnes Πυθαγορικοὶ, id eſt, Pythagoræ diſcipuli, ſed plures, etiam Πυθαγόρειοι, ſeu Pythagoræ ſectatores. De qua diſtinctione quid ſentiendum, diſquirit Dodvvell. *de æt. Pythag. pag.* 193. Præcipui ex Pythagoræis ſunt *Archyta Tarentinus*; *Ocellus Lucanus*, *Epicharmus*, *Hipparchus*, *Philolaus*, *Timæus*, *Locrus*, alii.

§. XL.

Libri præcipui ad hanc philoſophiam pertinentes.

Vita Pythagoræ ex *Porphyrio*, *Jamblico* & *Anonymo* apud Photium, quos V. C. Ludolphus Kuſterus eleganter recuſos dedit; * hiſtoria philoſophiæ Pythagoricæ ex *Joann. Schefferi libello egregio de Philoſophiâ Italica*; ipſa dogmata Pithagorica ex *Fragmentis Pythagoreorum*, a *Thoma Gale* editis, necnon ex ſymbolis Pythagoricis, & *Aureis Pythagoræ carminibus*, ** eorumque interprete, *Hierocle* petenda eſt.

* Sed permulta in his vitis ficta videntur, ut ſint viri doctiſſimi, quia vitas philoſophorum a Porphyrio, Jamblicho, Eunapio, Philoſtrato, non alio fine ſcriptas exiſtiment, quam ut heroas ſuos Servatori noſtro

ſtro opponerent. Fabric. *Bibl. Græc. Lib. IV. Cap. XXIV. p.* 45.

** Nec tamen a Pythagora ſcripta eſſe hæc carmina inter omnes conſtat, ſed, ut Stanlejo *in Pythag. Cap. XXI. p.* 699. viſum, ab *Epicharmo*, vel, uti laudatus Fabricius erudite ſuſpicatus eſt, ab *Empedocle*. Vid. *Bibl. Græc. Lib. II. Cap. XII.* §. *VI.*

§. XLI.

Pythagoræ diſciplina inventa.

Quamvis autem Pythagoras, imitatus Ægyptios, in occulto haberet ſapientiam ſuam, Jambl. *ſegm. CCXLV.* & ne ipſos quidem diſcipulos ad acroaſes promiſcue admitteret: * ſatis tamen conſtat, eum primum geometriam, arithmeticam, muſicam, præcipuo ſtudio excoluiſſe, eaſque ſcientias non uno invento locupletaſſe, inter quæ præter monochordum eſt nobile illud & dignum hecatombe theorema de poteſtate hypothenuſæ in angulo orthogonio, Laert. *VIII.* 12. Vitruv. *Archit. IX.* 2.

* Alii erant *eſoterici*, alii *exoterici*. Alii *mathematici*, alii *acuſmatici*, de quibus Jambl. *Vit. Pyth. ſegm.* 81. & Porphyr. *p.* 196.

§. XLII.

Ejus doctrinæ de philoſophia in genere, itemque de Deo.

Philoſophiam, cujus ipſe primum nomen invenerat, Jambl. *Vit. Pythag. Cap. XXIX.* definiebat, quod ſit *ſcientia entium quatenus exiſtunt*, quam definitionem eruditiſſime explicat Jac. Thomaſ. *Orig. philoſ.* Dividebat illam in THEORETICAM & PRACTICAM, ejuſque finem eſſe dicebat, ni-

hil admirari, Plutarch. *de audiendo Tom. II. p.* 44. hujus, mentem ex vinculis corporis eruere atque in libertatem vindicare. Porphyr. *Vit. Pyth. p.* 201. Illius partes erant INTELLIGIBILIA, de Deo & Diis, & NATURALIA, de rebus corporeis. Animum per univerſas mundi partes omnemque naturam diffuſum vocabat Deum, eumque unicum inſenſibilem & intelligibilem, luci & veritati ſimillimum, quin ſolum ſapientem, ſtatuebat. Lactant. *I.* 5. Porphyr. *Vit. Pyth. p.* 198. Et ſubjiciebat Deos, dæmonas & heroas, *Aur. Carm. v.* 1. *ſeq.* de quorum natura, operationibus, cultu ſubtiliter philoſophabatur. Vid. Hierocl. *in Comment. ad Aur. Carm. v.* 1. *ſeqq.* Quæ ſupra lunam ſunt, providentia; res ſublunares partim fato, partim fortuna, partim providentia, partim conſilio regi ſtatuebat. Quod exemplo illuſtrat Anonym. apud Phot. *cod.* 259.

§. XLIII.

Nec non de mundo. Mundum, quem non tempore, ſed cogitatione ortum, nec interiturum, dicebat, Stob. *Ecl. Phil. Lib. I. cap.* 25. Plut. *de Plac. philoſ. II.* 4. & 17. ipſe primus *κόσμον* vocabat. Stob. *ibid.* Ejus ſyſtema Copernicano plerique ſimile fuiſſe exiſtimant. * Stanl. *de Doctr. Pythag. Cap. I. p.* 745. *ſeq.* Quæ autem de harmonia orbium cæleſtium, & ſuavi iſtorum concentu ſomniavit, legi poſſunt apud Cic. *in Scip.* & Cenſorin. *de Die nat. Cap. XIII.*

* Terram ſane immotam non eſſe, ſtatuit Plut.

Plut. *in Numa p. 67. Jon. I.* Ariſt. *de caelo Lib. II. Cap. XIII.* medium autem in mundo locum igni tribuit, quem & Veſtam vocabat. Sed rem tamen argumentis haud pœnitendis in dubium vocat Ez. Spanh. *de Veſta & Pritanib. Graec. ap.* Græv. *Theſaur. Ant. Rom. Tom. V. pag.* 688. Sane mundum mediam terram continere adſeverabant Pythagoræi. Vid. Laert. *Lib. VIII. ſegm.* 27. eorumque ſyſtema Ptolemaico haud abſimile tradit Anon. ap. Phot. *Cod. CCLX.* Quin quum primus omnium Philolaus, motum telluris inculcaſſe dicatur Diog. Laertio *L. VIII. ſegm.* 85. non video, quomodo id tribui poſſit Pythagoræ. De antichthone Pythagorica quid ſentiendum ſit, jam a Iac. Thomaſio oſtenſum eſt.

§. XLIV.

Immaterialia ſola vere entia ſtatuebat, adeoque & hominis eſſentiam in ſola mente exiſtimabat poſitam, quæ quum divinæ eſſentiæ particula videretur Pythagoræ, veram felicitatem in eo ponebat, ut mens ex impedimentis vinculiſque ſuis eximatur, & in libertatem vindicetur, * Porphyr. *Vit. Pytag. pag.* 201. quo ad illam *μοίωσιν τ̃ θεῦ* in qua vera conſiſtat felicitas, adſpiret. Unde gradus illi purgationis, adſcenſus mentis, quin deificationis, quibus prope ſimiles myſticos poſtea reperiſſe, novimus. Quum autem hæc omnia ſine corporis oppreſſione fieri non poſſe crederet: varios commendavit *βασάνυς* varios modos in corpus animadvertendi, de quibus peraccurate Jo. Fr. Budd. *in Diſſ. de ἀσκήσει phil. §. VII. X. XVII.*

Itemque de anima & rebus moralibus.

* Corpus enim, in quod mentem illabi putabat per vices, non pro parte hominis eſſentiali, ſed pro carcere mentis habebat. Unde illa μετεμψύχωσις Pythagorica, de qua Laert. *Lib. VIII. ſegm.* 14.

§. XLV.

Pythagoræ fanaticiſmus.

Enimvero multa ſunt in vita Pythagoræ, ex quibus eum a fanaticiſmo haud alienum fuiſſe, patet. Eo enim merito referas femur aureum, Laer. *VIII.* 11. Porphyr. *p.* 193. Jambl. *Vit. Pithag. Cap. XXVIII.* reminiſcentiam animæ Pythagoricæ, Jamblich. *ib. cap. XIV.* confabulationes cum brutis, Jamblich. *ibid. cap. XIII.* quin cum fluviis, Porphyr. *p.* 192. divinationes denique, quas jactavit, ſuperſtitioſiſſimas, per thus, auguria, ſomnia, numeros, aſtra, aquam, de quibus fuſe Stanl. *Part. III. Sect. III. Cap. IV. p.* 764.

§. XLVI.

Scholæ Jonicæ auctor Thales Mileſius.

In eamdem fere ætatem incidit philoſophiæ JONICÆ origo. THALES enim MILESIUS, a quo eam repetere ſolent, eumdem Pherecydem Syrium audiviſſe dicitur, a quo profecerat Pythagoras. * Hic quoque Thales, poſtquam ſapientiæ cauſſa magnam vitæ partem peregrinando exegerat, Mileti in patria privatus & cælebs conſenuit. Laert. *I.* 25. & tum civium, tum Biantis, Pittaci, Solonis, Cleobuli, Myſonis & Chilonis ſuffragiis primum veluti locum inter Græciæ ſapientes obtinuit. Laert. *I.* 28. Val. Max. *IV.* 1.

* Alium Pherecydem a Pythagora, alium a Thalete auditum, veteres quidam tradiderunt.

runt. Laert. I. 119. Sed temporum ratio, unum eumdemque ab utroque auditum, ſatis evincit.

§. XLVII.

Succeſſiſſe Thaleti in ſchola Jonica dicitur ANAXIMANDER Mileſius, horoſcopiorum, ſphæræ, gnomonis, ſciotheris, tabulæ geographicæ, obliquitatis Zodiaci, & æquinoctiorum inventor obſervatorque, Diog. Laert. *II.* 1. Strabo *Geogr. Lib.* 1. *p.* 7. Plin. *Hiſt. Nat. II.* 6. huic ANAXIMENES, de quo Laert. *II.* 3. huic porro ANAXAGORAS Clazomenius, qui, ubi ſapientiæ ſtudio *Mens* vocari meruerat, Athenis exſulare juſſus, Lampſaci deceſſit. Laert. *II.* 14. Anaxagoram denique ARCHELAUS, ſolo Socrate diſcipulo, nobilis excepit. Laert. *II.* 16. a quo SOCRATE nova ordienda eſt Scholæ Jonicæ periodus. Succeſſio Philoſophorum uſque ad Socratem.

§. XLVIII.

Nimirum præter apophthegmata quædam & ſententias acutiores, quas ſeptem Græciæ ſapientibus tribuunt, * nihil exſtat admodum, ex quo hos philoſophos philoſophiæ practicæ adpuliſſe animum, colligere poſſit. An Philoſophiæ practicæ ſtuduerint?

* Commendandæ de his dictis Joann. Franc. Buddei, planæ bonæ frugis *Commentationes*, quæ junctim Halæ prodiere.

§. XLIX.

Contra phyſicæ tanto ſe ſtudio tradebant, ut hinc κατ' ἐξοχὴν nomen *phyſicorum* apud vete- Eorum ſtudium phyſicum.

veteres tulerint. Circa principium rerum omnium * hæç ſchola quam maxime variabat Talete omnia derivante ex aqua, Plut. *plac. philoſ.* 1. 3. Anaximandro ab infinitate naturæ, Cic. *Acad. Quæſt. IV.* 37. Anaximene & Archelao ex aere; Plutarch. *ibid. Stob. Ecl. phyſ. Cap. I. p.* 2. Anaxagora autem principium rerum omnium ſtatuente homœomerian, id eſt unum & multiplex, partes infinitas, ſimiliares, contrarias, tactu continuas, ſe mutuo ſuſtinentes, neque alio contentas. Lucret. *Lib.* 1. *v.* 830. *ſeqq.*

* Neque tamen ideo pro Atheis habendi. Materiæ enim huic eos νῦν mundi effectorem, junxiſſe, id eſt Deum, ex Cicer. *de Nat. Deor. I.* 2. & 20. Lactant. *Inſt. Div. I.* 5. diſcimus. Ergo Deus & his erat anima mundi. Laert. *I.* 27.

§. L.

Quædam eorum doctrinæ & inventa.

In primis notari meretur, quod hi philoſophi dæmonibus omnia repleverint, Stob. *Ecl. phyſ. I. p.* 2. quod mentis immortalitatem agnoverint, Laert. *I.* 24. Cic. *Tuſc. quæſt. I.* 16. quod theoremata ac problemata quædam geometrica repererint, accurate recenſita a Stanl. *Hiſtor. Phil. Part. I. Cap.* 7. *p.* 19. quod de phænomenis aſtrorum, meteoris, aliiſque, quæ in rerum natura contingunt, quædam ſolerti ingenio inveſtigarint, quædam parum callide conjecerint. * Unde & *aſtrologi* nomen Thaleti tribuit Pomp. Mela *Lib. I. Cap. XVII.*

* Ejus generis ſunt hæ doctrinæ Thaletis: Nili exundationem oriri a ventis eteſiis; Laert. *I.*

Laert. *I.* 37. Anaximandri: ſtellas fixas inferiores eſſe luna, Stob. *Lib. I. Cap. XXV. p.* 53. deficere ſolem & lunam ea parte ſolis & lunæ, qua ignis effulget, obturata, Plutarch. *de plac. phil. II.* 24. & ſimiles ipſius Anaxagoræ, qui quum reliquis doctior fuiſſe dicatur, multa ſtatuit, quæ hodie tiro philoſophorum rideret. Vide Laert. *II.* 9.

§. LI.

Socratis vita.

Sed maximum hæc philoſophia incrementum debet SOCRATI, qui natus Athenis Olym. LVII. 4. patre Sophroniſco lapidario, matre Phænareta, obſtetrice, primum patris artificium addiſcere, poſtea philoſophari inſtituit, auditoque Archelao, non quidem ſcholam aperuit, ſed cum amicis domi foriſque colloquutus, eos variis interrogationibus convincere, melioreſque reddere conatus eſt, nihil ſe ſcire aut ſimulans, aut exiſtimans ferio. Vide Stanl. *Hiſt. philoſ. in Socrate Cap. IV. pag.* 113. *ſeq.* Demum ab Anyto & Melitone accuſatus atheiſmi & corruptæ juventutis, cicutam bibit, non ſine magno Athenienſium dedecore. Vide Laert. *II.* 46. Platonis & Libanii *Apologiam Socrat.* Xenophont. *Memorab. Socrat.* Carpentarii *Vid. Socrat.* & libellos ſimiles.

§. LII.

Quid in philoſophia emendarit.

Philoſophiam profeſſus, primum ſophiſtis, magna promittentibus, & corvos deludentibus hiantes bellum indixit. Liban. *Apol. Tom. I. p.* 642. Deinde philoſophiam a larvis, fabulis & ſuperſtitioſis Deorum cul-

cultibus, quibus eam contaminarant Pythagoras & Empedocles purgare ſtuduit * Plutarch. *de Gen. Socr. pag.* 580. Denique, quum phyſicæ illæ ſpeculationes, quibus Jonici unice vacaverant, & incertæ, & parum utiles illi viderentur, ſtolidoſque eos crederet, qui illa remota adfectantes, humana negligant: Xenoph. *Memorab. Socr. Lib. I. Cap. I.* primus philoſophiam a rebus occultis avocavit, & ad vitam communem traduxit. Cic. *Acad. Quæſt. I. 5.*

* Alienus ergo Socrates a fanaticiſmo Pythagoræ (§. XLV.) quamvis, quæ de genio ſuo jactare ſolebat, impoſturam ſapere videantur, quidquid in contrarium diſputarit V. C. Gottfred. Olear. in *Diſſ. de Genio Socr. Lypſ.* 1702. 4. Neſcio, an ubique ſui ſimilis fuerit Socrates. Sane quoties de hoc genio paulo accuratius cogito, non mirari admodum ſoleo illa Timonis apud Laert. II. 19.

Fluxit ab his legumque loquax, lapidumque politor,
Græcorum vates, impoſturæque magiſter,
Deriſor, rhetorque ſubatticus, & ſimulator.

§. LIII.

Ejus doctrinæ metaphyſicæ.

Præclare Socrates philoſophabatur de Deo rerum omnium auctore, Xenoph. *Lib. Memorab. Socrat. p.* 725. de providentia divina Id. *p.* 711. *& Lib. IV. p.* 800. & de mentis immortalitate. Plat. *in Phædr. p.* 245. At dum apud eundem Platonem *in Phædrone p.* 72. *ſequ.* mentem præexiſtere, & in corpus, tamquam carcerem, illabi credidit,

didit, eum in Pythagoræ caſtra receſſiſſe; facile patet.

§. LIV.

In primis philoſophiam moralem excolebat Socrates, de virtutibuſque & vitiis diſputabat præclare, quamvis has doceri poſſe, negaret Æſchin. *Dialog. I.* Quin & œconomiam ac civilem prudentiam eum inſuper non habuiſſe, ex Xenophontis *Oeconomico* & ejuſdem *Memorabilibus Socratis* ſatis adparet. Philoſophia ejus moralis.

§. LV.

Nihil ſcripſiſſe Socratem, conſtans eſt veterum opinio. * Quidquid ergo de ejus philoſophia novimus, illud omne Xenophonti & Æſchini, genuinis ejus diſcipulis acceptum ferimus. Plato enim Socrati in dialogis ſuis quamplurima tribuit, quæ i li fortaſſis in mentem nunquam venerant. Id ipſe Socrates de Platone conqueritur apud Laert. *III.* 35. Unde illa petenda.

* Conferenda hic præceptoris optime de me meriti, Gottfridi Olearii *Schediaſma de ſcriptis Socr. contr. Leon. Allat.* quod habetur in Stanl. *Hiſt. Philoſ. Part. III. Cap. XVIII. p.* 198.

Præcipui tamen ex ejus diſcipulis, qui ipſi novas veluti familias condiderant, ſunt *Ariſtippus*, ſectæ CYRENAICÆ; Phædo, ELIACÆ; *Euclides*, MEGARICÆ; *Plato*, ACADEMICÆ, *Antiſthenes* denique CYNICÆ auctores atque anteſignani. Sectæ novæ ex Schola Socratis ortæ.

§. LVII.

§. LVII.

Cyrenaicæ origo & hiſtoria.

CYRENAICAM ſectam condidit ARISTIPPUS Cyrenæus, Socratis diſcipulus, ſed magiſtro minus probatus. Laert. *II. 95. 80.* Xenoph. *Memorab. Socr. Lib. II. init.* Ad voluptatem enim omnia referens, hoc principium & doctrina & vita expreſſit. Manſit tamen ſchola *Cyrenaica*, vel *Hedonica*, in qua ei ſucceſſit ARETE filia, huic ARISTIPPUS, Aretes filius, qui & μητροδίδακτος dictus, Laert. *II.* 85. & ANTIPATER. Illum THEODORUS atheus, hunc EPITEMIDES ſequutus. Quemadmodum vero ille multa innovans, originem dedit ſectæ THEODORIÆ, in qua ei BION ſucceſſit: Laert. *IV.* 46. *ſeq.* ita & EPITEMIDES quidem Ariſtippi dogmata ad PARÆBATAM tranſmiſit, hujus autem diſcipuli, HEGESIAS, πεισιθάνατος dictus; & ANNICERIS, itidem ſectas HEGESIACAM, & ANNICERIAM condiderunt. Laer. *II.* 86.

§. LVIII.

Ejus doctrinæ.

Ceterum nihil hac philoſophia deteſtabilius. Senſus ſtatuebant fallaces, &, quidquam certo percipi, negabant, niſi ſenſu interiore, puta voluptate & dolore, Laert. *II. 92. 95.* Cic. *Quæſt. Acad. IV.* 7. eoque ſenſu rejiciebant indolentiam Epicuri. Laert. *Lib. II. ſegm.* 89. Hinc philoſophiam naturalem plane rejiciebant. Laert. *II. 92.* In morali ſummam hominis felicitatem in voluptate corporis, & præſenti ea quidem, non præterita aut futura, poſitam eſſe docebant, Laert. *II.* 87. Athen. *Lib. XII. p.* 544. cor-

corporis facultates facultatibus animi præferebant, Laert. *II.* 90. virtutemque non alio nomine, quam quod voluptatem adferat, laudandam, in ſe autem & ſua natura nec juſtum honeſtumve quidquam eſſe, nec injuſtum & turpe credebant. Cic. *de Offic. III.* 33. Laert. *II.* 93. 99.

§. LIX.

Ejus diſcipulorum ſtultitia.

Huic moroſophiæ novas lacinias adferunt ſucceſſores. THEODORIANI enim atheiſmum liberrime profeſſi ſunt. Laer. *II.* 101. 102. 104. HEGESIAS ſcripto libro ἀποκαρτερῶν, voluntariam mortem tanta eloquentia commendavit, ut multi ſe ſponte in mare præcipites dederint. Cicer. *Tuſc. Quæſt. I.* 34. Valer. Max. *VIII.* 9.

§. LX.

Sectæ Eliacæ origo.

ELIACÆ ſectæ nomen dedit PHÆDO Elienſis, qui nobili ortus familia, quum in piratarum manus incidiſſet, & ab his lenoni venditus eſſet, ab Alcibiade & Platone, ſuaſu Socratis, redemtus eſt, Laert. *II.* 105. Socrati ergo ac Platoni unice charus, illo mortuo, novam ſectam inſtituit, in qua Pliſtanum Menedemum, * Aſclepiadem ſucceſſores habuit.

* Ab hoc ſchola ERETRIACA dici cœpit, Laert. *II.* 125.

§. LXI.

Eliacorum philoſophia.

Quamvis vero nullum ingenii monimentum exſtet, quod ab his philoſophis profectum ſit: videntur tamen Socratem preſſius imitati. Sane ejus exemplo ubivis diſſerebant de rebus philoſophicis, Laer. *II.* 130.

& unum

& unum eſſe bonum putabant, virtutem; eamque unicam. Laert. *II.* 129.

§. LXII.

Ut a Patria Phædonis Eliaca; ita a Megara, MEGARICA ſchola nomen tulit. Inde enim oriundus erat EUCLIDES, cui hæc ſecta natales decet. Socratem audivit tam cupide, ut edicto prohibitus, ſtolam muliebrem ſumeret, quo perſonato Athenas ſibi commeare liceret. Gell. *Noct. Attic. VI.* 10. Magiſtro privatus, ſcholam ipſe inſtituit, in eaque ſucceſſores habuit *Eubulidem*, *Alexinum*, *Euphantum*, *Apollonium Cronum*, *Diodorum Cronum*, *Stilponem*, & alios, de quibus Laert. *II.* 108. *ſeq.*

§. LXIII.

Megaricorum Philoſophia.

Operam præcipue dabant logicæ, & hinc philoſophorum omnium pugnaciſſimi videbantur, Laert. *II.* 108. inter quæ & *Sorites* & ψευδόμενος quorum mentio fit in *L.* 177. *ff. de Verb. ſign.* & *L.* 83. *pr. ff. ad L. Falcid.* Quamobrem & DIALECTICI, ERISTICI, ELENXINI dicti. Quid? Quod Diogenes ſcholam Megaricam non σχολὴν, *ſcholam*, ſed χολὴν *merum fel* eſſe, dicebat. Laert. *II.* 24. In reliquis diſciplinis quid ſtatuerint, fere ignoramus.*

* Id tamen patet, a ſcepticiſmo & atheiſmo non fuiſſe immunes. Hinc curioſitatis Diis exoſæ eſſe dicebant, quærere, an Deus exſiſtat? Anton. & Maxim. *Serm. XXXVII.* malum aliquod in rerum natura exſiſtere, negabant, Laert. *II.* 106. quin & motum omnem tollebant, adeoque & ortum rerum & earum interitum. Sext. Empir. *Pyrr. Hyp. III.* 8.

III. 8. Fuere etiam inter eos, qui adfectus exſtirpandos penitus exiſtimabant, in eaque ἀπαθεία ſummum bonum poſitum eſſe exiſtimabant, ſi credimus Senecæ *Epiſt. IX.*

§. LXIV.

At reliquorum luminibus facile offecit PLATO, ſectæ PLATONICÆ vel ACADEMICÆ auctor, qui Athenis genere nobili ortus, & facundia inſignis, philoſophiæ demum animum adplicuit, auditoque Socrate, & itinere ad Ægyptios ſuſcepto, quin & Heracliti ac Pythagoræ deguſtatis dogmatibus, in *Acadamia* primum gymnaſio, (cujus liminibus inſcripſerat: *Nemo geometria ignarus ingreditor*) ſcholam novam aperuit, ac deinde in hortum *Coloneum* migravit. Laert. *III.* 5. Relictis operibus quamplurimis, quorum editionem optimam Pariſ. 1558. Tomis III. excuſam, Jo. Serano debemus, ſenex deceſſit, Olym. *CVIII.* 1. Scholæ Platonicæ origo.

§. LXV.

Genus philoſophandi eclecticum * ſequutus, philoſophiam ſolutionem animæ a corpore & converſionem quamdam ad ea, quæ revera ſunt, & intellectu videntur, definivit. ** In ea primarium eſſe contemplationem. actionem autem ex ea conſequi, artem denique diſſerendi utrique neceſſariam credidit. Diſcere item putavit ac reminiſci, idque pro criterio veritatis habuit, ſi memoria cum recente ſenſu congruat, quod quum raro certum ſit, a Socratica σκέψει non admodum fuit alienus. Cic. *Lib. I. Acad. Quæſt. Cap. VIII.* Platonis doctrina de criteriis veritatis.

* Hinc Laert. *III.* 8. Platonem in his, quæ ad in-

intelligentiam pertinent, Pythagoram; in iis; quæ ſenſibus obnoxia, Heraclitum: in moralibus Socratem ſequutum ait.

** Hæc & ſequentia ex Alcinoi libello de doctrina Platonica excerpſimus.

§. LXVI.

Ejuſdem metaphyſica.

Præexiſtere ſtatuit materiam primam, cujus proprium ſit rerum omnium ortus ſuſcipere, & forma omni carere. Huic materiæ præfecit Deum, primam rerum cauſſam, quippe qui ſecundum ideas, id eſt, eorum, quæ ſecundum naturam fiunt, æterna exemplaria omnia condiderit. Eum dicit ens æternum, bonum, verum, ineffabile, incorporeum, quod materiam, ab æterno confuſam, in ordinem redegerit, numeriſque decentibus, figuris & menſura ita exornarit, ut ignis ſupremum, terra infimum, aer & aqua intermedium locum occuparent. Mundo addidit animam, a Deo non factam, ſed æternam, quæ omnia moderetur ſecundum Dei providentiam.

§. LXVI.

Speciatim de Diis & mente.

Præter Deum, illum mundi opificem, & dæmones & Deos juniores ex eo emanantes finxit, quibus commiſſa ſit hominis formatio. Corpus humanum animæ, id eſt, partis cæleſtis, receptaculum credidit, hancque & ab æterno præextitiſſe, & immortalem eſſe eatenus, ut per varia corpora circumacta, & ita veluti purgata, ad Deum redeat.

§. LXVIII.

Ejus Philoſophia moralis.

Beatitudo ſumma ipſi itidem erat ὁμοίωσις θεῷ, (§. XLIV.) ad quam fugiendum quam citiſ-

citiſſime putabat. Quod ut fieret, virtutes commendabat, *prudentiam*, *juſtitiam*, *fortitudinem*, *temperantiam*, quas Platonici in *phyſicas*, *ethicas*, *politicas*, *purgatorias*, *purgati animi*, *theoreticas*, *theurgicas*, *divinas*, dividebant. * De quibus præclare Jo. Alb. Fabric. *in Proleg. ad Marini vitam Procli*, editam *Hamb.* 1700. 4.

* Ad virtutes *phyſicas* & *prudentiam* quidem referebant bonum habitum ſenſuum, ad *fortitudinem* corporis robur, ad *temperantiam* pulchritudinem, ad *juſtitiam* ſanitatem. Simulacra virtutis, quæ etiam ab animo nondum emundato proficiſci ſolent, virtutes *ethicas*, & ſi ad reip. bonum comparatæ eſſent, *politicas* adpellabant. Porro ſi has virtutes mens corporis affectiones effugiens exerceat, eas *purgatorias*, & ſi jam ſcopum ſuum adſequuta ſit, *purgati animi* dicebant. Supremi gradus erant *theoreticæ*, *theurgicæ* & *divinæ virtutes*; quarum hæ ad deificationem, illæ ad θαυματουργίαν ſeu portentorum editionem, iſtæ ad enthuſiaſmum pertinebant. Vid. Simplic. *ad Epictet. Enchirid. p.* 4.

§. LXIX.

Succeſſio Platonicorum tripartita eſt. * PRIMA academia a *Platone* ad *Cratetem*; ALTERA ab *Arceſilao* ad *Egeſinum*; TERTIA a *Carneade* ad *Clitomacum* porrigitur. In vetere floruere *Speuſippus*, Platonis ex ſorore nepos, *Xenocrates*, *Polemo*, *Crates* & *Crantor*. In media *Arceſilaus*, *Lacydes* Cyrenæus, *Evander*, *Egeſinus*. In nova Car- Tres Academiæ.

Carneades & Clitomachus, *ſeu Hasdrubal*, Carthaginienſis.

* Sext. Emp. *Pyrr. Hyp. I.* 33. etiam *quartam* & *quintam* addit academias, quarum illam *Philo* Lariſſæus, hanc *Antiochus* Aſcalonita auſpicatus ſit. Sed id nec ipſi hi philoſophi agnovere, teſte Cicer. *Acad. Qu. I.* 4.

§. LXX.

In qua re diſcreparint. Divortium inter has academias maximum conſtituit doctrina de cognitionis humanæ certitudine, *Plato*, quum rerum alias ſenſu, alias intellectu percipi ſciret, hunc ſcientiam gignere ſtatuit, iſtos, quippe hebetes & tardos, ſolius opinionis cauſſam eſſe. Cicer. *Acad. Q. I.* 8. *IV.* 32. *Arceſilaus* plane nihil ſcire poſſe, docuit, quia ipſa rerum natura ſcientiam non admittat. Id. *ibid. I.* 12. Denique *Carneades* in rebus ipſis veritatem agnovit, at eam ab homine cognoſci poſſe, negavit. Idem *ibid. IV.* Euſeb. *Præp. Ev. XIV.* 8.

§. LXXI.

Platonici recentiores. Academiarum iſtarum digladiationes a Chriſto nato veluti conticuerant. Multi tamen ex eo tempore ſequuti ſunt Platonem, ex Judæis *Philo*, ex Chriſtianis patres complures, * in primis *Juſtinus Martyr*, *Clemens Alex. Ammonius Saccay*, *Origenes*, ex gentilibus Græcis *Plotinus*, *Ameſius*, *Porphyrius*, *Syrianus Proculus*, *Marinus*, *Iſidorus*, (quamvis hos potius eclecticos fuiſſe, arbitremur,) & ex Latinis *Apulejus* & *Chalcidius*.

* Pa-

* Patres a Platoniſmi ſuſpicione abſolvere conatur P. Baltus *dans la Defenſe des SS. Peres accuſez de Platoniſme*. Pariſ. 1711. 4. & *dans le juggement des S. Peres ſur la Morale de la Philoſophie payenne*. Arg. 1719. 4.

§. LXXII.

Inter Platonis diſcipulos & ARISTOTELES Stagyrita fuit, vir ſubtiliſſimus, & Alexandri M. magiſter, qui, quum jam vivo cum Platone ſimultates habuiſſet, ac Lyceum occupaſſet, Æl. *Var. Hiſtor. III. 19.* Laert. V. 2. eo mortuo, ibi ſcholam aperuit, quæ, quod ibi deambulando doceret, PERIPATETICA dici cœpit, in qua ei TEOPHRASTUS Ereſius, STRATO Lampſacenus, LYCON Droadenſis, ARISTO Ceus, CRITOLAUS, DIODORUS ſucceſſere. Quin ubique multis ſæculis in Chriſtianorum academiis regnaſſe Ariſtotelem, in vulgus notum eſt. Vide Jo. Launoji *librum de varia Ariſt. fortuna* Pariſ. 1653. 8. & Elſvichii ſimilis argumenti *diatribas de varia Ariſt. fortuna in ſcholis proteſtantium*. Scholæ peripateticæ origo.

§. LXXIII.

Ariſtotelis doctrinas & ſyſtema hic tradere nihil opus eſt, quum non modo ejus opera in omnium fere manibus ſint, ſed & tot Ariſtotelicæ philoſophiæ compendia ubique occurrant. Id moneo, mirifice vapulare hodie Ariſtotelem, & ab iis quam maxime, qui illum non intelligunt. Ridicula eſt ejus Phyſica, mediocris Ethica: Logica, quidquid aliis videatur, accurata, Philoſophia peripatetica qualis?

Politica autem & libellus de arte poetica, Rhetorica item, & fragmenta de hiſtoria philoſophorum, & de rebus publicis nunquam ſua laude defraudanda ſunt.

§. LXXIV.

Peripatetici recentiores.

Multum Ariſtoteli nocuit ſtudium, quod medio ævo ei impenderunt Arabes, & ſcholaſtici, a renatis litteris *Andreas Cæſalpinus*, *Piccolomineus*, *Berigardus*, *Caſta Cremoninus*, *Pomponatius*, alii. Sicuti enim illi multis ſubtilitatibus inquinarunt doctrinam Ariſtotelis: ita hi ad atheiſmum aliaſque doctrinas profanas fuere procliviores.

§. LXXV.

Cynicorum origo.

Sequuntur CYNICI, quorum ſectam inſtituit ANTISTHENES Athenienſis, qui quamvis & ipſe Socrati operam dediſſet; & ob adfectationem vitæ durioris non ſemel eſſet objurgatus, Ælian. *Var. Hiſt. IX.* 36. ſectam tamen inſtituit, occupatoque *Cynoſarge* gymnaſio, perpetuum ſuis Cynicorum cognomen reliquit, eo facilius admiſſum, quo propius ad caninam impudentiam quidam ejus ſectatorum accederent. * Laer. *VI.* 13. Suid. *in voce* κυνοσαργ.

* Unde facile conciliaveris diverſas veterum ſententias de origine nominis *Cynicorum*, Antiſthenes ſane ipſe πολύσημος dictus ob mores parum decoros. Laert. *VI.* 13.

§. LXXVI.

Philoſophi Cynici præcipui.

Quamvis vero publici ſaporis non eſſet hæc Cynicorum philoſophia, neque elegantioribus ingeniis placere poſſent pallium duplicatum, nuditas, pera, lupini, baculus,

& re-

& reliqua Cynicorum ſupellex: ſectatores tamen reperit celeberrimos DIOGENEM Sinopenſem, furentem illum Socratem, MONIMUM, ONESICRITUM, CRATETEM, ejuſque uxorem HIPPARCHIAM, METROCLEM, MENIPPUM, MENEDEMUM, & alios, quorum elenchum copioſum dedit Jo. Alb. Fabric. *Bil. Graec. III.* 13. *p.* 360.

† Ab Antonini Philoſophi temporibus non magni amplius fiebant Cynici: nec tamen ideo defecit ſecta, ſed diutiſſime in Africa manſit, Auguſt. *contra Academ. III.* 18. & *de Civit. Dei Lib. XIV. Cap. XX.*

§. LXXVII.

Ceterum Cynici, rejecta philoſophia rationali & theoretica, ſolam excolebant moralem. Finem ſibi ſtatuebant independentiam, vel, ut ipſi loquebantur, *libertatem*. Laert. *VI.* 71. Quum vero libertati illi intrinſecus obſtare viderentur vitia, extrinſecus leges civiles, ſtatuum diſcrimen, & juſſa tyrannorum: vitia capitalia debellanda putabant coenis Cynicis, nuditate, paupertate voluntaria, & patientia injuriarum; leges civiles ſtatu extraſociali; * ſtatuum diſcrimen ſublato decoro; juſſa tyrannorum pertinacia, &, ſi res ad reſtim rediret, morte voluntaria eludenda putabant. **Eorum principia.**

* Hinc illa argumentatio Diogenis: *Sine legibus haud ordinatur reſpublica. Sine rep. non ullus eſt uſus rei civilis. Res civilis eſt civitas. Sine civitate uſus nullus eſt legis. Lex igitur eſt res civitatis.* Laert. *VI.* 72.

§. LXXVIII.

Ex Cynica ſecta nata eſt ſtoica.

At quamvis hæc procul dubio ſublimis quibuſdam viderentur, & Cynici ſe Herculis ſectatores, & Jovis ſpeculatores eſſe crederent: diſplicuit tamen Cynicorum illa impudentia ZENONI Cittiæo, Cratetis primum Cynici, poſteaque Stilponis Megarici, hinc Xenocratis & Diodori Croni, poſtremo Polemonis auditori, qui emendata philoſophia Cynica in *porticu varia* (*ποικίλη στοᾶ*) philoſophiam docuit, originemque dedit ſectæ STOICORUM. Laert. *VII.* 2. 3. 4. 6. 35.

§. LXXIX.

Ejus incrementa.

Ei ſectæ dici non poteſt quantum pretii ſtatuerint veteres, non Græci tantum, ſed & Romanorum præſtantiſſimi, ac in primis juriſconſulti, quorum pleroſque Stoicos ſectari ſolitos demonſtrarunt Em. Merill. *Obſerv. Lib. I. Cap. VIII. ſeqq.* & V. C. Everard. Otto in *Orat. de philoſophia Stoica veterum JCtorum*. In ſchola ZENONI ſucceſſit CLEANTES, huic CHRYSIPPUS, huic ZENO Tarſenſis, nec ignoti DIOGENES, ANTIPATER, PANÆTIUS, POSIDONIUS, aliique, quorum elenchum copioſum contexuit Jo. Alb. Fabric. *in Bibl. Græc. III.* 15. *p.* 386.

§. LXXX.

Stoicorum logica.

Philoſophiam Stoicam illuſtrare cœperunt Juſt. Lipſius & Caſp. Scioppius. * Eam in *rationalem*, *naturalem*, & *moralem* dividebant. Laert. *VI.* 39. Plutarch. *de placit. phil. I.* 1. Et *logicam* quidem ad ſuperſtitionem uſque colebant, ejuſque præcepta Zenoniana,

na, ſi cui illa cognoſcere volupe eſt, reperiuntur apud Stanlei. *Part. VII. in Zenone p. 556. ſeqq.*

* Lipſii *Manuductio ad philoſ. Stoicam* & *Phyſiologia Stoica* inter ejus Opera habentur. Sciopii *Elementa philoſophiæ Stoicæ* Mog. 1606. 8. prodierunt, & ſæpe fallunt doctos, ignaros, eſſe hanc particulam majoris operis ubivis obvii. Vid. Morhoff. *Polybiſt. Part. II. Lib. I. Cap. IV.* §. 2.

§. LXXXI.

In *phyſica* primum de *corporibus*, deinde de *principiis*, hinc de *elementis*, tum *de Diis*, ac demum de *loco* & *vacuo* agebant. Laert. *VII.* 32. Omnia, quæ exiſtunt, iis corpora videbantur, adeo ut & animam, diem, noctem, vocem, virtutes haberent pro corporibus. Plut. *contra Stoic. p.* 1884. Laert. *VII.* 55. Corpus autem definiebant, *quod vel facit aliquid, vel patitur.* Corporibus originem dederunt principia, agens alterum, *Deus*, alterum patiens, *materia*. Laert. *VII.* 134. Hæc principia vero uno vocabulo vocant *Naturam*, quæ ipſis eſt *Deus* mundo permixtus, * Lactant. *Div. Inſt. VII.* 3. extra quem *vacuum infinitum*, quale in mundo non detur, concipiebant. Laert. *VII.* 140. Jo. Stob. *Ecl. phyſ. p.* 38. *Elementa* quatuor ipſis erant, *ignis*, e quo ſidera quoque profecta, Cic. *Acad. Qu. II.* 15. *aer*, de cujus regionibus, affectionibus, meteoris parum accurate philoſophabantur, Laer. *VII.* 151. *ſeqq. terra* & *aqua*, ex quarum mixtura mundum genitum dicebant. Eorumd: Phyſica.

* Hinc alii Stoicis Spinoziſmum, alii Manichæiſmum tribuunt. Vid. celeb. Buddei *Diſſ. de Spinoziſmo ante Spinozam*, & Chriſtoph. VVolfii *Manichæiſmum ante Manichæos*.

§. LXXXII.

Et theologia.

Deum primum eſſe docebant, Cic. *de Nat. Deor. II. 6. 16. 17.* deinde eum eſſe animal immortale, ratione præditum, perfectum, credebant, Laert. *VII.* 147. & quidem naturæ igneæ, & omnes ſeminales formas in ſe continentis. Plut. *de plac. phil. I. 7.* Et hinc de Dei providentia pulchre differebant. At dum mundum & Deum aperte confundunt, Cic. *de Natur. Deor. II. 8. 14.* & utrumque ſubjiciunt fato fatuo: quis non videt eos σπινωζίζειν?

§. LXXXIII.

Nec non philoſophia moralis.

Finem philoſophiæ *moralis* putabant naturæ convenienter vivere, Laert. *VII. 86.* id eſt vivere ſecundum adpetitiones naturales. Clem. Alex. *Strom. Lib. II. p. 416.* Appetitum naturalem ferri ajebant primum in ſui conſervationem, Laert. *VII.* 85. deinde in bonum. *Bonum* vero eſſe ſolam virtutem, *malum* ſolum vitium, ceteras res *indifferentes*, quamvis *eligibiles* aliæ, aliæ *rejectaneæ*, aliæ *perfecta indifferentes* videantur, Laert. *VII.* 102. Hinc quum virtus ſola expetenda, & materia tamen mali origo videretur: perturbationes omnes ſupprimendas, corpus parce & duriter habendum, quin aliquando, carcerem animæ perfringendum, cenſebant. Ceterum virtutem conſequutos ſolos liberos, ſapientes, reges prin-

principes eſſe, id eſt omnia ex officio facere, * arbitrabantur. Laert. *VII.* 117. *ſeqq.* Cic. *paradox. Stoic.* Lipſ. *Manud. III.* 13.

* Hinc Stoicorum doctrina de officiis, quam ex eorum mente optime expoſuit Cicero *in libris de Officiis.*

§. LXXXIV.

Hactenus de philoſophia *Jonica*: ſequitur ELEATICA, quæ ab *Elea* vel *Velia*, magnæ Græciæ vel Italiæ urbe nomen reperit. Inde enim prodiere ZENO Eleates, præceptorum logicorum inventor, PARMENIDES, LEUCIPPUS, quamvis hi omnes a XENOPHANE Colophonio profecerint. Et celeberrimi in hac ſchola DEMOCRITUS & HERACLITUS, * ille Abderita, hic Epheſius, qui quamvis ingenio diverſiſſimo fuiſſe dicantur, omnes tamen corpuſcularem ſequuti ſunt philoſophiam, quam poſtremo ad ἀκμὴν perduxit EPICURUS. De Democriti vita & philoſophia conſulendi Nic. Hill. *in Philoſophia Epicurea, Democritica & Teophraſtica*, & Joann. Chryſoſt. Magneus *in Democrito reviviſcente.* Schola Eleaticæ origo.

* Heracliticam ſectam diverſam a Jonica, Pythagorica, Eleatica quidam ſtatuunt. Sed corpuſculari philoſophiæ eum dediſſe operam, erudite oſtendit Gottfrid. Olear. *Diſſ. II. §. 1. ſeq. de principio rer. natural. ex mente Heracliti.*

§. LXXXV.

Et EPICURUS quidem, domo Athenien- Ejus reformatio per Epicurum.

nienſis, e pago Gargetio, qui magis ex Democriti libris, quam a præceptoribus videtur profeciſſe, ſcholam in horto pèramœno, quem coemerat, inſtituit, ibique cum amicis communem vitam egit, ſuaviter vivens, at frugaliter tamen, ſuoſque voce non minus, quam ſcriptis libris, quorum quamplurimos reliquerat, inſtituit, deceſſitque ſenex, ac tam charus ſectatoribus, ut natalem ejus feſtum quotannis haberent. Laert. X. 19. Plin. *Hiſt. Nat.* XXXV. 2. Vitam ejus præter Petr. Gaſſendum accurate contexit Jac. Rondellus *de vita & moribus Epicuri*, *Amſtell.* 1694. 12.

§. LXXXVI.

Epicuri ſucceſſores. Scholam Epicuri in eodem hortulo, quem diſcipulis in hunc uſum cum bibliotheca legaverat, texere poſt illum HERMACHUS, POLYSTRATUS, DIONYSIUS, BASILIDES. Reliquorum Epicureorum elenchum copioſum ſatis habes apud Fabric. *Biblioth. Græc.* III. 33. p. 808.

§. LXXXVII.

Ejus logica. Quantumvis autem pleriſque vapulet Epicurus, mores tamen probavit ſuo tempore omnibus. Philoſophiam ejus GASSENDUS reſtituere conatus eſt. * Et in *rationali* quidem, quam Epicurus *Canonicam* vocabat, tria ſtatuebat veritatis criteria, *ſenſionem*, *anticipationem*, & *paſſionem*. De *ſenſione* docebat, eam nunquam fallere, omneſque phantaſiæ perceptiones eſſe veras, opinionem autem, quæ inde naſcitur, vel veram, vel falſam eſſe, prout illi vel

ſuffra-

ſuffragetur vel rafragetur ſenſus evidentia. *Anticipatio* ipſa eſt rei notio ſeu definitio, ex eaque, ſi evidens eſt, in evidentis rei demonſtrationem ſumendam putabat. Denique *de paſſione* proponebat canones, *voluptatem, quæ nullam habeat annexam moleſtiam, amplectendam; moleſtiam, quæ ſine voluptate ſit, fugiendam, minorem tamen voluptatem propter majorem negligendam, minorem moleſtiam ad avertendam majorem amplectendam eſſe.* Laert. X. 32. *ſeqq.*

* Ex veteribus *Dioeg. Laert.* in deſcribenda Epicuri philoſophia tam eſt copioſus, ut ipſe huic ſectæ deditus fuiſſe videatur. Cum eo conjungendi T. LUCRETII CARI *Libri de rerum natura*, quos luculento commentatio illuſtravit *Crechius*, fato ſuo Lucretio ſimilis.

§. LXXXVIII.

Univerſum ipſi erat ſyſtema ex corpore & vacuo compoſitum. *Corpus* definiebat, quod tangi poſſit & tangere; *vacuum*, quod natura tangi nequeat. Laert. X. 39. *ſeq.* cujus exiſtentiam inde probabat, quod ſi vacuum non daretur, corpora neque haberent, ubi eſſent, neque ubi moverentur. Lucret. *Lib. I. v.* 336. 427. *ſeqq.* *Univerſum* ſibi concipiebat, tanquam infinitum, & immobile, quia extra illud nullus locus ſit, in quo moveatur, ac immutabile, quippe quod ab æterno tale fuerit. Laert. X. 14. *ſequ.* Deos exſiſtere, ex anticipatione (§. LXXXVII.) demonſtrabat, Cic. *de Nat. Deor. I.* 27. & eos quidem bea- Phyſica.

 tos,

tos, immortales, ſempiternos, at otioſos, ſpecie humana præditos, corporeos eſſe ſibi perſuadebat, tertii generis, naturæque rem, præter *corpus* & *inane* mente concipi poſſe negans. Laert. X. 39. *ſeq.* Lucret. *Lib. I. v.* 420. Cic. *ib. I.* 18. *ſeq.*

§. LXXXIX.

Ejus principia de rerum ortu & attributis.

Quum vero in rerum natura multa quotidie generentur, & ex nihilo nihil fiat: omnem materiam primam ſibi concipiebat, tanquam atomos, Laert. X. 38. 56. *ſequ.* quas *magnitudine*, *figura* & *pondere*, non *colore*, *calore*, *frigore*, aliiſque proprietatibus differre, Plutar. *de Plac. Phil. I.* 4. Lucret. *II. v.* 729. *ſeq.* & duplici motu, nempe *gravitatis* & *reflexionis* ferri, & ex quarum concretione omnia generari, ex earumdem diſſolutione omnia corrumpi, denique ex earum proprietatibus omnia rerum naturalium phænomena derivari, tradidit Lucret. *I. v.* 1010. *ſeq.*

§. XC.

Ejus philoſophia moralis.

In philoſophia morali *finem* omnis vitæ tacito hominum conſenſu eſſe docebat *felicitatem*, Sen. *de Vit. beat. Cap. I.* non *ſummam* illam quidem, & cui nihil deſit, ſed *ſubalternam*. Laert. X. 128. *ſeq.* Eam conſiſtere in *voluptate*, Laert. X. 1288. *ſequ.* hanc in *indolentia* & *tranquillitate animi*, Laert. X. 136. ac temperantia aliiſque virtutibus parari tradebat. Cic. *de Fin. I.* 14. Enimvero dum mentis immortalitatem, Dei providentiam, ipſumque numinis metum e philoſophia ſua proſcripſit: cum maxi-

ma

ma ad virtutem incitamenta ſimul ſuſtuliſſe facile patet. *

* Et hinc non mirum, quod Epicurei non omnes ſobrietatem & temperantiam magiſtri expreſſerint, ſed plerique vitam ſatis diſſolutam vixerint.

§. XCI.

Hi ſunt, qui certæ cuidam *ſectæ* nomen dederant, philoſophi. Fuere etiam, qui in nullius vera magiſtri jurare auſi, ECLECTICUM philoſophandi genus præferendum exiſtimarent, quamvis hi ſectarii philoſophorum nomine vix digni judicarentur. * Vid. Iſ. Caſauboni *Diatrib. I. in Dion. Chryſoſt.* Philoſophi eclectici.

* Voſſ. *de Sect. philoſ. Cap. ult.* & Menag. *ad Diog. Laert. Proœm. ſeg.* 1. exiſtimant, eclecticos philoſophos a ſectariis *Miſcellionum* vocabulo traductos eſſe. Enimvero locus Feſti *in voce Miſcelliones*, cui hæc conjectura ſuperſtruitur, de philoſophis plane non agit, ceu obſervavit V. C. Gottfred. Olearius *de Eclect. philoſ. Cap. II.*

§. XCII.

Quamvis vero omnes fere ſectarum auctores, veluti *Pythagoras*, *Socrates*, *Zeno*, *Democritus*, *Epicurus*, *Plato*, quin & ipſe *Ariſtoteles* eclectici fuerint, * & ideo plerique tot itinera ſuſceperint, ut, quod verum ac ſcitu dignum occurreret, undique conquirerent: præcipuus tamen eclecticæ philoſophiæ auctor fuiſſe traditur POTAMON. Fabric. *Bibl. Græc. Lib. III. Cap. XXXIII. §. VII. p.* 824. Eclectici antiquiſſimi.

 * Non

* Non ergo ipſi ſectas inſtituerunt, (ſi paucos exceperis,) ſed diſcipuli, qui nefas credebant, doctorum ſuorum opiniones deſerere. Ariſtotelis ipſius ea de re ſententiam habemus *Lib. I. Ethic. Cap. IV.*

§. XCIII.

Potamon quis? Fuit iſte POTAMON gente Ægyptius, domo Alexandrinus, & paulo ante Diogenis Laertii ætatem, Laert. *in proæm. ſegm.* 21. immo ante Auguſtum, & poſt eumdem, ſi Suidæ *in voce* Ποταμῶν credimus, * floruit, & præter στοιχείων, ſeu *primæ philoſophiæ elementa*, etiam *Commentarium in Platonis opus de Republica* reliquiſſe fertur. Vid. Laert. *ibid.*

* Diogenis tamen Laertii ſententiam alteri Suidæ præferendam eſſe, jam obſervavit V. C. Gottfr. Olear. *de Philoſ. eclect. Cap. I.*

§. XCIX.

Qui ejus methodum ſequuti? Potamonis illius ſectatores quærere abſonum foret; (ita enim non eſſent *eclectici*) at id certum, quum ille eclecticorum anteſignanus Alexandrinus fuerit, ejus methodum ſe præcipue Alexandrinis philoſophis, eorumque diſcipulis, Chriſtianis æque ac paganis, probaſſe. Olear. *ibid. Cap. I. pag.* 1205.

§. XCV.

Et paganis. Hinc præcipui, qui eam philoſophiam coluere, ſunt Ammonius Saccas, Chriſtianus, ejuſque diſcipuli pagani Plotinus, Herennius, Origenes, Porphyrius, (*rabidus ille adverſus Chriſtum canis*, Hieronym. *in proœm. Catal. ſcript. Eccleſ.*) Jamblicus,

So-

Sopater Syrus, Ædeſius, Chryſanthius, & reliqui, qui vulgo *recentiorum Platonicorum* nomine veniunt, veluti Syrianus, Olympiodorus, Proclus, Marinus, Hegias, Iſidorus, Damaſcius, aliique plures, de quibus Olear. *ibid. Cap. III. p. 1209. ſeq.*

§. XCVI.

Inter eos, qui Chriſto nomen dederunt, eclecticæ illi philoſophiæ ſtuduerunt poſt Ammonium Saccam (§. XCV.) Clemens Alexandrinus, Origenes Adamantius, Gregorius Thaumaturgus, quos ideo ſingulare quid præ aliis Patribus eccleſiæ habere, jam pridem obſervarunt theologi. Vid. Thom. Ittig. *Bibl. Patr. Apoſt. Tom. II. in prolegom.* Ex Chriſtianis.

§. XCVII.

Enimvero, ſi dicendum quod res eſt, prudens quidem his omnibus placuit ἐκλογὴ, at ita tamen placuit, ut inter reliquos omnes philoſophos Platonem potiſſimum admirarentur*. Unde & plerique, quos hactenus eclecticis adnumeravimus, inter Platonicos quoque locum ſibi vindicant. (§. LXXI.) An hi omnes veri eclectici?

* Hoc de ipſo *Potamone* verum eſt, quem ideo Platonis *libros de Republica* commentario illuſtraſſe (§. XCIII.) arbitror. Vid. Olear. *ibid. Cap. II. pag. 1207.*

§. XCVIII.

Ne fabula morionibus careat, *dogmatibus* hiſce philoſophis ſubjungimus SCEPTICOS, qui & APORETICI a perpetua dubitatione, &, quia nihil omnino concipi poſ- Philoſophiæ ſcepticæ origo.

poſſe exiſtimabant, ACATALEPTICI vocabantur. * Natales hujus philoſophiæ a PYRRHONE Eleæo repetunt, Ariſtoteli æquali, qui quum, lectis Democriti libris & variis auditis philoſophis, in primis Anaxarcho, nihil certi ſibi reperire videretur, etiam nihil quidquam comprehendi poſſe, ſtatuit, aut ſaltim id ſe ſtatuere, præ ſe tulit.

* Immo & *Pyrrhonici* a Pyrrhone, *ephectici* ἀπὸ τοῦ ἐπέχειν, & quia ſemper ſuſpendebant judicium, & *Zetetici* ἀπὸ τοῦ ζητεῖν, quia veritatem ſemper quærebant, numquam inveniebant. Laert. IX. 70.

§. XCIX.

Ejus ſectatores.

Quamvis ergo nihil ſit hac philoſophia abſurdius, quippe cujus non alia erat doctrina, quam quod nihil ſciri poſſit: quamvis etiam *ſceptici* toto vitæ genere turpiter ſe darent, riſumque vulgi provocarent: Laert. *IX. 62. ſeqq.* eam tamen ſequuti ſunt non pauci, veluti *Timon*, *Hecatæus* Abderites, *Eurylochus*, *Nauſiphanes*, & ſcepticorum acerrimus doctiſſimuſque *Sextus Empyricus*, cujus ſcripta ipſa, quibus nihil ſcire poſſe contendit, oſtendunt, eum permultum ſciviſſe. Vid. Fabric. *Biblioth. Gr. Lib. III. Cap. XXXIII. §. 5. p. 817. ſeq.*

C A-

CAPUT IV.

De Philoſophia medii ævi & nova.

§. XCIX.

ITA philoſophia in ſectas quamplurimas diſtracta eſt in *Græcia*. MEDIO ÆVO cathedras academicas omnes occupaverat philoſophia Ariſtotelica. Sed quum primum *Arabes* eam in ſcholas ſuas recepiſſent; & Ariſtotelis operam in ſuam linguam tranſlata, & commentariis *Averrhois* & *Avicennæ* illuſtrata, jampridem prælegiſſent in ſcholis Ægyptiacis, Africanis, Hiſpanicis: ſequuti hos Chriſtiani ex illo ſyſtemate *Ariſtotelico & Arabico* formarunt novum chaos philoſophiæ SCHOLASTICÆ. * Philoſophiæ ſcholaſticæ origo.

* Ex Arabicis illis lacunis derivandas eſſe illas ſcholaſticorum ſordes, jampridem obſervarunt Joſ. Scalig. *Epiſt.* CCCLXII. Selden. *in Not. ad Eutych. Orig. p.* 155.

§. C.

Hujus ſectæ anteſignani, PETR. ABAELARDUS, PETR. LOMBARDUS, ALEXANDER AB HALES, ALBERTUS MAGNUS, THOMAS AQUINAS, JO. DUNS Scotus, DURANDUS A S. PORCIANO, GUIL. OCCAM. & GABR. BIEL non modo faſtu ſcholaſtico, * & male ſana curioſitate. (§. VI.) ſed & abſona dicendi docendique ratione cordatioribus hodie riſum excitant merito. Præcipui ſcholaſtici.

* Hinc cognomina multorum, dum *Haleſius* ma-

magiſter *irrefragabilis*, Richardus de Media Villa *auctoritate*, Scotus *ſubtilis*, Bonaventura *ſeraphicus*, Thomas Aquinas *cherubicus*, alii aliter vocati.

§. CI.

Forum doctrinæ. Et tamen hi Doctores *angelici*, *cherubici*, *ſeraphici*, in philoſophiam moralem invexere ſacerrima iſta principia *probabiliſmi methodi dirigendi intentionem*, *reſervationis mentalis*, *peccati philoſophici*.

* Conferri hic oportet Lud. Montaltii *Epiſtolas ad quemdam ex provincia*, cum iis, quæ inter ſe diſputarunt Wendrockius & Stubrockius, Ant. Arnaldi *Denunciationes hæreſeos de peccato philoſophico*, Thyrſi Gonzalez *Tractatum Theologicum de recto uſu opinionum probabilium*, *Antv.* 1694. 5. & Jo. Franc. Budd. *Hiſt. Jur. Nat.* §. *XIII. ſeqq.*

§. CII.

Ariſtotelis doctrina etiam in ſcholis protestantium radices egit. Et quamvis Lutherus, ut illis ſcholaſticorum ſordibus eccleſia purgaretur, nihil fecerit reliqui: Seckend. *Giſt. Luth. Lib. I. Sect. VIII. n.* 10. *& Addit. VII. Sect. XIII. n.* 2. 4. *Sect. XXV. n.* 2. *Sect. LXX. n.* 3. *Sect. LXXII. n.* 3. tantum tamen abeſt, ut ex voto ei res ſucceſſerit, ut nihilominus etiam in Academiis proteſtantium radices egerit Ariſtotelica philoſophia, alibi mere ſcholaſtica, alibi vel a Melanchthone, vel ab aliis perpurgata, * ibique diutiſſime floruerit.

* Et Melanchthoni quidem præcipue debetur conſervatio philoſophiæ Ariſtotelicæ in Academiis proteſtantium. Scripſit is compendia

dia plerarumque diſciplinarum philoſophiæ Ariſtotelicæ, quæ in Academiis diu regnarunt. Helmſtadii tamen & Altorffi ipſum Ariſtotelem interpretabantur, & interpretes ejus Græcos præferebant Latinis.

§. CIII.

Non defuere quidem varii conatus, Ariſtotelem e throno deturbandi. Hinc eum in ipſa Italia impugnarunt *Laur. Valla*, *Marius Nizolius*, *Hadrianus Cardinalis*, *Franc. Patricius*; in Gallia *Petr. Ramus* & majore impetu *Petrus Gaſſendus*; in Germania *Dan. Hoffmanus*; * ſed ad rei ſummam parum profecerunt. Philoſophi novi, qui Ariſtotelē impugnarunt.

* Laur. Valla fere ubique ex inſtituto exagitat Ariſtotelem. Mar. Nizolius potiſſimum in *Antibarbaro*, quem cum docta præfatione recuſum dedit G. G. Leibnitius. Hadriani Cardinalis *de vera philoſophia* liber editus eſt *Colon.* 1548. Franciſci vero Patricii *Diſcuſſiones peripateticæ*, *Venet.* 1571. 4. De Petri Rami Theſibus inauguralibus, quibus, *nihil omnino, quod Ariſtoteles ſcripſerit, verum eſſe*, contendit, legendus Freig. *in Vita Rami p. 9. ſeq.* de ejuſdem *Animadverſion. Ariſtotelicis* Petri Gaſſendi *Exercitationes paradoxæ adverſus Ariſtotelicos* Tomo III. ejus operum occurrunt.

§. CIV.

Nec magis philoſophiæ conſuluerunt, qui aliquam ex ſectis veteribus, ſuſcitare voluerunt. Nam quamvis FRANC. GEORGIUS & ante eum JO. PICUS MIRANDULANUS *Pythagoream*; BESSARION Cardina- Qui aliquam ex ſectis veteribus revocarunt.

dinalis & MARSILIUS FICINUS *Platonicam;* JUSTUS LIPSIUS & CASP. SCIOPPIUS *Stoicam;* PETR. GASSENDUS *Epicuream;* BERNARDINUS TELESIUS *Parmenidis* Eleatæ philoſophiam inſtaurare conati ſint: * tamen & horum labor pene irritus fuit, omneſque plauſum non adeo magnum retulerunt.

* Pertinent huc Jo. Pici Mirandulani *Theſes* ſeu *concluſiones XC.* Romæ propoſitæ, in quibus tamen philoſophiam Pythagoricam cum Cabbaliſtica conjunxit, quod & fecerunt Reuchlinus & Henr. Morus. Vid. Budd. *Hiſtor. philoſ. Hebr. p.* 116. De Franciſci Georgii Veneti *philoſophia* fuſe actum in *Obſerv. Halenſibus*. Beſſarion gente Græcus & Marſil. Ficinus adeo pro Platone contendebant, ut pene Chriſtianiſmum dediſcerent. Hujus *Opera* prodierunt *Baſil.* 1561. *fol. Tom. II.* Et forte in ſcholis pro Ariſtotelica recepta fuit *philoſophia Platonica*, niſi Clementem Papam VIII. monuiſſet Rob. Bellarminus, tanto magis cavendam eſſe philoſophiam Platonicam, quanto propius ad Theologiæ Chriſtianæ placita accedere videretur. Launoi. *de Var. Ariſt. fort. Cap. XVII.* De Juſti Lipſii, Scioppi, Gaſſendi conatibus omnia nota. De Bernard. Teleſii philoſophia, quam *Libris IX. de Rerum natura Neap.* 1585. & *Lugd.* 1588. *fol.* expoſuit, & ex Plutarchi libello περὶ τῆς πρώτης ψυχῆς *Tom. II. p.* 945. maximam partem deſumſit, videndus Franc. Baco de Verula *de Philoſophia Parmenidis, Teleſii & Democriti*.

§. CV.

Qui nova ſyſtemata. Majorem ſtrepitum dederunt nova philoſopho-

ſophorum ſyſtemata, quæ non modo medio ævo, ſed & a reſtitutarum literarum ſæculo excogitarunt RAIM. LULLUS, FRANC. PATRICIUS, * PETRUS RAMUS, ** HIERON. CARDANUS, † THOMAS CAMPANELLA, †† quamvis & hi omnes pauciores ſectatores repererint. ſed minus celebria excogitarunt.

* Fr. Patricii *Nova de univerſis philoſophis* prodiit Ven. 1593. *fol.* Sed quamvis eam dedicaſſet Gregorio Papæ XIV. inquiſitorum tamen cenſuram incurrit auctor. Thuan. *Lib. XCIX. pag.* 817. adeoque & philoſophia ejus parum ſe probavit.

** Petrus Ramus fere *dialecticam* tantum excoluit. De ejus vita legendus Freigius. De ejuſdem fatis & controverſiis Launoi. *de Var. Ariſt. fort. Cap. XIII. Logica Ramiſtica* in Anglia, Scotia, Germania diu floruit, & JCtis præcipue placuit. Keckerm. *in præcogn. Log. Tract. II. Cap. IV.* & etiamnum aliquo in pretio eſt Helvetiis.

† Vitam ſuam ipſe deſcribit *Cardanus*. Ejus *Opera*, in quibus fanaticiſmum pleraque redolent, quæ de dæmonibus, ſomniis, divinationibus diſſerit, prodierunt *Lugd.* 1663. *fol. Tomis X.*

†† *Thomæ Campanellæ* vitam dedit *Jan. Nic. Erythræus*. Ejus philoſophiam ex Cardani & Teleſii principiis conflatam deſcripſit Ern. Sal. Cyprianus *in programmate de philoſophia Thom. Campanellæ.*

§. CVI.

Plurimum contra philoſophia debet viris doctiſſimis, qui experimentis inſtitutis, eam novis ſubinde inventis atque obſervationibus locupletarunt. Sic *circulationem ſanguinis* Qui experimentis operâ dederunt.

Guill.

Guill. Harvæus, * *Venas lacteas* Caſp. Aſellius, *microſcopiorum* uſum Corn. Drebbellius, Ant. Leuvvenhoekius, Rob. Hookius, Petr. Borellus, *tubos opticos* & *circumjoviales* Galil. a Galilæis, *ſatellites Saturni* Caſſinus, & Huygenius, *maculas ſolares* Chriſtophorus Scheinerus, *ſpecula cauſtica* Tſchirnhauſius, *barometra* Torricellus, *Thermometra* Corn. Drebbellius, *antliam pneumaticam* Otto de Guericke, Conſul Magdeburgenſis, Rob. Boyle & alii, *chemiam* Theophraſtus Paracelſus, Daniel Sennertus, Rob. Boyle *anatomiam plantarum*, Jo. Rajus & Marcellus Malpighius, alia hujus generis alii invenerunt, aut inventa aliis perfecerunt.

* Sed his omnibus fere alii palmam dubiam reddunt. *circulationem* enim *ſanguinis* perſpectam habuiſſe dicuntur Paulus Sarpius & Andr. Cæſalpinus; *microſcopia* Ludovicus Septalius, *circumjoviales* Simon Marius, *maculas ſolares* Leo Allatius, *barometra* Valerius Magnus, Capucinus, *thermometra* Rob. Fludd, *chemiam* veteres Ægyptii & ex Græcis Democritus, Zoſimus, & alii, *ſpecula cauſtica* Archimedes & Proclus *tubos opticos* Jo. Bapt. Porta, Jo. Lippersheimus, Jo. Metius, Zach. Johnſon ſciviſſe dicuntur. Et fieri poteſt, ut plures eandem rem inveniant; quamvis ſibi invicem parum noti.

§. CVII.

Laus Franc. Baconis de Verulamio.

Nec parum ad incrementa philoſophiæ contuliſſe FRANC. BACCONEM de VERULAMIO, fatendum eſt, cujus exemplum cum alii, tum focii celeberrimarum ſocietatum ſcientiam, *Anglicana*, *Pariſienſis*,

Na-

Naturæ curioſorum, *&* *Berolinenſis* ſunt ſequuti.

§. CVIII.

At celeberrima recentioribus ſunt ſyſtemata CARTHESIANUM, MYSTICO CHIMICUM, & quo LEIBNITIUS, NEWTONUS & alii excolere cœperunt, METAPHISICO MATHEMATICUM, ET CARTHESIANI quidem auctor RENATUS CARTHESIUS (des Cartes,) domo Haga Tunenſis, gente Gallus, qui audita apud Jeſuitas philoſophia, vitaque vaga aliquamdiu acta, demum ad philoſophiam animum adplicuit, & in variis Belgii urbibus & ſuburbiis latitans, demum ſcripta ſua non ſine magno eruditorum plauſu edidit, obiitque Holmiæ Suecorum anno MDCL. Id. Febr. Vid. Hadr. Baillet. *Vit. Carteſii.* Carteſii hiſtoria.

§. CIX.

Sectatores habuit quamplurimos, quorum præcipui *Henricus de Roy*, *Dan. Lipſtorpius*, *Hadr. Heerebord*, *Joan. Claubergius*, *Ant. le Grand*, *Lud. de la Forge*, quorum ſtudio eo res rediit, ut quamvis huic ſectæ initio acriter ſe opponerent Theologi & philoſophi Belgæ; in academiis tamen eorum hodie vix alia, quam Carthesiana, principia inculcentur. * Enimvero totum hoc ſectæ ſtudium ipſius magiſtri principiis repugnare, jam ab aliis obſervatum eſt. Vid. Fabric. *Bibl. Gr. Lib. III. Cap. VI. p.* 183. Ejus ſectatores.

* Incrementum ibi hæc philoſophia præcipue debet magni Cocceji diſcipulis, maxime *Chriſtoph. Wittichio*, quibus prudentia quædam ſuaſit, ut ſe Cartheſianis adſociarent.

Sed

Sed quum quidam Carteſianiſmum paullatim ad ſua principia detorſerint, nata eſt inter ipſos Carteſianos quæſtio de *genuinis* & *pſeudocarteſianis*; unoquoque eorum prius illud nomen adfectante.

§. CX.

Ejus principia logica.

Ceterum Carteſius, quod ad *logicam* attinet, de omnibus exiſtimabat dubitandum. Ne autem in ſcepticiſmum degeneraret illa dubitatio, unum admittebat principium: *Ego cogito, ego ſum*. Quumque de eo ideo dubitare non liceat, quia id clare & evidenter percipiamus, claram illam & evidentem perceptionem pro unico veritatis criterio habuit. Qua vero via ad claram illam ac evidentem perceptionem pervenire liceat, diſcipuli ejus, & in primis Ant. le Grand & Claubergius ſcriptis libellis logicis oſtendere conati ſunt.

§. CXI.

Metaphyſica.

Exiſtentiam Dei Carthesiani probant ex idea entis perfectiſſimi, quæ concipi non poſſit ſine exſiſtentia æterna. Quod argumentum tanti nonnulli faciunt, ut eam demonſtrationem a priore vocare non dubitent. Ruard. Andala *Theol. Nat. P. I. Cap. II.* Spiritus illis eſt ſubſtantia cogitans, quemadmodum corpus ſubſtantia extenſa. At, dum ipſam ſpirituum eſſentiam quidam in cogitatione conſiſtere ſerio autumarunt, non potuit non occaſio ſubnaſci ſyſtematis occaſionalis, & ipſius Bekkerianiſmi. *

* Dicendum hic de ſyſtemate occaſionali & Malebranchio, nec non de Balth. Bekkeri

Mun-

Mundo faſcinato, ejúſque libri fatis. Argumentum Carthetii pro exiſtentia Dei jam ab Anſelmo, Archiepiſcopo Cantuarienſi, qui anno MCIX. deceſſit, inventum eſſe, obſervarunt Huet. *in Cenſura philoſ. Carteſ.* p. 204. Bail. in *Vit. Carteſ. Tom. II. p.* 536. *ſequ.*

§. CXII.

In *phyſicis* trium generum elementa ponit, quæ in infinitum extenſa diverſos vortices conſtituant, & ex parte in ſoles & planetas innumeros coaluerint, qui omnes vorticibus ſuis innatent. Syſtema mundi ipſi placet Copernicanum: ceterarum rerum naturalium adfectiones, motus, cauſſas ex rationibus mechanicis explicat, idque aliquando tanta ſolertia, ut omnino laudem mereatur. Nec tamen omnibus probavit ſententiam, quod animalia omnia, præter hominem, ſenſu careant, meræque ſint machinæ, directore interno deſtitutæ. Phyſica.

§. CXIII.

Moralem philoſophiam vix attigit Carteſius, quamvis in libello *de paſſionibus animi* quædam ſuppeditaverit principia, quibus deinde diſcipuli * etiam ſyſtema morale ſuperſtruxerunt. Sed dum adfectus intellectum adficere exiſtimant, dum ſummam felicitatem in recto tantum facultatum mentis uſu ponunt, dum virtutem parum commode deſcribunt: procul abeſſe videntur ab illa cognitione ſui ipſius, a quo omnem ſapientiam proficiſci oportet. Moralia.

* Maxime a quibuſdam laudantur Arnoldi Geulingk & Philareti *Ethica*. Sed priorem

non

non adeo procul abeſſe a Spinoziſmo, jam obſervavit Celeb. Thomaſ. in *Cautel. circa præcogn. jur. Cap. XIV. §. XXXIII. litt. y. pag. 225. ſeq.*

§. CXIV.

Laus Carthefii. Itaque laude præcipua dignus eſt Carthefius, qui quamvis non ubique rem acu tetigerit, jugum tamen ſervitutis philoſophicæ excuſſit, multaſque egregias obſervationes reliquit poſteris. Sed quemadmodum ipſe a ſectæ ſtudio alieniſſimus fuit: ita quod diſcipuli in ejus verba jurant, ei non magis imputandum eſt: (§. CIX.) quam quod quidam his principiis abuſi in varia opinionum portenta, vel ſaltim in ſpeculationes oppido inanes inciderunt.

§. CXV.

An Spinoziſmus ex philoſophia Carthefiana ortus ſit? Nec calumnia caret, quod Benedictum Spinozam ex Carthefii ſchola prodiiſſe exiſtimant. Quamvis enim ille Carthefii principia methodo mathematica demonſtrata dederit: pantheiſmum tamen ille non ex Carthefio didicit, ſed domi habuit, quos ſequeretur.

§. CXVI.

Philoſophi myſtico chemici. MYSTICO-CHEMICI philoſophi in plures quidem familias abeunt. Nam THEOPHRASTUS PARACELSUS, *Fratres roſeæ crucis*, *Rob. Flud. Helmontii*, *Poiretus*, *Jac. Bohemius*. *Quir. Kuhlmannus* & alii, qui inter *theoſophos* nomina profitentur, quod ad concluſiones attinet, inter ſe parum conſentiunt. Vid. Godfr. Arnoldi *Hiſtor. Theol. Myſt.*

§. CXVII.

§. CXVII.

Quandoquidem vero id commune habent plerique, quod ex Deo omnia emanaſſe, & in Deum reditura credunt, quod mentem divinæ eſſentiæ particulam crepant, quod denique ad adflatus extraordinarios ſunt procliviores & inuſitata myſteria, quin & ipſam *χρυσοποιίαν* & medicinam univerſalem, jactant: non eſſe hanc philoſophiam publici ſaporis nemo facile mirabitur. * Eorum principia.

* Accedit, quod plerique huic philoſophandi methodo adſueti, demum principia quædam ſocietati humanæ parum utilia adoptare ſolent, & univerſalem ſtatuum omnium emendationem non ſine bile adfectant.

§. CXVIII.

Fuere etiam ex philoſophis novis, qui de ſcientiis *practicis* perpoliendis cum cura cogitarunt. Et JURI quidem NATURÆ permultum operæ impendiſſe triumviros, HUGONEM GROTIUM, THOM. HOBBESIUM & SAM. PUFENDORFIUM, * nemo ignorat. Eos & alii, at non eodem omnes ſucceſſu, imitati ſunt, veluti, *Jo. Seldenus*, *Lamb. Velthuyſius*, *Chriſt. Thomaſius*, aliique plurimi. Emendatores juris naturæ.

* *Grotius*, *Hobbeſius* & *Pufendorffius* jus naturale derivant ex principio ſocialitatis. In eo autem diſcrepant, quod quiſque horum ſuo utitur medio termino. Primus enim ſocialiter vivendum putat, quia id congruat ſanctitati divinæ, Hobbeſius, ne oriatur bellum omnium in omnes, Pufendorffius, quia id exigat voluntas divina.

§. CXIX.

Nec non politices. Sic & POLITICAM alii excoluere, præcipue HERM. CONRINGIUS, JOAN. HENR. BOECLERUS, & reliqui, in primis Itali, ad excolendam hanc ſcientiam veluti a natura facti. Sed quum alii monarchiæ nimium deferrent, alii eamdem odio pluſquam Vatiniano proſequerentur, nata inde ſunt monſtra peſtilentiſſima, MACHIAVELLISMUS & MONARCHOMACHISMUS.

§. CXX.

Præcipui Machiavelliſtæ & Monarchomachi. Et illi quidem præter Nic. MACHIAVELLUM Florentinum favent THOMAS HOBBESSIUS, & ex Anglis quidam, qui ibi *Highfliers* vocantur, & obedientiam paſſivam, quam vocant, urgent; huic FRANC. HOTOMANNUS, STEPHAN. JUN. BRUTUS, JO. MILTON, JO. ALTHUSIUS RATBODUS SCHELIUS, & ex Anglis tantum non omnes, qui ibi *Republicains* adpellantur.

§. CXXI.

Utriuſque ſectæ principia. Quemadmodum autem *Machiavelliſtæ* principi omnia indulgent, eique vix ullam obligationem erga cives imponunt, ita *monarchomachi* realem majeſtatem vindicant populo, principem autem tamquam populi adminiſtrum, civium judicio, quin & pœnis & ſuppliciis, temerario auſu ſubjiciunt.

§. CXXII.

§. CXXII.

Tam numeroſa eſt philoſophorum familia, tamque varia inter eos ſunt ſententiarum divortia. Quumque multi homines, pene ſtolidi & veritatis parum amantes, quin & variis cooperti flagitiis, ſapientiam profeſſi ſint, ſeque ipſos circumtulerint inutilis diſciplinæ exempla: non mirum profecto eſt, jam olim dixiſſe non neminem, *vix ægrotum ſomniare quidquam tam nefandum, quod non aliquis dixerit philoſophus.* Concluſio hiſtoriæ philoſophicæ.

ELEMENTA LOGICÆ.

CAPUT PRIMUM.

De Logicæ natura, & conſtitutione.

§. I.

Quid logica?

QUum philoſophia ſit cognitio veri: (Hiſt. phil. §. I.) & ad illam cognitionem intellectum præparet LOGICA: (*ib.* §. VII.) definiri ea poteſt quam optime, quod ſit *ſcientia de invenienda proponendaque veritate.*

* Veritatem autem reperimus vel *meditando*, vel aliorum ſcripta *legendo*. Ita inventam veritatem eo modo *proponere* docendo ſcribendoque, ut auditor lectorque de ea convincatur, non adeo proclive eſt. Verum id quoque docet Logica.

§. II.

Eſt vel naturalis vel artificialis.

Quamvis enim omnes homines, niſi morbo impediantur, *recta ratione*, ideſt, facultate ratiocinandi, vel veritates alias ex aliis per neceſſariam concludendi rationem eliciendi, polleant, (Hiſt. phil. §. II. *) & hinc negari non poſſit, dari logicam NATURALEM: inde tamen non ſequitur, ut ARTIFICIALIS ſit negligenda: quia ars naturam perficit, & intellectus non ſolum *facultate*, ſed & *promptitudine* ratiocinandi, quin

quin & *methodo* veras falſaſque ratiocinationes *diſcernendi* inſtructus eſſe debet.

* Nam & facultate *numerandi* natura gaudet homo, & potentia *ſaltandi*, *canendi*, *loquendi*, *perſuadendi*; nec quiſquam tamen dubitat, quin, *arithmetica*, *ars* commode *ſaltandi*, *muſica*, *grammatica*, *rhetorica*, ſint neceſſariæ.

§. III.

Quum itaque verum invenire ac proponere doceat logica, (§. I.) veritas autem vel *certa* ſit, vel probabilis: Hiſt. philoſ. §. II.) de utraque ſolicitum eſſe oportet logicum. * Ejus finis inventio veritatis demonſtrativæ & probabilis.

* Nec tamen ideo opus eſt, ut cum Ariſtotelicis duas diſtinctas diſciplinas, puta *dialecticam* & *analyticam*, fingamus. Vid. Sherbii *Diſſ. de different. Analyt. & Dialect.*

§. IV.

Utilitas ergo hujus diſciplinæ in omni genere eruditionis plane admittenda eſt. Quem enim alium ſtudiorum omnium finem nobis proponimus, quam ut veritatem inveniamus ac inventam communicemus cum aliis? * Logices utilitas.

* Reprehendendi itaque, & procul dubio a poſteritate infamia notandi, qui, ut juventutem, olim logicæ Ariſtotelicæ tricis juſto diutius inhærentem, ad utiliora revocarent, logicam prorſus inutilem eſſe clamarunt, eique hoc inſtrumentum neceſſarium plane excuſſerunt e manibus. Sic

Stulti, dum fugiunt vitia, in contraria currunt.

Eam ſtoliditatem ex inſtituto refellit Jac. Martini *in dem Vernunfft-Spiegel*.

§. V.

Ejus inventores. Hinc illam magna cura olim excoluerunt *Zeno-Eleates*, ad quem originem hujus ſcientiæ vulgo referunt, (Hiſt. phil. §. LXXXIV.). * Diogen. Laert. *in proœm. Segm.* 18. & IX 25. *Megarici*. (Hiſt. phil. §. LXIII.) *Ariſtoteles* (Hiſt. phil. §. LXXIII.) *Stoici*, (Hiſt. phil. §. LXXX.) *Epicurei*, (Hiſt. philoſ. §. LXXXVII.) Sed dum plerique horum non tam inveniendæ veritatis, quam diſſerendi diſputandique methodum oſtenderunt: poſt tantam meſſem magnum recentioribus ſpicilegium ſuperfuit. *

* Hinc logicæ novæ, quas tamen parum commendant principia *de dubitatione* (Hiſt. Phil. §. CX.) de fallacibus ſenſibus & ſimilia. Add. Thomaſ. *Cautel. circa præcogn. jur. Cap.* X. §. 7. *ſeq.* Dicendum quoque *de Arte cogitandi Medicina mentis, Specimine ratiocinandi, Kufſteriano, Logica Clerici*, & libellis ſimilibus.

§. VI.

Conſilium noſtrum. Nos in id operam dabimus, ut optima quævis præcepta, quæ vel experiundo didicimus, vel ab aliis tradita accepimus, eo ordine proponamus, qui naturæ hujus diſciplinæ nobis videtur, quam convenientiſſimus. *

* Quam commodiſſimum autem videtur, primo conſiderare *naturam* INTELLECTUS humani, deinde *naturam* VERITATIS, ac demum, *quomodo* ex INVENIENDA PROPONENDAque ſit, diſquirere.

C. A-

CAPUT II.

De Natura intellectus humani.

SECTIO I.

De intellectus operationibus.

§. VII.

Circa veritatem INTELLECTUS: circa bonum *voluntas* magis occupata eſt. Quum ergo logica tradat rationem inveniendi proponendique veritatem: (§. I.) facile patet, eam doceri non poſſe, niſi vires intellectus humani ejuſque operationes probe perſpectas habeamus. Cur hîc de intellectu agendum ſit.

§. VIII.

Experientia docet, nos cognationis omnis expertes in hoc mundi theatrum prodire, * & poſtea nobis adquirere ſenſim rerum variarum materialium *ideas*, a quibus deinde & conceptus rerum immaterialium *abſtrahimus*. An dentur ideæ innatæ?

* Quid enim de Platonicorum, Cartheſianorum aliorumque *ideis innatis* ſentiendum ſit, infra in philoſophia morali (§. XXIV.) exponemus. Qui eas ideas innatas in ſe tam clare & evidenter ſentiunt, exponant mihi velim, cur earum ſibi conſcii non ſint, qui inter feras educati, vel ſurdi ac muti natura, poſtea cum hominibus loqui, ſuaſque priſtinas cogitationes, ſi quas habuerint, cum aliis communicare didicerunt. Exempla hujuſmodi ex Bern. Connor *Evangelio Medico* & *Hiſtoria Academiæ ſcientiarum anni* cIↃ IↃcc *III.* deprompta habes in *Act. Erudit. Lipſ.* 1707. p. 507.

§. IX.

Idearum comparatio.

Eadem experientia nos convincit, infantes, ubi paullatim adoleſcunt, binas harum idearum, ſibi ſenſione vel abſtractione adquiſitarum, inter ſe comparare, ac paullatim eo pervenire, ut & inter tres ideas inſtituta comparatione, novas veritates reperiant. *

* Sic intellectus ſe habet, tanquam *arithmeticus*. Quemadmodum enim hac diſciplina imbuendus primum numeros ſimplices comprehendere & eloqui diſcit per *numerationem*, deinde quo modo bini numeri inter ſe comparandi ſint, per *additionem*, *ſubtractionem*, *multiplicationem*, ac *diviſionem* docetur, ac demum eo pervenit, ut per *regulam de tribus* tres numeros inter ſe comparare & ex quantitate nota aliam ignotam eliceie ſciat: ita intellectus primum ideas ſimplices percipit, ex. gr. ideam *lunæ*, ideam *lucis*, ideam *ſolis*, *ideam corporum viſibilium* &c. deinde binas inter ſe comparat, e. g. *lux corpora reddit viſibilia*, *ſol lucet*, &c. denique & tribus inter ſe comparatis ideis diſcit, *lucem corpora reddere viſibilia*, adeoque *ſolem vel lunam*, quæ idem faciunt, *lucem eſſe*. Id vidit Thom. Hobb. *in libell. de corpore Part. I. ab init.*

§. X.

Tres intellectus operationes.

Quando *ideas ſimplices* adquirit intellectus, PERCIPERE; quoties *binas* inter ſe comparat, JUDICARE, denique, dum *tres* inter ſe confert, *συλλογίζεσθαι* ſeu RATIOCINARI dicitur. Unde *tres*, nec plures, ſunt *intellectus operationes*, * a quibus recte defini-

definitur, quod ſit *facultas mentis, quæ percipit, judicat, ratiocinatur.*

* Nec otioſa hæc eſt quæſtio, ſed utiliſſima, immo totius logices fundamentum.

§. XI.

PERCEPTIO itaque eſt adquiſitio idearum ſimplicium: JUDICIUM idearum binarum; RATIOCINATIO trium comparatio. Earum definitio.

§. XII.

Neque tamen omnes ideæ ad intellectum referuntur, ſed quoties mens ideam objecti materialis in abſentia contemplatur, id per IMAGINATIONEM fieri dicitur. Quid imaginatio?

§. XIII.

Ea imaginatione ideas varias componimus, diſcernimus, revocamus, retinemus. Unde modo INGENII, modo JUDICII, modo REMINISCENTIÆ vel MEMORIÆ nomine venit. * Quid judicium, ingenium, memoria?

* Quæ facultates quatenus diverſo gradu in homine mixtæ ſunt, non unam dant hominum INDOLEM, quæ prædominante judicio *erudita*: ingenio, *aulica* & *militaris*: memoria, *vulgaris* non incommode a nonnullis vocari ſolet.

§. XIV.

Et ea quidem, quæ componit *ingenium*, non ſemper re ipſa exſiſtunt. Poſſem enim facile in mente conjungere ideas *auri* & *montis*, & mihi formare imaginem *montis aurei*, qui tamen extra cogitationem non An omnia, quæ concipimus, exſiſtant?

D 5 ex-

exſiſtit. Ejuſmodi ideæ vocantur CHIMERICÆ vel ENTIA RATIONIS.

§. XV.

Quæ ſint non entia? Ex quo tamen patet, hæc *entia rationis* non confundenda eſſe cum NON ENTIBUS, quæ plane non ſunt objecta mentis, de quibus quippe nihil cogitari poteſt. Sic *circulus quadratus* eſt non ens, quia de eo ne cogitari quidem quidquam poteſt.

§. XVI.

Quæ optima indole ſit philoſophi? Quum itaque, quæ componit ingenium, non ſemper vere exſiſtant: (§. XIV.) *judicio* opus eſt, quod rem ab umbra, chimeram ab ipſa re, & attributum ab attributo accurate ſecernat. Hinc quo rectius eſt hominis judicium, eo magis ad veritatem inveniendam æque ac proponendam idoneus erit. *

* Hinc patet, cur *indoles erudita* dicatur, ſicubi prædominatur judicium (§. XIII.*) Et cur non temere fallant axiomata: *Magna ingenia habent aliquid admixtum ſtultitiæ*. Item. *Memoria nimis capax raro eſt cum judicio accurato conjuncta*. Sunt tamen, qui in omnibus facultatibus pollent in gradu eminentiore, quibus veteres *ingenia heroica* tribuebant.

§. XVII.

Cur intellectus non ſemper veritatem adſequatur. Quamvis itaque intellectus permultis, iiſque egregiis, polleat facultatibus ac operationibus, ideſt, ratione: (Hiſt. phil. §. II.) negari tamen nequit, eum non ſemper reperire veritatem, cujus rei cauſſa ſane non in intellectu, ſed in voluntate quærenda eſt.

§. XVIII.

§. XVIII.

Quum enim raro velit homo res, de quibus cogitat, accuratius contemplari: ſed vel aliorum auctoritate totus nitatur, vel vaga & ſuperficiaria meditatione contentus ſit: aciem intellectus præſtringunt *præjudicia* AUCTORITATIS & PRÆCIPITANTIÆ, quæ rectæ rationi veluti tenebras offundunt, (Hiſt. phil. §. II.) Præjudicia cauſſæ errorum.

§. XIX.

Præjudicium AUCTORITATIS eſt falſa opinio: qua unius ſententiam, quamvis nunquam expenſam, ob perſonæ qualitates recipimus, alterius rejicimus. * Præjudicium PRÆCIPITANTIÆ eſt falſa opinio, qua ſententiam nec accurate, nec ordine a nobis expenſam, tanquam veram adſumimus rejicimuſve. ** Quid ſint?

* Præcipue huc pertinet præjudicium *religionis*, *antiquitatis*, *honoris*, *famæ*, *probitatis*, quibus plerumque a puero imbuimur.

** Huc referas etiam præjudicium *receptæ hypotheſeos*, *veritatis quaſi poſſeſſæ*, *ſpiritus contradictionis* &c.

§. XX.

Hæc autem præjudicia non temere quiſquam evellet animo, niſi ordine inſtituat meditationem, idque agat præcipue, ut claras, diſtinctas, adæquatas rerum ideas ſibi formet. Quod quo pacto fiat, paulo accuratius erit conſiderandum. Quomodo animis evellenda?

SECTIO II.

De Perceptione vel ideis.

§. XXI.

Ideæ quid? IDEA eſt objecti cujuſvis genuina imago, quam mens immediate contemplatur, vel, eſt quælibet de re quavis cogitatio.

§. XXII.

Quotuplices? Quum autem res ſint vel *materiales* & *immateriales*: illarum ideas SENSIONE, has ABSTRACTIONE, & CONSCIENTIA adquirimus. *

* Sic e. g. ſi quis viſo tactoque adamante, qui in Magni Hetruriæ Ducis tiara fulget, imaginem iſtius adamantis mente circumfert, ideam iſtam adquiſivit *ſenſione*; ſi deinde ex illo cogitationem format de adamantum figura, magnitudine, ſplendore, duritie, vel de adamante generatim, jam ideam hanc formaſſe ſibi dicetur per *abſtractionem*. Contra, ubi quis aliquando ſentit triſtitiam, ex eaque ſenſione interna ſibi ideam iſtius adfectus format, hanc *conſcientia* adquiſiviſſe dicetur.

§. XXIII.

Quid experientia? Incipit ergo cognitio omnis a ſenſione, qua rerum modos, attributaque addiſcimus, ac diſcernimus accurate. Ea, ubi ſæpe & ſub diverſis circumſtantiis eſt repetita, EXPERIENTIA vocatur, quæ nihil aliud eſt, quam *ſenſionum ſemper ſibi ſimilium memoria.* *

* Itaque experientia non demonſtratur, ſed ſen-

ſenſione conſtat; at ſi quis ex hac experientia aliquid concludit, probare tenebitur, ſe recte eſſe ratiocinatum. Ita e. g. *ſolem aliquando maculis obduci*, probare non teneor, ſed caſum tantum narrare, quo hoc obſervatum ſit. At, ſi quis inde colligeret, *ſolem eſſe metallum aliquod liquidum, cujus ſcoriæ aliquando emergentes has maculas in ſuperficie efficiant*, demonſtratio illi incumberet, ſe recte eſſe ratiocinatum.

§. XXIV.

An ſenſus ſint fallaces.

Ne ergo fallat experientia, ea adhibenda eſt cautio, ut ſenſoria organa ſana ſint, ut, quod medium eſt inter organum & objectum, recte ſe habeat, ut attenta ſit mens, & rem in juſta diſtantia vel adhibitis idoneis inſtrumentis exploret. Quibus obſervatis, tenenda regula: *Senſus, poſitis omnibus ad ſentiendum requiſitis, non fallunt.* *

* Sua itaque opinione falluntur, qui ita inferunt: *Senſus aliquando fallunt: ergo ſemper fallunt.* Prona enim ad ſepticiſmum via eſt perſuaſio, quod ſenſibus decipiamur.

§. XXV.

Quotuplices ideæ? Quæ claræ & obſcuræ?

Ex hac itaque experientia formamus nobis ideas, quæ vel CLARÆ, vel OBSCURÆ ſunt. *Clara*, quando ita rem concepi, ut, quoties ea mihi iterum occurrit, eam ſtatim agnoſcam, & ab aliis diſcernam facillime. *Obſcura*, quoties ideæ meæ non ita comparatæ ſunt, ut res iterum occurrentes ſtatim agnoſcere & diſtinguere ab aliis poſſim. *

* Ita

* Ita lunæ *claram ideam* unuſquiſque etiam ex plebe, habet, non item *Jovis*, *Veneris*, *Martis*, *Saturni*, quas ſtellas plebejus facile cum ſtellis fixis confundet. Ergo hanc ideam obſcuram admodum eſſe, facile patet.

§. XXVI.

Quæ diſtinctæ, quæ confuſæ? *Claræ* ideæ iterum vel DISTINCTÆ ſunt, vel CONFUSÆ. *Diſtinctæ*, quoties res ita concepi, ut certa indicia vel certas notas, quibus illas occurrentes diſtinguere ab aliis poſſim, in numerato habeam. *Confuſæ*, ſi res occurrentes diſtinguere, at indicia, vel notas, quibus diſtinguam, oſtendere ac enumerare non poſſum.

* E. g. quum ſciam, triangulum ab aliis figuris numero linearum, quibus incluſum eſt, diſtingui poſſe: ejus non modo *claram*, ſed *& diſtinctam* habere ideam dicor. At colorem flavum a nigro ſatis quidem poſſum diſtinguere, non autem oſtendere indicium, per quod diſtinguam; itaque hæc idea *clara* quidem, ſed *confuſa* eſt.

§. XXVII.

Quæ adæquatæ, quæ inadæquatæ? Denique *diſtinctæ* ideæ ADÆQUATÆ dicuntur, quoties non modo rem ejuſque notas in numerato habeo, ſed & harum ipſarum notarum, quæ illam diſtinctam notionem ingrediuntur, ideam diſtinctam habeo. Quod ubi ſecus ſe habet, idea *diſtincta* quidem, ſed INADÆQUATA eſt. *

* Sic e. g. notæ, quibus ignem ab aliis materiis diſcerno, ſunt lux, calor, potentia incendendi, ſolvendi &c. Harum rerum omnium ſi quis habet ideam diſtinctam, notio-

tionem ignis *adæquatam* habebit: ſin minus, *inadæquatam*. Debemus hanc doctrinam Leibnitio, qui eam propoſuit in *Actis Erud. Lipſ. ann. MDCLXXXIV. p. 537. ſeqq.* eamque deinde ſequutus eſt V. C. Chriſt. VVolf. *Logic. Cap. I. §. IX. ſeqq.*

§. XXVIII.

Deinde ideæ vel SIMPLICES ſunt, in quibus nihil mente dividere poſſumus, quales fere omnes perceptiones colorum, ſonorum, odorum, *&c.* vel COMPOSITÆ, in quibus varia ſeparare & dividere licet per abſtractionem mentis. (§. XXII.) e. g. in idea adamantis ſeparatim conſiderare poſſum figuram, duritiem, magnitudinem, ſplendorem, quantitatem, &c. Quæ ſimplices, quæ compoſitæ?

§. XXIX.

Quum itaque in ideis ſimplicibus mente dividere nihil poſſimus; (§. XXVIII.) conſequens eſt, 1) ut nec notas quibus agnoſci & ab aliis rebus diſtingui poſſint, enumerare liceat, adeoque 2) illæ ideæ claræ quidem, ſed non diſtinctæ ſint. (§. XXVI.) 3) Ut ut hæc omnia ſecus ſe habeant in ideis compoſitis. Earum natura.

§. XXX.

Præterea ideæ vel ſunt SUBSTANTIARUM, vel MODORUM, vel RELATIONUM. *Subſtantiæ* ſunt, quæ per ſe & ſeorſum ſubſiſtunt: * *Modi*, adfectiones & attributa, quæ in ſubſtantia occurrunt, & ex iis mente abſtrahuntur. *Relationis* ideæ, quarum una ad alteram ſe refert, ut altera ſine Quid ideæ ſubſtantiarum, modorum, relationū.

ſine altera intelligi nequeat, vel, ut unius conſideratio conſiderationem alterius involvat.

* Peſſime ergo Bened. Spinoza ſubſtantiam definit *rem a ſe ſubſiſtentem*. Unde totum pantheiſmi ſyſtema, uni huic falſæ definitioni inædificatum, ſua mole ruit.

§. XXXI.

Earum ſubdiviſiones. *Subſtantiæ cogitantes* dicuntur SPIRITUS; *non cogitantes* CORPORA. Deinde *Modi*, ſi in ipſa ſubſtantia occurrunt, INTERNI, ſi in hominis mente ſunt, & ſubſtantiæ tamen tribuuntur, EXTERNI vocantur. * *Relationum* denique tot ſunt ſpecies, ut vel earum numerum inire ſit difficillimum. **

* Sic quando linea vocatur recta, rectitudo ineſt lineæ, tanquam modus *internus*. At, ubi virtus magni æſtimata dicitur: ea æſtimatio non ineſt virtuti, ſed menti ejus, qui tantum virtuti pretium ſtatuit.

** Ex inſtituto ea de re agit Jo. Clericus *in Logica Part. I. Cap. IV. §. II. ſeqq.* & *in Art. Crit. Part. II. Sect. II. Cap. IV.* Præcipuæ relationes elucent in quantitatibus. Unde vanæ plerumque diſputationes de *magnitudine*, *multitudine*, *diuturnitate*, *gravitate*, *pulchritudine*, &c. niſi de fundamento relationis; id eſt, de menſura, ad quam illæ ideæ exiguntur, ſatis conſtet.

§. XXXII.

Et natura. Ex his inferimus, 1) nos ſubſtantias ipſas non cognoſcere. 2) Quo plures in ſubſtantia modos novimus, eo magis nos rei naturam intelligere. 3) Haud parum erra-

re,

re, qui de idea relativa aliquid abſolute adfirmant vel negant, nec fundamentum relationis rite expendunt. (§. XXXI. *)

* Quæ obſervatio quantæ utilitatis ſit ad evitandas λογομαχίας, quin & adfectus triſtiores ſedandos, dici non poteſt. Sic multi ſe pauperes eſſe dolent, quum nulla re neceſſaria indigeant. Et cur vero, niſi quod fundamentum relationis ponunt homines admodum divites, quibuſcum comparati, ſibi pauperrimi videntur? Eleganter Seneca *in Troad. v.* 1016.

Ferre, quam ſortem patiuntur omnes,
Nemo recuſat,
Nemo ſe credit miſerum, licet ſit.
Tolle felices, removeto multo
Divites auro, removeto, centum
Rura qui ſcindunt opulenta bubus,
Pauperi ſurgent animi jacentes.
Eſt miſer nemo, niſi COMPARATUS.

§. XXXIII.

Porro ideæ aliæ nobis rem ipſam ſiſtunt, in *individuo*, e. g. *Alexandrum*: aliæ, quod res cum aliis *quibuſdam commune* habet, e. g. *regiam ejus dignitatem*: aliæ, quod res cum *omnibus* ejuſdem naturæ *commune* habet, e. g. *humanitatem*. Primi generis ideæ SINGULARES; ſecundi, PARTICULARES; tertii UNIVERSALES adpellantur. **Quid ideæ ſingulares, particulares, univerſales.**

§. XXXIV.

Univerſalis idea, quæ varias ſub ſe particulares complectitur, vocatur GENUS: particulares, quæ ſub univerſali comprehenduntur, & innumera ſub ſe habent individua, SPECIES; idea univerſalis, quæ pri- **Quæ univerſalia ſeu prædicabilia.**

primario ad eſſentiam rei pertinet, & quæ res a re diſtinguitur, DIFFERENTIA; * quæ ſecundario, PROPRIUM; quæ rei quidem ineſt, ſed ita, ut ad ejus eſſentiam nihil faciat, eaque ſalva vel adeſſe vel abeſſe poſſit, ACCIDENS dici ſolet.

* Quæ differentia genus a genere diſcernit, GENERICA; quæ ſpeciem a ſpecie, SPECIFICA; quæ individuum ab Individuo, NUMERICA audit.

SECTIO III.

De definitionibus & diviſionibus.

§. XXXV.

Quid definitio? QUi ſibi ideas rerum diſtinctas & adæquatas adquiſivit: ei jam facile erit, res non modo *deſcribere*, ſed & *definire*, & *dividere*. Quibus ſane inſtrumentis carere non poteſt, qui veritatis inveſtigandæ ſtudio tenetur. * Et DEFINITIO quidem eſt *propoſitio rem ita determinans, ut ab aliis omnibus ſemper diſtingui poſſit.*

* Si enim *diſtinctam* habemus ideam, rem DEFINIRE poſſumus. (§. XXVI.) Si *adæquatam*, nihil facilius erit, quam eam DIVIDERE. (§. XXVII.)

§. XXXVI.

Quid deſcriptio? DESCRIPTIO a definitione ita differt, quod licet utraque vera ſit, illa tamen rei non niſi *certis ſub circumſtantiis*, hæc *ſemper* competat. *

* E. g. ſi dico, *horologium* eſſe machinam argenteam: quæ jam ex catenula in pariete mu-

muſei mei ſub ſpeculo pendeat, illud tantum *deſcribo*. Sin dico, eſſe machinam ad horas vel ſono vel ſtilo indicandas comparatam, illud *definio*. Quod enim ex catenula pendet horologium in pariete, *aliquando*; quod ad horas indicandas comparatum eſt, *ſemper* ei competit, quandiu manet horologium.

§. XXXVII.

Definitionis partes.

Quum ergo DEFINITIO ſemper competere debeat rei: (§. XXXVI.) conſequens eſt, ut primo id, quo cum aliis ejus naturæ rebus convenit, ac deinde ideam, quæ ad eſſentiam rei primario pertinet, & qua a reliquis omnibus diſtinguitur, comprehendere debeat, adeoque conſtare ex GENERE & DIFFERENTIA SPECIFICA, (§. XXXIV.) e. g. *Triangulum eſt figura tribus lineis circumſcripta.*

§. XXXVIII.

Quid definitio nominalis?

Quod ſi itaque differentiam illam ſpecificam deſumo a nota aliqua, qua rem mihi obviam ab aliis omnibus ſemper diſcernere poſſim, definitio illa dicetur NOMINALIS. e. g. *circulus eſt figura, cujus peripheria a centro ubique æqualiter diſtat.*

§. XXXIX.

Quid realis?

Sin differentiam in eo pono, ut oſtendam modum, quomodo illa res oriatur, vel quomodo poſſibilis ſit, definitio REALIS emerget. e. g. *Circulus eſt figura, quæ radio circa punctum circumacto deſcribitur.*

§. XL.

Definitionis bonæ virtutes.

Ex quibus facile patet, 1.) definitionem non

non debere eſſe negativam, quia ita res a re non diſtinguitur per ideam, quæ ad eſſentiam pertinet. (§ XXXVII.) 2) Eandem nec latiorem, nec anguſtiorem eſſe oportere ſuo definito, ſed cum illo reciprocari debere; * quia alias rem non determinaret. (§ XXXV.) 3) Eandem conſtare debere verbis propriis perſpicuis, aut certe jam antea definitis.

* Hinc ſi quis circulum definiret *figuram lineæ curvæ inclusam*, procul dubio vitio inſigni laboraret hæc definitio, quia reciprocando dici nequit, figuram lineæ curvæ incluſam eſſe circulum, ſiquidem ovalem figuram aliaſque complectitur.

§. XLI.

Quomodo definitiones reperiantur?

Ceterum definitiones aut *experiundo* reperimus, ſi in re quavis juſta attentione conſideremus, quid cum aliis commune, quidve proprium habeat, vel per *abſtractionem*, circumſtantias quaſdam *omittendo*, vel eaſdem *mutando*, vel novas quaſdam *addendo*. *

* E. g. Dum video, duos homines emtionem venditionem inire, ſatis experior, hunc contractum id commune habere cum aliis, quod contrahentes convenire vel conſentire debeant, id vero proprium, quod conſentiant in rem, quæ in commercio eſt, pro certo pretio in pecunia numerata conſiſtente transferendam. EXPERIUNDO ergo inveni definitionem: emtionem venditionem *eſſe conventionem de re, quæ in commercio eſt, pro certa pecunia transferenda*. Jam ſi OMITTAM circumſtantiam pecuniæ, habebo

bebo definitionem *contractus* in genere, quod ſit *conventio de re, quæ eſt in commercio, transferenda*. Si MUTO circumſtantiam pecuniæ & fingo rem gratis transferri, habeo definitionem *donationis*, &c. Si denique circumſtantias aliquas ADDO, veluti quod res transferatur ea lege, ut elapſo certo tempore refuſoque pretio reſtituatur, emerget definitio *retrovenditionis*.

§. XLII.

Quando definitio *experiundo* reperitur, vel ab ejuſmodi definitione hoc modo reperta *abſtrahitur*: rem definitam exſiſtere, negari nequit: at quotieſcumque definitio *mutando addendove* circumſtantias inventa eſt, demonſtrandum eſt, rem exſiſtere, quia & entia rationis hoc modo poſſunt definiri. * An ſemper, quod definimus, exſtet?

* Hinc e. g. quia experiundo didici, *montem eſſe partem terræ exſtantiorem particulis heterogeneis compoſitam*: certiſſimus eſſe poſſum de montium exſiſtentia. At ſi *mutem* circumſtantiam, & mihi concipiam *partem terræ exſtantiorem ex meris particulis aureis compoſitam*, habeo quidem definitionem montis aurei, qui tamen fortaſſis non exſtat in rerum natura.

§. XLIII.

Ex quo inferimus 1) definitiones prioris generis vere eſſe fundamentum demonſtrationis veritatiſque reperiendæ: 2) definitiones poſterioris generis tale fundamentum non præbere, niſi prius definiti exiſtentia demonſtrata ſit. * Quando definitiones ſint fundamentum demonſtrationis.

* Recte hoc vidit Cl. VVolfius *in introduct. ad*

ad Method. Mathem. §. XXI. *ſeqq.* Et ex eo patet, quid ſentiendum ſit de demonſtratione exſiſtentiæ Dei ex idea entis perfectiſſimi.

§. XLIV.

Quid diviſio? Quum vero ad inveſtigandam veritatem præcipue utile ſit, ideas habere *adæquatas*, (§. XX.) eas autem adquirere nequeam, niſi & notarum omnium, quæ illas ingrediuntur diſtinctas ideas habeam: (§. XXVII.) ad eas viam expeditiſſimam munit DIVISIO, quæ eſt *idea univerſalis in plures particulares ſolutio.*

§. XLV.

Quomodo dividendum ſit? (1) TOTUM ergo dividitur in *partes*: 2) GENUS in *ſpecies* ſubordinatas; 3) SUBJECTUM in ſua *accidentia* ſeu *modos*; 4) ACCIDENS per ſua *ſubjecta*; 5) EFFECTUS per ſuas *cauſſas*,) CAUSSA per ſuos *effectus*, 7) QUALITAS per ſua *objecta*.)

* PRIMÆ exemplum eſto: Templum Hieroſolymitanum dividitur in *atrium*, *ſanctum*, & *ſanctum ſanctorum*. SECUNDÆ. Animal eſt vel *homo*, vel *brutum*. TERTIÆ: Homines vel *docti*, vel *indocti*. QUARTÆ: Bonum eſt vel *animi*, vel *corporis*. QUINTÆ: Scriptura ſacra vel *prophetica* eſt, vel *apoſtolica*. SEXTÆ: Verbum Dei aliud peccata arguit, ut *lex*; aliud peccatores erigit, ut *Evangelium*. Denique SEPTIMÆ: Amor eſt vel *Dei*, vel *ſui ipſius*, vel *proximi*.

§. XLVI.

Membra diviſa ite- Non ſolum autem res dividendæ, ſed & mem-

membrorum diſcrimen per *novas definitiones*, eaſque oppoſitas, oſtendendum eſt. * Unde hic etiam negativæ definitiones ferendæ, quæ alias in vitio ponuntur, (§. XL. 1.) rum definienda.

* E. g. JCti res dividunt in *corporales* & *incorporales*. Recte. Illas definiunt, *quæ tangi poſſunt*: has; *quæ tangi non poſſunt*. Id quoque recte. Nam ſic oppoſitæ definitiones differentiam ſtatim oſtendunt. At, ſi res *corporales* deſcriberem, *quæ tangi poſſunt*; *incorporales* autem, *quæ in jure conſiſtunt*, vera quidem eſſet definitio: ſed non oppoſita definitioni rerum corporalium, adeoque nec perſpicuam redderet diviſionem.

§. XLVII.

Regulæ bonæ diviſionis.

Ex qua diviſionis natura ac indole ſequitur, 1) ut membra diviſionis debeant exhaurire totum diviſum: 2) Ut membra eſſe oporteat disjuncta, nec unum in altero contineri: 3) Ut in tot membra dirimenda ſit idea, quot ipſa natura ſuppeditat: * 4) Ut ante diviſionem idea dividenda ab ambiguitate liberanda ſit: 5) Ut non *diviſio*, ſed *diſtinctio*, dicenda ſit, quæ non rem in ſuas partes dividit, ſed tantum vocabuli diverſas ſignificationes diſcernit.

* Hinc facile patet, quam vana ſit Ramiſtarum regula de *Dichotomiis*. Quaſi enim anatomici male dividant corpus humanum in tres ventres, *ſupremum*, *medium*, & *infimum*, & rectius duos fingant, quum ipſa natura tres conſtituerit.

§. XLVIII.

§. XLVIII.

Quid de ſubdiviſionibus ſentiendum? Quæ de diviſione monuimus, eadem & de *ſubdiviſionibus* intelligenda, quamvis danda ſit opera, ne ſubdiviſiones præter neceſſitatem multiplicemus. Quo magis enim magnum ſaxum in pulverem ſecatur, eo minus ejus magnitudinem animo comprehendimus. *

* Recte Seneca *Epiſt. LXXXIX. Dividi illam, non concidi, utile eſt. Nam comprehendere, quemadmodum maxima, ita minima, difficile eſt. Deſcribitur in tribus populus, in centurias exercitus. Quidquid in majus crevit, facilius agnoſcitur, ſi diſceſſit in partes: quas, ut dixi, innumerabiles eſſe & parvas non oportet. Idem enim vitii habet nimia, quod nulla, diviſio. Simile confuſo eſt, quidquid uſque in pulverem ſectum eſt.*

SECTIO IV.

De judiciis & propoſitionibus.

§. XLIX.

Quid judicium? Quid propoſitio? QUando mens binas ideas, accurate perceptas, inter ſe comparat, eaſque vel componit vel divellit: naſcitur inde JUDICIUM. (§. XI.) Judicium autem verbis expreſſum PROPOSITIO vel ENUNCIATIO adpellatur.

§. L.

Propoſitionis partes ſeu termini. Quum itaque judicium binas ideas inter ſe comparet, (§. XLIX.) conſequens eſt, ut omnis propoſitio conſtet SUBJECTO & PRÆDICATO, quo terminos inter ſe jungit COPULA

PULA EST, quamvis hæc æque, ac ſubjectum, ſæpe in prædicato latitet, adeoque tota propoſitio una vel binis vocabulis conſtet, e. gr. *Terra movetur*, *perii*, *ningit*, *pluit*.

§. LI.

SUBJECTUM eſt, de quo aliquid enunciatur; PRÆDICATUM, quod de illo enunciatur; COPULA, quæ relationem inter ſubjectum & prædicatum, ſeu, quomodo ſe invicem habeant, indicat. Quid ſubjectum? prædicatum copula?

§. LII.

Qui ideas duas inter ſe comparat, eas aut *conjungi* poſſe judicat, aut eaſdem *ſeparandas* exiſtimat. (§. XLIX.) Priore caſu propoſitio dicitur ADFIRMATIVA, poſteriore ſenſu NEGATIVA, cujus ſignum eſt negatio NON, ad copulam referenda. * Propoſitio vel affirmativa vel negativa.

* Si enim negatio NON ad ſubjectum vel prædicatum referenda, propoſitio non eſt *negativa*, ſed *indefinita*, quæ vere affirmativa eſt. e. gr. *Non attente res conſiderans decipitur. Judæi ſunt Lo-ammi, id eſt, non populus meus.*

§. LIII.

Quemadmodum porro judicantes facile animadvertunt, prædicatum aut ſemper huic ſubjecto convenire, vel diſconvenire, aut aliquando tantum & ſub certis circumſtantiis: ita priore caſu propoſitiones UNIVERSALES; poſteriore PARTICULARES emergunt. SINGULARES enim, quæ aliquid de individuo enunciant, loco univerſalium ſunt, quoties de forma quæritur. * Item vel univerſalis, vel particularis. vel ſingularis,

* Aliquando enim ratione materiæ imitari ſolent propoſitiones *particulares*, quoties nimirum prædicatum non toti individuo, ſed ejus parti convenit. Sic univerſali ſimilis eſt propoſitio: *Socrates vixit*: particulari: *Socrates fuit ſapiens, Socrates cicutam bibit.*

§. LIV.

Propoſitiones modales.

Aliquando non modo judicamus, prædicatum ſubjecto convenire, vel non convenire: ſed & modum, quo vel conveniat, vel non conveniat, definimus. Et tunc propoſitiones dicuntur MODALES, quales modi ſunt quatuor: *Neceſſe eſt; contingit; poſſibile eſt; impoſſibile eſt.*

* E. g. *Neceſſe eſt, oculum, poſitis ad videndum requiſitis, videre. Contingit, ut oculus bene adfectus non videat. Poſſibile eſt, circulum quadrari. Impoſſibile eſt, ut duo ſint entia infinita.* De his tenendæ regulæ: 1.) Propoſitiones neceſſariæ fundamentum ſunt demonſtrationis firmiſſimæ & directæ: 2.) Impoſſibiles dant demonſtrationem indirectam, quam & mathematici aliquando non negligunt. 3.) Reliquæ propoſitiones, ſi de demonſtratione ὅτι quæritur, raro aliam, quam probabilem, veritatem ſuppeditant, quia non ſtatim, quod contingit, aut poſſibile eſt, etiam actu eſt.

§. LV.

Item exponibiles.

Addunt etiam propoſitiones EXPONIBILES, quarum alias EXCLUSIVAS vocant, veluti: *Sola fides juſtificat*: alias EXCEPTIVAS, c. g. *Omnis poſſeſſio, præter virtutem, eſt incerta*: ALIAS RESTRICTIVAS, e. g.

Ep.

Epiſcopus, qua princeps, gaudet jure gladii: alias denique COMPARATIVAS, ex. gr. *Mens eſt corpore præſtantior*.

§. LVI.

Exponibiles vocantur ideo, 1) quod ſenſus earum non intelligatur, niſi in duas reſolvantur propoſitiones: 2) quod ſæpe ſint virtualiter negativæ, quamvis adfirmativæ videantur. Cur ita vocentur?

§. LVII.

Univerſalem, an *particularem* eſſe oporteat propoſitionem, facile intelligitur, ſi attendas ad *hypotheſim* & *theſin*, quæ vere omni propoſitioni inſunt. THESIS eſt ipſa enunciatio, HYPOTHESIS conditio, ſub qua hæc enunciatio vera eſt. Jam obſerva regulam: *Quoties hypotheſis ſeu conditio, ſub qua propoſitio vera eſt, latet in ipſa ſubjecti natura, toties propoſitio univerſalis eſt. Si ea extra ſubjecti naturam quærenda: non poteſt non particularis eſſe.* * Quæ propoſitiones univerſaliter veræ ſint?

* Hinc recte dico: *Omnis aer gravis eſt*. Conditio enim hic non alia ſupponenda, quam aeris ipſius natura, ex qua gravitas manifeſto fluit. At dicere non poſſum: *Omnis aer eſt rarefactus*. Si enim rarefieri debet, conditio ponenda eſt alia extra aeris naturam, e. g. calor. Ergo dicendum: *Quidam aer eſt rarefactus*.

§. LVIII.

Mathematici, &, qui hos imitantur philoſophi, ſingulis propoſitionibus ſingula vocabula tribuunt. Quæ enim immediate ex definitione fluunt, propoſitiones, ſi theoricæ Quid axiomata & poſtulata?

ſunt, AXIOMATA; ſin practicæ, POSTULATA vocantur. *

* E. gr. Eſto definitio: *Circulus eſt figura, cujus peripheria a centro ubique diſtat æqualiter.* Si inde colligam; *Omnes radii a centro circuli ad peripheriam ſunt æquales*, habeo axioma. Sin inferam: *Poteſt deſcribi circulus, ſi filum vel linea circa punctum moveatur*: habeo poſtulatum.

§. LIX.

An axiomata & poſtulata probatione indigeant?

Et hinc facile patet, quo ſenſu axiomata & poſtulata probatione non indigeant. Si enim ipſa definitio vera eſt, non poteſt non & propoſitio, quæ immediate inde fluit, vera eſſe. Quando autem certa ſit definitio, quando, ipſa demonſtratione indigeat, ſupra dictum (§. XLII.)

§. LX.

Quid theoremata & problemata?

Propoſitiones, quæ ex plurium definitionum comparatione naſcuntur, ſi theoreticæ ſunt, THEOREMATA; ſin practicæ, PROBLEMATA vocantur. *

* E. g. ex definitionibus populorum, æquatoris & horizontis inter ſe comparatis manifeſto fluit propoſitio: *Sub polis arctico & antarctico dies æque ac nox ſunt ſex menſium.* En *theorema*. Sic & comparatis inter ſe definitionibus lineæ meridionalis & plagarum mundi *problema* reperio: *Linea meridionalis per lineam perpendicularem diviſa, reperiri poſſunt quatuor plagæ mundi cardinales.*

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE FIRENZE

§. LXI.

Ea ſemper demonſtranda.

Theorematum, & problematum veritas non

non ita incurrit in oculos, ac axiomatum, & poſtulatorum. * Hinc utraque ſunt demonſtranda.

* Naſcuntur enim ex comparatione diverſarum definitionum. Quas autem ego habeam definitiones, quas inter ſe compararim, quomodo ratiocinatus ſim, non unuſquiſque intelligit. Ergo id oſtendere, id eſt, demonſtrationem ſubnectere teneor.

§. LXII.

Quid corollarium?

Si quid novi ex *axiomate*, *poſtulato*, *theoremate* vel *problemate* colligimus, ea propoſitio vocatur COROLLARIUM vel CONSECTARIUM, e. gr. Ex theoremate illo (§. LX.*) recte infero: *Sub polis diem & noctem ſemper eſſe æquales*: ex problemate: *Angulis ſingulis æqualiter diviſis, reperiri poſſe quatuor plagas ſecundarias*. En CONSECTARIA.

§. LXIII.

Quid ſcholion?

Quoties propoſitio aliqua illuſtratur, e. gr. per exemplum, vel ex hiſtoria, vel aliud quid notatu dignum adjicitur, toties id vocatur SCHOLION.

§. LXIV.

Uſus hujus diviſionis propoſitionũ.

Quamvis autem rarius philoſophi vocabula hæc addant ſingulis propoſitionibus, (quod accurate plerumque faciunt mathematici:) utile tamen eſt, ſcire, quales ſint propoſitiones ſingulæ. Ita enim & ſtatim intelligimus, an & quali demonſtratione indigeant.

§. LXV.

Quotupli-ci modo propoſitio una ex altera fluat? Quum ergo, ceu hactenus oſtenſum, (§. LVIII. *ſeq.*) ex una propoſitione aliæ fluant: ſciendum, id fieri vel per OPPOSITIONEM, vel per SYLLOGISMUM. *

* E. g. Si ſcio: *Omnem filiumfamilias eſſe alieno juri ſubjectum*: per regulas de converſione ſcio etiam, *quoſdam, at non omnes, alieno juri ſubjectos, eſſe filiosfamilias*, & per regulas de oppoſitione, falſam eſſe propoſitionem: *quendam filiumfamilias alieno juri ſubjectum non eſſe*. De ſyllogiſmo infra ſuo loco dicemus.

§. LXVI.

Quid converſio? CONVERSIO eſt transpoſitio ſubjecti in locum prædicati, & hujus in locum ſubjecti, ita inſtituta, ut utraque propoſitio vera maneat. *

* E. g. Si propoſitionem hanc: *Omnis filiusfamilias eſt alieno juri ſubjectus*, ita invertam: *Omnis alieno juri ſubjectus eſt filiusfamilias*, tranſpoſiti quidem ſunt termini, ſed altera tamen propoſitio eſt falſa. Non rite ergo facta eſt converſio. (§. LXV. *)

§. LXVII.

Regulæ de illa. Quum itaque ſic convertenda ſit propoſitio, ut utraque vera ſit, (§. LXVI.) nec ſemper tamen vera ſit, quæ tranſpoſitis terminis emergit: (§. LXVI. *) conſequens eſt, ut certæ obſervandæ ſint regulæ, quæ ita ſe habent: I. Propoſitiones *univerſalis negans* & *particularis adfirmans* recte convertuntur ſimpliciter. II. *Univerſaliter adfirmans*

mans ita convertenda, ut altera propoſitio fiat particularis. III. *Particulariter negans* ſimpliciter convertitur, quamvis negativa non amplius ad copulam, ſed ad ſubjectum pertineat, & ſic fiat adfirmativa. * (§. LII.)

* Primam converſionem vocant *ſimplicem*, alteram *per accidens*, tertiam *per contrapoſitionem* & doctrinam utilem obſcuriſſimis involvunt vocabulis, regulis, verſiculis. Nobis non vacat in re ſeria nugas agere. En exempla; Si verum eſt, *nullum corpus eſſe infinitum*, vel *quoddam corpus eſſe penetrabile*, veriſſimum quoque erit, *nullum infinitum eſſe corpus*, & *quoddam penetrabile eſſe corpus*. (per *reg.* 1. §. LXVII.) Si verum eſt, *omnes probos eſſe mortales*, verum etiam eſt, *quoſdam mortales eſſe probos*. (per *reg.* 2. §. LXVII.) Denique ſi verum eſt, *quoſdam homines non morituros*, verum erit profecto, *quoſdam non morituros eſſe homines*, (per *reg.* 3. §. LXVII.)

§. LXVIII.

Itaque univerſaliter adfirmantes propoſitiones omnes conveniri poſſunt, ſi altera fiat particularis. (§. LXVII. 2.) At non omnes converti poſſunt ſimpliciter, ſed illæ tantum, ubi vel 1) prædicatum continet ſubjecti definitionem (§. XL. 2.) vel 2) alter terminus alterius cauſſam proximam comprehendit, vel 3) differentiam, vel 4) proprium tale, quod omni ſoli & ſemper competere cenſetur. * An non & univerſaliter adfirmantes aliquando converti poſſint ſimpliciter?

* Sic recte ſimpliciter converto propoſitiones: *Omnis ſpiritus eſt ſubſtantia cogitans*, (ob *rat.* 1. (§. LXVIII.) *Omnes qui credunt*

ſalvantur, ob *rat. 2. ibid.*) *Omnis linea recta procedit via breviſſima*, (ob *rat. 3. ibid.*) *Omne grave tendit deorſum*, ob *rat. 4. ibid.*

§. LXIX.

Quid oppoſitio? Deinde & novas propoſitiones ex aliis elicimus, earumque falſitatem cognoſcimus, per regulas de OPPOSITIONE, quæ eſt duarum inter ſe vel vere vel in ſpeciem pugnantium propoſitionum comparatio.

§. LXX.

Quotuplex? Quando ergo comparantur inter ſe propoſitiones *univerſaliter affirmantes* & *particulariter negantes*, vel *univerſaliter negantes*, & *particulariter adfirmantes* : oppoſitio hæc vocatur CONTRADICTORIA ; ſin *univerſaliter affirmans* comparatur cum *univerſaliter negante*, CONTRARIA ; ſi denique *particularis* opponitur *particulari*, SUBCONTRARIA.

* Contradictoriæ exemplum eſto : *Omne bonum eſt jucundum. Quoddam bonum non eſt jucundum.* Contrariæ: *Omne bonum eſt ſempiternum: Nullum bonum ſempiternum eſt.* Subcontrariæ denique : *Quoddam bonum ad mentem pertinet : Quoddam bonum ad mentem non pertinet.*

§. LXXI.

De ſingulis regulæ. De CONTRADICTORIIS tenenda regula: *Contradictoriarum propoſitionum altera ſemper vera, altera falſa eſt*. De CONTRARIIS: *Contrariarum utraque falſa eſſe poteſt, at nunquam utraque vera.* De SUBCONTRARIIS

RIIS denique: *Subcontrariæ propoſitiones ambæ veræ, at non ambæ falſæ, eſſe poſſunt.*

§. LXXII.

Quæ regulæ in inveſtiganda veritate, in inſtituendis diſputationibus, in dijudicandis controverſiis, ac detegendis λογομαχίαις incredibilem adferunt utilitatem. * Earum uſus.

* Quum enim ad inveſtigationem veritatis pertineat, etiam ſcire, quid falſum ſit: cognita veritate, vi oppoſitionis contradictoriæ, certiſſime cognoſco, quid falſum ſit. Deinde quia in controverſiis & diſputationibus propoſitiones contradictoriæ defendi debent: ſane, ſi id non fit, tota controverſia vel diſputatio aut in λογομαχίας deſinat, aut neuter diſputantium rem acu tetigerit, oportet.

SECTIO V.

De Ratiocinatione vel Syllogiſmo.

§. LXXIII.

Vidimus, quomodo duas inter ſe ideas comparet intellectus. Si tres inter ſe confert, συλλογίζεσθαι ſeu *ratiocinari* dicitur, (§. X.) adeoque jam proximum eſt, ut de RATIOCINATIONE vel SYLLOGISMO dicamus. Connexio.

§. LXXIV.

Quum vero in adornandis ſyllogiſmis intellectus ſe habeat, tanquam arithmeticus, qui *regula de Tribus* utitur, (§. IX.) idque ipſum etiam vocabulum innuat: conſequens eſt, ut quemadmodum arithmeticus ex da- Quomodo mens in ratiocinando procedat?

tis duabus quantitatibus cognitis tertiam incognitam elicit : ita intellectus, quoties ratiocinatur, ex comparatione duarum idearum cum tertia colligat, componendæ illæ ſint, an ſejungendæ. *

* Ita ex comparatione *mentis* cum *corpore* & *cogitatione*, ſatis intelligo, mentem & corpus jungi non poſſe. Ex comparatione *mentis* cum *ſpiritu* & *cogitatione*, ſtatim diſco, mentem eſſe non corpoream, ſed ſpiritualem ſubſtantiam.

§. LXXV.

Quid ratiocinatio vel ſyllogiſmus.

Itaque RATIOCINATIO vel SYLLOGISMUS eſt operatio intellectus, qua ille inſtituta duarum idearum comparatione cum tertia, jungendæne iſtæ ſint, an ſeparandæ, cognoſcit.

§. LXXVI.

Ejus non poſſunt eſſe quatuor termini.

Quum itaque tres ſint ideæ hic inter ſe comparandæ: (§. LXXV.) conſequens eſt, ut, ſimul ac quatuor ideas in unum ſyllogiſmum compingimus, vitioſa emergat ratiocinatio. *

* Quod plerumque fit, ubi vocabulum aliquod æquivocatione laborat. Hinc male quis ratiocinaretur : *Spiritus eſt ſubſtantia cogitans. Ergo & ſpiritus vini eſt talis ſubſtantia.* Vocabulum enim *ſpiritus* diverſimode hic accipitur, adeoque quatuor ideæ in unum ſyllogiſmum compinguntur.

§. LXXVII.

Quis terminus major, minor, medius.

Tres iſtæ ideæ, ſi verbis exprimuntur, TERMINI vocantur. Et is quidem, de quo ali-

aliquid quæritur, MINOR: quod de eo quæritur, MAJOR; & is, quorum hi duo termini comparantur, MEDIUS adpellari ſolet.

* Si e. gr. ſcire velim an *aer* ſit *gravis*, & hinc has ideas comparem cum *preſſione corporum*, *aer* erit terminus MINOR, quia de eo aliquid quæritur, *gravis* terminus MAJOR, quia hoc ipſum eſt, quod de aere quæritur. *Preſſio corporum* erit terminus MEDIUS, quia cum hac idea duæ reliquæ comparantur.

§. LXXVIII.

Quumque tres ideæ vel tres termini aliter comparari non poſſint, quam ut ſingulæ cum ſingulis contendantur: omnem quoque ſyllogiſmum perfectum conſtare oportet tribus PROPOSITIONIBUS, quarum illa, quæ ex majori & medio termino componitur, MAJOR, quæ ex minore & majore, CONCLUSIO adpellatur. * Quot ſyllogiſmi propoſitiones.

* Sic ſi ſyllogiſmum conſtruam & terminis, paulo ante propoſitis: (§. LXXVII. *)
Quod premit corpora inferiora, eſt grave,
Aer premit corpora inferiora.
Eſt ergo aer gravis.
prima propoſitio erit *major*, altera *minor*, poſtrema *concluſio*.

§. LXXIX.

Cæterum, quum actus ratiocinandi ſimilis ſit arithmeticæ operationis: (§. LXXIV.) eadem quoque fundamenta oportet eſſe ſyllogiſmi, quæ arithmetices. Ea autem ſunt Quæ ratiocinandi fundamenta

axiomata ſequentia: I. *Quæ conveniunt in uno tertio, ea conveniunt inter ſe.* II. *Quæ diſcrepant in uno tertio, ea inter ſe diſcrepant.* * III. *Quæ adfirmantur vel negantur de ſubjecto univerſaliter, eadem adfirmantur vel negantur de ſingulis, quæ ſub illo continetur.*

* Sic recte ratiocinor:

B *non eſt* = C	4 † 3 *non eſt* = $\frac{12}{2}$
A *eſt* = C	6 *eſt* = $\frac{12}{2}$
A *non eſt* = B	6 *non eſt* = 4 † 3

Jam vocabula ſubſtitue, & conſtrue ſyllogiſmum,

Materia non cogitat,
Mens cogitat,
Ergo mens non eſt materia.

Perinde erit, ac ſi diceres: *Mens* & *materia* diſcrepant in illo tertio, quod *illa cogitet*, hæc *non cogitet*. Ergo diſcrepant inter ſe, id eſt, *mens non eſt materia*.

§. LXXX.

Quot inde figuræ naſcantur? Si ergo termini ita diſponuntur, ut *medius* ſit ſubjectum *majoris*, & prædicatum *minoris* propoſitionis, ſyllogiſmus PRIMÆ; ſi medius terminus bis loco prædicati eſt, SECUNDÆ, ſi bis loco ſubjecti, TERTIÆ FIGURÆ eſſe dicitur. *

* Sic ſyllogiſmus *primæ* figuræ eſt:

Quod cogitat, eſt ſpiritus,
Mens cogitat,
Mens ergo eſt ſpiritus.

Secundæ contra:

Corpus non cogitat,
Mens cogitat,
Mens ergo non eſt corpus.

Ter-

Tertiæ denique:
Quidquid cogitat, eſt ſpiritus,
Aliquid, quod cogitat, in homine eſt,
Spiritus ergo aliquis in homine eſt.

§. LXXXI.

Prima ſemper adeo, quod univerſaliter rei competit, ad id, quod ſub iſta re continetur; * (§. LXXX. 3.) *ſecunda* a contrario ** (§. LXXX. 2.) *tertia* a convenientia rei cum altera in uno tertio concludit. † (§. LXXX. 1.) Earum differentia.

* Vocant id Logici *dictum de omni & nullo*, quod in hac regula conſiſtit: *Quidquid adfirmatur vel negatur de ſubjecto univerſaliter id & adfirmari negative poteſt de ſingulis, quæ ſub illo ſubjecto continentur.* Hinc recte colligo:
Figura omnis incluſa eſt ſuis lineis,
Quadratum eſt figura,
Quadratum ergo incluſum eſt ſuis lineis.
Quod enim un univerſum de omni figura adfirmatur, non poteſt non & de quadrato adfirmari, quia hoc ſub genere figuræ continetur.

** Ita quia *mens cogitat*, *materia* autem *non cogitat*, colligo, ſecundum figuram ſecundam, *mentem non eſſe materiam. Contrariorum* enim *contraria prædicata ſunt*. (§. LXXIX. 2.)

† Sic quia, *quod cogitat ſpiritus eſt*, & *aliquid cogitans in homine eſt*, adeoque id, quod in homine eſt, cum ſpiritu eatenus convenit, quod cogitet, recte colligo, *ſpiritum aliquem eſſe in homine*. (§. LXXIX. 1.)

§. LXXXII.

Ex quo facile patet, 1) in prima figura ma- Regulæ de iis figuris.

majorem propoſitionem ſemper univerſalem, minorem affirmativam eſſe debere. 2) In ſecunda quoque majorem univerſalem, & alterutram ex præmiſſis æque, ac concluſionem, negativam eſſe debere. 3) In tertia figura minorem affirmativam, concluſionem autem particularem eſſe debere. *

* Et hæ ſunt regulæ ſpeciales, quas licet hodie vilipendere ſoleant, qui a Solidiore doctrina abhorrent; utiliſſimas tamen quotidie experiuntur, quicumque veritatis inveſtigandæ ſtudio tenentur. Quomodo enim veritatem quis inveſtigabit, niſi ratiocinando? Et quis, ſe recte ratiocinatum, perſuaſus eſſe poteſt, niſi regulas bonæ ratiocinationis perſpectus habeat? Solida ergo hæc ſunt, uti pleraque, quæ hodie vulgo diſplicent.

§. LXXXIII.

Regulæ de ſyllogiſmis generales. Nec minus jam patet ratio, 1) cur in ſyllogiſmo non eſſe poſſint, niſi tres termini. (§. LXXVI.) 2) Cur nec ex puris particularibus, nec 3) ex meris negativis propoſitionibus quidquam ſequatur, * & cur denique 4) concluſio imitetur partem debiliorem.

* In ſyllogiſmo ex mere particularibus propoſitionibus compoſito ita colligo: *Quæ diſcrepant in uno tertio, ea conveniunt inter ſe.* In ſyllogiſmo ex meris negativis conflato ratiocinatur: *Quæ diſcrepant a tertio ad rem non pertinente, illa diſcrepant inter ſe.* Utraque regula abſurda eſt: (§. LXXIX.) Ergo ſyllogiſmi ex mere particularibus & negativis conflati abſurdi ſunt. Ex gr.

Qui-

Quidam homines ſunt pulchri,
Quidam homines ſunt deformes,
Deformes ergo quidam ſunt pulchri.
Nulla materia cogitat:
Nullus ſpiritus materia eſt,
Nullus ergo ſpiritus cogitat.

§. LXXXIV.

Quid de ſyllogiſmorū modis expoſitione, reductione ſentiendum?

Quæ de ſyllogiſmorum modis, reductione, expoſitione tradunt logici, non abſurda quidem ſunt, ceu vulgus ſibi perſuadet: nec tamen, ſi, quæ hactenus diximus, recte intelligas, admodum neceſſaria.

§. LXXXV.

Enthymema.

Id potius hic obſervandum, ſæpe contingere, ut alterutra præmiſſarum, quippe menti ſatis obvia, omittatur. Quo caſu ex ſyllogiſmo fit ENTHYMEMA. *

* Ex. gr. Si dicam: *Mens cogitat, ergo mens eſt ſpiritus*, vel; *Quidquid cogitat, eſt ſpiritus, ergo mens eſt ſpiritus*: enthymemata habebis, quorum propoſitiones omiſſas mens ſua ſponte facile ſupplebit.

§. LXXXVI.

Sorites.

Si plurium ſyllogiſmorum propoſitiones una ſerie ita connectuntur, ut prioris prædicatum ſemper ſit poſterioris ſubjectum: * naſcitur SORITES. Qui ratiocinandi modus ſicuti eſt ad demonſtrandum quam maxime idoneus: ita facile in ſophiſma aut paralogiſmum degenerabit, ſi vel una immiſcetur propoſitio, quæ non neceſſario vera eſt, ** vel ſi meræ negativæ ſint propoſitiones in ſoritem compactæ. *

* Vere

* Vere ergo hic ſyllogiſmus eſt coacervatio plurium ſyllogiſmorum, & hinc ſi in enthymemata reſolvatur, multo clarior eſſe ſolet, ex. gr. Sorites eſto ſequens:

Mens eſt ſubſtantia cogitans,
Subſtantia cogitans eſt ſpiritus,
Spiritus non eſt extenſum,
Quod non extenſum eſt, non habet partes extra partes,
Quod non habet partes extra partes, eſt indiſſolubile.
Quod eſt indiſſolubile, eſt immortale,
Mens ergo eſt immortalis.

Sane clarior ille erit, ſi ita reſolvatur in ſua enthymemata. *Mens eſt ſubſtantia cogitans. Subſtantia cogitans eſt ſpiritus. Ergo mens eſt ſpiritus. Spiritus non eſt extenſum quid. Ergo mens non eſt extenſa. Quod non eſt extenſum, non habet partes extra partes. Ergo mens non habet partes extra partes. Quod non habet partes extra partes, non poteſt diſſolvi. Ergo mens non poteſt diſſolvi. Quod diſſolvi non poteſt, eſt immortale. Mens ergo eſt immortalis.*

** Hinc facile patet, ubi latitet vitium ſoritis ſequentis: *Mens eſt in corpore, ergo eſt in loco. Quod eſt in loco, eſt coextenſum loco. Ergo mens eſt coextenſa. Quod coextenſum eſt, eſt extenſum, Mens ergo eſt extenſa. Quod eſt extenſum eſt corporeum, Mens ergo corporea eſt.* Nec enim vera eſt propoſitio: *Quidquid eſt in loco, id coextenſum loco eſt.*

§. LXXXVII.

Syllogiſmus compoſitus. Aliquando propoſitio major in ſyllogiſmo eſt compoſita, & quidem vel CONDITIO-

TIONALIS, ex. gr. *Si aer corpora ſubjecta premit, gravis eſt;* vel DISJUNCTIVA, e. g. *Aut bene loquutus ſum, aut male;* vel COPULATIVA, ex. gr. *Nemo poteſt ſimul & Deo ſervire, & Mammonæ.* Et tunc ſyllogiſmi COMPOSITI vocantur.

§. LXXXVIII.

Conditionalis.

Et CONDITIONALES quidem recte ſe habent, 1) ſi conſequentia majoris vera eſt: 2) ſi a poſitione antecedentis ad poſitionem conſequentis, vel 3) a remotione conſequentis ad remotionem antecedentis concluditur. *

* Hinc rectæ ſunt ratiocinationes: 1.) *Si aer corpora ſubjecta premit, gravis eſt. At prius verum eſt. Ergo & poſterius:* Item: 2.) *Si mens non eſt ſpiritus, eam extenſam eſſe oportet. At poſterius non eſt verum. Ergo nec prius.* Contra male procedunt argumentationes: 1.) *Si Petrus Romæ fuit: fuit ibi Epiſcopus. Prius verum eſt; ergo & poſterius.* 2.) *Si Judæi Mahumedani eſſent, eſſent infideles. At prius non eſt: ergo nec poſterius:* 3.) *Si Judæi Mahumedani ſunt, ſunt infideles. At poſterius verum eſt. Ergo & prius.* Primus enim ſyllogiſmus contra primam; ſecundus contra ſecundam; tertius contra ultimam regulam peccat.

§. LXXXIX.

Disjunctivus.

DISJUNCTIVUS quoque ſyllogiſmus concludit recte 1) ſi membra majoris propoſitionis vere disjuncta ſint, 2) ſi ea propoſitio omnia membra oppoſita comprehendat, & 3) a remotione reliquorum procedatur ad poſitionem unius, vel contra. *

* Hinc

* Hinc recte ſe habet ratiocinatio: *Aut mens eſt corporea, aut ſpiritualis. At corporea non eſt. Ergo eſt ſpiritualis:* vel: *At eſt ſpiritualis: non ergo corporea.* Male contra procedunt ſyllogiſmi: 1.) *Mahumedani aut blaſphemiis proſcindunt Chriſtum, aut in eum credunt. At prius non faciunt. Ergo in Chriſtum credunt.* 2.) *Si inter tutorem & pupillum infantem quaſi contractus intercedit, conſenſit aut tacite pupillus, aut expreſſe. At expreſſe non conſenſit: Ergo tacite.* 3.) *Aut mens eſt ſpiritus, aut corpus. At corpus non eſt. Ergo nec ſpiritus.* Primus enim ſyllogiſmus primæ; alter ſecundæ: tertius poſtremæ regulæ adverſatur.

§. XC.

Copulativus. Denique & COPULATUS ſyllogiſmus rite conſtructus firmiter concludere videtur, 1) ſi major ſit negativa, & 2) a poſitione unius ad remotionem alterius membri procedamus, vel contra. *

* Bene ergo concludit Servator. *Nemo poteſt & Deo ſervire & Mammonæ. Avari Mammonæ ſerviunt. Non ergo ſervire poſſunt Deo.* At male ſe habet ſyllogiſmus: *Poteſt homo Chriſtum profiteri, & improbe vivere. At Judæi quidem improbe vivunt. Ergo Chriſtum profitentur.* Eum enim in utramque regulam impingere, facile unuſquiſque intelligit.

§. XCI.

Dilemma. Si ex ſingulis membris propoſitionis disjunctivæ, vel ex conditionali & disjunctiva mixtæ, nova eliciantur confectaria: ſyllogiſ-

logiſmus naſcetur elegans, qui DILEMMA adpellatur. Quod quemadmodum maxime idoneum eſt ad oſtendendam theſeos abſurditatem: ita facile in ſophiſma degenerabit, ſi vel 1) membra non ſint oppoſita, vel 2) quædam omiſſa, aut 3) conſectaria ex ſingulis membris non fluant neceſſario, * aut 4) non ſit ejuſdem ponderis.

* Bene ergo ratiocinatur Servator: *Aut bene ſum loquutus, aut male. Si male, cur non probas? ſi bene, quid me verberas?* At regulas dilemmatis pene omnes violatas eſſe deprehendes in illo Biantis dilemmate: *Si duxeris uxorem, aut formoſam duces, aut deformem. Si formoſam, habebis κοινὴν, ſin deformem, habebis ποινὴν, Ergo, ſi ſapis, plane non duces uxorem:* nec non in altero: *Si juſtitiam adminiſtras, aut bene, aut male adminiſtrabis. Si bene, offendes homines; ſi male, offendes Deum. Ergo plane non adminiſtrabis.*

§. XCII.

De ſyllogiſmis MODALIBUS & EXPONIBILIBUS non eſt, quod multa dicamus, quum qui naturam *propoſitionum modalium* atque *exponibilium* ſupra explicatam (§. LIII. *ſeqq.*) recte intelligit, non poſſit non & naturam horum ſyllogiſmorum perſpectam habere. Modales & expon.-biles.

CAPUT III.

De veritate, eique oppoſito falſo.

SECTIO I.

De veritate generatim.

§. XCIII.

Ratio connexionis. SI quis hiſce intellectus operationibus recte utitur: bene ſane utitur ratione. Quumque recta ratio ſit facultas, veritates alias ex aliis per neceſſariam concludendi rationem eliciendi: (Hiſtor. phil. §. II.) conſequens eſt, ut hoc modo procedens inveniat VERITATEM, de qua jam agendum paulo accuratius.

§. XCIV.

Veritas quotuplex? VERITAS eſt vel METAPHYSICA, vel MORALIS, vel LOGICA. *Metaphyſicis* verum dicitur, quidquid habet eſſentiam ſibi convenientem. Hoc ſenſu v. gr. Chriſtus dicitur *verus Deus & verus homo*. *Ethicis* veritas eſt convenientia verborum ſignorumque externorum cum cogitationibus mentis. Hinc, qui, quod ſentit, eloquitur, *verum*, qui aliud ſentit, aliud loquitur, *falſum* dicere perhibetur. At nos jam hic de veritate *logica* loquimur.

§. XCV.

Quid logicis veritas & falſum. *Ea* eſt *convenientia idearum noſtrarum cum objectis*. * Hinc ſi mihi ex. gr. concipio turrim, vel aliquid rotundum, & ea vere talia ſunt, veritatem dicor adſequutus. Con-

Conveniunt enim ideæ cum objecto. Contra FALSUM eſt *diſconvenientia idearum cum objecto.*

* Veritas ergo eſt in re, tanquam in fundamento, in *intellectu*, tanquam in ſubjecto, & in *verbis*, quibus ſenſa animi eloquimur, tanquam in ſigno. Jo. Andr. Schmiedt. *Metaph. P. III.* §. 4. *pag.* 50.

§. XCVI.

Veritas ideæ judicii, ratiocinationis.

Itaque veritas æque ac falſitas aut eſt in IDEA ſimplici, ſi ita rem concipio, uti eſt, vel non eſt: * aut in JUDICIO, quando jungenda jungo, disjungenda disjungo, vel contra: aut denique in RATIOCINATIONE, quoties in forma & materia recte ratiocinor, vel contra.

* Quamvis enim ſint, qui veritatem in una idea conſiſtere poſſe negent: quia tamen falſa idea dicitur, quæ ab objecto diſcrepat, quidni *veram* dicamus, quæ cum eo convenit? Quidni ergo & ideæ verum falſumve ineſſe fateamur?

§. XCVII.

Quando verum dicatur judicium?

Veritas JUDICII requirit, 1) ut ideæ jungendæ jungantur, disjungendæ disjungantur, ex. g. *ignis eſt calidus*, *ignis non eſt frigidus*. 2) Ut ita jungantur vel disjungantur ideæ, ne, quæ univerſalia ſunt, particulariter; quæ particularia, univerſaliter efferantur, ex. gr. *Omnes figuræ incluſæ ſunt lineis. Quædam figuræ ſunt regulares.*

§. XCVIII.

Falſum quotuplici.

Ex quo per ſe patet, falſum vel in propoſi-

tio σοφιςαὶ dicerentur omnes, qui ſapientiam profitebantur, poſtea a tempore Socratis ob inſignem ſophiſtarum tunc viventium ſtultitiam eviléſcere hoc nomen cœpit, & tantum pſeudophiloſophis dari. Eorum characteres expreſſerunt Plato *in Sophiſta*. Themiſtius *Orat. IV.* quibuſdam jungendum *Programma* noſtrum *inaugurale de veræ, falſæque ſapientiæ characteribus*. Sæculo Chriſtiano ſecundo & ſequentibus honorifica iterum eſſe cœpit *ſophiſtarum* dominatio, quum ita dicerentur, qui cum philoſophia ſtudium eloquentiæ conjunxerant. Argumento eſſe poſſunt Philoſtrati & Eunapii *Vita Sophiſtarum*.

§. CII.

Quotuplicia ſophiſmata?

Latitat fallacia vel in DICTIONE, vel in REBUS ipſis. *Illa* ſophiſmata puerilia ſunt, & nonniſi ſtupidiſſimum quemque decipiunt. *Hæc* paulo magis ſpecioſa.

§. CIII.

Fallaciæ dictionis.

In DICTIONE latitat fallacia, quoties vel 1) in ſimplici voce eſt AMBIGUITAS, vel 2) in phraſi AMPHIBOLOGIA; vel 3) FIGURA dictionis diverſa, vel 4) ſenſus COMPOSITUS & DIVISUS permiſcentur. † Et his quidem caſibus omnibus vitium quatuor terminorum (§. LXXXIII.) in oculos incurrit.

† Ita ſophiſma Romanorum, quo adverſus Antiochum Regem uſi, *ambiguitate* laborat: *Qui dimidium navium ſe daturum promiſit, ejus naves diſſecandæ. Promiſit hoc Antiochus. Ergo ejus naves ſunt diſſecandæ.*

De-

Denique *figura dictionis* diverſa eſt in illo argumento ſtolido: *Populus ex terra creſcit, Multitudo hominum eſt populus. Multitudo ergo hominum ex terra creſcit.* Ad has ſpecies & pleraque *oracula* ambigua facile retuleris. Denique *compoſitione* & diviſione ludebat filius, qui patri ruſtico, non tria ova in patina eſſe, ſed quinque, hoc argumento perſuadebat: *Ubi ſunt tria ova, ibi & duo ſunt. Tria & duo ſunt quinque. Ergo hae tria ova ſunt quinque.*

§. CIV.

In REBUS ipſis fallacia latitat, quoties vel 5) plures *interrogationes* in unam compinguntur, vel 6) ſtatus quæſtioni mutatur. Quarum priorem πολυζήτησιν, ſeu fallaciam PLURIUM INTERROGATIONUM; poſteriorem ἑτεροζήτησιν, ſeu IGNORATIONEM ELENCHI adpellitant. * Fallaciæ in rebus. Earum prima claſſis.

* Πολυζήτησιν, ſeu *plurium interrogationum* ſophiſma involvit argumentum: *Qui furari non deſiit, furatur. Cato furari non deſiit. Cato ergo furatur.* Quæſtio enim alia eſt, an Cato unquam furatus ſit, & ſic deſierit furari? alia, an ideo furari non deſierit, quia nunquam furtum facere cœperit? Quod genus ſophiſmatis præcipue ad veterem modum diſputandi Socraticum, qui per interrogationes inſtituebatur, pertinebat.

§. CV.

In rebus quoque fallacia eſt, ubi 7) vel demonſtratur aliquod ex eo, quod adhuc Et altera.

majorem propoſitionem ſemper univerſalem, minorem affirmativam eſſe debere. 2) In ſecunda quoque majorem univerſalem, & alterutram ex præmiſſis æque, ac concluſionem, negativam eſſe debere. 3) In tertia figura minorem affirmativam, concluſionem autem particularem eſſe debere. *

* Et hæ ſunt regulæ ſpeciales, quas licet hodie vilipendere ſoleant, qui a Solidiore doctrina abhorrent; utiliſſimas tamen quotidie experiuntur, quicumque veritatis inveſtigandæ ſtudio tenentur. Quomodo enim veritatem quis inveſtigabit, niſi ratiocinando? Et quis, ſe recte ratiocinatum, perſuaſus eſſe poteſt, niſi regulas bonæ ratiocinationis perſpectus habeat? Solida ergo hæc ſunt, uti pleraque, quæ hodie vulgo diſplicent.

§. LXXXIII.

Regulæ de ſyllogiſmis generales. Nec minus jam patet ratio, 1) cur in ſyllogiſmo non eſſe poſſint, niſi tres termini. (§. LXXVI.) 2) Cur nec ex puris particularibus, nec 3) ex meris negativis propoſitionibus quidquam ſequatur, * & cur denique 4) concluſio imitetur partem debiliorem.

* In ſyllogiſmo ex mere particularibus propoſitionibus compoſito ita colligo: *Quæ diſcrepant in uno tertio, ea conveniunt inter ſe.* In ſyllogiſmo ex meris negativis conflato ratiocinatur: *Quæ diſcrepant a tertio ad rem non pertinente, illa diſcrepant inter ſe.* Utraque regula abſurda eſt: (§. LXXIX.) Ergo ſyllogiſmi ex mere particularibus & negativis conflati abſurdi ſunt. Ex gr.

Qui-

Quidam homines ſunt pulchri,
Quidam homines ſunt deformes,
Deformes ergo quidam ſunt pulchri.
Nulla materia cogitat:
Nullus ſpiritus materia eſt,
Nullus ergo ſpiritus cogitat.

§. LXXXIV.

Quid de ſyllogiſmorū modis expoſitione, reductione ſentiendum?

Quæ de ſyllogiſmorum modis, reductione, expoſitione tradunt logici, non abſurda quidem ſunt, ceu vulgus ſibi perſuadet: nec tamen, ſi, quæ hactenus diximus, recte intelligas, admodum neceſſaria.

§. LXXXV.

Enthymema.

Id potius hic obſervandum, ſæpe contingere, ut alterutra præmiſſarum, quippe menti ſatis obvia, omittatur. Quo caſu ex ſyllogiſmo fit ENTHYMEMA. *

* Ex. gr. Si dicam: *Mens cogitat, ergo mens eſt ſpiritus*, vel; *Quidquid cogitat, eſt ſpiritus, ergo mens eſt ſpiritus*: enthymemata habebis, quorum propoſitiones omiſſas mens ſua ſponte facile ſupplebit.

§. LXXXVI.

Sorites.

Si plurium ſyllogiſmorum propoſitiones una ſerie ita connectuntur, ut prioris prædicatum ſemper ſit poſterioris ſubjectum: * naſcitur SORITES. Qui ratiocinandi modus ſicuti eſt ad demonſtrandum quam maxime idoneus: ita facile in ſophiſma aut paralogiſmum degenerabit, ſi vel una immiſceatur propoſitio, quæ non neceſſario vera eſt, ** vel ſi meræ negativæ ſint propoſitiones in ſoritem compactæ. *

* Vere

* Vere ergo hic ſyllogiſmus eſt coacervatio plurium ſyllogiſmorum, & hinc ſi in enthymemata reſolvatur, multo clarior eſſe ſolet, ex. gr. Sorites eſto ſequens:

Mens eſt ſubſtantia cogitans,
Subſtantia cogitans eſt ſpiritus,
Spiritus non eſt extenſum,
Quod non extenſum eſt, non habet partes extra partes,
Quod non habet partes extra partes, eſt indiſſolubile.
Quod eſt indiſſolubile, eſt immortale,
Mens ergo eſt immortalis.

Sane clarior ille erit, ſi ita reſolvatur in ſua enthymemata. *Mens eſt ſubſtantia cogitans. Subſtantia cogitans eſt ſpiritus. Ergo mens eſt ſpiritus. Spiritus non eſt extenſum quid. Ergo mens non eſt extenſa. Quod non eſt extenſum, non habet partes extra partes. Ergo mens non habet partes extra partes. Quod non habet partes extra partes, non poteſt diſſolvi. Ergo mens non poteſt diſſolvi. Quod diſſolvi non poteſt, eſt immortale. Mens ergo eſt immortalis.*

** Hinc facile patet, ubi lateat vitium ſoritis ſequentis: *Mens eſt in corpore, ergo eſt in loco. Quod eſt in loco, eſt coextenſum loco. Ergo mens eſt coextenſa. Quod coextenſum eſt, eſt extenſum, Mens ergo eſt extenſa. Quod eſt extenſum eſt corporeum, Mens ergo corporea eſt.* Nec enim vera eſt propoſitio: *Quidquid eſt in loco, id coextenſum loco eſt.*

§. LXXXVII.

Syllogiſmus compoſitus. Aliquando propoſitio major in ſyllogiſmo eſt compoſita, & quidem vel CONDITIO-

TIONALIS, ex. gr. *Si aer corpora ſubjecta premit, gravis eſt;* vel DISJUNCTIVA, e.g. *Aut bene loquutus ſum, aut male;* vel COPULATIVA, ex. gr. *Nemo poteſt ſimul & Deo ſervire, & Mammonæ.* Et tunc ſyllogiſmi COMPOSITI vocantur.

§. LXXXVIII.

Et CONDITIONALES quidem recte ſe habent, 1) ſi conſequentia majoris vera eſt: 2) ſi a poſitione antecedentis ad poſitionem conſequentis, vel 3) a remotione conſequentis ad remotionem antecedentis concluditur. * Conditionalis.

* Hinc rectæ ſunt ratiocinationes: 1.) *Si aer corpora ſubjecta premit, gravis eſt. At prius verum eſt. Ergo & poſterius:* Item: 2.) *Si mens non eſt ſpiritus, eam extenſam eſſe oportet. At poſterius non eſt verum. Ergo nec prius.* Contra male procedunt argumentationes: 1.) *Si Petrus Romæ fuit: fuit ibi Epiſcopus. Prius verum eſt; ergo & poſterius.* 2.) *Si Judæi Mahumedani eſſent, eſſent infideles. At prius non eſt: ergo nec poſterius:* 3.) *Si Judæi Mahumedani ſunt, ſunt infideles. At poſterius verum eſt. Ergo & prius.* Primus enim ſyllogiſmus contra primam; ſecundus contra ſecundam; tertius contra ultimam regulam peccat.

§. LXXXIX.

DISJUNCTIVUS quoque ſyllogiſmus concludit recte 1) ſi membra majoris propoſitionis vere disjuncta ſint, 2) ſi ea propoſitio omnia membra oppoſita comprehendat, & 3) a remotione reliquorum procedatur ad poſitionem unius, vel contra. * Disjunctivus.

* Hinc recte ſe habet ratiocinatio: *Aut mens eſt corporea, aut ſpiritualis. At corporea non eſt. Ergo eſt ſpiritualis:* vel: *At eſt ſpiritualis: non ergo corporea.* Male contra procedunt ſyllogiſmi: 1.) *Mahumedani aut blaſphemiis proſcindunt Chriſtum, aut in eum credunt. At prius non faciunt. Ergo in Chriſtum credunt.* 2.) *Si inter tutorem & pupillum infantem quaſi contractus intercedit, conſenſit aut tacite pupillus, aut expreſſe. At expreſſe non conſenſit: Ergo tacite.* 3.) *Aut mens eſt ſpiritus, aut corpus. At corpus non eſt. Ergo nec ſpiritus.* Primus enim ſyllogiſmus primæ; alter ſecundæ: tertius poſtremæ regulæ adverſatur.

§. XC.

Copulativus.

Denique & COPULATUS ſyllogiſmus rite conſtructus firmiter concludere videtur, 1) ſi major ſit negativa, & 2) a poſitione unius ad remotionem alterius membri procedamus, vel contra. *

* Bene ergo concludit Servator. *Nemo poteſt & Deo ſervire & Mammonæ. Avari Mammonæ ſerviunt. Non ergo ſervire poſſunt Deo.* At male ſe habet ſyllogiſmus: *Poteſt homo Chriſtum profiteri, & improbe vivere. At Judæi quidem improbe vivunt. Ergo Chriſtum profitentur.* Eum enim in utramque regulam impingere, facile unusquiſque intelligit.

§. XCI.

Dilemma.

Si ex ſingulis membris propoſitionis disjunctivæ, vel ex conditionali & disjunctiva mixtæ, nova eliciantur confectaria: ſyllogiſ-

logiſmus naſcetur elegans, qui DILEMMA adpellatur. Quod quemadmodum maxime idoneum eſt ad oſtendendam theſeos abſurditatem: ita facile in ſophiſma degenerabit, ſi vel 1) membra non ſint oppoſita, vel 2) quædam omiſſa, aut 3) conſectaria ex ſingulis membris non fluant neceſſario, * aut 4) non ſit ejuſdem ponderis.

* Bene ergo ratiocinatur Servator: *Aut bene ſum loquutus, aut male. Si male, cur non probas? ſi bene, quid me verberas?* At regulas dilemmatis pene omnes violatas eſſe deprehendes in illo Biantis dilemmate: *Si duxeris uxorem, aut formoſam duces, aut deformem. Si formoſam, habebis κοινὴν, ſin deformem, habebis ποινὴν, Ergo, ſi ſapis, plane non duces uxorem:* nec non in altero: *Si juſtitiam adminiſtras, aut bene, aut male adminiſtrabis. Si bene, offendes homines; ſi male, offendes Deum. Ergo plane non adminiſtrabis.*

§. XCII.

De ſyllogiſmis MODALIBUS & EXPONIBILIBUS non eſt, quod multa dicamus, quum qui naturam *propoſitionum modalium* atque *exponibilium* ſupra explicatam (§. LIII. *ſeqq.*) recte intelligit, non poſſit non & naturam horum ſyllogiſmorum perſpectam habere. Modale & expon.-biles.

C A-

CAPUT III.

De veritate, eique oppoſito falſo.

SECTIO I.

De veritate generatim.

§. XCIII.

Ratio connexionis. SI quis hiſce intellectus operationibus recte utitur: bene ſane utitur ratione. Quumque recta ratio ſit facultas, veritates alias ex aliis per neceſſariam concludendi rationem eliciendi: (Hiſtor. phil. §. II.) conſequens eſt, ut hoc modo procedens inveniat VERITATEM, de qua jam agendum paulo accuratius.

§. XCIV.

Veritas quotuplex? VERITAS eſt vel METAPHYSICA, vel MORALIS, vel LOGICA. *Metaphyſicis* verum dicitur, quidquid habet eſſentiam ſibi convenientem. Hoc ſenſu v. gr. Chriſtus dicitur *verus Deus & verus homo*. *Ethicis* veritas eſt convenientia verborum ſignorumque externorum cum cogitationibus mentis. Hinc, qui, quod ſentit, eloquitur, *verum*, qui aliud ſentit, aliud loquitur, *falſum* dicere perhibetur. At nos jam hic de veritate *logica* loquimur.

§. XCV.

Quid logicis veritas & falſum. *Ea* eſt *convenientia idearum noſtrarum cum objectis*. * Hinc ſi mihi ex. gr. concipio turrim, vel aliquid rotundum, & ea vere talia ſunt, veritatem dicor adſequutus.

Con-

Conveniunt enim ideæ cum objecto. Contra FALSUM eſt *diſconvenientia idearum cum objecto.*

* Veritas ergo eſt in re, tanquam in fundamento, in *intellectu*, tanquam in ſubjecto, & in *verbis*, quibus ſenſa animi eloquimur, tanquam in ſigno. Jo. Andr. Schmiedt. *Metaph. P. III.* §. 4. *pag.* 50.

§. XCVI.

Itaque veritas æque ac falſitas aut eſt in IDEA ſimplici, ſi ita rem concipio, uti eſt, vel non eſt: * aut in JUDICIO, quando jungenda jungo, disjungenda disjungo, vel contra: aut denique in RATIOCINATIONE, quoties in forma & materia recte ratiocinor, vel contra. Veritas ideæ judicii, ratiocinationis.

* Quamvis enim ſint, qui veritatem in una idea conſiſtere poſſe negent: quia tamen falſa idea dicitur, quæ ab objecto diſcrepat, quidni *veram* dicamus, quæ cum eo convenit? Quidni ergo & ideæ verum falſumve ineſſe fateamur?

§. XCVII.

Veritas JUDICII requirit, 1) ut ideæ jungendæ jungantur, disjungendæ disjungantur, ex. g. *ignis eſt calidus, ignis non eſt frigidus.* 2) Ut ita jungantur vel disjungantur ideæ, ne, quæ univerſalia ſunt, particulariter; quæ particularia, univerſaliter efferantur, ex. gr. *Omnes figuræ incluſæ ſunt lineis. Quædam figuræ ſunt regulares.* Quando verum dicatur judicium?

§. XCVIII.

Ex quo per ſe patet, falſum vel in propoſi- Falſum quotuplici.

ter dicatur judicium? poſitionum QUALITATE, id eſt, in affirmatione & negatione; vel in earundem QUANTITATE, id eſt, in univerſalitate vel particularitate propoſitionum latitare. †

† Sid dicam: *Ignis frigidus eſt, ignis non eſt calidus*, falſum latet in qualitate propoſitionum, quia adfirmo, quod negandum: nego, quod adfirmandum erat. Contra, dum dico: *Omnes figuræ ſunt regulares. Quædam figuræ incluſæ ſunt lineis*: falſum in quantitate latitat, dum omnibus figuris tribuitur, quod quibuſdam; quibuſdam, quod omnibus competit.

§. XCIX.

Quando vera ratiocinatio? Quumque ad veritatem ratiocinationum pertineat, ut ſyllogiſmus in FORMA æque ac MATERIA recte ſe habeat: (§. XCVI.) falſa erit ratiocinatio, quoties vel in forma non obſervantur regulæ ſyllogiſticæ, (§. LXXXIII. *ſeq.*) vel, quod ad *materiam* attinet, alterutra præmiſſarum non eſt vera. *

* Ex veris enim præmiſſis, poteſt fluere falſa concluſio, ſi forma vel conſequentia male ſe habet: ex. gr. *Nullus Martyr Chriſtianorum fuit Judæus. Nullus Judæus eſt Chriſtianus. Nullus ergo martyr Chriſtianorum fuit Chriſtianus.* Ex falſis quoque præmiſſis poteſt vera concluſio fluere per accidens, ex gr. *Qui credit creationem mundi, eſt Chriſtianus. Auguſtinus credidit creationem mundi. Auguſtinus ergo fuit Chriſtianus.* At ſi forma & materia recte ſe habent: tunc veriſſimum eſt, ex veris præmiſſis non poſſe, niſi veram concluſionem naſci.

§. C.

§. C.

Et hujuſmodi quidem falſæ ratiocinationes ſunt PARALOGISMI & SOPHISMATA, quorum illi ſunt ſyllogiſmi, qui vel ex vero vel falſo principio falſam concluſionem eliciunt, adeoque fallunt ſub ſpecie demonſtrationis. * Quid paralogiſmus?

* Talis fuit ille ſupra propoſitus. *Anima eſt in corpore. Ergo in loco. Quod eſt in loco, id loco coextenſum eſt. Quod coextenſum eſt, eſt extenſum. Anima ergo eſt extenſa.* Hic ſub ſpecie demonſtrationis ex principio falſiſſimo, *quod quæ in loco ſunt, loco coextenſa ſint*, elicitur falſa concluſio, quod anima ſit extenſa. Contra, ſi quis ratiocinaretur: *Omne grave premit corpora. Quod premit corpora eadem, ſi infirmiora ſint, comprimit vel frangit. At aer corpora humana, quamvis infirmiora ſint, nec comprimit, nec frangit. Ergo non eſt gravis*, itidem committeret paralogiſmum, quia ex principio vero, *quod gravia premant corpora*, elicit concluſionem falſam: *aerem non eſſe gravem*.

§. CI.

SOPHISMATA contra ſunt ratiocinationes, quibus decipiuntur homines ſub ſpecie probabilitatis. Unde & FALLACIÆ ſolent appellari. * Quid ſophiſma?

* Quis enim crederet, demonſtrationis ſpeciem præ ſe ferre hominem, ita ratiocinantem. *Quod quis non amiſit, habet, Cornua tu non amiſiſti, Cornua ergo habes?* Sponte is & data opera decipit, ut acutior aliis videatur. Et hinc ejuſmodi ſyllogiſmi dicuntur *ſophiſmata*. Quum enim initio

tio σοφισταὶ dicerentur omnes, qui ſapientiam profitebantur, poſtea a tempore Socratis ob inſignem ſophiſtarum tunc viventium ſtultitiam eviluſcere hoc nomen cœpit, & tantum pſeudophiloſophis dari. Eorum characteres expreſſerunt Plato *in Sophiſta*. Themiſtius *Orat. IV.* quibuſdam jungendum *Programma* noſtrum *inaugurale de veræ, falſæque ſapientiæ characteribus*. Sæculo Chriſtiano ſecundo & ſequentibus honorifica iterum eſſe cœpit *ſophiſtarum* dominatio, quum ita dicerentur, qui cum philoſophia ſtudium eloquentiæ conjunxerant. Argumento eſſe poſſunt Philoſtrati & Eunapii *Vitæ Sophiſtarum*.

§. CII.

Quotuplicia ſophiſmata? Latitat fallacia vel in DICTIONE, vel in REBUS ipſis. *Illa* ſophiſmata puerilia ſunt, & nonniſi ſtupidiſſimum quemque decipiunt. *Hæc* paulo magis ſpecioſa.

§. CIII.

Fallaciæ dictionis. In DICTIONE latitat fallacia, quoties vel 1) in ſimplici voce eſt AMBIGUITAS, vel 2) in phraſi AMPHIBOLOGIA; vel 3) FIGURA dictionis diverſa, vel 4) ſenſus COMPOSITUS & DIVISUS permiſcentur. † Et his quidem caſibus omnibus vitium quatuor terminorum (§. LXXXIII.) in oculos incurrit.

† Ita ſophiſma Romanorum, quo adverſus Antiochum Regem uſi, *ambiguitate* laborat: *Qui dimidium navium ſe daturum promiſit, ejus naves diſſecandæ. Promiſit hoc Antiochus. Ergo ejus naves ſunt diſſecandæ.* De-

Denique *figura dictionis* diverſa eſt in illo argumento ſtolido: *Populus ex terra creſcit, Multitudo hominum eſt populus. Multitudo ergo hominum ex terra creſcit.* Ad has ſpecies & pleraque *oracula* ambigua facile retuleris. Denique *compoſitione* & diviſione ludebat filius, qui patri ruſtico, non tria ova in patina eſſe, ſed quinque, hoc argumento perſuadebat: *Ubi ſunt tria ova, ibi & duo ſunt. Tria & duo ſunt quinque. Ergo hæc tria ova ſunt quinque.*

§. CIV.

In REBUS ipſis fallacia latitat, quoties vel 5) plures *interrogationes* in unam compinguntur, vel 6) ſtatus quæſtioni mutatur. Quarum priorem *πολυζήτησιν*, ſeu fallaciam PLURIUM INTERROGATIONUM; poſteriorem ἑτεροζήτησιν, ſeu IGNORATIONEM ELENCHI adpellitant. * Fallaciæ in rebus. Earum prima claſſis.

* Πολυζήτησις, ſeu *plurium interrogationum* ſophiſma involvit argumentum: *Qui furari non deſiit, furatur. Cato furari non deſiit. Cato ergo furatur.* Quæſtio enim alia eſt, an Cato unquam furatus ſit, & ſic deſierit furari? alia, an ideo furari non deſierit, quia nunquam furtum facere cœperit? Quod genus ſophiſmatis præcipue ad veterem modum diſputandi Socraticum, qui per interrogationes inſtituebatur, pertinebat.

§. CV.

In rebus quoque fallacia eſt, ubi 7) vel demonſtratur aliquod ex eo, quod adhuc Et altera.

in quæſtione eſt, vel 8) concluſio ex præmiſſis, præmiſſæ ex concluſione probantur, vel 9) conſequentia non procedit, vel 10) ab eo, quod certo reſpectu verum eſt, argumentum ducitur ad id, quod abſolute verum ſit. *Septimum* illud genus PETITIO PRINCIPII; *octavum* CIRCULUS, *nonum* fallacia CONSEQUENTIS; *decimum* fallacia A DICTO SECUNDUM QUID AD DICTUM SIMPLICITER adpellatur. †

† CIRCULUM iidem committunt, dum eccleſiæ ſuæ veritatem probant teſtimonio ſcripturæ, ſcripturæ divinitatem teſtimonio eccleſiæ. CONSEQUENTIS ſophiſma eſt, *Quod oritur, etiam moritur. Mens oritur, ergo & moritur.* A DICTO SECUNDUM QUID AD DICTUM SIMPLICITER inferunt, qui ita ratiocinantur: *Homo moritur. Ad hominem & anima pertinet. Anima ergo moritur.*

§. CVI.

Itemque tertia.

Nec minus fallunt, qui 11) ab eo, quod ſit per ACCIDENS, abſolute aliquid colligunt, vel 12) id, quod CAUSSA NON EST, pro cauſſa venditant. *

* Stolida itaque argumentatio eſt: *Unde quis furit, id malum eſt: Qui bibit, inde furit Bibere ergo malum eſt.* Nec magis ferenda illa ratiocinatio paganorum adverſus Chriſtianos. Dum *Chriſtianiſmus in mundo fuit, mille calamitates orbem Romanum oppreſſerunt. Chriſtianiſmus ergo omnium calamitatum cauſſa fuit.* Quod ſophiſma eleganter ſol-

ſolvit Tertullian. *in Apologet. Cap. XL. & XLVII. & ad Nat. Lib. I. Cap. IX.* Quia eo conſilio Auguſtinum *libros de Civitate Dei:* Oroſium *Ormeſtam*, quam vocat, ſcripſiſſe; nemo ignorat.

§. CVII.

Alia deinde veritas eſt CERTA, alia PROBABILIS. *Certa* eſt, quæ vel indubia ſenſione, vel certo ac evidenti principio nititur. *Probabilis*, quæ hypotheſi, tanquam fundamento, ſuperſtruitur. * Veritas certa & probabilis.

* An veritas quædam nitatur certo ac evidenti principio, tum demum adparet, quando mihi nexus ejus cum tali principio clare ob oculos ponitur. Id vero fit per DEMONSTRATIONEM. Contra an veritas ſenſione indubia nitatur, non poteſt clarum fieri, niſi per OSTENSIONEM, & EXPERIENTIAM. Præter ea quoties aliquid ideo verum puto, quod illud HYPOTHESI conveniat, hypotheſin autem ideo tanquam veram adſumo, quia phænomena inde commode poſſunt explicari: *probabilis* naſcitur veritas. Sic per *oſtenſionem & experientiam* probo, dari colorem rubrum, ignem eſſe calidum, &c. Per *demonſtrationem*, duos angulos rectos æquales eſſe ſemicirculo. Ex *hypotheſi*, vitrum ideo eſſe pellucidum, quia meros habeat poros rectilineares.

§. CVIII.

PROBABILIS veritas minus convincit intellectum, quam *certa*. Non minus tamen, An probabilis alicujus pretii ſit?

men, quam hæc, in vita civili utilis eſſe poteſt. * Quin aliquando probabilitas, quia ſuos gradus habet, ita comparata eſt, ut a veritate certa non multum differat.

* Itaque in errores pernicioſiſſimos incidunt, qui rejectis veritatibus probabilibus, meras certas ac demonſtrativas exigunt. In vita enim civili pleraque negotia ad probabiles tantum veritates pertinere, nemo ignorat.

§. CIX.

Falſum quotuplex?

Sic & FALSUM vel eſt certum, vel PROBABILE. *Certum*, quando vel ſenſioni, vel principio evidenti manifeſto repugnat, adeoque involvit contradictionem. *Probabile*, quando repugnat hypotheſi probabili. *

* Ita CERTO FALSUM eſt, *ignem eſſe frigidum, dari figuram duabus lineis incluſam*, at PROBABILITER FALSUM videtur, *in planetis non eſſe animalia viva, mentem noſtram ante corpus extitiſſe, omnes morbos oriri ex vermiculis.*

§. CX.

Ejus varii gradus.

Hinc & falſi certi gradus ſunt. *Alias* enim propoſitiones falſas eſſe demonſtrari non poteſt, quamvis intellectus noſtri adſenſum vix impetrent. *Aliarum* falſitas demonſtratur, vel facilius, vel operoſius. In *aliis* falſitas ita incurrit in oculos, ut demonſtratione plane non opus ſit. *

* Ita quamvis demonſtrari non poſſit, *dæmo-*

monem ſagis non adparere: tamen ſapiens vix a ſe impetrabit, ut id credat. *Duos angulos trianguli æquales eſſe ſemicirculo*, falſiſſimum eſt: neque tamen id ſtatim agnoſcit intellectus, niſi demonſtratione convincatur. Denique *lapidem eſſe corpus fluidum*, tam falſum eſt, ut, qui eam propoſitionem ſibi demonſtrari petit, non homo, ſed lapis videatur.

§. CXI.

Ex quibus patet 1) nobis quaſdam res eſſe poſſe certo veras, quæ aliis ſint tantum probabiles, & contra. Sic *me triſtem eſſe*, certo ſcio, alter id probabiliter judicabit ex geſtibus meis. 2) Nobis aliquid certo falſum eſſe poſſe, quod aliis vel verum, vel probabiliter falſum ſit, ex. gr. *Non dari antipodes*, nobis certo falſum eſt: at patres tamen eccleſiæ plerique eam propoſitionem vel pro certa vel ſaltim probabiliter vera habuerunt. 3) Probabiliter verum vel falſum aliquando certo tale fieri poſſe, ex. gr. majoribus probabiliter verum viſum, *ſanguinis circulationem quandam eſſe*; probabiliter falſum, *ultra mare Atlanticum non occurrere terram continentem:* at nobis de utroque certiſſime conſtat.

An idem omnibus certum, probabile, verum, falſum.

§. CXII.

Quare de eo, quod *certo* verum falſumve eſt, & quod *probabiliter* tale eſſe diximus, paulo diſtinctius erit agendum.

Tranſitio ad alteram ſectionem.

SECTIO II.

De eo, quod certo verum falſum eſt.

§. CXIII.

Quid certa veritas? CERTA VERITAS nobis eſt, quæ vel indubia *ſenſione*, vel certo ac in dubio *principio* nititur. (§. CVII.) CERTO FALSUM, quod indubiæ *ſenſioni* vel certo *principio* repugnat. (§. CX.)

§. CXIV.

Ejus duplex criterium: alterum ſenſuum certitudo. Itaque certitudinis iſtius duo ſunt *criteria* certiſſima: SENSIO & RATIO. Quum enim res omnes, ſive quod ad modos, ſive quod ad effectus, ſenſibus percipiamus, eorumque ope claras, diſtinctas atque adæquatas ideas adquiramus; (§. XXIII. *ſeqq.*) conſequens eſt, ut aut nulla ſit veritas, quod abſonum, aut ſenſus, poſitis omnibus ad ſentiendum requiſitis, nunquam fallant. *

* Nimirum SENSIO & IDEÆ ita differunt, ut in illa intellectus *paſſive*; in his *active* ſe habet. Illa percipimus res *ſingulares*: hæ ſunt *univerſales*. Illa *præcedit*, hæ *ſequuntur*. Vide Illuſtris Thomaſii *Vernunfft Lehre Cap. VI. §. 22. ſeqq.*

§. CXV.

Quid circa organa ſenſoria. Senſio ponit organa ſenſoria. Quumque hæc apud alios bene, apud alios male, ſe ha-

habeant, & hoc quidem caſu illa officio ſuo fungi non poſſint: oportet ſane 1) organa ſenſoria ita comparata eſſe, ut nullo vitio vel morbo laborent. 2) Is vero, cui ſenſus paulo hebetiores obtigerunt, ei defectui aliis modis mederi debet. * obſervandum?

* Ita myopes & presbytæ ſatis norunt, quam prope ab oculo diſtare debeat objectum, quod attentius contemplari velint. Vide Jo. Chriſt. Sturmii *Diſſert. de myopibus & presbytis.*

§. CXVI.

Quumque ſenſus ad cerebrum propagetur, & ibi mens veluti contempletur iſtas perceptiones, atque in ſe ideas formet: (Phil. mor. §. XXV.) conſequens eſt, 3) ut qui ſenſibus recte uti vult, ſana mente præditus eſſe, ac 4) rem juſta attentione contemplari, & 5) pluribus in conſilium adhibitis ſenſibus rei proprietates inveſtigare debeat. * Qualem eſſe oporteat mentem, ſi ſenſus fallere non debeant?

* Ita *oculis* non tam facile diſtingues ſaccharum & alumen: at facile illa diſtingues *guſtu*. Aurum & argentum inauratum difficilius diſcernent *oculi*, nec ullum aurium, ac reliquorum organorum ſenſoriorum hac de re erit judicium competens; ac *tactu*, & quod illo exploratur, *pondere* ſtatim res ſe prodet.

§. CXVII.

Quum porro vires & potentiæ organorum ſenſoriorum non ſint infinitæ: ſequitur, 6) ut juſtam diſtantiam eſſe oporteat orga- Qualis ſitus diſtantiaque objecti eſſe debeat?

organorum & objectorum. 7) Ut, ſi vel objecta nimis remota ſint, vel ob inſignem ſubtilitatem ſenſus fugiant, inſtrumenta, quæ induſtria humana eam in rem invenit, adhibenda ſint. 8) Ut medium inter objectum & organa recte ſe habere debeat. *

* *Diſtantia* qualis eſſe debeat inter oculos aureſve & objecta ipſi oculi & aures judicant. In reliquis ſenſibus objecta organum contingant eive proxima ſint, oportet. *Inſtrumenta*, quibus res remotiores contemplamur, ſunt *tubi optici* & *teleſcopia*; quibus res minutiores, *microſcopia*. *Medium* in viſione debet eſſe lucidum, limpidum, non duplex. Nec ignotum, quam multa viſionis ludibria detegat Optica.

§. CXVIII.

Res ſenſu exploranda ſub diverſis circumſtantiis. Denique quum res fere omnes ſint compoſitæ; earum naturam ſenſione non aliter perſpiciemus, quam ſi 9) rem conſideremus ſub diverſis circumſtantiis, & 10) ejus partes ſingulas ſeorſum contemplemur. *

* Sic, *an aer elaſticus ſit*, non melius experiri poſſum, quam ſi aerem veſicæ ſuillæ incluſum primum frigori exponam, deinde admoveam igni. Naturam *pulveris pyrii* non rectius perſpiciam, quam, ſi primum in naturam & effectus ſulphuris, dein nitri, ac denique carbonum deminutorum inquiram, deinde binas harum rerum miſceam, & ſic quoque earum effectus explorem.

§. CXIX.

Alterum criterium veritatis Ita *ſenſione* ad veritatem mihi viam munio. Altera via eſt RATIO, (§. CXIV.) quæ

quæ quum ſit facultas ratiocinandi, id eſt, veritates alias ex aliis per neceſſariam concludendi rationem eliciendi; (Hiſt. philoſ. §. II.) ſequitur, ut, an propoſitio quædam ex principio aliquo certo fluat, ad liquidum perduci aliter non poſſit, quam per DEMONSTRATIONEM. — certæ ratio, unde demõſtratio?

§. CXX.

DEMONSTRATIO eſt modus ratiocinandi, quo concluſionem cum indubio quodam principio ita connecto, ut de ejus veritate dubitare non poſſis. * — Quid demonſtratio?

* Et hinc mathematici, quia meris demonſtrationibus utuntur, diſciplinas ſuas ad eum certitudinis gradum provexerunt, ut ab Euclidis temporibus de Elementorum ejus veritate dubitare nemo potuerit, qui ea intelligit.

§. CXXI.

Ceterum aut effectum ex ſua cauſſa demonſtramus, aut cauſſam ex ſuo effectu. Quarum prior demonſtratio A PRIORE & κατ' ἐξοχὴν *demonſtratio*; poſterior demonſtratio A POSTERIORE dicitur. * — Quotuplex?

* Sic ex. gr. ſi rotunditatem telluris demonſtro ex umbra ejus in eclipſibus lunaribus; demonſtro cauſſam ex effectu, adeoque ea demonſtratio erit *a poſteriore*. Contra ubi mentis immortalitatem ex ejus immaterialitate, hanc ex cogitatione, demonſtro, demonſtratio erit *a priore*.

§. CXXII.

Quum itaque demonſtratio A PRIORE a cauſſa ad effectum procedat: conſequens, — Demonſtrationis a priore

 eſt,

requiſitum primum. eſt, 1) ut omnes præmiſſæ debeant non modo notiores, ſed & priores concluſione, & veræ ejus cauſſæ eſſe. *

* Ex. gr. *Qui quindecim gradibus magis ad orientem habitant, quam nos, ii meridiem una hora citius habent, quam nos. Ergo, qui ad orientem navigant, quoties quindecim graduum iter abſolverunt, meridiem habebunt una hora citius. Jam circa terram gradus quindeni ſunt vicies & quater. Ergo qui totam terram orientem verſus circumnavigant, 24. horis citius habent meridiem, adeoque demum reverſi diem unum differunt a civibus ſuis.* Hic omnes propoſitiones præmiſſæ ſunt concluſionibus priores, notiores, ac veræ earum cauſſæ, adeoque recte ſe habet demonſtratio.

§. CXXIII.

Secundum. Quumque ex falſo principio verum fluere non poſſit: (§. XCIX.) merito inferimus, 2) omnes præmiſſas in demonſtratione neceſſario veras eſſe debere. *

* *Neceſſario* autem *verum* dicitur, quod non poteſt non ita ſe habere. Hinc ſi fieri non poteſt, quin ex cauſſa aliqua hic effectus ſequatur: propoſitio erit neceſſario vera. Sin cauſſa plures effectus producit, vel unius effectus plures cauſſæ eſſe poſſunt, ejuſmodi propoſitio non erit ad demonſtrationem idonea, ex. gr. Neceſſario vera eſt propoſitio: *Quia luna eſt corpus opacum, non poteſt non lumen ſolis intercipere, ubi inter ſolem & oculum noſtrum interpoſita eſt.* Opacum enim corpus neceſſario hunc effectum producit. At minus neceſſario veræ ſunt propoſitiones: *Qui lætus eſt, ridet. Qui ridet, lætus eſt.*

Nam

Nam nec lætitia ſemper riſum excitat, & riſus illius plures eſſe poſſunt cauſſæ.

§. CXXIV.

Quum porro demonſtratio nexum cum ſuo principio oſtendere debeat: (§. CXX.) conſequens eſt, 3) ut ſingulas propoſitiones immediate connexas eſſe oporteat. * Tertium.

* Si enim immediate non cohærent, nova demonſtratione eſſet opus, quod cohæreant, adeoque an concluſio mea ex principio illo fluat, ignorarem, & ita non data eſſet demonſtratio, ex. gr. Si dicerem: *Si quis ſub polo eſt, vivit in ſphæra parallela, ergo ſtellas nec orientes nec occidentes videt*; nondum effectus hic ex ſua cauſſa demonſtratus eſſet. Nam nondum video, immediate cohærere ſphæram parallelam & effectum illum. At ſi ita ratiociner: *Si quis ſub polo eſt, æquator & horizon ibi ſunt paralleli. Ubi hi ſunt paralleli, ibi & ſtellæ moventur in ſitu parallelo cum horizonte. Ergo ſemper in eadem diſtantia ab horizonte ſunt, adeoque nec oriuntur, nec occidunt*: Jam omnia immediate cohærent, & hinc recte ſe habet demonſtratio.

§. CXXV.

Nec minus inde colligas, 4) in demonſtratione eo uſque progrediendum eſſe, donec pervenerimus ad principium aliquod vel in ſe notum, vel antea demonſtratum. * Nam niſi id fieret, denuo opus eſſet demonſtratione demonſtrationis. Quartum.

* Sic e. g. demonſtratio, quam modo dedimus, omnino ſufficeret ei, qui ex geographia di-

dicit, quid ſit ſphæra parallela. Non autem ea ſufficeret, ſi mihi res eſſet cum homine, ejus diſciplinæ ignaro. Huic enim primum per definitionem oſtendendum eſſet, *quid ſit ſphæra parallela*, *horizon*, *æquator*, *ſitus parallelus*, deinde probandum, *ſub polis ſphæram talem eſſe*, ac denique *in tali ſphæra horizontem ac æquatorem parallelos eſſe*.

§. CXXVI.

Qualis demonſtrat o a poſteriore.

Porro A POSTERIORE aliquid demonſtratur, quoties cauſſa ex ſuo effectu oſtenditur. Ubi tamen ea adhibenda cautio, ne alios effectus in ratiocinationem admittamus, quam qui neceſſario, & ex illa ſola cauſſa proficiſcuntur.

* Ubi ergo unius rei plures cauſſæ eſſe poſſunt, non procedit demonſtratio. Hinc male ex ruina ædium colligo, ventum vehementem fuiſſe: At recte infero: *Eclipſis lunaris oritur ex umbrâ terræ inter ſolem & lunam interpoſitæ. Umbra illa eſt rotunda, ergo & corpus telluris, unde projicitur, eſt rotundum.*

§. CXXVII.

Nec non demonſtratio indirecta.

Præterea alia DIRECTA, alia INDIRECTA eſt demonſtratio. *Illa* eſt, quam hactenus deſcripſimus: *hæc*, propoſitionem veram eſſe, inde oſtendit, quia ex oppoſita vel abſurdum, vel impoſſibile, vel, quod teſte experientia, falſum eſt, ſequitur. Quæ ſane ſi mior eſt, quam vulgo videtur. Nam quum duo contradictoria ſimul vera eſſe nequeant, (§. LXXII.) & ex vera propoſitione, ſi in forma aut conſequentia non pecces,

ces *, falſa concluſio elici non poſſit: (§. XCIX. *) vera ſane erit propoſitio, cujus ex oppoſita abſurdum vel impoſſibile quid neceſſario fluit.

* Sic *lunam eſſe corpus opacum*, recte inde demonſtro, quia, *ſi tale non eſſet, lumen ſolare tranſmitteret, & ſic nulla unquam exſiſteret eclipſis lunaris. Quod quum falſum ſit falſum etiam eſſe oportet, lunam eſſe corpus pellucidum. Eſt ergo corpus opacum.* Q. E. D.

§. CXXVIII.

Quid in ea obſervandum?

In ea demonſtratione id tantum providendum, 1) ut abſurdum, impoſſibile, falſum neceſſario ex propoſitione oppoſita fluat. 2) Ut propoſitio, ex qua tale quid elicimus, vere ſit concluſioni noſtræ oppoſita. Niſi enim id obſervetur, in calumniam abibit indirecta illa demonſtratio. †

† Hinc, ſi quis ita demonſtrationem ſuam inſtitueret: *Si ſola fides juſtificaret, impios etiam ac impœnitentes juſtificari oporteret. Atqui hoc abſurdum eſt. Abſurdum ergo etiam eſt, ſolam fidem juſtificare*: in manifeſtam calumniam abiret hæc demonſtratio, quia ex hac doctrina hæc conſequentia non fluit. Nec magis ferenda eſſet ratiocinatio: *Si ſola fides juſtificaret: conſequeretur, ut opera bona Deo diſpliceant. Id vero abſurdum. Ergo & abſurdum, fidem ſolam juſtificare.* Nam propoſitio, *Sola fides juſtificat*, alteri illi: *Bona opera ſunt facienda*, non eſt oppoſita. Nec ſequitur, ut, quod non juſtificat, Deo ideo prorſus diſpliceat.

§. CXXIX.

An alicui conſequ-

Contra ſi quis theſim defendit, ex qua abſur-

Ut omnes quæ ex doctrina fluunt tribuendæ. abſurdæ concluſiones manifeſto & neceſſario fluunt: ineptus eſt, dum concluſiones negat, & proteſtatur, ſe has non agnoſcere, quum theſin tamen, ex qua illæ neceſſario fluunt, agnoſcat. *

* Quam abſurde enim quis defenderet, ſe quidem ſtatuere, *bis quatuor eſſe ſeptem*, at ideo non agnoſcere, *bis quatuor & unum eſſe octo*.

SECTIO III.

De veritate probabili.

§. CXXX.

Fundamentum veritatis probabilis Hypotheſis. Sufficiant hæc de veritate *certa* ac *demonſtrativa*: proximum eſt, ut de PROBABILI agamus. Ut vero illius fundamentum diximus eſſe *principium*; ita hæc ſola HYPOTHESI nititur. (§. CVII.)

§. CXXXI.

Quid hypotheſis? Eſt autem HYPOTHESIS propoſitio, quam ideo pro vera adſuminius, quia proprietates & effectus rei inde commode explicantur. *

* E. g. ſi adſumam, terræ motus ex materia ſubterranea, inflammabili, maxime nitroſa & ſulphurea, oriri; id quidem ita ſe habere, aliter demonſtrare non poſſum, quam quia omnia phænomena, quæ in terræ motu obſervantur, inde ſatis commode poſſunt explicari. Eſt ergo *hypotheſis*, quam jure, pro falſa habere non poſſum, quandiu verior & certior non profertur.

§. CXXXII.

§. CXXXII.

Aut vero pro hypotheſi adſumo *verborum* ſignificationem, poſitionem, connexionem, cum fine auctoris conſpirantem; aut *teſtis* cujuſdam auctoritatem; aut *eventum* actionum, vel inclinationum ſigna, aut *phænomenorum* ex cauſſa aliqua explicationem commodam. Si primum; fit probabilitas illa HERMENEUTICA: ſi ſecundum: HISTORICA, quæ ſpeciatim FIDES dicitur: ſi tertium; MORALIS & POLITICA: ſi poſtremum denique; PHYSICA adpellabitur. Quotuplex probabilitas?

§. CXXXIII.

Fundamentum itaque probabilitatis HERMENEUTICÆ eſt: 1) *Quod cum verborum ſignificatione, poſita connexione, itemque tum auctoris fine & effectu convenit: id probabiliter pro ſenſu auctoris habendum.* * Fundamentum probabilitatis hermeneuticæ.

* Dicemus ea de re infra (*Cap. IV. Sect. II.*) ubi *de interpretatione* erit agendum. Eſt enim hoc genuinum veræ interpretationis fundamentum.

§. CXXXIV.

Probabilitatis HISTORICÆ, ſeu FIDEI, fundamentum eſt regula; 2) *Quod verum eſſe teſtatur homo fide dignus, id probabiliter verum eſt.* * Itemque hiſtoricæ.

* Ita credimus *Polybio*, quæ de bellis Punicis; *Joſepho*, quæ de excidio gentis Judaicæ refert. Nemo autem ſanus credet, quæ *Cochlæus* de Lutheri rebus geſtis nequiſſime calamo effudit.

§. CXXXV.

Teſtium non eadem auctoritas?

Quod traditur nobis ab hominibus, id 1) aut a *præſentibus* vel *coævis* traditur, aut ab *abſentibus & recentioribus*: 2) Teſtes vel *plures* ſunt, vel *unus*: itemque 3) vel *oculis* rem perceperunt, vel ab aliis *narrari* audiverunt, quin & 4) vel *ſcientiæ ſuæ rationes* reddunt, vel non, & 5) vel rem in ſe *poſſibilem* referunt, vel *mirabilem*, vel plane *impoſſibilem*. Denique 6) vel *noti*, vel *ignoti* ſunt, 7) vel *neutrarum partium*, vel *uni parti* magis obnoxii, 8) vel *prudentes*, vel *vecordes*, 9) vel *probi*, vel *improbi & mendaces*.

§. CXXXVI.

Axiomata de gradibus fidei humanæ.

Ex quibus diviſionibus facile intelliguntur axiomata, ex quibus de gradibus fidei humanæ poteſt judicari: I. *Quo magis certus ſum, auctorem nec voluiſſe, nec potuiſſe me decipere, eo majorem ei fidem habere teneor.* * II. *An quis me vel voluerit, vel potuerit decipere, ſæpe ex ipſis narrationis circumſtantiis judicandum eſt.* †

* Quum enim fides pro hypotheſi habeat *auctoritatem* (§. CXXXII.) auctoritas nitatur teſtimonio fide digno, (§. CXXXIV.) fide dignus autem ſit, qui nec vult, nec poteſt me decipere: quo magis de hoc certus ſum, eo probabilius ejus teſtimonium eſſe oportere, facile patet.

† Quum enim res ad teſtimonia redeat, teſtimonium autem verum ſibi ipſi contradicere, aut ſui diſſimile eſſe non poſſit: ubi circumſtantiæ ejus contradictoriæ vel diſſimiles ſint, ibi teſtem vel voluiſſe vel potuiſſe

tuiſſe decipere, ſuſpectumque eſſe ejus teſtimonium, facile apparet.

§. CXXXVII.

Regulæ de numero & qualitate teſtium, ſi rem mirabilem narrent.

Certiſſimum ita eſt, 1) uni teſti, rem mirabilem narranti, parum fidei haberi, etiamſi alias non adeo ſuſpectus ſit, maxime ubi res ita comparata eſt, ut teſtis facile decipi imaginatione potuerit. 2) At majorem probabilitatis gradum, ſi rem, ut ut mirabilem, non impoſſibilem tamen, plures teſtes, licet non per omnia eodem modo, iiſdemque circumſtantiis, referant. 3) Multo probabilius eſſe, quod plures fide digni iiſdem circumſtantiis referunt: eamque probabilitatem 4) haud parum augeri, ſi teſtes ſint oculati, ſi perſonæ publicæ, ſi jurati.

§. CXXXVIII.

De narratione rei minus mirabilis.

Si res, quæ refertur poſſibilis & minus mirabilis eſt; 1) fama ſine certo auctore minus facit probabilitatis; aliquanto plus, 2) ſi unus vir prudens & probus ſe rei interfuiſſe dicat: multo plus, 3) ſi rem plures eodem modo, iiſdemque circumſtantiis, & maxime, 4) ſi jurati referant.

§. CXXXIX.

De narratione rerum antiquarum.

In factis antiquis 1) recentiori ſcriptori, alterutri parti obnoxio, nullumque narrationis fundamentum alleganti, parum creditur, maxime ſi alii alteri parti addicti contradicant. 2) Aliquanto plus, ſi neutrarum partium, & vir prudens & probus ſit: ejuſque narrationi 3) multo majus pondus accedit, ſi rem certis indubiiſque documen-

cumentis confirmet. 4) Probabilius multo eſt unius coævi, viri probi, prudentis, & qui rei interfuit, teſtimonium, quam plurium recentiorum. 5) Idque plane ſummum gradum obtinet probabilitatis, ſi plures ejuſmodi teſtes, non ex compacto, factum eodem modo iisdemque circumſtantiis narrant.

§. CXL.

De modo narrandi. Ita porro res ipſa & circumſtantiæ docent, 1) minimum probabilitatis gradum obtinere, quæ *poetice*; 2) paulo majorem, quæ *oratorie*, multo maximum, quæ *hiſtorice* narrantur, circumſtantiis non exaggeratis, ſed ſimpliciter recenſitis.

§. CXLI.

De teſtimonio divino. Denique teſtimonium divinum, ſi de eo certo conſtet, ſummum gradum fidei attingere, ipſique demonſtrationi, ſeu argumento ἀποδεικτικῷ æquipollere, veracitas ac bonitas Dei, falli ac fallere neſcii, unumquemque convincit. *

* Unde hic non quæritur, ſitne res ita comparata, ut mirabilis unicuique videri debeat? ſed an adſit *evidentia teſtimonii*; id eſt, 1) an divinum hoc ſit teſtimonium? & 2) ſi divinum eſt, an hoc modo neceſſario intelligendum ſit? Quæ poſterior quæſtio ex fundamentis probabilitatis hermeneuticæ dijudicanda eſt. (§. CXXXIII.)

§. CXLII.

Fundamentum probabilitatis moralis, & politicæ. Proxima eſt probabilitas MORALIS & POLITICA, quæ quum eventu actionum & inclinationum ſignis nitatur; (§. CXXXII.) & ab una ſæpe cauſſa vel actionis circumſtan-

ſtantia, per Dei providentiam mutata, totus conſilii eventus pendeat, ac præterea homines ſæpe ſimulent diſſimulentque: conſequens eſt, ut ſive a conſiliis ad eventus futuros, * ſive ab eventibus ad cauſſas & conſilia, ſive denique a ſignis morum & propenſionum ad ipſas propenſiones argumentum ducamus, iſta illatio ſemper futura ſit probabilis tantum, & quidem gradu non ſummo ſemper, ſed aliquando mediocri.

* Eſt hæc illa *divinatio politica*, qua ſæti viri rerum civilium peritiores futura cecinerunt, tanquam vates. Ciceroni hanc facultatem tribuit Corn. Nep. *in vita Attici*, *Cap. X I.* Quin & ipſe de ſe id narrat in *Philipp. VI. Cap. III.* & *Lib. VI. ad Famil. Epiſt. VI.* Plura ejus generis exempla collegit Juſt. Lipſ. *Lib. II. Monit. Polit. Cap. IX. monito 3.* Quin & Joſephi Judæi vaticinium de Veſpaſiani imperio, de quo præter ipſum Joſephum Suetonius & Dio Caſſius narrant, ἀστοχίᾳ cuidam ſeu divinationi politicæ tribuit Gottfr. Olear. in *Diſſert. de vaticinio Joſephi*, edita Lipſ. 1699.

§. CXLIII.

Denique PHYSICÆ probabilitatis fundamentum eſt hypotheſis, ex qua phœnomena omnia facile explicantur, §. CXXXII.) Ac denique phyſicæ.

§. CXLIV.

Ex quo facile patet, 1) ſi vel unum phænomenon ex hypotheſi explicari non poſſit, eam probabilem non videri, vel ſaltim vix minimum probabilitatis gradum obtinere. Ejus gradus infimus.

§. CXLV.

Nec minus inde ſequitur, 2) ut quo minus Gradus ſecundus.

nus ſubtilis & coacta eſt ratiocinatio, per quam phænomena ex aliqua hypotheſi explicantur, eo probabilior futura ſit hypotheſis.

§. CXLVI.

Supremus.

Denique 3) ſi hypotheſis ita comparata eſt, ut poſitis iiſdem cauſſis idem effectus ſequatur, vel eadem phænomena per artem exhiberi poſſint, ea ſummum probabilitatis gradum procul dubio attingit. *

* Sic hypotheſis Cartheſiana de iride pene eſt ἀποδεικτικὴ, quia ejus imitatione iris poteſt repræſentari. Ventum oriri, ſi aer craſſior & compreſſus in regionem aeris tenuioris incidat, pene certum eſt, quia ventus hoc modo produci poteſt per Æoli pilam &c.

§. CXLVII.

An phyſica phænomena ex hypotheſibus metaphyſicis explicāda?

At cavendum, ne phænomena phyſica explicemus ex hypotheſibus *metaphyſicis*, niſi quid realitatis illis inſit.

§. CXLVIII.

Differētia hypotheſeos, poſſibilitatis, fictionis.

Multoque magis providendum; ne HYPOTHESIS confundatur cum POSSIBILITATE & FICTIONE. Sane Epicuri hypotheſis de motu atomorum mera eſt fictio; hypotheſis Honorat. Fabri de materia planetarum mera poſſibilitas.

§. CXLIX.

Quid fictio? quid poſſibilitas?

Si nimirum exſiſtentia rei, per hypotheſin aſſumtæ, nullo modo probari poteſt, ea eſt FICTIO: ſin exiſtentia rei, quam ſupponimus, probari poteſt, at phænomena æque ex hac, ac ex alia cauſſa, explicari poſ-

poſſunt: POSSIBILITAS tantum inde oritur.

§. CL.

Hæc ſunt vera ac genuina veritatis probabilis fundamenta. Quibus recte intellectis, facile carebimus LOCIS illis DIALECTICIS, quos & *topicos* barbare adpellitant. Regulæ enim illæ ſeu canones, quos inde petunt, ita comparati ſunt, ut ex quibuſdam æque demonſtratio ac probabilitas, ex aliis ne probabilitas quidem peti poſſit. Quid de locis dialecticis ſentiendum?

§. CLI.

Ceterum veritatis probabilis cognitio OPINIO: & hæc, ſi ex ſignis communibus procedit, PRÆSUMTIO, ſin ex propriis; CONJECTURA * adpellatur. Quid opinio præſumptio, conjectura?

* *Præſumtio* æque ac *conjectura* pro diverſis circumſtantiis alias aliaſque denominationes ſortitur. Illa enim ubi in deteriorem partem inclinat SUSPICIO; hæc ſi ad res futuras pertinet, DIVINATIO adpellatur, cujus pleraque ſigna, præter phyſica, medica & politica. (§. CXLIII.) vix probabilia ſunt.

§. CLII.

Ubi probabilitas cum probabilitate colliditur, naſcitur DUBITATIO, quæ nihil aliud eſt quam ſuſpenſio judicii, vel adſenſus in alterutram partem cohibitio. Quid dubitatio?

§. CLIII.

Ex quo facile patet, 1) uni rem dubiam videri poſſe, de qua alter ſit certiſſimus. 2) Dubitationem non confundendam eſſe cum negatione, quia qui dubitat, nec adfirmat, Quid circa illam obſervandum?

firmat, nec negat: adeoque 3) eum, qui de myſterio aliquando dubitat, non ideo ſtatim *atheum* aut *profanum*, ſed *infirmum fide* eſſe. 4) Maxime differre dubitationem a σκέψει, quæ eſt dubitatio ſine ratione juſta ac idonea, id eſt, ſine colluſione probabilitatum.

§. CLV.

Quid ſcrupulus? Aliquando contingit, ut res vel demonſtrativa vel probabilis ſit, & tamen nobis oboriatur difficultas, quam ipſi ſuperare non poſſumus. Tunc magis SCRUPULUS, quam *dubitatio* oritur.

§. CLV.

An is aſſenſum omnem ſuſpendat? Unde colligimus, 1) ſcrupulum non ſuſpendere adſenſum circa totam rem. * 2) Non eſſe hoc acuti ingenii ſignum, ſi quis ſcrupulos plures ſibi aliisque movere, quam eximere, poſſit. 3) Male actum iri cum veritate, ſi ei non prius accommodetur adſenſus, quam ſcrupulis omnibus exemtis.

* Ita ſexcenti ſunt homines pii, qui toti Scripturæ fidem habent indubiam, quamvis innumeros ſcrupulos, qui in quæſtionibus geographicis, chronologicis, genealogicis, quin & philologicis oriuntur, animo evellere non poſſunt.

§. CLVI.

Argumentum ad hominem. Denique aliquando rem, quæ nobis ipſis probabilis non eſt, aliis poſſumus probabilem reddere, ſi ratiocinemur ex hypotheſi, ab ipſis recepta. Quæ ratiocinatio dicitur ARGUMENTUM κατ' ἄνθρωπον, ſeu AD HOMINEM.

§. CLVII.

§. CLVII.

Ea argumentatione *κατ' ἄνθρωπον* utimur vel ad *convincendos alios* de veritate theſium noſtrarum, vel ad *hypotheſin* adverſariorum deſtruendam. Si prius, naſcetur inde *opinio* de *veritate* theſeos noſtræ: ſin poſterius, *opinio de falſitate* antitheſeos, adeoque hæc argumentatio poſteriore caſu in probabilitate idem præſtabit, quod in demonſtratione deductio ad impoſſibile vel abſurdum. Eius effectus.

§. CLVIII.

Sic variæ ratiocinationes gignunt veritatem probabilem. Harum ratiocinationum ſi plures concurrant: tam firma ſæpe hæc eſt probabilitas, ut a veritate demonſtrativa parum diſcrepet. Probabilitas ſæpe demōſtrationis inſtar eſt.

CAPUT IV.

De mediis Veritatem inveniendi communicandique cum aliis.

SECTIO I.

De modo veritatem meditatione inveniendi.

§. CLIX.

QUum hactenus de operationibus intellectus humani, ipſaque natura veritatis ſatis pro inſtituti ratione actum ſit, proximum eſt, ut quomodo his intellectus operationibus ad *inveſtigandam proponendamque* veri- Connexio.

veritatem utendum ſit, dicamus paulo accuratius. (§. VI.)

§. CLX.

Quotupli- ci modo veritas inveſtigetur, & proponatur? Veritas INVESTIGATUR vel per MEDITATIONEM, vel per LECTIONEM ſcriptorum alienorum, vel per DISPUTATIONEM, ſeu comparationem binarum theſium ſibi oppoſitarum. Ita inventa autem PROPONITUR vel SCRIBENDO, vel viva voce, DOCENDO. In quibus omnibus, quid obſervandum ſit, in ſequentibus erit diſpiciendum.

§. CLXI.

Quid meditatio? Primum MEDITATIONE inveſtigatur veritas, (§. CLX.) per quam nihil aliud intelligo, quam *cogitationes, ita ad leges & juſto ordine inſtitutas, ut novæ ſemper veritates ex veritatibus ſemel cognitis emergant.*

§. CLXII.

Methodus ſyntetica, vel geometrica. Ordo iſte, quem intellectus in cogitando obſervat, quoties in veritatem certam inquirit, vocatur METHODUS SYNTETICA. * Et quia illa a geometris potiſſimum, quin omnibus mathematicis, ſtricte obſervatur, GEOMETRICA etiam dici ſolet.

* Vulgo equidem *methodum* inquirendi in veritatem dividunt in *ſynteticam* & *analyticam*, quarum *illa* a principiis ad concluſiones; *hæc* a concluſione ad principia procedit. Sed ubi concluſiones notæ ſunt, veritas magis *adplicatur* & *dijudicatur*, quam *quæritur*. Igitur methodus analytica magis ad capita ſequentia pertinebit.

§. CLXIII.

Quomodo præparatus Hanc adhibiturus primo omnium det operam,

tam, ut ATTENTIONEM juſtam adferat, deinde, ut mentem a PRÆJUDICATIS OPINIONIBUS vacuam ad meditationem adplicet. tus quis ad meditandum accedere debeat?

§. CLXIV.

Attentionem excitabimus, 1) ſi, quam præclara res ſit veritas, ſæpius cogitemus, * 2) ſi ab aliis cogitationibus atque occupationibus vacui, & animo tranquillo, ad meditationem accedamus, 3) ſi feſtinemus lente, ** 4) ſi ea, quæ meditamur, in chartam conjiciamus. Multum quoque attentionem provehunt 5) ſolitudo, 6) ſilentium, 7) tempus matutinum, & in primis 8) diuturnum ſtudium earum diſciplinarum, in quibus facultas bene ratiocinandi perpetuo exercetur, quales præcipue ſint mathematicæ. Attentio quomodo excitanda?

* Sincerum veritatis inveſtigandæ ſtudium vel ſolum attentionem noſtram excitabit. Quis enim non attente contemplatur, quod amat? Cur ſomnus non facile obrepit iis, qui ſpectant comœdias?

** Aliud eſt, rem *obiter* contemplari, aliud *attente*. *Illud* fit a feſtinantibus, *hoc* ab iis, **qui omnem aciem ad rem ita convertunt, ut eam ſecundum omnes qualitates, modos, relationes, effecta, contemplentur. An id fieri poſſet a feſtinantibus?**

§. CLXV.

Quumque præjudicia AUCTORITATIS & PRÆCIPITANTIÆ veluti tenebras intellectui offundant, (§. XVIII.) & hinc ſequatur, ut, qui ſe meditationi accingunt, ab illis vacuos eſſe oporteat: (§. CLXIII.) Quomodo præjudicia depellenda per dubitationem?

per ſe patet, utiliſſimam fore dubitationem, dummodo 1) ea non ſit ſceptica, (§. CLIII. 4) & 2) dubitetur non de criteriis veritatis, ſed de nexu propoſitionum cum principio, nec 3) præfracte negetur id, de quo dubitatur. (§. CLIII. 2.)

§. CLXVI.

Inprimis præjudicium auctoritatis.

Dubitatio hæc, tam accurate ſuis circumſcripta limitibus, contra opiniones quamplurimas, etiam vulgo receptas, ſcrupulos injiciet, teque facile docebit, 1) & *parentes*, & *præceptores* tuos, & *viros magnos*, & *celebres*, & *probos*, & *canitie venerabiles*, aliquando & erraſſe, & errare poſſe: contra, 2) nonnunquam, & *olitorem eſſe quædam opportuna loquutum*, adeoque 3) te nullius auctoritati, tanquam claudum pilæ, inhærere debere.

§. CLXVII.

Et præjudicium præcipitantiæ.

Nec minus inde perſpicies, 4) mentem minus attentam facile opinionem receptam, quamvis abſonam pro veritate, id eſt, nubem pro Junone, amplecti. 5) Veritatem non ita omnibus obviam, ac prope in medio poſitam eſſe, ut veluti ſe ſponte offerat, etiam minus diligentibus, adeoque, 6) ceu peſtem fugiendum eſſe præjudicium præcipitantiæ, & 7) ea etiam, quæ nobis penitus perſpecta habere videmur, quaſi ignota accuratius inveſtiganda eſſe.

§. CLXVIII.

Ordo in meditatione obſervandus.

Ita præparatus ac veluti præmunitus facile animadvertes, quid tibi, meditationi te accingenti, primo omnium faciendum ſit. Quum enim cognitio noſtra a ſenſione inci-

incipiat, ſenſio autem, ſub diverſis circumſtantiis ſæpe repetita EXPERIENTIAM gignat, (§. XXIII.) ex hac denique nobis ideas *claras*, *diſtinctas*, *adæquatas* formemus: (§. XXV.) primum EXPERIUNDUM erit tam diu, donec nobis, quoad licet *claram*, *diſtinctam*, atque *adæquatam* ideam rei adquiſiverimus. *

* Id non modo in rebus naturalibus faciendum, ſed & in moralibus & civilibus. Quemadmodum enim fruſtra meditari conaberis de parheliis, niſi in promptu ſint tuæ aliorumve phyſicorum atque aſtronomorum obſervationes atque experientiæ: ita non magis cum ſucceſſu aliquo meditaberis de virtute, vitiis, adfectibus, quin & de republica, juribus, ſimilibuſque, niſi, quæ harum rerum omnium adfectiones, relationes, fines, effecta ſint, experiundo accurate didiceris.

§. CLXIX.

Ne autem fallas experientia: res ipſa te docebit, 1) regulas, quas de ſenſione & experientia non uno loco dedimus, (§. XXIII. *ſeq.* §. CXV. *ſeqq.*) diligenter eſſe obſervandas. 2) In conſilium etiam adhibendas eſſe aliorum obſervationes, easque, 3) ſi fieri poſſit, * repetendas, ut, an recte ſe habeant, tanto certius ſcias. Primum experiundum.

* Alia enim experimenta inſtituere facile eſt, alia vel difficilius, vel plane non poſſunt inſtitui. Sic e. g. quæ alii de natura aeris, de ebullitione certorum oleorum, inter ſe mixtorum, ſimilibuſque phænomenis obſervarunt, facile repetendo explorare poſſumus:

at difficilius aliorum obſervationes de parheliis, paraſelenis, cometis, tranſitu Mercurii per Solem, & ſimiles, hoc modo examinabimus, quia partim nec quotidiana, nec ubivis conſpicua ſunt hæc phænomena; partim, ſi quando contingunt, non ſine magno inſtrumentorum adparatu obſervantur.

§. CLXX.

Deinde definiendum.

Quo plures in promptu ſunt obſervationes hujuſmodi certæ, & accurate collectæ, eo proniorem nobis viam munivimus ad veritatem. Jam enim nihil erit facilius, quam ex illa obſervationum ſilva conſtruere DEFINITIONES tot *, quot opus eſt ad claram, diſtinctam, atque adæquatam objecti ideam adquirendam.

* E. g. Qui aerem definit, duce experientia, quod ſit *corpus fluidum*, *tellurem intra certam altitudinem ambiens*, *& ſpatia in & ſupra eam*, *ab aliis corporibus relicta*, *occupans*, *niſi ab alio quodam impediatur*, ei etiam definiendum, *quid* ſit *corpus*, quid *fluidum*, quid *atmoſphæra*, quid *altitudo aeris*, quid *ſpatium*, quid *vacuum*, quid *occupare ſpatium*? &c. Et quamvis deinde in veritate cum aliis communicanda omnibus his definitionibus forte non opus futurum ſit: eæ tamen non ſunt ſupervacuæ in veritate invenienda.

§. CLXXI.

An præciſe requirantur definitiones reales?

Definitiones *reales* non ſemper initio ſtatim inveniri poſſunt, & tunc ſufficiunt *nominales*, modo illæ ad amuſſim factæ ſint. * (§. XXXVIII. *ſeq.*)

* Egregie enim falluntur, qui definitiones nomina-

minales ad inveniendam veritatem inutiles exiſtimant. Continent ſane certas notas, quibus res ſemper ab omnibus aliis diſtinguitur. (§. XXXVIII.) Eæ notæ ſunt proprietates eſſentiales, & hinc non poſſunt non novas ſuppeditare veritates.

§. CLXXII.

Hinc porro dividendum.

Nec minus utile erit, res definitas, ſi fieri poſſit, ſecundum regulas, ſupra expoſitas, DIVIDERE, & ſingulorum membrorum novas condere definitiones. (§. XLIV. *ſeqq.*) Quo plures enim nanciſcimur definitiones, eo plures nobis ſunt fontes inveniendæ veritatis, modo obſervemus, quæ ſupra de exploranda definitionum veritate, dicta ſunt. (§. LXIII.)

§. CLXXIII.

Poſtea reperienda axiomata.

Singulæ definitionum partes ſingulas dabunt præmiſſas, * ex quibus, addita nova idea, per regulas ratiocinandi facile elicies AXIOMATA, quæ baſes ſunt reliquarum concluſionum inde derivandarum. *

* E. gr. Eſto definitio: *Totum eſt, quod ex omnibus ſuis partibus conſtat.* Habes præmiſſam: *Totum ex omnibus ſuis partibus conſtat.* Eam compara cum ideis *majus vel minus eſſe*, habebis alteram etiam præmiſſam. Ratiocinaberis ergo: *Quod ex omnibus ſui partibus conſtat, eſt majus unaquaque ſui parte. Totum ex omnibus ſui partibus conſtat. Eſt ergo totum majus unaquaque ſui parte.* Quæ concluſio axioma eſt.

§. CLXXIV.

Unde fluent corollaria.

Ubi ejus generis plura axiomata in prom-

ptu fuerint: per regulas converſionis, (§. LXI. *ſeqq.*) oppoſitionis, (§. LXX. *ſeqq.*) collatiſque novis ideis, facile reperies COROLLARIA quamplurima, ex quibus tamen ea potiſſimum, quæ vel maximi, vel alicujus momenti erunt, ſeliges. *

* Eſto definitio: *Commodatum eſt contractus reinitus, quo rem alteri gratis ad certum uſum ita concedimus, ut eadem in ſpecie reſtituatur.* Habebis inter alia hoc axioma: *Commodata res non eſt abutenda*, alias enim non in ſpecie reſtitui poſſet. Ex eo fluent corollaria per *converſionem*: *Quotieſcumque nobis res datur ita ut abutamur*, (veluti in mutuo,) *toties non eſt commodatum. In re ergo fungibili non eſt commodatum.* Per oppoſitionem: *Falſum ergo eſt*, *commodatam rem abſumi poſſe*, adeoque & *falſum*, *mutuum & commodatum non differre*, quamvis Germanis *geliehen* dicatur & mutuum & commodatum. Per ratiocinationem denique: *Si res commodata non abutenda eſt, commodatarii erit, eam diligentiſſime cuſtodire*: adeoque, *ſi ea illius culpa vel periit, vel deterior reddita eſt, damnum reſarcire, nec commodans obſtrictus erit, ſi res exſtat, pro ea accipere æſtimationem, &c.* Sic unum axioma plura dabit corollaria, ſi meditationem continuaveris.

§. CLXXV.

Quomodo inveniri poſſint theoremata & problemata?

Si plures definitiones inter ſe contenderis: facile reperies THEOREMATA & PROBLEMATA. * Id modo obſervandum, comparandas eſſe definitiones, quæ aliquid inter ſe commune habent: alias enim comparabis diſparata, nec illis quidquam invenies,

nies, præter propoſitiones negativas, quas & pueri jam ſciunt.

* Sic, comparatis *mutui* & *commodati* definitionibus, habebis theorema: *In mutuo, non in commodato, transfertur dominium*. Si contenderis definitiones *commodati* & *rerum fungibilium*, ſolves problema: *An in pecunia commodatum conſiſtere poſſit?* Poſſe enim, facile intelliges, ſi pecunia non ſit uſualis, ſed ex numiſmatibus rarioribus; quæ & ſine abuſu utilitatem præſtant, conſtet.

§. CLXXVI.

An hæ inventæ propoſitiones egeant demonſtratione?

Et *axiomata* quidem, & *corollaria*, raro aliam demonſtrationem requirunt, quam ipſam definitionem. At *theoremata* & *problemata* ex corollariis, axiomatibus, definitionibus, demonſtranda ſunt, ſi vere convicti eſſe velimus.

§. CLXXVII.

Quomodo continuanda meditatio?

Denique nullum eſt corollarium, nullum theorema, nullum problema denique, ex quo comparato cum aliis ideis novæ veritates non fluant, ſi aciem meditationis intenderis.

§. CLXXVIII.

Quomodo reperiendæ veritates probabiles?

Ita veritates *certa* per meditationem inveniuntur. *Probabiles* non aliter reperies, quam ſi 1) omnia rei phænomena, quoad fieri poteſt, experiundo inveſtiges, iiſque inter ſe comparatis, 2) de invenienda hypotheſi labores, ex qua illa explicari poſſint. Id enim quoties fieri poteſt, hypotheſis illa erit probabilis, & pro vera tamdiu habebitur, donec meliorem alius oſtenderit.

§. CLXXIX.

Sive hiſtoricæ, ſive aliæ.

Idemque obſervandum erit, ſive de *probabilitate hiſtorica*, ſive de *phyſica*, ſive de *politica* vel *morali*, ſis ſollicitus. In *hiſtorica* enim conferendæ erunt regulæ de auctoritate, ejuſque gradibus (§. CXXXVI. *ſeqq.*) in *morali* vel *politica* conſilia & rei circumſtantiæ comparanda, & pro hypotheſi ponendum, poſitis hujuſmodi conſiliis & circumſtantiis, talem ſequi ſolere eventum. (§. CXLII.)

§. CLXXX.

Cur alii in veritatibus certis, alii in probabilibus inveniendis feliciores ſint?

Vel maxime tamen in invenienda veritate probabili; *ingenio*; quemadmodum in reperienda certa, *judicio* opus eſt. Et hinc non mirum eſt, alios in veritatibus probabilibus, alios in certis, inveniendis eſſe feliciores.

SECTIO II.

De modo veritatem per interpretationem inveſtigandi.

§. CLXXXI.

An legendi ſint libri?

NOn modo autem meditando reperitur veritas, verum eadem etiam ex aliorum libris eruitur. (§. CLX.) Equidem ſi ita ageretur cum humano genere, ut rerum omnium cauſſas & naturam ipſi inveſtigare poſſemus: magna librorum mole æquo animo careremus. Jam quum nec occaſio ſit, omnia experiundi, & vitæ brevitas vetet nos ſpes inchoare longas: in ſubſidium omnino adhibenda, quæ ab aliis de re-

de rebus ad varias ſcientias pertinentibus ſcripta ſunt. *

* Hinc facile patet, quid ſentiendum de iis, qui vel omnem librorum lectionem adſpernati commendarunt bibliothecam τριβίβλιον, libros puta *naturæ*, *ſcripturæ*, & *conſcientiæ*, vel pauciſſima tantum legenda eſſe, monuerunt.

§. CLXXXII.

Quum itaque legendi ſint libri de rebus ad varias ſcientias pertinentibus ſcripti: (§. CLXXXI.) conſequens eſt, ut abſtinendum ſit a libris, qui 1) vel ad vitia irritanda comparati, (*Mor.* §. CCLXXX.) vel 2) ad augendam ſcientiam noſtram minus idonei ſunt. 3) Ut ne libros quidem, mentem honeſta voluptate demulcentes, alio fine evolvere debeamus, quam ut verum inde fructum capiamus. * Qui libri legendi.

* Hoc conſilio legendi ſunt *libri hiſtorici*, *comœdiæ*, *ſatyrici*, *poetæ*, *libelli eriſtici*, *ephemerides eruditorum*, & ſimiles. Non cortici hic inhærendum, ſed nucleus quærendus, alioquin in vanam curioſitatem, id eſt, in voluptatem, evadet hoc legendi ſtudium. Præclara quædam hanc in rem monita dedit Plutarch. *in libello de audiendis poetis Tom. II. Opp.*

§. CLXXXIII.

Quum deinde ſcientiæ cauſſa legendi ſint libri: (§. CLXXXIII. 3.) conſequens eſt,) ut & media, librum cum fructu legendi, adhibenda ſint, qualia omnino ſunt 4) no- Quomodo

titia vitæ, doctrinæ, ſectæ auctoris, 5) ejuſdem inſtitutum, quod vel ex præfatione, vel ex hiſtoria litteraria diſcimus, 6) accurata libri partitio, 7) doctrinarum principalium ab illuſtrantibus diſcrimen, 8) ſubſidiorum, quæ ad explicanda difficiliora loca faciunt, uſus, &c, 9) quod præcipuum eſt, meditatio de qualitate & veritate doctrinarum accuratior. *

* Niſi enim hæc lectioni adjungatur, multæ quidem lectionis homo fortaſſis dici poterit, at non parum occupabitur præjudicatis opinionibus. Quin adſuefiet homo centonibus conſuendis, nec facile ad bonam frugem perveniet. Confuſionem enim parit lectio promiſcua, cui meditatio non accedit. Vid. Seneca *Epiſt. II.*

§. CLXXXIV.

An excerpendum? Quumque memoria ſit labilis, vel ſaltim cum ætate decreſcat: * omnino 10) conſultum eſt, ea, quæ meditando bona deprehendiſti, in Adverſaria referre, & futuris uſibus ſeponere.

* Equidem *memoria* ſenibus tribuitur: ſed rerum, quæ antea contigerunt. (*Moral.* §. LXV.) Quod ad cetera attinet, obliviosi ſunt, & eorum maxime, quæ legerunt, audiverunt, dixerunt, parum memores.

§. CLXXXV.

Quomodo? Quæris tu, qua potiſſimum excerpendi methodo utendum ſit? Ego vero te ea de re nolim ſollicitum eſſe. Nemo ſane ſollicitus eſt de certa methodo, opes & theſauros

ſauros commode reponendi. Ratio ipſa tibi dictitabit, optimam eſſe excerpendi methodum, quæ nec nimis operoſa eſt, & res excerptas, quærenti illas, facile exhibet. Perinde ergo erit, ſive res notatu digniores ſub certos titulos referas, eorumque conficias indicem, ſive eas margini alicujus ſyſtematis adſcribas. *

* Ea excerpendi methodus vel ideo commodiſſima eſt, quia ſic & res, ad diverſas diſciplinas pertinentes, ſeparantur, & non opus eſt novo indice, quum vel index ipſi ſyſtemati ſubjunctus, locum, ad quem adſcripſiſti obſervationes ſingulas, facile oſtenſurus ſit.

§. CLXXXVI.

Quædam circa auctoria obſervanda.

Ceterum ipſa ſuadebit prudentia, loca auctorum, unde ſingula delibaſti, diligenter notanda eſſe. Si libros ipſe poſſides, & loca ſunt prolixiora, recte facies, ſi eorum tantum ſententiam breviter expreſſeris. Sin breviora ſunt, & ea vel ex codice aliquo MSCto, vel ex libro rariore, & non ubivis obvio depromſiſti, integra omnino deſcribenda erunt, ſi facere volueris operæ pretium.

§. CLXXXVII.

Libros legentibus opus eſt regulis hermeneuticis.

Quum denique libros cum fructu lecturus præcipue adhibere debeat ſubſidia, quibus ad intelligenda loca difficiliora opus eſt: (§. CLXXXIII. 8.) eo in primis pertinent regulæ de probabilitate HERMENEUTICA, quarum genuinum fundamentum jam ſupra attigimus (§. CXXXIII.)

 §. CLXXXVIII.

§. CLXXXVIII.

Quid interpretatio?

Eſt enim interpretatio eorum, quæ ab auctore vel brevius, vel obſcurius, vel negligentius dicta ſunt, probabilis & veroſimilis explicatio.

§. CLXXXIX.

Ejus finis.

Itaque finis interpretationis eſt, ſenſum auctoris divinando adſequi, quem ipſe verbis non ſatis expreſſit. Quum enim ſigna cogitationum ſint verba, ſive ore prolata, ſive ſcripta: contingere poteſt, ut ſigna hæc non ſufficiant rei deſignandæ, ſive obſcuritas ſit 1) in ſcripturæ forma deformi, ſive 2) in adbreviationibus vulgo minus notis, ſive 3) in ſphalmatibus ſcribarum vel typographorum, ſive 4) in defectu vel vitio interpunctionum, ſive 5) in verbis obſoletis, novis, peregrinis, æquivocis, abruptis, ſuperfluis, perplexis, ſive 6) in ſententiis contradictoriis, & quæ paulo difficilius in concordiam revocantur. *

* Singulas has obſcuritatis cauſſas accurate, ut ſolet, recenſuit, atque exemplis illuſtravit illuſtris Thomaſ. *In Praxi Log. Cap. III. §. XXXVI. LV.* quem & in ſequentibus paſſim non ſine ratione ſequemur.

§. CXC.

Regula I. de adfectu & fine ſcribentis.

Quum itaque hic in ſignis explicandis verſemur, (§. CLXXXIX.) ſigna autem ad auctorum adfectum & finem comparata eſſe oporteat: (§. CXXXIII.) conſequens eſt, 1) ut verba interpretanda ſint, ſecundum ſtatum, adfectum, hypotheſes auctoris, qui ſcripſit.

Ut

Ut enim duo, quum faciunt idem, non eſt idem, ita duo, quando idem loquuntur, non idem ſemper ſentiunt. *

* Ita nemo dubitat, immortalitatem animæ aliud ſignificare *Pythagoreis* & *Platonicis*, aliud *Stoicis*, aliud *Chriſtianis*. Nec negandum, quamvis Ben. Spinoza quædam de attributis Dei non male dixiſſe videatur, ea tamen aliter omnino accipienda eſſe, ac ſi a Chriſtianis ſcriptoribus prolata eſſent.

§. CXCI.

Quumque, qui loquitur, animi ſui ſententiam explicare conetur, idque fieri non poſſit ſine propoſitionibus: ſequitur ſane; 2) ut ipſum ſæpe prædicatum ſignificationem ſubjecti; ſubjectum notionem prædicati indicet. * Regula II. de propoſitionibus.

* *Talia* enim *ſunt ſubjecta, qualia permittuntur eſſe a ſuis prædicatis: talia prædicata, qualia eſſe permittuntur a ſuis ſubjectis*. Hinc ſi *cancro* quis mortuus dicitur, plane aliud quid erit cancer ille, quam quem Titius ſumma cum voluptate comediſſe dicitur.

§. CXCII.

Id quod etiam in vocabulis obſoletis, rarioribus, ἅπαξ λεγομένοις interpretandis uſum egregium præſtat. * Et de ἅπαξ λεγομένοις.

* Ita Bochartus, Job. Ludolphus & alii ex prædicatis, quæ *Leviathani* & *Behemotha* tribuuntur a Jobo, collegerunt, per illum *crocodilum*, per hunc *hippopotamum* intelligi.

§. CXCIII.

Quum vero ſubjectum ſæpe in antecedentibus Regula III. de an-

recedentibus & conſequentibus. tibus latitet, prædicatum in ſubſequentibus accuratius explicetur: conſequens eſt, 3) ut interpres antecedentia & conſequentia ſemper in conſilium adhibere, nec umquam textum, ſi fieri poteſt, extra contextum conſiderare debeat. *

* Hinc vel maxime commendare JCti ſolent comparationem textuum unius ejuſdemque veteris juriſconſulti, ex eodem libro deprompṫorum, ex quorum nexu ſæpe perſpicuus fit locus, in ſe obſcuriſſimus. Vid. VV. CC. Henrici Brenckmanni, & Bern. Henr. Reinoldi *Diſſ. & Orat. de Legum Inſcriptionibus*, nec non Jacob. Labitti *Uſum Indicis Pandect.* ubi rem exemplis illuſtravit. Id quod & Jac. Cujacius, Jac. Gothofredus & hic quidem cum in aliis opuſculis ſuis, tum in luculento *Commentario in Regulas Juris* & *in Commentariis in Codicem Theodoſianum* præſtiterunt. In exegeſi ſacra uſum hujus regulæ erudite oſtendit Wolfg. Franzius *de Interpretatione*.

§. CXCIV.

Regula IV. de locis parallelis. Aliquando auctor doctrinam in aliis quoque locis expoſuit, & tunc ſæpe, quod uno loco obſcurius dixit, altero multo dilucidius expreſſit. Ex quo patet, 4) loca auctorum parallela, quæ vocant, diligenter eſſe conferenda, ex iiſque genuinam eorum ſententiam eruendam, modo iſta loco ſibi non manifeſto contradicant. *

* Id quod vel ſtudio & data opera facit auctor, ubi ſententiam ſuam curis ſecundis emendat, cujus rei exemplum præbent Auguſtini *libri Retractationum*, vel ex impruden-

dentia, & inadvertentia animi. Quales ſane contradictiones frequentius occurrunt paſſim quam credas.

§. CXCV.

Si conſtet, data opera ſententiam mutaſſe ſcriptorem, tunc 5) poſterior ſententia anteferenda eſt priori, id quod tamen 6) in pactis vel ideo non ſemper obtinet, quia homini non ſemper libera conſilii mutandi facultas eſt. * Regula V. & VI. de diverſis unius auctoris ſententiis.

* Aut ergo pactum poſterius *inter eaſdem perſonas* initum eſt, aut *cum diverſis*. Si *inter eaſdem*: poſterius omnino tollit prius, quia potuere paciſcentes ſententiam mutare. Sin *cum diverſis*: prius pactum excludit poſterius, quia priori paciſcenti jus quæſitum per novum pactum adimi non potuit. Exemplo eſſe poſſunt *ſponſalia bina* cum diverſis feminis inita, item *litteræ inveſtituræ* veteres & novæ inter ſe diſcrepantes.

§. CXCVI.

Sin inconſulto & ex inadvertentia auctor in contradictionem incidiſſe videatur (quod tamen, ſi ulla conciliandi ratio ſuperſit, credere nos non patitur ſpes, de hominum diligentia concepta,) ceſſat interpretis officium, ac potius, utra ſententia rectæ rationis principiis magis conſentanea ſit, ſecundum regulas logices diſpiciendum eſt. * Et de contradictione auctoris.

* Unde facile patet, quid ſentiendum ſit de quæſtionibus: *an in jure dentur antinomiæ? quomodo illæ conciliandæ? An injuria fiat juris collectoribus, ſi illis humani quid acciderit*

cidiſſe dicas? & ſimilibus. Longa enim hæc fabula eſt.

§. CXCVII.

Reg. VII. & VIII. de effectu. Nonnunquam tamen conciliandi aliqua ratio ſupereſt. Et tunc inſignem utilitatem præſtabunt regulæ: 7) In dubio is ſenſus eligendus, qui vel nihil abſurditatis habet, vel 8) efficit, ut res aliquem effectum ſortiatur. *

* Non enim probabile eſt, quidquam dicturum ſcripturumve hominem ideo, ut ſermo vel ſcriptura effectum non habeat, niſi perſpicue adpareat, loquentem aut ſcribentem vel data opera jocatum, vel emotæ mentis fuiſſe. Hinc quum a militibus præſidiariis Euboeæ deditio ea lege fieret, ut capita ipſis ſalva eſſent, perabſurda erat Turcarum cavillatio, dum deditios medios diſſecabant, ſic capita ſalva fore, in re ſeria nugantes.

§. CXCVIII.

Reg. IX. & X. de abſurdo vitando & ſyſtemate auctoris. Quando itaque eum ſenſum eligendum eſſe dicimus, ex quo nihil abſurdi ſequatur: (§. CXCVII. 7.) illud non modo intelligendum eſt de abſurditate *abſolute*, ſed & *ex hypotheſi* tali. Ex quo ſequitur, 9) ut verba ita interpretanda ſint, ne qui ſanæ mentis fuit, aliquid contra ſenſum communem dixiſſe videatur. * 10) Ut interpretationem conſentaneam eſſe oporteat ſyſtemati auctoris. **

* Sæpe tamen, ubi temeritas & dolus acceſſit, verba abſurda in pœnam, vel tanquam abſurda accipiuntur, donec contrarium probatum ſit, vel pro non ſcriptis habentur. Prio-

Prioris exempla paſſim occurrunt in delictis injuriarum & blaſphemiæ. Vid. Ge. Beyeri *Delin. Jur. Crimin. ad Art. CVI.* §. *XXIV. p. 172. edit. nov.* Poſterius præcipue fit in conditionibus impoſſibilibus, turpibus, perplexis, quæ ultimis voluntatibus adjectæ deprehenduntur. *L. 1. L. 14. L. 20. pr. L. 27. ff. de cond. inſt. L. 45. ff. de hered. inſt.*

** Ita pleraque Spinozæ dicta aliud quid ſonare, ſi ſeparatim audiantur, aliud, ſi cum toto ejus ſyſtemate comparentur, jam ſupra obſervavimus. Et hæc eſt illa *analogia fidei*, quam Theologi in interpretandis libris ſacris, *analogia juris*, quam JCti in interpretandis legibus commendant. Alia exempla dedit illuſtris Thomaſ. *Prax. Logic. Cap. III.* §. 82.

§. CXCIX.

Ita procedendum omnino, ſi contradictio quædam legentes torqueat. (§. CXCV. *ſeqq.*) Sin ejuſmodi contradictio non obſervetur, & verba tamen paulo obſcuriora appareant: primum firmiter tenendum, 11) verba tamdiu in genuina & propria notione accipienda eſſe, quamdiu inde diſcedendi nulla neceſſitas eſt. * Si autem ſic obſcuritas tolli nequeat, 12) ad *conjecturas* confugiendum eſſe, in quibus inveniendis permultum facit ἡ εὐστοχία ſeu ingenii felicitas. Reg. XI. de ſignificatione verborum & XII. de conjecturis.

* Id eſt, quamdiu inde vel abſurdum non ſequitur, vel repugnantia cum ſyſtemate & analogia auctoris manifeſto non obſervatur. Hinc facile patet, & eos errare, qui miracula fingunt, ubi id textus non urget, e. g. qui præfracte contendunt, Chriſtum a dæmone Matth. IV. 8. per aera raptum:

& eos,

& eos, qui omnia miracula, vel tanquam phænomena naturalia, vel tanquam ſomnia & viſiones, vel per allegorias interpretanda eſſe contendunt. Syſtemati enim ſacro & analogiæ fidei non repugnare miracula, ſatis adparet ex Act. II. 22. IV. 30. & locis quamplurimis.

§. CC.

Unde conjecturæ petendæ? Conjecturæ petuntur aut ex SUBSTRATA MATERIA, & tunc obſervanda ea, quæ ſupra (§. CXCI.) diximus, aut ex CONJUNCTIS, veluti antecedentibus, conſequentibus, & parallelis, de quibus itidem jam ſupra (§. CXCIII. *ſeq.*) actum, aut ex FINE, qui auctori ob oculos verſatus eſt.

§. CCI.

Reg. XIII. de inveſtiganda ratione legis vel pacti. Finis hic in *legibus* & *pactis* vocatur RATIO LEGIS vel PACTI, & hinc adeo prætermitti non poteſt, ut recte potius dicere ſoleant JCti, 13) *rationem legis animam ejus eſſe*. Id quod etiam de pactorum interpretatione veriſſimum eſt.*

* Ratio enim eſt finis. Fini conſentanea debent eſſe media. Ergo ex fine omnino judicandum, qualia media eſſe oporteat. Defendimus hoc JCtorum axioma in *Præfatione*, *Elementis juris ſecundum ordinem Pandectarum* præmiſſa adverſus Paganinum Gaudentium. Hinc *in univerſum ceſſante fine, media etiam ceſſare oportet*. In legibus id manifeſtum. Nam ſi legiſlator ob peſtis vel alterius luis periculum peregrinos admitti vetat: nemo dubitat, quin, ceſſante illo infectionis periculo, peregrini rurſus admittendi ſint. At diximus: *fine in univerſum ceſſan-*

ceſſante. Nam ſi ceſſat uno alterove caſu, lex ideo non exoleſcit, quia fertur de eo, quod ut plurimum in rebus humanis contingit. *L. 3. L. 4. ſeqq. ff. de legib.* Hinc e. g. quamvis aliquando impubes ante pilos ſapiat; non ideo magis tamen is teſtari poterit; quam reliqui ejuſdem ætatis adoleſcentes. Vid. Huber. *Poſit. ad Pand. Lib. I. Tit. III.* §. 14.

§. CCII.

Quum itaque ratio legum vel pactorum eorundem veluti anima ſit: (§. CCI.) conſequens eſt, 14) ut interpretatio eorum in DECLARATIVAM, RESTRICTIVAM & EXTENSIVAM recte diſpeſcatur. Reg. XIV. de interpretatione reſtrictiva, declarativa, extenſiva.

§. CCIII.

Ubi enim ratio verbis patet latius, ibi EXTENSIVAM; ubi verba ratione latiora ſunt, RESTRICTIVAM; denique, ubi verba & ratio pari paſſu ambulant, DECLARATIVAM interpretationem adhibenda eſſe, facile patet. * Quomodo hæ differant?

* Eo pertinet regula, quæ tam frequenter jactatur: *Ubi eadem ratio, ibi eadem juris diſpoſitio eſt*. Sed ea ad jus tantum commune pertinet, non ad privilegia, de quibus conſtat, quod ad exemplum non trahantur. *L. 1. §. 2. ff. de conſtit. princip.*

§. CCIV.

Quumque, ubi verba pactorum vel legum ratione latius patent, *reſtrictivæ* interpretationi locus ſit: (§. CCIII.) facile patet, 15) in dubio ſemper propenſiores nos eſſe oportere in partem rectæ rationi, virtuti, Reg. XV. de æquitate.

tuti, benignitati, humanitati vel maxime convenientem. Quæ ipſa eſt ÆQUITAS illa, quam omnes in ore habent, pauci norunt. *

* Æquitas eſt *virtus correctrix ejus, in quo lex propter univerſalitatem deficit*. Grot. *de Æqu. indulg. & facilit. Cap. I.* §. 3. Fundamenta hujus correctionis ſunt *recta ratio*, *virtus*, *benignitas*, *humanitas*, quæ quales ſint, ex principiis genuinæ philoſophiæ, & maxime moralis, ſatis notum eſt. Si quis ergo nubem pro Junone, id eſt, *ſtupiditatem* pro recta ratione; *vitium* pro virtute; nimiam *indulgentiam* & *conniventiam* pro benignitate & humanitate amplectitur, hiſque falſis principiis interpretationem ſuam attemperat: naſcitur inde ÆQUITAS CEREBRINA, de qua etiam fuſe diſſeruit laudatus Thomaſ. *in Diſſ. de Æquitate celebrina L. 2. C. de reſcindenda vendit. Cap. I.*

§. CCV.

Reg. XVI. de ſenſu benigni re præferendo.

Quum ergo in benignitatem propenſior ſit æquitas: (§. CCIV.) facile patet, 16) in dubio eligendum eſſe ſenſum legis benigniorem, eoque referri poſſe pleraque, quæ de interpretatione ODIOSORUM & FAVORABILIUM monuerunt Grotius, Pufendorffius, & JCti tantum non omnes. *

* Nemo ignorat, eam regulam impugnaſſe primum illuſtrem Thomaſium *in Praxi Log. Cap. III. §. CXVI. ſeqq.* quumque vir doctus, Vinc. Placcius, ejus patrocinium ſuſcepiſſet, exarſiſſe illud certamen, cujus hiſtoriam ex ipſis ſcriptis amœbæis *Inſtitutionibus Juriſprudentiæ divinæ* poſt *Librum II.*

p. m.

p. m. 372. *ſeqq.* inſertis, facile intelliges. Nimirum dari non poſſe definitiones *favorabilium* & *odioſorum* accuratas, vel inde patet, quod quæ odioſa aliis ſunt, aliis favorabilia videntur. Sed vix opus eſt regula hac, adplicatu certe difficillima, ſi regulam, hoc aphoriſmo datam, rite intelligamus.

§. CCVI.

Sunt hæ præcipuæ de interpretatione regulæ, quibus ad eruendum genuinum auctoris ſenſum utimur. De interpretatione MYSTICA non eſt, quod multa addamus. Nimirum 1) certos nos eſſe oportet, auctorem id intendiſſe, ut arcanius quid his verbis exprimeret. * 2) Certo conſtare debet, phyſicumne, an hiſtoricum, an morale, an propheticum iſtud ſit myſterium, quod ſub littera latitat. † Tunc, 3) qui myſterium iſtud divinando ita invenit, ut illud litteræ per omnia accurate quadret, is probabiliter †† ſenſum auctoris myſticum cenſebitur adſequutus. Regulæ de interpretatione myſtica.

* Sic e. g. in caſſum laborant, qui diſputant acriter, quid arcani in Homeri Iliade & Odyſſea latitet, niſi prius liquidum ſit, arcani quid ſub iſtis poematibus occultari.

† Hinc fruſtra de explicatione myſtica poematum Homeri, metamorphoſeon Ovidii, cenoraphii notiſſimi Æliæ Læliæ Criſpidis, ſimiliumque laborabis, niſi exploratum prius ſit, phyſica, hiſtorica an moralia myſteria in iis quærenda ſint.

†† *Probabiliter* dicimus. Res enim plerumque ad conjecturas, quin aliquando ad ingenii luſus redit, niſi pruritum ejuſmodi inter-

eſt, 2) ut RESPONDENTIS ſit, theſin proponere, quæ examini ſubjicienda ſit, OPPONENTIUM autem, eidem opponere antitheſin contradictoriam. 3) Ut, ſi quid obſcuritatis inſit theſi, ea a *reſpondente* alterius rogatu explicanda, & ne in λογομαχίαν incidant diſputantes, ambiguitas hoc modo candide tollenda ſit. 4) Ut *opponentis* ſit, non modo theſin indicare, quam impugnare decreverit, ſed &, ſi paulo prolixior illa videatur, accurate definire, quid in illa impugnare velit. Et hæc eſt illa STATUS QUÆSTIONIS FORMATIO, quæ primam diſputationis partem merito conſtituit. *

* Sine ea nihil fructuoſum e diſputatione expectandum. Semper enim diſputantes a chorda aberrabunt, & alteruter eorum, ubi alia via evadere non poteſt, dilabetur ad id, de quo non eſt quæſtio. Sane, quod in lite forenſi bene inſtructa eſt *litis conteſtatio ſpecialis*, ſeu reſponſio ad partes libelli ſingulas categorica: id in diſputatione eſt *ſtatus quæſtionis, ſeu controverſiæ formatio*. Ex utraque enim, qua de re diſputatio ſit futura, ſtatim elucet.

§. CCXII.

Ea quomodo fiat? Status quæſtionis ita formatur, ut diſtincte oſtendat opponens, de quibus propoſitionibus non futura controverſia, & quæ demum illa ſit, de qua quæſtio inter diſputantes agitanda ſit in poſterum. *

* Ex. g. Fingamus, theſin a reſpondente propoſitam: *Pignus eſt contractus re initus, bonæ fidei, quo res a debitore creditori in ſecuritatem crediti traditur, ſoluto debito in* ſpecie

ſpecie reſtituenda. Una quidem hæc theſis eſt, quippe definitio: ſed pluries alias propoſitiones complexa. Quamobrem, qui eam impugnaturus eſt, oſtendere debebit, de quibus propoſitionibus non futura ſit controverſia, & quam in ſpecie ipſe ſub incudem revocaturus ſit. Ex. gr. ſe 1) *non negare, pignus eſſe contractum*, multo minus, 2) *eum contractum eſſe bonæ fidei*. Concedere ſe etiam, 3) *pignus tradi poſſe*, & 4) ſi tradatur, *id fieri in ſecuritatem crediti*. Denique 5) extra litem eſſe, *pignus traditum ſoluto debito reſtituendum eſſe*. Unam ſupereſſe quæſtionem, de qua jam agendum ſit, nempe *an pignus omne ſit contractus re initus?* Adfirmari hoc a reſpondente in theſi, ſibi vero veriorem videri antitheſin. *Quoddam pignus non eſſe contractum re initum*. Jam unuſquiſque videt, hic Rhodum, hic ſaltandum eſſe.

§. CCXIII.

Jam, quum porro diſputatio ſit comparatio theſeos & antitheſeos accurata, & per juſtas ratiocinationes facta: (§. CCIX. conſequens eſt, 5) ut jam *opponentis* officium ſit, theſin reſpondentis tali ſyllogiſmo * impugnare, cujus concluſio ſit ipſa antitheſis in formatione ſtatus controverſiæ propoſita. **

Quale argumentum opponendum.

* Magis alii commendant methodum Socraticam, quæ per quæſtiones procedebat. (*Hiſt. Phil.* §. XLIX.) Sed præterquam quod illa jam pridem obſolevit, & non paucioribus ſophiſtarum abuſibus patet, quam methodus hodierna: odium artis ſyllogiſticæ redolet hoc conſilium, quum tamen illa non tam ars, quam mentis operatio ſit. (§. LXXV.)

tecedentibus & conſequentibus. tibus latitet, prædicatum in ſubſequentibus accuratius explicetur: conſequens eſt, 3) ut interpres antecedentia & conſequentia ſemper in conſilium adhibere, nec umquam textum, ſi fieri poteſt, extra contextum conſiderare debeat. *

* Hinc vel maxime commendare JCti ſolent comparationem textuum unius ejuſdemque veteris juriſconſulti, ex eodem libro deprompторum, ex quorum nexu ſæpe perſpicuus fit locus, in ſe obſcuriſſimus. Vid. VV. CC. Henrici Brenckmanni, & Bern. Henr. Reinoldi *Diſſ. & Orat. de Legum Inſcriptionibus*, nec non Jacob. Labitti *Uſum Indicis Pandect.* ubi rem exemplis illuſtravit. Id quod & Jac. Cujacius, Jac. Gothofredus & hic quidem cum in aliis opuſculis ſuis, tum in luculento *Commentario in Regulas Juris* & *in Commentariis in Codicem Theodoſianum* præſtiterunt. In exegeſi ſacra uſum hujus regulæ erudite oſtendit Wolfg. Franzius *de Interpretatione*.

§. CXCIV.

Regula IV. de locis parallelis. Aliquando auctor doctrinam in aliis quoque locis expoſuit, & tunc ſæpe, quod uno loco obſcurius dixit, altero multo dilucidius expreſſit. Ex quo patet, 4) loca auctorum parallela, quæ vocant, diligenter eſſe conferenda, ex iiſque genuinam eorum ſententiam eruendam, modo iſta loco ſibi non manifeſto contradicant. *

* Id quod vel ſtudio & data opera facit auctor, ubi ſententiam ſuam curis ſecundis emendat, cujus rei exemplum præbent Auguſtini *libri Retractationum*, vel ex impruden-

dentia, & inadvertentia animi. Quales ſane contradictiones frequentius occurrunt paſſim quam credas.

§. CXCV.

Si conſtet, data opera ſententiam mutaſſe ſcriptorem, tunc 5) poſterior ſententia anteferenda eſt priori, id quod tamen 6) in pactis vel ideo non ſemper obtinet, quia homini non ſemper libera conſilii mutandi facultas eſt. *

Regula V. & VI. de diverſis unius auctoris ſententiis.

* Aut ergo pactum poſterius *inter eaſdem perſonas* initum eſt, aut *cum diverſis*. Si *inter eaſdem*: poſterius omnino tollit prius, quia potuere paciſcentes ſententiam mutare. Sin *cum diverſis*: prius pactum excludit poſterius, quia priori paciſcenti jus quæſitum per novum pactum adimi non potuit. Exemplo eſſe poſſunt *ſponſalia bina* cum diverſis feminis inita, item *litteræ inveſtituræ* veteres & novæ inter ſe diſcrepantes.

§. CXCVI.

Sin inconſulto & ex inadvertentia auctor in contradictionem incidiſſe videatur (quod tamen, ſi ulla conciliandi ratio ſuperſit, credere nos non patitur ſpes, de hominum diligentia concepta,) ceſſat interpretis officium, ac potius, utra ſententia rectæ rationis principiis magis conſentanea ſit, ſecundum regulas logices diſpiciendum eſt. *

Et de contradictione auctoris.

* Unde facile patet, quid ſentiendum ſit de quæſtionibus: *an in jure dentur antinomiæ? quomodo illæ conciliandæ? An injuria fiat juris collectoribus, ſi illis humani quid accidiſ-*

cidiſſe dicas? & ſimilibus. Longa enim hæc fabula eſt.

§. CXCVII.

Reg. VII. & VIII. de effectu. Nonnunquam tamen conciliandi aliqua ratio ſupereſt. Et tunc inſignem utilitatem præſtabunt regulæ: 7) In dubio is ſenſus eligendus, qui vel nihil abſurditatis habet, vel 8) efficit, ut res aliquem effectum ſortiatur. *

* Non enim probabile eſt, quidquam dicturum ſcripturumve hominem ideo, ut ſermo vel ſcriptura effectum non habeat, niſi perſpicue adpareat, loquentem aut ſcribentem vel data opera jocatum, vel emotæ mentis fuiſſe. Hinc quum a militibus præſidiariis Euboeæ deditio ea lege fieret, ut capita ipſis ſalva eſſent, perabſurda erat Turcarum cavillatio, dum deditios medios diſſecabant, ſic capita ſalva fore, in re ſeria nugantes.

§. CXCVIII.

Reg. IX. & X. de abſurdo vitando & ſyſtemate auctoris. Quando itaque eum ſenſum eligendum eſſe dicimus, ex quo nihil abſurdi ſequatur: (§. CXCVII. 7.) illud non modo intelligendum eſt de abſurditate *abſolute*, ſed & *ex hypotheſi* tali. Ex quo ſequitur, 9) ut verba ita interpretanda ſint, ne qui ſanæ mentis fuit, aliquid contra ſenſum communem dixiſſe videatur. * 10) Ut interpretationem conſentaneam eſſe oporteat ſyſtemati auctoris. **

* Sæpe tamen, ubi temeritas & dolus acceſſit, verba abſurda in pœnam, vel tanquam abſurda accipiuntur, donec contrarium probatum ſit, vel pro non ſcriptis habentur. Prio-

Prioris exempla paſſim occurrunt in delictis injuriarum & blaſphemiæ. Vid. Ge. Beyeri *Delin. Jur. Crimin. ad Art. CVI. §. XXIV. p. 172. edit. nov.* Poſterius præcipue fit in conditionibus impoſſibilibus, turpibus, perplexis, quæ ultimis voluntatibus adjectæ deprehenduntur. *L. 1. L. 14. L. 20. pr. L. 27. ff. de cond. inſt. L. 45. ff. de hered. inſt.*

** Ita pleraque Spinozæ dicta aliud quid ſonare, ſi ſeparatim audiantur, aliud, ſi cum toto ejus ſyſtemate comparentur, jam ſupra obſervavimus. Et hæc eſt illa *analogia fidei*, quam Theologi in interpretandis libris ſacris, *analogia juris*, quam JCti in interpretandis legibus commendant. Alia exempla dedit illuſtris Thomaſ. *Prax. Logic. Cap. III.* §. 82.

§. CXCIX.

Ita procedendum omnino, ſi contradictio quædam legentes torqueat. (§. CXCV. *ſeqq.*) Sin ejuſmodi contradictio non obſervetur, & verba tamen paulo obſcuriora appareant: primum firmiter tenendum, 11) verba tamdiu in genuina & propria notione accipienda eſſe, quamdiu inde diſcedendi nulla neceſſitas eſt. * Si autem ſic obſcuritas tolli nequeat, 12) ad *conjecturas* confugiendum eſſe, in quibus inveniendis permultum facit ἡ εὐστοχία ſeu ingenii felicitas. Reg. XI. de ſignificatione verborum & XII. de conjecturis.

* Id eſt, quamdiu inde vel abſurdum non ſequitur, vel repugnantia cum ſyſtemate & analogia auctoris manifeſto non obſervatur. Hinc facile patet, & eos errare, qui miracula fingunt, ubi id textus non urget, e. g. qui præfracte contendunt, Chriſtum a dæmone Matth. IV. 8. per aera raptum;

& eos,

& eos, qui omnia miracula, vel tanquam phænomena naturalia, vel tanquam ſomnia & viſiones, vel per allegorias interpretanda eſſe contendunt. Syſtemati enim ſacro & analogiæ fidei non repugnare miracula, ſatis adparet ex Act. II. 22. IV. 30. & locis quamplurimis.

§. CC.

Unde conjecturæ petendæ?

Conjecturæ petuntur aut ex SUBSTRATA MATERIA, & tunc obſervanda ea, quæ ſupra (§. CXCI.) diximus, aut ex CONJUNCTIS, veluti antecedentibus, conſequentibus, & parallelis, de quibus itidem jam ſupra (§. CXCIII. *ſeq.*) actum, aut ex FINE, qui auctori ob oculos verſatus eſt.

§. CCI.

Reg. XIII. de inveſtiganda ratione legis vel pacti.

Finis hic in *legibus* & *pactis* vocatur RATIO LEGIS vel PACTI, & hinc adeo prætermitti non poteſt, ut recte potius dicere ſoleant JCti, 13) *rationem legis animam ejus eſſe*. Id quod etiam de pactorum interpretatione veriſſimum eſt. *

* Ratio enim eſt finis. Fini conſentanea debent eſſe media. Ergo ex fine omnino judicandum, qualia media eſſe oporteat. Defendimus hoc JCtorum axioma in *Præfatione*, *Elementis juris ſecundum ordinem Pandectarum* præmiſſa adverſus Paganinum Gaudentium. Hinc *in univerſum ceſſante fine, media etiam ceſſare oportet*. In legibus id manifeſtum. Nam ſi legiſlator ob peſtis vel alterius luis periculum peregrinos admitti vetat: nemo dubitat, quin, ceſſante illo infectionis periculo, peregrini rurſus admittendi ſint. At diximus: *fine in univerſum* *ceſſan-*

ceſſante. Nam ſi ceſſat uno alterove caſu, lex ideo non exoleſcit, quia fertur de eo, quod ut plurimum in rebus humanis contingit. *L.* 3. *L.* 4. *ſeqq. ff. de legib.* Hinc e. g. quamvis aliquando impubes ante pilos ſapiat; non ideo magis tamen is teſtari poterit; quam reliqui ejuſdem ætatis adoleſcentes. Vid. Huber. *Poſit. ad Pand. Lib. I. Tit. III.* §. 14.

§. CCII.

Quum itaque ratio legum vel pactorum eorundem veluti anima ſit: (§. CCI.) conſequens eſt, 14) ut interpretatio eorum in DECLARATIVAM, RESTRICTIVAM & EXTENSIVAM recte diſpeſcatur. Reg. XIV. de interpretatione reſtrictiva, declarativa, extenſiva.

§. CCIII.

Ubi enim ratio verbis patet latius, ibi EXTENSIVAM; ubi verba ratione latiora ſunt, RESTRICTIVAM; denique, ubi verba & ratio pari paſſu ambulant, DECLARATIVAM interpretationem adhibenda eſſe, facile patet. * Quomodo hæ differant?

* Eo pertinet regula, quæ tam frequenter jactatur: *Ubi eadem ratio, ibi eadem juris diſpoſitio eſt*. Sed ea ad jus tantum commune pertinet, non ad privilegia, de quibus conſtat, quod ad exemplum non trahantur. *L.* 1. §. 2. *ff. de conſtit. princip.*

§. CCIV.

Quumque, ubi verba pactorum vel legum ratione latius patent, *reſtrictivæ* interpretationi locus ſit: (§. CCIII.) facile patet, 15) in dubio ſemper propenſiores nos eſſe oportere in partem rectæ rationi, vir- Reg. XV. de æquitate.

tuti,

tuti, benignitati, humanitati vel maxime convenientem. Quæ ipſa eſt ÆQUITAS illa, quam omnes in ore habent, pauci norunt. *

* Æquitas eſt *virtus correctrix ejus, in quo lex propter univerſalitatem deficit*. Grot. *de Æqu. indulg. & facilit. Cap. I.* §. 3. Fundamenta hujus correctionis ſunt *recta ratio*, *virtus*, *benignitas*, *humanitas*, quæ quales ſint, ex principiis genuinæ philoſophiæ, & maxime moralis, ſatis notum eſt. Si quis ergo nubem pro Junone, id eſt, *ſtupiditatem* pro recta ratione; *vitium* pro virtute; nimiam *indulgentiam* & *conniventiam* pro benignitate & humanitate amplectitur, hiſque falſis principiis interpretationem ſuam attemperat: naſcitur inde ÆQUITAS CEREBRINA, de qua etiam fuſe diſſeruit laudatus Thomaſ. *in Diſſ. de Æquitate celebrina L. 2. C. de reſcindenda vendit. Cap. I.*

§. CCV.

Reg. XVI. de ſenſu benigni te præferendo.

Quum ergo in benignitatem propenſior ſit æquitas: (§. CCIV.) facile patet, 16) in dubio eligendum eſſe ſenſum legis benigniorem, eoque referri poſſe pleraque, quæ de interpretatione ODIOSORUM & FAVORABILIUM monuerunt Grotius, Pufendorffius, & JCti tantum non omnes. *

* Nemo ignorat, eam regulam impugnaſſe primum illuſtrem Thomaſium *in Praxi Log. Cap. III. §. CXVI. ſeqq.* quumque vir doctus, Vinc. Placcius, ejus patrocinium ſuſcepiſſet, exarſiſſe illud certamen, cujus hiſtoriam ex ipſis ſcriptis amœbæis *Inſtitutionibus Jurisprudentiæ divinæ* poſt *Librum II.*

p. m.

p. m. 372. *ſeqq.* inſertis, facile intelliges. Nimirum dari non poſſe definitiones *favorabilium* & *odioſorum* accuratas, vel inde patet, quod quæ odioſa aliis ſunt, aliis favorabilia videntur. Sed vix opus eſt regula hac, adplicatu certe difficillima, ſi regulam, hoc aphoriſmo datam, rite intelligamus.

§. CCVI.

Sunt hæ præcipuæ de interpretatione regulæ, quibus ad eruendum genuinum auctoris ſenſum utimur. De interpretatione MYSTICA non eſt, quod multa addamus. Nimirum 1) certos nos eſſe oportet, auctorem id intendiſſe, ut arcanius quid his verbis exprimeret. * 2) Certo conſtare debet, phyſicumne, an hiſtoricum, an morale, an propheticum iſtud ſit myſterium, quod ſub littera latitat. † Tunc, 3) qui myſterium iſtud divinando ita invenit, ut illud litteræ per omnia accurate quadret, is probabiliter †† ſenſum auctoris myſticum cenſebitur adſequutus. Regulæ de interpretatione myſtica.

* Sic e. g. in caſſum laborant, qui diſputant acriter, quid arcani in Homeri Iliade & Odyſſea latitet, niſi prius liquidum ſit, arcani quid ſub iſtis poematibus occultari.

† Hinc fruſtra de explicatione myſtica poematum Homeri, metamorphoſeon Ovidii, cenotaphii notiſſimi Æliæ Læliæ Criſpidis, ſimiliumque laborabis, niſi exploratum prius ſit, phyſica, hiſtorica an moralia myſteria in iis quærenda ſint.

†† *Probabiliter* dicimus. Res enim plerumque ad conjecturas, quin aliquando ad ingenii luſus redit, niſi pruritum ejuſmodi inter-

interpretationes venandi prudenter intra rationis limites cohibeamus. Cenotaphium Æliæ Læliæ Criſpidis paulo ante memoratum exemplo eſſe poteſt luculentiſſimo. Utinam autem in his ludicris & nihili rebus ſubſiſteret ingenium humanum!

§. CCVII.

De interpretatione grammatica. Sed hæc de interpretatione *logica* ſufficiant. *Grammatica* enim aliis nititur fundamentis, & ab aliis jam ſatis accurate tradita eſt, ut quidquam hic addere minus neceſſarium eſſe videatur. *

* In primis hic præclara multa obſervavit Jo. Clericus *in Arte Critica*, quamvis & ſint in libro, quibus non ſubſcripſerim. Diſſentire in his licet, quemadmodum idem licuit auctori doctiſſimo. *Hanc libertatem petimuſque damuſque viciſſim.*

SECTIO III.

De ratione, veritatem per Diſputationem inveſtigandi.

§. CCVIII.

An diſputationibus veritas inveniatur? AD inveſtigandam veritatem comparatæ etiam ſunt DISPUTATIONES, quamvis ſæpe, non tam rei, quam hominum, vitio contingat, ut veritas diſputando amittatur. *

* Tribuendum id partim diſputantium adfectibus, φιλονεικίᾳ, cavillandi ſtudio, pertinaciæ, partim neglectæ methodo. Quemadmo-

admodum enim ob illa vitia diſputationes in rixas & digladiationes ſophiſticas; ita ob neglectum ordinem in vagos ſermones, vel declamationes potius ineptas, id eſt, in calcem ſine arena, & Andabatarum pugnas degenerant.

§. CCIX.

Quid diſputatio, & quis ejus finis?

DISPUTATIO eſt duarum ſententiarum, contradictorie ſibi oppoſitarum, * id eſt, theſeos & antitheſeos, accurata & per juſtas ratiocinationes facta comparatio. Ex qua definitione ſtatim patet, finem diſputantium eſſe non oportere vanum gloriolæ cujuſdam aucupium, ſed veritatis inveſtigationem.

* Cur contradictorias propoſitiones defendere debeant diſputantes: non obſcurum eſt. Niſi enim hoc fiet, contingere poterit, ut vel uterque defendat theſes omnino veriſſimas, adeoque Andabatarum more pugnet. (§. LXXII.)

§. CCX.

In ea quid cavendū?

Quum itaque diſputatio ad inveſtigandam veritatem comparata eſſe debeat: (§. CCIX.) facile patet, 1) ex illa exſulare oportere odia, fraudes, ſtratagemata, convicia, ſophiſmata, & ſcurriles invectivas, quibus alter alterum ludibrio exponere ſtudet. Qui enim his armis inſtructi in arenam prodeunt, dum ſe invicem petunt, ipſam veritatem confodiunt, & inter manus veluti ſtrangulant.

§. CCXI.

Status controverſiæ formatio.

Deinde, quum diſputatio theſin & antitheſin inter ſe comparet, & quidem contradictorie oppoſitas: (§. CCIX.) conſequens eſt,

eſt, 2) ut RESPONDENTIS ſit, theſin proponere, quæ examini ſubjicienda ſit, OPPONENTIUM autem, eidem opponere antitheſin contradictoriam. 3) Ut, ſi quid obſcuritatis inſit theſi, ea a *reſpondente* alterius rogatu explicanda, & ne in λογομαχίαν incidant diſputantes, ambiguitas hoc modo candide tollenda ſit. 4) Ut *opponentis* ſit, non modo theſin indicare, quam impugnare decreverit, ſed &, ſi paulo prolixior illa videatur, accurate definire, quid in illa impugnare velit. Et hæc eſt illa STATUS QUÆSTIONIS FORMATIO, quæ primam diſputationis partem merito conſtituit. *

* Sine ea nihil fructuoſum e diſputatione expectandum. Semper enim diſputantes a chorda aberrabunt, & alteruter eorum, ubi alia via evadere non poteſt, dilabetur ad id, de quo non eſt quæſtio. Sane, quod in lite forenſi bene inſtructa eſt *litis conteſtatio ſpecialis*, ſeu reſponſio ad partes libelli ſingulas categorica: id in diſputatione eſt *ſtatus quæſtionis, ſeu controverſiæ formatio*. Ex utraque enim, qua de re diſputatio ſit futura, ſtatim elucet.

§. CCXII.

Ea quomodo fiat?

Status quæſtionis ita formatur, ut diſtincte oſtendat opponens, de quibus propoſitionibus non futura controverſia, & quæ demum illa ſit, de qua quæſtio inter diſputantes agitanda ſit in poſterum. *

* Ex. g. Fingamus, theſin a reſpondente propoſitam: *Pignus eſt contractus re initus, bonæ fidei, quo res a debitore creditori in ſecuritatem crediti traditur, ſoluto debito in* ſpecie

ſpecie reſtituenda. Una quidem hæc theſis eſt, quippe definitio: ſed pluries alias propoſitiones complexa. Quamobrem, qui eam impugnaturus eſt, oſtendere debebit, de quibus propoſitionibus non futura ſit controverſia, & quam in ſpecie ipſe ſub incudem revocaturus ſit. Ex. gr. ſe 1) *non negare, pignus eſſe contractum*, multo minus, 2) *eum contractum eſſe bonæ fidei*. Concedere ſe etiam, 3) *pignus tradi poſſe*, & 4) ſi tradatur, *id fieri in ſecuritatem crediti*. Denique 5) extra litem eſſe, *pignus traditum ſoluto debito reſtituendum eſſe*. Unam ſupereſſe quæſtionem, de qua jam agendum ſit, nempe *an pignus omne ſit contractus re initus?* Adfirmari hoc a reſpondente in theſi, ſibi vero veriorem videri antitheſin. *Quoddam pignus non eſſe contractum re initum*. Jam unuſquiſque videt, hic Rhodum, hic ſaltandum eſſe.

§. CCXIII.

Jam, quum porro diſputatio ſit comparatio theſeos & antitheſeos accurata, & per juſtas ratiocinationes facta: (§. CCIX. conſequens eſt, 5) ut jam *opponentis* officium ſit, theſin reſpondentis tali ſyllogiſmo * impugnare, cujus concluſio ſit ipſa antitheſis in formatione ſtatus controverſiæ propoſita. ** Quale argumentum opponendum.

* Magis alii commendant methodum Socraticam, quæ per quæſtiones procedebat. (*Hiſt. Phil.* §. XLIX.) Sed præterquam quod illa jam pridem obſolevit, & non paucioribus ſophiſtarum abuſibus patet, quam methodus hodierna: odium artis ſyllogiſticæ redolet hoc conſilium, quum tamen illa non tam ars, quam mentis operatio ſit. (§. LXXV.)

Et quid, quæſo, intereſt, ſive Socratice quæras, ſive ſyllogiſtice ratiocineris? Et quum hoc brevius, expeditius, quin & magis perſpicue fieri poſſit, cur non hoc potius faceres? Exemplum cape hanc diſputationem de theſi: *Mens eſt Spiritus*. Finge, SAPIENTIAM interrogare, reſpondere AUDITOREM. S. *An concedes, obſecro, mentem cogitare.* A. *Quidni, o vir ſapientiſſime?* S. *An putas, id, quod cogitat, ſimile eſſe lapidi, ligno, auro, argento, an alii cuidam materiæ?* A. *Immo nulli.* S. *Sed vide, ne erres. Num tu fieri non poſſe exiſtimas, ut materia quædam cogitet? Multa efficit materia magnetis, pulveris pyrii, phoſphori, quæ itidem fortaſſis fieri poſſe negares, niſi te ſenſus convincerent. Quid ergo eſt, cur magis impoſſibile putes, materiam cogitare, quam magnetem attrahere ferrum, pulverem pyrium ſaxa rumpere, phoſphorum in tenebris lucere?* A. *Id video, magis impoſſibile eſſe, cogitare materiam, quam illa fieri, quæ in magnete, pulvere pyrio, phoſphoro obſervamus, quamvis, me rationem non videre, fatear.* S. *Periculum, age, faciamus, an ita rem ad liquidum perducere liceat. Quæ effecta in materia miramur, an non ex certa diſpoſitione, forma & quantitate materiæ explicare poſſe intelligis?* A. Intelligo. S. *Nonne ergo magnetem putas, attrahere ferrum, quia ejus atmoſphæra ferrum ambit, & illud tamquam vortice ſuo ad magnetem rapit, vel ex alia ſimili cauſſa? Nonne manifeſto vides, pulveris pyrii particulas inflammatas ita ſe expandere, ut globos cum fragore protrudant? Nonne intelligis phoſphori quoque lucem non aliunde, quam ex ejus materiæ diſpoſitione, explicari poſſe?* A. *Ita videtur.* S. *An vero cenſes etiam, materiam ita diſponi poſſe, ut cogi-*

cogites? Finge in hoc lignum quamcumque quantitatem, figuram, duritiem, mollitiem, gravitatem, levitatem, quin qualitatem quamlibet, introduci, an cogitabit unquam? A. *Immo nunquam vero.* S. *Vides itaque, materiam non cogitare?* A. *Immo video.* S. *Quid ergo cogitat, ſi id non agit materia?* A. *Id quod materia non eſt, quodque ſpiritum vocare ſolet humanum genus.* S. *Quid ergo ſupereſt, quam ut mentem noſtram dicamus ſpiritum?* A. *Immo, talem eſſe mentem, jam non opinari, ſed ſcire mihi videor.* En diſputationem Socraticam. Sed quam paucis ſyllogiſmis comprehendi poſſunt illæ interrogatiunculæ?

** Et hinc pueriles ſunt illæ concluſiones, ad quas, tanquam ad ſacram anchoram, confugiunt opponentes parum exercitati: *Qui hoc ſtatuit, is male agit, is peccat contra analogiam juris, is abſurde ſentit &c.* Potius ſi opponens velit impugnare theſin ſupra (§. CCXII. *) propoſitam formato ſtatu controverſiæ, ita ratiocinabitur:

Qui contractus obligat ex ſolo conſenſu, is non eſt contractus re initus.
Quidam contractus pignoris obligat ex ſolo conſenſu.
Quidam ergo contractus pignoris non eſt contractus re initus.

Hinc concluſio ipſam continet antitheſin, theſi contradictoriam.

§. CCXIV.

Ex eodem ſequitur, ut *a*) *reſpondentem* jam oporteat opponentis argumentum adſumere vel repetere, * quod ut facilius fiat, non decet opponentem condere ſyllogiſmos prolixos, & quos vel robuſtiſſimus agrico- *Argumentum cum adſumendum.*

la, vix ſine laterum dolore recitare poſſit. Quo breviora ſunt tela, eo fortius iis pugnatur cominus.

* Quod non oſtentandæ memoriæ cauſſa repertum, ſed ut adpareat, reſpondentem opponentis argumentum ſatis intellexiſſe. Et ſane, qui id intellexit, is admodum infans eſſet, niſi illud vel iiſdem, vel aliis verbis idem ſignificantibus poſſet repetere.

§. CCXV.

Ejus forma examinanda.

Jam *reſpondens* 7) in primis diſpicere debet, num forte ſyllogiſmi *forma* vitio quodam laboret, quamvis diſputantes ea in re hodie plerumque ſint negligentiſſimi. Et tamen neglecto formæ vitio ad materiam reſpondere velle, eſt laterem lavare, & magno conatu maximas nugas agere. *

* Multis exemplis ſolide id demonſtravit philoſophus accuratus, Cornel. Martini *Analyſ. Logic. Part. I. Cap. V. ſeqq.* Hinc veteres male ſolverunt argumentum Meliſii. *Si ens generatur, habet principium. Sed non generatur, non ergo habet principium.* Quum enim reſpondere debuiſſent ad formam, ex regulis ſupra propoſitis: (§. LXXXVIII. 3.) ipſi in materia fruſtra hæſerunt.

§. CCXVI.

Quæ propoſitio neganda?

Ubi nihil in forma vitii hæret: in alterutra præmiſſarum latitabit aliquid, quod falſum ſit, ſi falſus eſt opponentis ſyllogiſmus. Et hinc 8) *reſpondens* negare debebit eam propoſitionem, vel, ſi nondum, quo tendat opponens, intelligit, ejus probationem exigere.

§. CCXVII.

§. CCXVII.

Hic vero jam in vagam declamationem exſpaciari ſolet opponens, vel plerumque idem per idem μετὰ πολλῆς φαντασίας probare nititur. Sed male agit, *reſpondens*, ſi in ea re adquieſcat. Potius jure quodam ſuo urgebit, 9) ut *opponens* propoſitionem negatam formaliter probet. Quomodo ea ab opponente probanda?

* E. g. in ſyllogiſmo ſupra (§. CCXIII. **) propoſito neganda eſſet minor. Jam male ageret opponens, ſi loco probationis in locum communem excurreret, & prolixe doceret, promiſſa omnia jure naturæ eſſe ſervanda, diſtinctionem inter contractus reales verbales, litterales, conſenſuales, ad ſubtilitates juris Romani pertinere, idque a viris doctis jam pridem eſſe demonſtratum. Rectius minorem ſuam ita breviter probabit: *In quo contractu ex ſolo promiſſo actio datur ad rem tradendam, in eo obligatio ex ſolo conſenſu naſcitur. In quodam contractu pignoris actio ex ſolo promiſſo datur ad rem tradendam. Quidam ergo contractus pignoris ex ſolo conſenſu naſcitur.*

§. CCXVIII.

Si ne ſic quidem in proſyllogiſmo omnia recte ſe habent: vel 10) vitium ſtatim indicandum, vel 11) nova probatio alterutrius præmiſſæ exigenda, idque 12) tamdiu faciendum erit, donec jam ad fundamentum perveneris, quod opponens ſententiæ ſuæ ſubſtravit. * Approbatio & quousque perſequenda?

* Sic in præcedente proſyllogiſmo (§.CCXVII.) reſpondens minorem denuo jure negabit. Et hinc opponens eam probabit ex. gr. ex

L. 1. pr. §. 1. ff. de pignoratis act. Et inde argumentabitur: *1. Si pignus contrahitur nuda conventione circa traditionem, actio dabitur ex ſolo promiſſo ad rem tradendam. At contrahitur nuda conventione citra traditionem per L. 1. pr. ff. de pignorat. act. Actio ergo tunc dabitur ex ſolo promiſſo. 2) Si qui aurum oſtendens as creditori dedit, ad aurum tradendum conveniri poteſt, ſequitur, aut ex ſolo promiſſo citra traditionem noſcatur actio illa pignoratitia. At prius verum eſt per L. 1. §. 1. ff. eod. Ergo & poſterior.* Ita ſane jam perventum eo, ut reſpondens totum opponentis fundamentum perſpicue intelligat, adeoque nihil ſupereſt, quam ut reſponſione ſua argumentum ſolvat.

§. CCXIX.

Ad quid reſpondendum.

Ubi fundamentum opponentis per probationem ejus in aprico eſt: jam ad *reſpondentem* res redit, cujus jam officium erit, 13) argumentum ſolvere, & propoſitionem aliquam ſive in proſyllogiſmis, * ſive in argumento primario negare.

* Proſyllogiſmi enim continent fundamenta, quibus opponentis argumentum innititur. (§. CCXVIII.) Subrutis fundamentis, omne, quod iis ſuperſtructum, corruat, neceſſe eſt.

§. CCXX.

Quomodo reſpondeatur per côceſſionem, inſtantiâ, inverſionem?

Reſpondendum autem formaliter, idque fit vel 14) per CONCESSIONEM, ſi jam adparet, opponentis argumentum non eſſe contra theſin, vel 15) per INSTANTIAM, ſi adducto caſu contrario oſtenditur, propoſitionem aliquam non eſſe univerſaliter veram,

veram, * vel 16) per INVERSIONEM, ſi oſtenditur, ex illa propoſitione plane theſin ſuam fluere, ** vel 17) per DISTINCTIONEM & limitationem.

* Ex. gr. Si opponens uſus eſſet argumento inepto; *Nullus contractus realis eſt bonæ fidei. Contractus pignoris eſt bonæ fidei*, (per definitionem) *Nullus ergo contractus pignoris eſt realis*: res ipſa docet, reſpondendum eſſe, negando majorem, eam enim non eſſe univerſalem. Facile id doceri poſſe *per inſtantiam. Commodatum* enim & *depoſitum* eſſe contractus reales, & tamen bonæ fidei. Ita inter omnes conſtare, contractus innominatos re iniri. Et tamen b. f. eſſe permutationem & contractum æſtimatorium, §. 28. *Inſt. de Act. I. L. 2. de permut.*

** Finge hoc argumento uſum opponentem: *Quod leges ipſe contractibus conſenſualibus accenſent, id ad contractus conſenſuales omnino referendum eſt. Pignus leges contractibus conſenſualibus accenſent*, (*L. 1. pr. ff. de pignorat.*) *Eſt ergo pignus ad contractus conſenſuales referendum*. Reſponderi poterit per *inverſionem* vel *retorſionem*. Quod leges ipſæ contractibus realibus accenſent: id ad contractus reales referendum eſt. Pignus leges ipſæ contractibus realibus accenſent. (§. 4. *Inſt. quib. mod. re contr. obl.*) Eſt ergo ad contractus reales referendum.

§. CCXXI.

Ubi *diſtinctione* utitur reſpondens, 18) ea breviter explicanda applicandaque erit, eoque facto limitandum ex ea argumentum, quod iſta diſtinctione infringere cupit. * Quomodo diſtinguendo, & iterandi?

* Sic ex. gr. ad minorem proſyllogiſmi pri-

mi (§. CCXVIII. *) reſpondendum erit *diſtinguendo* inter pignus, *latius* & *ſtricte* acceptum. *Late* acceptum ſignificat omne jus, creditori in re debitoris conſtitutum, adeoque & hypothecam comprehendit, quæ a pignore hoc ſenſu tantum nominis ſenſu differre dicitur. *L. 5. §. 1. ff. de pign.* At *ſtricte* pignus eſt, jus in re, ab hypotheca diverſum, & quod per traditionem demum naſcitur. *L. 238. §. 2. ff. de verb. ſign.* Jam verum quidem eſt, pignus priore ſenſu etiam contrahi nuda conventione, puta per pactum hypothecæ. At poſteriore ſenſu, qui hic obtinet, nuda conventio non ſufficit, ſed requiritur traditio. Hinc limitandus erit opponentis proſyllogiſmus. *Si pignus* (ſtricte dictum, quatenus hypothecæ opponitur,) *nuda conventione citra traditionem conſtituitur, actio dabitur ex ſolo promiſſo. At pignus* (ſtricte dictum, & quatenus hypothecæ opponitur,) *nuda conventione conſtituitur.* Sic nego minorem.

§. CCXXII.

Nec reſpondendū vaga declamatione, vel probatione theſeos.

Nihil ergo agunt reſpondentes, qui non uno horum modorum reſpondendi utuntur, ſed vel vaga declamatione ſatisfacere conantur opponenti, vel loco reſponſionis in probationem theſeos ſuæ excurrunt. Quare quemadmodum illi opponentem, extra oleas vagantem, & ſermoni vago laxantem habenas, ſuo jure monere poſſunt, ut formaliter opponat: ita & ipſi declamaturi recte urgentur, ut reſpondeant formaliter. *

* Unde omnino utiles ſunt opponentis interrogationes: *Ad quam propoſitionem reſpondes?*

des? Concediſne illam, an negas? an diſtinguis? &c.

§. CCXXIII.

Et huc uſque alter diſputandi actus pertingit. Jam in tertio 19) opponens replicat, ſi quid habet, quo reſpondentis ſolutionem infringere poſſit.

Replicatio opponentis.

§. CCXXIV.

Et quidem 20) ſi *reſpondens* totum argumentum *conceſſit*, oſtendendum erit, argumentum omnino vel mediate, vel immediate, theſi contradicere. Sin 21) per *inſtantiam* reſponſum: probandum erit, vel caſus in contrarium adductos ad propoſitionem ſuam non pertinere, vel loco inſtantiæ ipſum τὸ κρινόμενον ſibi obtrudi.

Quomodo id fiat, ſi reſponſum concedendo, vel per inſtantiā.

§. CCXXV.

Similiter, ſi per *inverſionem* reſponſum, 22) opponentis erit oſtendere, ex propoſitione ſua theſin reſpondentis minime fluere. Ac denique 23) ſi ille *diſtinctione* uſus fuerit, probare, vel fundamento deſtitui illam diſtinctionem, vel eam argumento adplicari non poſſe.

Quomodo, ſi per inverſionem vel diſtinctionem.

§. CCXXVI.

Replicationem hanc jam 24) iterum formaliter ſolvit reſpondens, idque 25) tandiu fit, docet alteruter quod cum ratione * obvertat, non habeat.

Duplicatio reſpondentis.

* Quum ratione, dico. Nam qui φιλονεικίας ſtudio diſputant, ſemper habere ſe ſimulant quod obverti poſſit, quamvis auditores, neutrarum partium, facile animadvertant, utri diſputantium aqua hæreat, vel uter plane ad incitas redactus ſit.

 §. CCXXVII.

§. CCXXVII.

Unde de eventu diſputationis judicandum?

Ubi hæ leges diſputandi utrinque accurate obſervantur, fieri profecto non poteſt, quin vel opponens demum in probatione deficiat, vel reſpondens ad concedenda contradictoria, vel abſurda etiam, invitus adigatur. Quo facto, non amplius obſcurum erit, ex utra parte ſtet veritas.

§. CCXXVIII.

Cur de præſidis officio nihil dictum?

De PRÆSIDIS officio nihil adhuc diximus. Eſt enim hæc perſona acceſſoria, cujus officium eſt, feroces juvenes, & extra orbitam evagantes, in viam revocare. Oportet ergo illum virum accurate doctum ac prudentem eſſe. Si talis non eſt, fruſtra illi præſcribentur regulæ, quas, ſi vel maxime vellet, obſervare non poſſet.

§. CCXXIX.

Methodus analytica.

Et hæc ipſa eſt vera METHODUS ANALYTICA, cui in dijudicanda veritate locum eſſe diximus. (§. CLXII.*) Eſt enim illa *meditatio, qua concluſiones ad ſua principia, vel phænomena ad ſuas hypotheſes, tanquam ad Lydium lapidem, examinamus.*

§. CCXXX.

Qualis ſit analyſis demonſtrationis?

Ergo quod ad demonſtrationem dijudicandam attinet, in eo vertitur tota analyſis, ut propoſitiones in ſua ſubjecta & prædicata ſolvamus, ratiocinationes ſecundum formam & materiam, definitiones ſecundum ſenſiones, ſenſiones per experientiam examinemus. Ita enim facile adparebit, an tota demonſtrationis ſeries ſe recte habeat, & ſi male demonſtratum, in qua parte iſtius catenæ latitet vitium.

§. CCXXXI.

§. CCXXXI.

Eodem modo, in dijudicanda veritate probabili diſpiciendum erit, primum an omnia phænomena adducta ſint, deinde an illa omnia ex hypotheſi data commode poſſint explicari, ac denique, an non alia in promptu ſit hypotheſis commodior, ex quo illa phænomena minore negotio fluere videantur? Analyſis hypotheſeos.

SECTIO IV.

De ratione veritatem perſpicue proponendi.

§. CCXXXII.

DEnique eum quoque fructum non ex logica capere oportet, ut veritatem inventam cum aliis eo ordine eaque methodo communicemus, ut hi de ea ſe convictos eſſe fateantur. (§. CLX.) Connexio.

§. CCXXXIII.

Id fit vel DOCENDO viva voce, vel SCRIBENDO. Utrumque pulchrum, & viro ſapiente dignum eſt. Sed, qui ipſi nondum veritatem adſequuti ſunt, nec quomodo cum ſuis principiis connectenda ſit, perſpexerunt, ii rectius ſibi aliiſque conſulerent, ſi illi docendi ſcribendique pruritum tantiſper cohiberent, dum ætas, diuturna meditatio, & uſus, cruda ſtudia ad juſtam maturitatem provexiſſent. Quibus modis veritas cum aliis communicetur?

§. CCXXXIV.

DOCENTIBUS duo potiſſimum incumbunt, 1) ut auditoribus non ſolum doctri- Docentium officium.

nas ſuas, ſed & earum nexum inter ſe perſpicue ob oculos ponant, 2) ut eoſdem de illarum veritate ita convincant, ne de iis cum ratione dubitare poſſint.

§. CCXXXV.

Quomodo doctrinæ perſpicue proponendæ?

Quum itaque doctrinæ perſpicue ſint explicandæ: (§. CCXXXIV.) id commodiſſime obtinebit docens, ſi 1) accuratas rerum definitiones dederit, & quo pacto per illas res ab aliis diſcernendæ ſint, oſtenderit, 2) ſi vocabula τέχνικα accurate explicuerit, * & 3) quæcumque tradit, exemplis aptiſſimis, jucundis & perſpicuis illuſtrarit, denique, 4) an auditores omnia ſatis perceperint, data occaſione, inſtituto examine, explorarit.

* Quum enim hæc vocabula auditoribus plerumque incognita ſint, & hinc vel maxime confuſio oriatur, ſi ea aliter, ac docens velit, accipiant; omnino docentis erit, eam confuſionem pro virili evitare. Hoc pleroſque docentes fugit, aut ii ſaltim infra dignitatem ſuam fore putant, ſi in his minimis verſentur. Sed minima putanda non ſunt, ſine quibus majora non conſtant. Non puduit magnos theologos, fateri, *theologiam magna ex parte eſſe grammaticam*: & quo quæſo cum fructu, docebit JCtus, niſi vocabula artis ex. gr. *ſatiſdatio*, *conſtitutum*, *uſusfructus*, *uſus*, *habitatio*, *moram purgare* & ſexcenta alia, tironibus cum cura explicarit?

§. CCXXXVI.

Quæ perſpicuitas

Ex eo perſpicue adparet, 5) male doce-

re,

re, qui dictando in calamum auditores defatigant, qui 6) ad ſingulas doctrinas totas auctorum turmas conſcribunt, * quorum vix nomina recte excipiunt tirones, tantum abeſt, ut eos evolvere, vel illorum placita dijudicare poſſint, qui denique 7) variis digreſſionibus, doctis illis quidem, at parum ad rem facientibus, auditorum animos demulcent, & ita corvos deludunt hiantes. tem hanc impedit.

* Quamvis provectioribus haud parum utilitatis adferat optimorum librorum notitia, dici tamen non poteſt, quantum detrimenti tirones ſentiant ex hoc reſtes citandi cacoethe. Ita enim fit, 1) ut auditores rem ipſam non teneant, ſed 2) ſe ſatis tamen eruditos exiſtiment, ſi tantam ſibi ſcriptorum notitiam adquiſiverint. Præterea 3) ſæpe hi ſcriptores pugnantia tradunt, adeoque 4) tiro, diſciplinæ ipſius ignarus, centones conſuere, omniaque ſine judicio corradere paulatim adſueſcet. Denique 5) ita non ipſæ diſciplinæ docentur, ſed hiſtoria litteraria, quæ ſane omnem eruditionis ambitum non abſolvit. Sed tale eſt ſæculum, ut & maxime rudes his phaleris ſuperbiant, & hoc apparatu, aliis ſubjecto, magnum dent ſtrepitum.

§. CCXXXVII.

Quumque earundem doctrinarum nexus a docentibus perſpicue ſit oſtendendus: (§. CCXXXIV.) conſequens eſt, 8) ut tale eligendum ſit compendium, in quo doctrinæ omnes, poſitionibus breviſſimis comprehenſæ ad ſua principia revocantur. 9) Ut ſemper Quomodo doctrinarum nexus oſtendi poſſit?

per

per inculcandum ſit auditoribus, quomodo ſingulæ doctrinæ vel cum axiomate, vel cum definitione cohærent. 10) Ut danda docenti ſit opera, ne ex diverſis principiis doceat. *

* Hoc iis contingere ſolet, qui, ubi ſe prælectionibus præparant, modo hoc, modo illud ſyſtema evolvunt, ſuaque arva ex his lacunis irrigant, parum ſolliciti, eædemne ſint illorum auctorum principia, an diverſa & pugnantia.

§. CCXXXVIII.

Quomodo auditores convincendi?

Quia porro docentis eſt, auditores de doctrinarum ſuarum veritate convincere: (§. CCXXXIV.) per ſe patet, 11) docentem non auctoritate, * ſed rationibus niti, adeoque 12) doctrinas, quas inculcat, aut accurate demonſtrare, aut, 13) ſi in probabili veritate verſetur, eam ex hypotheſi perſpicua explicare debet.

* Dubitari quidem non poteſt, quin quædam diſciplinæ auctoritatibus nitantur, veluti *hiſtoria:* ſed non deſunt ſexcenta compendia, in quibus illæ jam adductæ ſunt. Itaque hiſtoria ipſa docenda, & ſicubi auctores coævi vel recentiores in circumſtantiis diſcrepant, in veritatem ſecundum fundamenta probabilitatis hiſtoricæ (§. CXXXIV. *ſeq.*) inquirendum. De citatione legum in docenda juriſprudentia ſententiam noſtram aperuimus in *præfatione Elementorum Juris ſecundum ord. Pand.*

§. CCXXXIX.

An & aliorum ſen-

Si quis ex me quæreret, 14) an docens alio-

aliorum diſſentientium ſententias examinare debeat? diſtinguerem ego inter *tirones* & *proveſtiores*. Illos controverſiis difficilioribus fatigare abſonum eſt. His ſcrupuli etiam, ab aliis injecti, omnino eximendi ſunt. Id quod fiet cum fructu auditorum, ſi primum ſententiam diſſentientium candide expoſueris, deinde eorum argumenta recenſueris ſine fuco, ac demum ea ex principiis tuis * perſpicue ſolveris. tentiæ refellendæ?

* Ex tuis dico. Eſt enim hoc argumentum veritatis eximium, ſi non modo tuæ doctrinæ firmiſſimo nexu cohærent, ſed & aliorum dubia ex iis dextre ſolvuntur. Qui in arithmetica arte periculum faciunt, an recte ſubtraxerint, illi id per additionem explorant. Quin, an bene multiplicarint, ſcire cupiunt, diviſione utuntur. Ita veritatis ſignum luculentum eſt, ſi falſitas inde refelli poſſit perſpicue.

§. CCXL.

Ceterum ipſe docentis finis ſuadet, 15) omnem adhibendam eſſe fidem, 16) vitandam prolixitatem nimiam, 17) auditores, qui ſcrupulos ſibi eximi petunt, amanter eſſe audiendos, 18) eoſdem a voluptate, & petulantia, quantum fieri poteſt, ad virtutem revocandos. Virtutes docentis.

§. CCXLI.

Sunt, qui & ſæculo ſerviendum, & nova quam maxime docenda eſſe ſuadent. * Sed quemadmodum non ſemper antiqua novis præferenda: ita nec nova ſemper antiquis meliora ſunt. Quum ergo vitæ, non ſcho- An & novaturi re-docentem deceat?

ſcholæ, diſcendum ſit: conſequens eſt, 19) ut nihil innovandum ſit, ubi id veritatis ſtudium non exigit. 20) Ut nec innovandum aliquid temere, ubi ex nova doctrina non major, quam ex vetere, utilitas adfulget; multo minus, 21) ubi non ſperandum, novam doctrinam in praxi aliquid emolumenti eſſe adlaturam.

* Eſt hoc aucupium, quo novelli doctores juvenes alliciunt, ſimiles illis rhetoribus apud Petron. *in Satyr. p.* 3. qui jampridem eorum arcanum evulgavit: *Adoleſcens, quoniam ſermonem habes non publici ſaporis, & quod rariſſimum eſt, amas bonam mentem: non fraudabo te arte ſecreta. Nimirum in his exercitationibus doctores peccant, qui neceſſe habent, cum inſanientibus furere. Nam niſi dixerint, quæ adoleſcentuli probent, ut ait Cicero, ſoli in ſcholis relinquentur. Sicuti ficti adulatores, cum cœnas divitum captant, nihil prius meditantur, quam quod putant gratiſſimum auditoribus fore, (nec enim aliter impetrabunt, quod petunt, niſi quaſdam inſidias auribus fecerint,) ſic magiſter, niſi tanquam piſcator eam impoſuerit hamis eſcam, quam ſcierit appetituros eſſe piſciculos, ſine ſpe prædæ moratur in ſcopulo.*

§. CCXLII.

An antiquos errores defendere Dotes docentis.

Id quod tamen non in eam partem accipiendum eſt, ac ſi inveteratos errores indicare & refellere, ne as eſſet: ſed quod omnia ſine neceſſitate innovantes promiſcue, parum conſulant diſcentibus.

§. CCXLIII.

Propoſitiones modales.

Multum docendi onus ſublevabunt 22) ordo

ordo non interruptus, 23) eloquentia nativa, a loquacitate probe diſcernenda, & 25) ſtilus perſpicuus, amœnus, & philoſophicus magis, quam declamatorius. *

* Quia enim diverſi ſunt docentium & declamantium fines, illique audientes *convincere*: hi vel aliquid *perſuadere*, vel eloquentiæ *famam captare*, vel denique auditorium *oblectare* cupiunt: nihil minus docentes docet, quam concionari, declamare & aures magis demulcere, quam intellectum inſtruere.

§. CCLIV.

Hæc generalia docendi præcepta ſunt. Quæ ſpeciatim in ſingulis diſciplinis obſervari oporteat, eos, qui ipſi eam diſciplinam probe didicerunt, facile docebit uſus & illa judicandi facultas, quæ in doctore primum, ſecundum, ultimum eſt. Cur ad ſingulas diſciplinas deſcendere non liceat?

§. CCXLV.

De SCRIBENDIS libris præcepta plurima accumulare ſupervacuum foret, partim, quia methodus arbitraria eſt, partim quia ſingulæ fere diſciplinæ aliquid ſingulare habent. Quum itaque ad ſpecialia deſcendere infiniti res laboris eſſet: generalia tantum conſectabimur. Libros ſcribendi præcepta tradere difficile.

§. CCXLVI.

Qui aliquid, quod ad veritatis cognitionem pertinet, ſcribunt; ii aut HISTORICE quid *referunt*; aut DISCIPLINAM ejuſque partem *proponunt*, aut aliquid EXPLICANT, Præcipua ſcriptionis genera.

aut

aut denique aliorum ERRORES REFUTARE conantur.

* Hinc non curamus hic libellos *ſatyricos*, *poemata*, *comœdias*, *tragœdias*, *fabulas*, & hujus generis alia, quorum præcepta alibi quærenda.

§. CCXLVII.

Hiſtoria quotupliciter ſcribi poſſit?

HISTORIAS qui ſcribunt, eas vel ad certa *ſumma capita* referunt, vel totam ejus ſeriem *ordine chronologico* connectunt. Poſterius & utilius, & ordini naturali convenientius eſſe, unuſquisque videt, maxime quum ita facilius conſiliorum & eventuum nexus in oculos incurrat, & ſic hiſtoria vere fiat pragmatica, ac ab illis, λεπτολογίαις, queis vulgus hiſtoricorum delectatur, perpurgata. Sed prior methodus eo frequentior, quo pauciores hiſtorici in chronologica arte ultra Schraderi tabellas ſapiunt.

§. CCXLVIII.

Regulæ in ſcribenda hiſtoria obſervandæ.

Nihil vero ab hiſtorici officio alienius eſt, quam fingere, quæ nemo memoriæ prodidit, judicia interponere, perſonarum characteres magis ex ſuo ingenio, quam ſecundum rei veritatem, inſerere, orationes nunquam habitas comminiſci, adfectus movere, res denique mediocres exaggerare pro lubitu. Sunt ſcilicet hæ egregiæ artes, quibus Varilaſius, Maimburgius & alii hujus furfuris ſcriptores ludibrio humani generis ſe expoſuerunt. *

* Conferenda hic omnino, quæ de ſtilo hiſtorico commentati ſumus in *Fundamentis ſtili cultioris Part. I. Cap. II. §. LVII.*

§. CCXLIX.

§. CCXLIX.

Qui vel DISCIPLINAM, vel ejus partem, veluti doctrinam aliquam ſpecialem, vel veritatem demonſtrabilem, proponere cupiunt, quam optime procedent, ſi exorſi a principiis, iiſque probe munitis, ad concluſiones eo ordine progredientur, ut poſteriora ex prioribus & lucem & robur accipiant. Unde reliquis omnibus præferenda *methodus mathematica*, vel quæ ad illam quam proxime accedit. * Quomodo veritates certæ proponendæ dogmatice?

* Nec tamen opus eſt, ut ſemper more mathematicorum ſingulas propoſitiones ſuis nominibus adpelles, niſi id tua ſponte facere velis. Sufficit, ſi ipſum ordinem, quantum licet, accurate obſerves.

§. CCL.

Si veritates probabiles fuerint proponendæ, recte initium capies ab hiſtoria phænomenorum, iiſque recenſitis, addes aliorum hypotheſes, ac his denique expenſis, indicatiſque, quæ illas premunt, difficultatibus tuam propones, eamque phœnomenis omnibus ſatisfacere, oſtendes. Quomodo veritates probabiles?

§. CCLI.

Non ergo elegantioribus placere poterunt methodi, quibus olim magnopere delectabantur homines, veluti SCHOLASTICA, quæ *ſyllogiſtice* & *formaliter* omnia proponit, methodus CAUSSARUM, quam Ramiſtæ potiſſimum probabant, EROTEMATICA, quæ pueris magis & tironibus, quam doctis, prodeſt, ac denique MISCELLA, quæ omnia ſine ordine, prout calamum ſubeunt, effundit. * Methodi ſcholaſtica, cauſſarum, erotematica, miſcella.

*Quid

* Quid vero de *dialogiſtica methodo* ſentiendum, qua veteres philoſophi, Plato, Xenophon, Æſchines, Cicero, mirifice delectabantur? Eam aliquando prudenter adhiberi, jam in *Fundamentis Styli cultioris Part. II. Cap. IV.* §. 1. monuimus.

§. CCLII.

Quomodo exegetica ſcribenda?

EXEGETICA ubi tractare accurate volueris, *ſ opus* textus ex occaſione illi ſcribendo data, & hiſtoria, nec non ex antecedentibus & conſequentibus accurate eruendus, *textus ipſe*, an recte ſe habeat, ſecundum regulas critices deſpiciendum, tum porro in partes ſuas *ſolvendus*, parteſque ſingulæ ſecundum regulas de probabilitate hermeneutica (§. CCXLI. *ſeq.*) *interpretando*, ac denique *phoriſmata* ſeu *conſectaria*, dogmatica æque ac elenchtica, inde eruenda erunt.

§. CCLIII.

Quomodo elenchtica.

Qui denique aliorum ſcripta refellere conantur, iis primo omnium incumbit, ut propoſita theſi & antitheſi, & utriuſque oſtenſo diſcrimine, πρῶτον ψεῦδος, ſeu principium illud falſum, quod auctori illuſit, profligent. * Eo enim profligato, concluſiones illi ſuperſtructas brevibus ſtricturis confodere licebit, & oſtendere, illas vel cum ipſo auctoris principio connecti non poſſe, vel ex πρώτῳ ψεύδει fluere, vel aliis veritatibus ab ipſo auctore agnitis, repugnare.

* Illud plerumque latet in definitionibus & axiomatibus inde male deductis, & hinc iſtæ quam acuratiſſime cum ſentionibus comparandæ & expendendæ ſunt. Quid ſi au-

auctor non niſi ſcopas diſſolutas vendat? Tunc vero nihil ſupereſt, quam ut ratiocinationes illius ſecundum regulas logicas examinemus, earumque abſurditatem in lucem protrahamus.

§. CCLIV.

Ad hujus generis ſcripta non temere ſe accingent homines ſapientes, & tranquillitatis ſuæ ſtudioſi, niſi vel officii ratio, vel eorum fama, vel veritatis ſtudium id exigat. Nec, ſi quid hujus generis ſcribendum, ruent in convicia, ſcommata, calumnias, ſed veritatem gravi oratione defendent, aliorum ſcommata, calumnias, aut contemnent, aut ſolide refutabunt, denique nimium petulantes, aut convictos ignorantiæ in ruborem dant, aut plus ſaltim ſalis, quam fellis, iis adſpergunt. An hoc ſcribendi genere utendum?

§. CCLV.

In omnibus his ſcriptis qualem ſtilum adhiberi oporteat, alibi docuimus. * Jam addimus, textum ineptis & minus neceſſariis auctorum citationibus non eſſe interrumpendum, digreſſiones, ad rem non pertinentes, quam maxime fugiendas, adeoque nec ſectandum genus ſcribendi per aphoriſmos, quorum vocabulis ſingulis magna adnotationum farrago ſubjicitur, quamvis hæc in compendiis ſcribendis laudem mereantur, ſi talia ſint ſcholia, qualia illa eſſe oportere, ſupra monuimus. (§. LXIV.) Quo ſtilo ſcribendum?

* Conferenda & hic *Fundamenta Styli Cultioris Part. I. Cap. II. §. LVI.*

§. CCLVI.

§. CCLVI.

Concluſio logices.

Et hæc quidem in præſenti ſufficiant. Pauca ſunt, quæ diximus: at quæ pro ſæculi genio pleriſque jam nimis multa videbuntur. Nobis hanc operam navare viſum eſt diſciplinæ pulcherrimæ, quam neglectum ſui per omnem vitam ſeveriſſime vindicare, res ipſa docet, & magiſtra rerum experientia.

ΑΛΗΘΕΥΕΙΝ ΕΝ ΑΓΑΠΗΙ.

ELE-

ELEMENTA PHILOSOPHIÆ RATIONALIS ET MORALIS.

PARS SECUNDA, SEU PHILOSOPHIA MORALIS.

CAPUT PRIMUM.

De Philoſophiæ Moralis natura & conſtitutione.

§. I.

QUUM philoſophia ſit cognitio non *veri* tantum, ſed & *boni*, (Hiſt. phil. §. I.) eaque illius pars, quæ circa poſterius verſatur, *practica* adpelletur, (Hiſt. phil. §. VII.) hæc denique in *ethicam*, *polyticam*, & *œconomicam* dividatur: (Hiſtor. philoſ. §. IX.) jam de ETHICA aliquid præcipere juvabit. Ethicæ pars philoſophiæ practicæ.

§. II.

Verſatur hæc circa *bonum*, ejuſque fruitionem generatim, (Hiſt. phil. §. IX.) adeoque definiri poteſt, quod ſit *cognitio boni*, Quid ſit?

vel

vel ſcientia; oſtendens rationem, ad ſummum bonum ejuſque fruitionem perveniendi.

§. III.

An certa ſit ſcientia? Quum itaque ſit cognitio boni, (§. II.) cognitio autem: quæ certis principiis nititur, ſcientiam certam generet: (Hiſt. phil. §. II. *) & talia certa principia in ethica paſſim occurrant: conſequens eſt, ut & moralia cadant ſub demonſtrationem. *

* Negant Ariſtotelici, & ipſe Grot. *de Jure Belli & Pac. II.* 23. §. I. ſed ei jam Conringius, Puſendorffius, Lockius ſatisfecerunt.

§. IV.

Methodus eam docendi dogmatica, parænetica, paradigmatica, & characteriſtica. Quemadmodum autem circa *verum* intellectus; circa *bonum* voluntas magis occupata eſt: ita facile patet, philoſophiæ moralis eſſe, voluntatem movere, ac flectere ad bonum adpetendum. Quia autem voluntas movetur, vel veris boni notionibus, vel argumentis, vel exemplis: hinc ethicam in DOGMATICAM, PARÆNETICAM, PARADIGMATICAM & CHARACTERISTICAM * dividunt.

* *Dogmatica* ergo doctrinas de bono & malo connectit, atque in juſtum ſyſtema redigit: *parænetica* adpetitum boni excitat ſententiis, admonitionibus, argumentis. *Illa* magis intellectum inſtruit; *hæc* voluntatem fortius movet: *Exemplis* meliores reddere nos conatur *paradigmatica*; iiſdem homines diſcernere docet *characteriſtica*, & illa quidem *ſpecialibus*, hæc *generalibus*, exempla unius generis ad certos characteres reducendo.

§. V.

§. V.

Addunt alii methodum MYTHOLOGICAM, qua uſus Æſopus, & ÆNIGMATICAM, HIEROGLYPHICAM & SYMBOLYCAM, quarum hanc Pythagoras, illam Ægyptii, iſtam Orientales, & ipſi Hebræi in deliciis habuere. * Sed hi docendi modi ideo reperti, quod homines non omnes veritatem libenter audiant ab hominibus paulo vilioris conditionis. Nota ſunt illa Phædri ex *Præf. Lib. III. v. 35.* Aliæ methodi.

- - Servitus obnoxia
Quia, quæ volebat, non audebat dicere,
Affectus proprios in fabellas tranſtulit,
Calumniamque fictis eluſit jocis.

* Adde de *hieroglyphica* methodo Pierii Valeriani *Hieroglyphica*, de *ſymbolica* Pauli Patris *Arcana moralia ex Pythagoræ ſymbolis* de *ænigmatica* Thom. Burnetii *Archæol. Philoſ. pag.* 339. de *mythologica* denique Salluſt. philoſophum, *de Diis & mundo Cap. IV. pag.* 247. *ſeq. edit. Thom. Gale*, & Macrob. *in Somn. Scip. Lib. I. Cap. II.*

§. VI.

Quandoquidem porro ethica viam munit ad ſummum bonum, & conjunctam cum eo veram felicitatem: (§. II.) nemo amplius diſciplinam hanc cum JURE NATURÆ, quod *bonum*, quatenus *juſtum*, *honeſtum*, *decorum* eſt, conſiderat, confundet. * Ethicæ differentia a jure nat.

* Et eam tamen confuſionem veteres, veluti Ariſtoteles in *Ethica*, & Cic. *in libris de officiis* vix evitarunt.

§. VII.

Nec non a politica & oeconomica.

Nec minus facile erit, ab ethica diſcernere POLITICAM & OECONOMICAM, quæ, quid utile ſit vel *publice* vel *privatim*, diſquirunt.

§. VIII.

Quo ordine tradenda ethica?

Ex eadem definitione etiam patebit, quo ordine tradenda ſit philoſophia moralis. Quamvis enim ea de re ſollicite admodum diſputarint veteres: * res ipſa tamen docet, totam rem explicari poſſe quam commodiſſime, ea methodo, ut *primum*, qualis ſit NATURA HOMINIS ſummo bono nondum potiti, conſideremus, *deinde* de BONO, ad quod contendit, agamus: ac *denique* MEDIA, quibus ad illud conſequendum opus ſit, diſſeramus paulo accuratius.

* Veteres hic ſtricte inhæſerunt methodo analyticæ, quam, quum primus deſeruiſſet Franc. Piccolomineus, a Jac. Zabarella ceu novator traductus eſt. Quod occaſionem dedit libello apologetico, qui *Comes politicus* inſcribitur. Vid. Hornei *Philoſ. mor. Lib. I. Cap. II. §. VII.* Vinc. Placcius philoſophiam moralem *methodo medicorum* tractandam ſtatuit, quem ſequutus celeberrimus Jo. Franc. Buddeus in Philoſophia practica, ubi ethicæ veluti *phyſiologiam*, *pathologiam*, *hygienam*, *ſemejoticam* & *therapeuticam*; juri naturæ & prudentiæ ſtatus veluti partem *diæteticam* hujus medicinæ mentis vindicat. Sed methodus arbitraria eſt, eaque optima, quæ ſimpliciſſima, & naturæ diſciplinæ quam maxime videtur conſentanea.

§. IX.

Ejus utilitas.

Denique, quam utilis ſit philoſophia moralis

ralis in vita civili & Chriſtiana, * ex hac ipſa definitione facile colligitur.

* Neque enim omnino nihili eſt, quod dictum a veteribus, in primis Clem. Alex. *Strom. Lib. I. p. 282.* προπαρασκευάζειν τὴν φιλοσοφίαν προοδοποιοῦσαν τὴν ὑπὸ Χριστοῦ τελειούμενον, *præparare philoſophiam, ei dum viam muniat, quia a Chriſto perficiatur.* Demonſtravimus hoc in *Diſſertatione de philoſophis ſemichriſtianis* §. I. & ante nos idem fecere Vinc. Placcius in libello *de præcipuo philoſophiæ moralis fructu*, Jo. Franc. Budd. *in Elem. philoſ. mor. Cap. VI. §. LIV. ſeq.*

CAPUT II.

De Natura hominis morali.

SECTIO I.

De Mente.

§. X.

HOmo, qui ad veram felicitatem perducendus eſt, non modo CORPUS circumfert, in longum, latum & profundum extenſum, ſed in ſe quoque ſentit aliquid, quod cogitet, & non modo res extra ſe poſitas per organa ſenſuum percipiat, & ab aliis diſtinguat, verum etiam ideas abſtractas ſibi formet, ſuarumque perceptionum ſibi conſcius ſit, eas inter ſe comparet, quin &, una cognita veritate, alias inde eliciat, ac denique, quod bonum ſibi fore judicavit, ſive materiale il- Homo ſibi conſcius eſt ſubſtātiæ in ſe cogitātis.

lud, ſive immateriale ac incorporeum ſit, appetat, quod malum, averſetur.

§. XI.

Ejus partes eſſentiales

Quæ experientia ſatis nos convincit, hominem conſtare ex MENTE & CORPORE, id eſt, ex ſubſtantia cogitante, & altera in longum, latum, profundum extenſa. Quumque ſe invicem tanquam amicis utantur: utramque eſſe oportet partem eſſentialem, nec corpus habendum pro mentis ergaſtulo. *

* Notandum hoc contra barbaros, Pythagoræos, Socratem, Stoicos, qui vel corpus carcerem mentis eſſe ſomniabant, vel cauſſam ſaltim mali omnem imputabant corpori, (Hiſt. phil. §. XXXIII.) mentem ſolam hominis eſſentiam ingredi exiſtimantes. Quis vero carcerem amat? quis eo tanquam inſtrumento utitur?

§. XII.

Mentis immaterialitas.

Quumque *mens* cogitet, (§. XI.) cogitare autem ſit, res percipere, ſuarumque perceptionum conſcientiam habere, ea vero adfectio in nullum corpus, quantumvis ſubtile, cadat: * eam ſane IMMATERIALEM, adeoque SPIRITUM, id eſt, ens ſimplex eſſe recte colligimus.

* Quum enim corpus ſit ſubſtantia extenſa, omnes ejus adfectiones a partium figura, diſpoſitione, motu pendent. At quocumque modo tibi concipias vel figuram, vel diſpoſitionem, vel motum partium corporis numquam concipies cogitationem, ergo corpus non cogitare, merito colligimus.

§. XIII.

§. XIII.

Quia autem mens eſt ſpiritus, ſpiritus ens ſimplex, & ex nullis elementis compoſitum: (§. XII.) illa quoque diſſolvi ſua natura * non poteſt, ſed ſemper manet ſubſtantia cogitans, & ſuarum perceptionum ſibi conſcia, (§. XI.) & hinc merito INDESTRUCTIBILIS, & IMMORTALIS judicatur, quantùmvis corpus diſſolvatur in ſuas partes. Et immortalitas.

* Deum autem velle mentem deſtruere vel in nihilum redigere, nullo nobis argumento innoteſcit.

§. XIV.

Si porro mens immortalis eſt, corpus mortale, (§. XIII.) & utrumque tamen ad hominis eſſentiam pertinet: (§. XI.) multo præſtantiorem mentem corpore, adeoque de vera ejus felicitate magis, quam de hujus conditione, cogitandum, nec tamen in hoc ſæviendum eſſe, facile patet. * Dignitas mentis præ corpore.

* Quare errant, qui cum Pythagoreis, Socrate, Stoicis, corpus nimis deprimunt. (§. XI. *) Nec minus tamen errant, qui illud cum Ariſtippo ipſi menti putant præferendum. (Hiſt. Phil. §. LVI.) Laert. II. 90.

§. XV.

Mens autem & res varias cognoſcit, & cognitas appetit vel averſatur. Eam ergo facultatem, qua res immateriales & abſtractas percipit, dijudicatque, & de iis ratiocinatur, vocamus INTELLECTUM: qua vero ideas rerum materialium olim perce- Ejuſdem facultates, ut intellectus & imaginatio.

ptas retinet, revocat, componit, diſcernit, IMAGINATIONEM.

§. XVI.

Bona voluntas & adpetitus ſenſitivus. Eodem modo facultas mentis, quæ bonum materiæ expers adpetit, malum averſatur, VOLUNTAS; quæ in res materiales, quas bonas judicat, fertur, vel ab iis refugit, ADPETITUS SENSITIVUS dicitur.

§. XVII.

Intellectus & imaginationis diverſa natura. Quum *intellectus* percipiat, judicet, ratiocinetur, & quidem de rebus immaterialibus & abſtractis, *imaginatio* de materialibus, hæ autem ſenſus diverſimode adficere poſſint: conſequens eſt, ut *intellectus* apud omnes idem, *imaginatio* hominum diverſorum ſæpe diverſiſſima ſit. *

* Hinc omnes homines, modo ſana ratione utantur, concipiunt, figuram includi non poſſe duabus lineis, virtutem eſſe honeſtam, corpus conſtare partibus: at non omnes judicant, hanc muſicam eſſe ſuavem, faciem illam eſſe formoſam, cibum iſtum eſſe ſaporis eximii.

§. XVIII.

Quid conſcientia? Quoties mens ratiocinatur de actionibus propriis, &, utrum legi conveniant nec ne diſquirit, * hæc intellectus operatio adpellatur CONSCIENTIA.

* Eſt ergo conſcientia vere ſyllogiſmus, cujus in *majore* propoſitione *lex*, in *minore factum*, in concluſione *ſententia* occurrit. Hinc quo reſpectu *norma actionum*, *accuſatrix*, *teſtis*, *judex* vocari ſoleat, facile patet.

ret. Nec magis dubitari poterit, quin errorem ridiculum committant, qui cum Tolando & aliis conſcientiam pro terriculamento, plebi venditant.

§. XIX.

Quum ergo vel de *factis præteritis* vel *de futuris* ratiocinemur: illo caſu conſcientia CONSEQUENS; hoc ANTECEDENS vocatur. Hæc ſapientibus propria; illa ſapientibus cum ſtultis communis eſt. Ea vel antecedens, vel conſequens.

§. XX.

Si quis deinde ita ratiocinatur, ut rem ad liquidum perducat, conſcientia CERTA; ſi ex hypotheſi aliquid infert, PROBABILIS; ſi denique vel in majore, vel minore propoſitione, aliquid dubii ſupereſt, DUBIA vel SCRUPULOSA audit. * Item vel certa, vel probabilis, vel dubia.

* Diſſentit hic vir acutiſſimus Gottl. Gerh. Titius *Obſerv. XIX. ad Pufendorffii Lib. I. Cap. I. §. VI. de Offic. hom. & civ. pag. 59.* Sed ejus argumentum inde facile diſſolvitur, quod is, cui, dum aliquid agit, perinde eſt, ſive id a Deo permiſſum, ſive prohibitum ſit, aperte Deo inſultat, eiuſque legem pro nihilo reputat.

§. XXI.

Sic, & prout quis vel recte, vel perperam de actionibus ſuis ratiocinatur, eatenus conſcientia vel RECTA dicetur, vel ERRONEA, quemadmodum & illa, quatenus concluſio vel abſolutoria, vel condemnatoria ex ratiocinatione emergit, (§. XVIII. *) modo BONA, modo MALA vocari ſolet. * Nec non vel recta, vel erronea: vel bona, vel mala.

* Cave ergo confundas conſcientiam RECTAM & BONAM. Poteſt enim aliquis *recte* ratiocinari, qui tamen *bona* conſcientia non gaudet, veluti Davides, Judas, Cainus. Nec etiam pro eadem habenda conſcientia BONA & TRANQUILLA, item MALA & MORSUS CONSCIENTIÆ, quia & per erroneam conſcientiam, licet illa in ſe non mala ſit, tranquillitas illa turbari poteſt.

§. XXII.

Memoria, reminiſcentia, ingenium, judicium.

Quod ad IMAGINATIONEM attinet, quum illa ideas rerum meterialium retineat, revocet, diſcernat, componat: (§. XV.) facultas, quæ illas retinet, nobis eſt MEMORIA; quæ eaſdem revocat, REMINISCENTIA: * quæ diſcernit, JUDICIUM; quæ denique componit, INGENIUM.

* Quum vero *reminiſcentia* æque ac reliquæ facultates, ex perceptionibus cerebro impreſſis oriatur, ceu paulo poſt (§. XXIV. *ſeq.*) demonſtrabimus; una revocata idea, & altera, cum hac conjuncta, ſolet recurrere, quæ eſt illa ADSOCIATIO IDEARUM; ex qua varia phænomena, quæ in imaginatione humana obſervamus, explicari poſſunt.

§. XXIII.

Unde diverſa hominum indoles?

Et quamvis non temere reperiatur quiſquam, quin aliquam harum virtutum particulam a Deo optimo maximo acceperit: tamen quia diverſo gradu permixtæ ſunt, & in aliis judicium, in aliis ingenium prædominatur; hinc diverſas quoque eſſe hominum INDOLES, nemo non animadvertit.

§. XXIV.

§. XXIV.

Ceterum ex eo, quod imaginatio circa res *materiales*, intellectus circa *immateriales* verſatur, facile patet, *imaginationem* immediate; *intellectum* mediante abſtractione, ex SENSU oriri, & eatenus verum eſſe, quod veteres ajunt; *nihil eſſe in intellectu, quod non prius fuerit in ſenſu.* * Unde cognitio oriatur?

* Quæ ergo *de ideis innatis* diſputant Platonici, Carteſiani, & alii philoſophi, experientiæ repugnant, eaſque, ſi quid video, accurate profligavit Jo. Loockius *de Intell. Hum. Lib. I. Cap. II. & duobus ſequentibus.*

§. XXV.

SENSUS eſt corporum & adfectionum, quæ extra organum ſenſorium ſunt, perceptio, in organis ſenſoriis orta, & per nervos ad cerebrum, inde ad mentem derivata. Quid ſenſus?

§. XXVI.

Quumque ſenſio iſta fiat ope organorum ſenſoriorum, & eorum quinque reperiamus in corpore noſtro: totidem quoque erunt ſenſiones rerum externarum, GUSTUS, OLFACTUS, AUDITUS, VISUS, TACTUS. Quæ tametſi non fallant, ſi requiſita ad ſentiendum omnia adſint: mens tamen parum attenta, & illis requiſitis deſtituta, facile fallitur. Quot ſenſus ſint?

§. XXVII.

Et hinc imaginatio facile incidit in morbos varios, veluti FATUITATEM, STULTITIAM, INSANIAM, FURUREM, ENTHUSIASMUM: quemadmodum, & ſenſi- Morbi imaginationis.

bus ſomno ſopitis, imaginationi varia SOMNIA illudunt.

§. XXVIII.

Voluntatis definitio.

Hæc de *Intellectu* & *imaginatione*. VOLUNTAS eſt, qua bonum materiæ expers adpetimus, malum averſamur. (§. XVI.) Qualis facultatis quum nobis conſcii ſimus: contra ſenſum communem philoſophantur, qui eam exſtare præfracte negant. *

* Fecit id Bened. Spinoza *Epiſt. II. ad Oldenburg. pag.* 399. cujus πρῶτον ψεῦδος ex ejus ſyſtemate facile perſpicitur.

§. XXIX.

Ejuſdem libertas.

Ex quo ſimul inferimus, voluntatem in ſe eſſe liberam, eatenus, ut ſi in re quadam particulari cognovit, boni & mali quiddam mixtum eſſe, ſe vel ad adpetendam illam vel averſandam poſſit determinare. * At in univerſum voluntas neceſſario appetit bonum, malumque averſatur. Plerumque illa etiam ſervit imaginationi, nec non pravis inclinationibus & adfectibus, niſi virtute vindice, ex iſta ſervitute eluctetur.

* Non ergo hic nobis quæſtio eſt de libertate arbitrii, vel viribus naturæ humanæ in rebus ſpiritualibus, quippe quæ ad cathedram theologicam pertinet.

§. XXX.

Et actus varii.

Actus voluntatis ſunt varii. Aliquando enim illi in voluntate ſubſiſtunt, veluti VOLITIO, INTENTIO, ELECTIO: CONSENSUS, USUS, FRUITIO, qui vocantur

tur actus ELICITI. Aliquando extra voluntatem tranſeunt in alias animi vel corporis facultates, & tunc IMPERATI adpellantur. *

* Non alias autem facultates voluntatis imperio ſubjecit Deus, quam quibus dirigendis eſt idonea. Hinc voluntas poteſt imperare intellectui, ut rem accuratius contempletur, non autem, ut circulum ſibi concipiat quadratum. Ita & voluntas poteſt imperare brachio, ut ſe extendat, non autem ſanguini, ne circulum ſuum abſolvat, nec ſtomacho, ut concoquat cibum. Ex quo ſane DEI providentia imprimis elucet.

§. XXXI.

Quemadmodum vero *voluntas* in bonis & malis, quæ omnis materiæ expertia ſunt, verſatur; ita ADPETITUS adpetit vel averſatur res materiales, prout illæ ſe imaginationi vel tanquam bonæ, vel tanquam malæ repræſentant. Nec non differentia ab adpetitu ſenſitivo.

§. XXXII.

Prout ergo vel voluntas, vel adpetitus a rebus externis diverſimode adficitur, diverſi quoque inde naſcuntur ADFECTUS, per quos intelligimus commotiones voluntatis vel adpetitus, ex repræſentatione boni vel mali ortas, & cum motu ſanguinis & fluoris nervoſi extraordinario conjunctas. * Quid adfectus?

* Quod enim ſanguis extra ordinem moveatur, ex coloris repentina mutatione; quod fluor nervoſus; ex geſtibus, motu, robore membrorum, cum adfectu quolibet conjunctis adparet.

§. XXXIII.

Eorum gradus.

Quum itaque adfectus ſint commotiones: (§. XXXII.) ſequitur ut ſuos habeant gradus, quos non male *propenſionem*, *conſenſum* & *impetum* vocaveris. In priore mens fere *paſſive*; in poſterioribus *active* ſe habet, adeoque his facilius, quam illis, reſiſtitur.

§. XXXIV.

Quomodo mens iis moveatur?

Et quia adfectus ex repræſentatione boni & mali oriuntur, (§. XXXII.) voluntas autem naturaliter bonum adpetit, malumque averſatur: (§. XXIX.) dubitari ſane non poteſt, quin in adfectu mens ſemper a *malo* ad *bonum* moveatur, idque ſive verum, ſive adparens. Ita recte Budd. in *Elem. Phil. Pract. II.* 2. §. *XXXV. ſeqq.*

§. XXXV.

Eorum cauſſa & effectus.

CAUSSA itaque adfectuum eſt repræſentatio boni vel mali: EFFECTUS autem commotio ſanguinis & ſpirituum animalium extraordinaria. (§. XXXII.) In quo ſtatu conſtitutus homo, nec intellectu ſatis utitur, nec imaginatione, * & ipſum corpus colore, geſtu, ** membrorum poſitu, adfectum prodit.

* Unde non male veterum non nemo ſuaſit irato, ne quid ageret, priuſquam alphabetum Græcum recitarit. Mora ſcilicet interponenda, nec temere quidquam agendum eſt, fervente adhuc adfectu.

** Quos geſtus le Brun, Gallus, iconibus calcographis eleganter expreſſit.

An adfectus in ſe mali?

§. XXXVI.

Nec tamen ideo pro malis habendi ſunt adfe-

adfectus, nec funditus exſtirpandi, quod Stoicis placuiſſe, novimus. (Hiſt. phil. §. LXXXIII.) Quum enim nihil peccati habeat adpetere bonum, & adverſari malum: ſane nec adfectus, qui ex repræſentatione boni, vel mali oriuntur, (§. XXXII.) in ſe mali eſſe poſſunt.

§. XXXVII.

Ex eodem facile patet, quinam adfectus ſint primarii. *Adpetitio* enim *boni* dicitur AMOR, *averſatio mali* ODIUM. Eorum claſſis prima.

§. XXXVIII.

Aut vero bonum illud vel malum *præteritum* eſt, aut *præſens*, aut *futurum*. Adpetitio *boni præteriti* vocatur DESIDERIUM; *præſentis* LÆTITIA; *futuri* SPES. Averſatio *mali præteriti*, POENITENTIA; *præſentis*, TRISTITIA: *futuri*, METUS dicitur. Secunda.

§. XXXIX.

Quumque qui bonum adpetit, de *mediis* illud conſequendi, retinendique; qui malum averſatur, de mediis illud a ſe amoliendi laboret: conſequens eſt, ut ſi *media bonum conſequendi retinendique facilia* cui videantur, FIDUCIA; ſi *difficilia*, DIFFIDENTIA; itemque, ſi *media averruncandi malum* ſe tanquam *facilia* repræſentent, AUDACIA; ſin tanquam *difficilia* vel *impoſſibilia* plane, DESPERATIO inde naſcatur. Tertia.

§. XL.

BONUM omne verum, quamvis ſimul *jucundum*, ſimul *honeſtum*, ac *decorum*, ſimul *utile* ſit: plerumque tamen unus reſpectu præ altero magis adficit animum. Quod ſi er- Quarta.

ſi ergo imminet bonum adparenter *jucundum*, VOLUPTAS † oritur: ſi bonum adparenter *honeſtum* vel *decorum*, AMBITIO; ſi denique, quod *utile* videtur, AVARITIA. Rurſus, quoties malum *honeſto* repugnare videtur, IRA; ſi *decoro*, PUDOR; ſi *jucundo*, TÆDIUM, ſi denique *utilitati* INVIDIA emergit.

† Ea, ſi in Venerem tendit, LASCIVIA; ſin in variarum rerum parum utilium cognitionem, CURIOSITAS; ſi denique in gulam, LUXURIA dici ſolet.

§. XLI.

Quinta. Sunt & adfectus, qui e *bono maloque alteri contingente* exiſtunt. Ex bono enim amici præſente vel præterito CONGRATULATIO; ex futuro FAVOR; ex malo amici præſente, præterito vel futuro COMMISERATIO; ex bono porro, quod inimico obvenit, iterum INVIDIA; ex malo ei imminente, IRRISIO vel ἐπιχαιρεκακία naſcitur.

§. XLII.

Sexta. Nec raro plures adfectus inter ſe colliduntur aut jungunt phalanges. Sic ſi *amor* & *metus* concurrunt, ZELOTYPIA; ſin *invidia* & *ambitio*, ÆMULATIO inde oritur.

§. XLIII.

Quando adfectus in mores abeant? Qui adfectus omnes, ſæpius repetiti, facile in animo radices tam altas agunt, ut in habitum degenerent, quo caſu adfectus, qui olim veluti per vices recurrebant, in MORES degenerare ſolent.

S E-

Digitized by Google

SECTIO II.

De Corpore.

§. XLIV.

Mens non modo pure operatur, ſed & CORPORE, tamquam organo & inſtrumento, utitur, (§. XI.) & viciſſim a corpore varie adficitur. Id quod in imaginatione & adpetitu ſenſitivo docet experientia. Modum, quomodo mens, id eſt, ſubſtantia immaterialis, in corpus agat, & rurſus a corpore agi poſſit in mentem, ignoramus, * quamvis de effectu conſtet quam certiſſime. Mentis & corporis, nexus.

* Hoc fateri non pudet. Novi, quæ ſit Ariſtotelicorum ſententia de *ſyſtemate influxus phyſici*: non ignoro Malebranchii aliorumque de *ſyſtemate cauſſarum occaſionalium*: denique & *ſyſtema harmoniæ præſtabilitæ*, quod adhuc tantum ſtrepitum dedit, expendi. Sed hypotheſes video, quibus adſumptis, demonſtrari poſſunt phænomena, an vero illæ hypotheſes veræ ſint, ſemper manebit incertum. Philoſophandum hic eſt, ſed paucis. Nam omnino non placet.

§. XLV.

Quamvis autem corpus variis conſtet partibus, *ſolidis* æque ac *fluidis*; hæ tamen præcipue huc pertinent: quia & ad vitam hominis plurimum conferunt, & mentem adficiunt maxime, & ſolidarum veluti ſeminarium ſunt perpetuum. Corporis partes quotuplices?

§. XLVI.

§. XLVI.

Circulatio ſanguinis. Nimirum ſanguis, generatus ex cibo & potu, quem quotidie adſumimus, perpetuum obſervat circulum, per venam cavam in dextrum cordis ventriculum, ex eoque per arteriam pulmonarem in pulmones, ex his per venam pulmonarem in ſiniſtrum ventriculum cordis, & ex hoc denique per aortam in reliquas corporis partes progrediens, ſemperque priorem circulum repetens. * Quod quamdiu fit, *vita* hominis *vegetativa* ſalva eſt.

* Inventæ obſervatæque hujus circulationis laudem vulgo tribuunt Guil. Harvæo. Sed conſtat tamen, ante eum & Paulum Sarpium & Andr. Cæſalpinum hunc ſanguinis circulum non ignoraſſe. Quin & Hippocratem hic aliquid vidiſſe, probant ex ejus *Lib. II. de Diæta* §. *XLV. Libro de flatibus* §. *XXI. Libro de Alim.* §. *IV. Libro de Locis in hom.* §. *VI.*

§. XLVII.

Fluor nervoſus. Ejuſdem ſanguinis tranſitu per vaſculoſam pulmonum ſubſtantiam probe comminuti & ſubacti, pars fere tertia ex ſiniſtro cordis ventriculo per carotides & vertebrales arterias ad cerebrum defertur, ubi liquidum ſubtiliſſimum ſecernitur, quod in medulla oblongata collectum, nervos ſubit, * & ad organa ſenſoria reliquaſque partes, delatum, ſenſum & motum efficit. Qui fluor nervoſus, quamdiu in nervis rite procedit, *vitam ſenſitivam* conſervat.

* Eos, qui nervis liquidum ineſſe negant, erudite refellit collega olim conjunctiſſimus

Joann.

Joann. Fr. Hoffm. *in Medic. Ration. Tom. I. pag.* 467.

§. XLVIII.

Quemadmodum ergo ad efficiendum motum mens utitur muſculis, id eſt faſciculis ex fibris cylindricis mollioribus collectis: ita eadem & organa ſenſoria ad ſenſiones adhibet. Utrobique autem nervorum ampliſſimus uſus eſt, qui & muſculos extendunt vel comprimunt, & ipſarum perceptionum genuina ſedes ſunt. * Ejus officia.

* Ita *viſus* objecta ſe repræſentant in membrana nervi optici expanſa, quæ alias tunica retina vocatur. *Sonus* incidit in membranam interiorem nervi acuſtici, quæ internas aurium partes inveſtit. Ita & *olfactus* fit mediante membrana nervea, quæ internas narium partes obducit: *ſapor* in extremitatibus nerveis & pyramidalibus linguæ; *tactus* denique in nerveis fibrillis & papillulis cutis peragitur. Per omnes hos nervos perceptio ad cerebrum, & per hoc ad mentem propagatur.

§. XLIX.

Sanguinis porro maſſa ex variis quidem conſtat particulis diſſimilaribus, *phlegmate* puta, *oleo*, *ſale* & *terra fixa*, quæ operatione chymica facile eliciuntur: * at has tamen partes non apud omnes eadem proportione mixtas eſſe, facile eadem operatione deprehenditur. Sanguinis partes diſſimilares.

* Sanguinem enim exſiccatum & chymico igne tractatum primum *phlegma*, deinde *oleum ſubtile*, poſtea *craſſius*, fundum petens & empy-

Pariſ. ſed imperfecta tamen adhuc eſt illa Galeni obſervatio.

§. LVII.

Præcipuæ Inclinationes, cum temperamentis cõjunctæ.

Et quidem, quum motus ſanguinis in CHOLERICIS ſit expeditiſſimus: mens, quoque *ſe effert*, & ſpe plena ſibi ipſi placet, tanquam domicilio egregio inſtructa. Mens SANGUINEI ob placidum ſanguinis motum ſemper *hilaris* eſt: Mens MELANCHOLICI, veluti ruinoſum habitans domicilium, tuta omnia *timet*. Denique PHLEGMATICI animus anguſto incluſus tuguriolo, ad omnia *tardus* ac *languidus* eſt. *

* Tantum ergo abeſt, ut mens ipſa ſibi corpus formet, ut corpus eam ad varios mores *determinet*. Id quod contra Sennertum alioſque notandum.

§. LVIII.

Character cholericorum.

Itaque CHOLERICORUM character eſt *ſpes*, *ambitio*, *gravitas* in moribus, *proclivitas* ad *iram*, *diligentia* in quolibet vitæ genere, ac denique *judicium* acre ac rectum. *

* Quia enim *ſpe* plena eſt mens: (§. LVII.) hinc facile majora adpetit, & hinc *ambitio* oritur. Et quia *ambitioſus* honoris ſui ſtudioſiſſimus: hinc facile *iraſcitur*. Quum porro ex ſanguine ſubtiliore ſubtiliores quoque ſpiritus ſecernantur: fieri non poteſt, quin *judicio* polleat. Qui autem *honores* & prærogativam adfectat, ſimulque pollet judicio, procul dubio & mediis utetur, quibus ad hunc finem opus eſt, & hinc *diligentia* & *gravitas morum*.

§. LIX.

§. LIX.

Quumque mens SANGUINEORUM ſit *hilaris:* (§. LVII.) hinc eorum character eſt *ſecuritas*, *voluptas*, *petulantia*, *prodigalitas*, *præcipitantia*, *ſp·s*, *metus*, proclivitas ad *otium*, *ingenium* denique fertile potius, quam bonum. * Sanguineorum.

* Hilares delectantur rebus jucundis : inde *voluptas*. Huic repugnant gravitas morum, parſimonia, labor; hinc *petulantia*, *prodigalitas*, proclivitas ad *otium*. Ubi plus ſanguinis, ibi ſpiritus copioſi & agiles : hinc *ingenium*. Quod quando cum judicio non conjunctus eſt, *ſecuritatem* & *præcipitantiam* inde naſci oportet.

§. LX.

Quum porro MELANCHOLICORUM animus omnia *timeat :* (§. LVII.) conſequens eſt, ut eorum character ſit *triſtitia*, *avaritia*, *mores ruſtici* & *indecori*, *invidia*, *laborioſitas*, *memoria* denique tenaciſſima. Melancholicorum.

* Qui enim *timet*, *triſtis* eſt. Qui *timet*, ſemper quoque ſibi aliquid deeſſe judicat, hinc *avaritia*. *Avarus* ſibi omnia adpetit, adeoque alterius rebus marceſcit opimis : hinc *invidia*. Idem facile ſentit, ſine labore rem haud parari, hic *laborioſitas*. Homo *avarus* & *laborioſus* parum curat, an aliis placeat, & *invidus* neminem vere amat: inde *ruſticitas* & *neglectus decori*.

§. LXI.

Denique, quum PHLEGMATICORUM animus ſit *tardus* & *languidus:* (§. LVII.) faci- Phlegmaticorum.

bus ſomno ſopitis, imaginationi varia SOMNIA illudunt.

§. XXVIII.

Voluntatis definitio. Hæc de *Intellectu* & *imaginatione*. VOLUNTAS eſt, qua bonum materiæ expers adpetimus, malum averſamur. (§. XVI.) Qualis facultatis quum nobis conſcii ſimus: contra ſenſum communem philoſophantur, qui eam exſtare præfracte negant. *

* Fecit id Bened. Spinoza *Epiſt. II. ad Oldenburg. pag.* 399. cujus πρῶτον ψεῦδος ex ejus ſyſtemate facile perſpicitur.

§. XXIX.

Ejuſdem libertas. Ex quo ſimul inferimus, voluntatem in ſe eſſe liberam, eatenus, ut ſi in re quadam particulari cognovit, boni & mali quiddam mixtum eſſe, ſe vel ad adpetendam illam vel averſandam poſſit determinare. * At in univerſum voluntas neceſſario appetit bonum, malumque averſatur. Plerumque illa etiam ſervit imaginationi, nec non pravis inclinationibus & adfectibus, niſi virtute vindice, ex iſta ſervitute eluctetur.

* Non ergo hic nobis quæſtio eſt de libertate arbitrii, vel viribus naturæ humanæ in rebus ſpiritualibus, quippe quæ ad cathedram theologicam pertinet.

§. XXX.

Et actus varii. Actus voluntatis ſunt varii. Aliquando enim illi in voluntate ſubſiſtunt, veluti VOLITIO, INTENTIO, ELECTIO: CONSENSUS, USUS, FRUITIO, qui vocan-

tur actus ELICITI. Aliquando extra voluntatem tranſeunt in alias animi vel corporis facultates, & tunc IMPERATI adpellantur. *

* Non alias autem facultates voluntatis imperio ſubjecit Deus, quam quibus dirigendis eſt idonea. Hinc voluntas poteſt imperare intellectui, ut rem accuratius contempletur, non autem, ut circulum ſibi concipiat quadratum. Ita & voluntas poteſt imperare brachio, ut ſe extendat, non autem ſanguini, ne circulum ſuum abſolvat, nec ſtomacho, ut concoquat cibum. Ex quo ſane DEI providentia imprimis elucet.

§. XXXI.

Quemadmodum vero *voluntas* in bonis & malis, quæ omnis materiæ expertia ſunt, verſatur; ita ADPETITUS adpetit vel averſatur res materiales, prout illæ ſe imaginationi vel tanquam bonæ, vel tanquam malæ repræſentant. *Nec non differentia ab adpetitu ſenſitivo.*

§. XXXII.

Prout ergo vel voluntas, vel adpetitus a rebus externis diverſimode adficitur, diverſi quoque inde naſcuntur ADFECTUS, per quos intelligimus commotiones voluntatis vel adpetitus, ex repræſentatione boni vel mali ortas, & cum motu ſanguinis & fluoris nervoſi extraordinario conjunctas. * *Quid adfectus?*

* Quod enim ſanguis extra ordinem moveatur, ex coloris repentina mutatione; quod fluor nervoſus; ex geſtibus, motu, robore membrorum, cum adfectu quolibet conjunctis adpatet.

§. XXXIII.

Eorum gradus.

Quum itaque adfectus ſint commotiones: (§. XXXII.) ſequitur ut ſuos habeant gradus, quos non male *propenſionem*, *conſenſum* & *impetum* vocaveris. In priore mens fere *paſſive*; in poſterioribus *active* ſe habet, adeoque his facilius, quam illis, reſiſtitur.

§. XXXIV.

Quomodo mens iis moveatur?

Et quia adfectus ex repræſentatione boni & mali oriuntur, (§. XXXII.) voluntas autem naturaliter bonum adpetit, malumque averſatur: (§. XXIX.) dubitari ſane non poteſt, quin in adfectu mens ſemper a *malo* ad *bonum* moveatur, idque ſive verum, ſive adparens. Ita recte Budd. in *Elem. Phil. Pract. II. 2. §. XXXV. ſeqq.*

§. XXXV.

Eorum cauſſa & effectus.

CAUSSA itaque adfectuum eſt repræſentatio boni vel mali: EFFECTUS autem commotio ſanguinis & ſpirituum animalium extraordinaria. (§. XXXII.) In quo ſtatu conſtitutus homo, nec intellectu ſatis utitur, nec imaginatione, * & ipſum corpus colore, geſtu, ** membrorum poſitu, adfectum prodit.

* Unde non male veterum non nemo ſuaſit irato, ne quid ageret, priuſquam alphabetum Græcum recitarit. Mora ſcilicet interponenda, nec temere quidquam agendum eſt, fervente adhuc adfectu.

** Quos geſtus le Brun, Gallus, iconibus calcographis eleganter expreſſit.

An adfectus in ſe mali?

§. XXXVI.

Nec tamen ideo pro malis habendi ſunt adfe-

adfectus, nec funditus exſtirpandi, quod Stoicis placuiſſe, novimus. (Hiſt. phil. §. LXXXIII.) Quum enim nihil peccati habeat adpetere bonum, & adverſari malum: ſane nec adfectus, qui ex repræſentatione boni, vel mali oriuntur, (§. XXXII.) in ſe mali eſſe poſſunt.

§. XXXVII.

Ex eodem facile patet, quinam adfectus ſint primarii. *Adpetitio* enim *boni* dicitur AMOR, *averſatio mali* ODIUM. Eorum claſſis prima.

§. XXXVIII.

Aut vero bonum illud vel malum *præteritum* eſt, aut *præſens*, aut *futurum*. Adpetitio *boni præteriti* vocatur DESIDERIUM; *præſentis* LÆTITIA; *futuri* SPES. Averſatio *mali præteriti*, POENITENTIA; *præſentis*, TRISTITIA: *futuri*, METUS dicitur. Secunda.

§. XXXIX.

Quumque qui bonum adpetit, de *mediis* illud conſequendi, retinendique; qui malum averſatur, de mediis illud a ſe amoliendi laboret: conſequens eſt, ut ſi *media bonum conſequendi retinendique facilia* cui videantur, FIDUCIA; ſi *difficilia*, DIFFIDENTIA; itemque, ſi *media averruncandi malum* ſe tanquam *facilia* repræſentent, AUDACIA; ſin tanquam *difficilia* vel *impoſſibilia* plane, DESPERATIO inde naſcatur. Tertia.

§. XL.

BONUM omne verum, quamvis ſimul *jucundum*, ſimul *honeſtum*, ac *decorum*, ſimul *utile* ſit: plerumque tamen unus reſpectu præ altero magis adficit animum. Quod ſi er- Quarta.

ſi ergo imminet bonum adparenter *jucundum*, VOLUPTAS † oritur: ſi bonum adparenter *honeſtum* vel *decorum*, AMBITIO; ſi denique, quod *utile* videtur, AVARITIA. Rurſus, quoties malum *honeſto* repugnare videtur, IRA; ſi *decoro*, PUDOR; ſi *jucundo*, TÆDIUM, ſi denique *utilitati* INVIDIA emergit.

† Ea, ſi in Venerem tendit, LASCIVIA; ſin in variarum rerum parum utilium cognitionem, CURIOSITAS; ſi denique in gulam, LUXURIA dici ſolet.

§. XLI.

Quinta. Sunt & adfectus, qui e *bono maloque alteri contingente* exiſtunt. Ex bono enim amici præſente vel præterito CONGRATULATIO; ex futuro FAVOR; ex malo amici præſente, præterito vel futuro COMMISERATIO; ex bono porro, quod inimico obvenit, iterum INVIDIA; ex malo ei imminente, IRRISIO vel ἐπιχαιρεκακία naſcitur.

§. XLII.

Sexta. Nec raro plures adfectus inter ſe colliduntur aut jungunt phalanges. Sic ſi *amor* & *metus* concurrunt, ZELOTYPIA; ſin *invidia* & *ambitio*, ÆMULATIO inde oritur.

§. XLIII.

Quando adfectus in mores abeant? Qui adfectus omnes, ſæpius repetiti, facile in animo radices tam altas agunt, ut in habitum degenerent, quo caſu adfectus, qui olim veluti per vices recurrebant, in MORES degenerare ſolent.

S E-

SECTIO II.

De Corpore.

§. XLIV.

Mentis & corporis nexus.

MEns non modo pure operatur, ſed & CORPORE, tamquam organo & inſtrumento, utitur, (§. XI.) & viciſſim a corpore varie adficitur. Id quod in imaginatione & adpetitu ſenſitivo docet experientia. Modum, quomodo mens, id eſt, ſubſtantia immaterialis, in corpus agat, & rurſus a corpore agi poſſit in mentem, ignoramus, * quamvis de effectu conſtet quam certiſſime.

* Hoc fateri non pudet. Novi, quæ ſit Ariſtotelicorum ſententia de *ſyſtemate influxus phyſici*: non ignoro Malebranchii aliorumque de *ſyſtemate cauſſarum occaſionalium*: denique & *ſyſtema harmoniæ præſtabilitæ*, quod adhuc tantum ſtrepitum dedit, expendi. Sed hypotheſes video, quibus adſumptis, demonſtrari poſſunt phænomena, an vero illæ hypotheſes veræ ſint, ſemper manebit incertum. Philoſophandum hic eſt, ſed paucis. Nam omnino non placet.

§. XLV.

Corporis partes quotuplices?

Quamvis autem corpus variis conſtet partibus, *ſolidis* æque ac *fluidis*; hæ tamen præcipue huc pertinent: quia & ad vitam hominis plurimum conferunt, & mentem adficiunt maxime, & ſolidarum veluti ſeminarium ſunt perpetuum.

§. XLVI.

§. XLVI.

Circulatio ſanguinis.

Nimirum ſanguis, generatus ex cibo & potu, quem quotidie adſumimus, perpetuum obſervat circulum, per venam cavam in dextrum cordis ventriculum, ex eoque per arteriam pulmonarem in pulmones, ex his per venam pulmonarem in ſiniſtrum ventriculum cordis, & ex hoc denique per aortam in reliquas corporis partes progrediens, ſemperque priorem circulum repetens. * Quod quamdiu fit, *vita* hominis *vegetativa* ſalva eſt.

* Inventæ obſervatæque hujus circulationis laudem vulgo tribuunt Guil. Harvæo. Sed conſtat tamen, ante eum & Paulum Sarpium & Andr. Cæſalpinum hunc ſanguinis circulum non ignoraſſe. Quin & Hippocratem hic aliquid vidiſſe, probant ex ejus *Lib. II. de Diæta* §. *XLV. Libro de flatibus* §. *XXI. Libro de Alim.* §. *IV. Libro de Locis in hom.* §. *VI.*

§. XLVII.

Fluor nervoſus.

Ejuſdem ſanguinis tranſitu per vaſculoſam pulmonum ſubſtantiam probe comminuti & ſubacti, pars fere tertia ex ſiniſtro cordis ventriculo per carotides & vertebrales arterias ad cerebrum defertur, ubi liquidum ſubtiliſſimum ſecernitur, quod in medulla oblongata collectum, nervos ſubit, * & ad organa ſenſoria reliquaſque partes, delatum, ſenſum & motum efficit. Qui fluor nervoſus, quamdiu in nervis rite procedit, *vitam ſenſitivam* conſervat.

* Eos, qui nervis liquidum ineſſe negant, erudite refellit collega olim conjunctiſſimus Joann.

Joann. Fr. Hoffm. *in Medic. Ration. Tom. I. pag.* 467.

§. XLVIII.

Quemadmodum ergo ad efficiendum motum mens utitur muſculis, id eſt faſciculis ex fibris cylindricis mollioribus collectis: ita eadem & organa ſenſoria ad ſenſiones adhibet. Utrobique autem nervorum ampliſſimus uſus eſt, qui & muſculos extendunt vel comprimunt, & ipſarum perceptionum genuina ſedes ſunt. * Ejus officia.

* Ita *viſus* objecta ſe repræſentant in membrana nervi optici expanſa, quæ alias tunica retina vocatur. *Sonus* incidit in membranam interiorem nervi acuſtici, quæ internas aurium partes inveſtit. Ita & *olfactus* fit mediante membrana nervea, quæ internas narium partes obducit: *ſapor* in extremitatibus nerveis & pyramidalibus linguæ; *tactus* denique in nerveis fibrillis & papillulis cutis peragitur. Per omnes hos nervos perceptio ad cerebrum, & per hoc ad mentem propagatur.

§. XLIX.

Sanguinis porro maſſa ex variis quidem conſtat particulis diſſimilaribus, *phlegmate* puta, *oleo*, *ſale* & *terra fixa*, quæ operatione chymica facile eliciuntur: * at has tamen partes non apud omnes eadem proportione mixtas eſſe, facile eadem operatione deprehenditur. Sanguinis partes diſſimilares.

* Sanguinem enim exſiccatum & chymico igne tractatum primum *phlegma*, deinde *oleum ſubtile*, poſtea *craſſius*, fundum petens & empy-

empyreumaticum cum *ſale volatili*, ac poſtremo *terram fixam* elargiri, teſtis locupletiſſimus eſt laudatus Hoffm. *Tom. I. Med. rat. pag.* 93.

§. L.

Pulſus & vaſorũ diverſitas.

Deinde nec pulſum omnibus hominibus eundem, nec ejuſdem capacitatis vaſa eſſe, ipſa experientia ſatis evincit.

§. LI.

Unde temperamenta?

Quum ergo ſanguinis circulus ſit vitæ vegetativæ fundamentum, (§. XLVI.) & ſanguis tamen ex variis conſtet partibus, diſſimilaribus in diverſis hominibus diverſimode mixtis, (§. XLIX.) diverſi denique ſint diverſorum hominum pulſus, & vaſa diverſiſſima: (§. L.) conſequens eſt, ut diverſa quoque ſit habitudo partium ſolidarum & fluidarum ad circulationem ſanguinis perficiendam, adeoque diverſa dentur hominum TEMPERAMENTA.

§. LII.

Temperamentũ cholericum.

Nimirum, ubi *fibræ* ſunt tenuiores, & admodum tenſæ, anguſtiora *vaſa*, *pulſus* celerior & vehementior, & copioſior *materia oleaginoſa* vel *ſulphurea* ſanguinem impraegnat: temperamentum vocatur CHOLERICUM.

§. LIII.

Melancholicum.

Quoties *fibræ* ſunt duriores, *vaſa* capacia, *pulſus* magnus quidem, ſed tardior, *ſanguis* denique, *materia terreſtri* copioſiore præditus: toties naſcitur temperamentum MELANCHOLICUM.

§. LIV.

Sanguineũ.

Quando *fibræ* nec laxæ nimis ſunt, nec

juſto

juſto ſtrictiores, *vaſa* medіocria, *pulſus* non vehemens, at ſufficiens tamen, *ſalinæ* denique *particulæ* quam copioſiſſime *ſanguini* innatant: temperamentum hoc vocabitur SANGUINEUM.

§. LV.

Phlegmaticum.

Denique, ſi cui ſunt *fibræ* ſpongioſæ & laxæ, *vaſa* tenuiora, *pulſus* parum vehemens, *ſanguis* denique multo *phlegmate* inundatus: ei temperamentum PHLEGMATICUM tribuimus. *

* Satis antiqua eſt doctrina de temperamentis hominum, ceu celeb. Jo. Franc. Buddeus ſingulari *Diſſertatione de Hiſt. Doctrinæ de Temperam. homin.* Hal. 1704. 4. demonſtravit. Sed nemo tamen veterum eam explicavit accurate, & recentiores, dum particulis ſanguinis ſolis inhærent, nec fibrarum, vaſorum, pulſuum ullam fere rationem habendam putant, præcipua ejus capita negligunt.

§. LVI.

Cur mores animi temperaturam corporis ſequatur?

Quum autem tam arctum ſit mentis corporiſque commercium, ut altera pars alteram diverſimode adficiat. (§. XLIV.) mens autem operationes pleraſque mediante fluore nervoſo peragat, (§. XLVIII.) hic denique e ſubtiliore parte ſanguinis in cerebro ſecernatur: (§. XLVII.) facile patet ratio, cur mores animi temperaturam corporis ſequantur. *

* Exſtat ea de re Claudii Caleni *liber ſingularis*, ὅτι τὰ ψυχῆς ἤθη ταῖς τοῦ σώματος κράσεσιν ἕπεται, *quod mores animi temperamento corporis obſequantur*: *Tom. V. pag.* 444. *edit. Pariſ.*

Pariſ. ſed imperfecta tamen adhuc eſt illa Galeni obſervatio.

§. LVII.

Præcipuæ Inclinationes, cum temperamentis cōjunctæ.

Et quidem, quum motus ſanguinis in CHOLERICIS ſit expeditiſſimus: mens, quoque *ſe effert*, & ſpe plena ſibi ipſi placet, tanquam domicilio egregio instructa. Mens SANGUINEI ob placidum ſanguinis motum ſemper *hilaris* eſt: Mens MELANCHOLICI, veluti ruinoſum habitans domicilium, tuta omnia *timet*. Denique PHLEGMATICI animus anguſto incluſus tuguriolo, ad omnia *tardus* ac *languidus* eſt. *

* Tantum ergo abeſt, ut mens ipſa ſibi corpus formet, ut corpus eam ad varios mores *determinet*. Id quod contra Sennertum alioſque notandum.

§. LVIII.

Character cholericorum.

Itaque CHOLERICORUM character eſt *ſpes*, *ambitio*, *gravitas* in moribus, *proclivitas* ad *iram*, *diligentia* in quolibet vitæ genere, ac denique *judicium* acre ac rectum. *

* Quia enim *ſpe* plena eſt mens: (§. LVII.) hinc facile majora adpetit, & hinc *ambitio* oritur. Et quia *ambitioſus* honoris ſui ſtudioſiſſimus: hinc facile *iraſcitur*. Quum porro ex ſanguine ſubtiliore ſubtiliores quoque ſpiritus ſecernantur: fieri non poteſt, quin *judicio* polleat. Qui autem *honores* & prærogativam adfectat, ſimulque pollet judicio, procul dubio & mediis utetur, quibus ad hunc finem opus eſt, & hinc *diligentia* & *gravitas morum*.

§. LIX.

§. LIX.

Quumque mens SANGUINEORUM ſit *hilaris:* (§. LVII.) hinc eorum character eſt *ſecuritas*, *voluptas*, *petulantia*, *prodigalitas*, *præcipitantia*, *ſp·s*, *metus*, proclivitas ad *otium*, *ingenium* denique fertile potius, quam bonum. * Sanguineorum.

* Hilares delectantur rebus jucundis: inde *voluptas*. Huic repugnant gravitas morum, parſimonia, labor; hinc *petulantia*, *prodigalitas*, proclivitas ad *otium*. Ubi plus ſanguinis, ibi ſpiritus copioſi & agiles: hinc *ingenium*. Quod quando cum judicio non conjunctus eſt, *ſecuritatem* & *præcipitantiam* inde naſci oportet.

§. LX.

Quum porro MELANCHOLICORUM animus omnia *timeat:* (§. LVII.) conſequens eſt, ut eorum character ſit *triſtitia*, *avaritia*, *mores ruſtici* & *indecori*, *invidia*, *laborioſitas*, *memoria* denique tenaciſſima. Melancholicorum.

* Qui enim *timet*, *triſtis* eſt. Qui *timet*, ſemper quoque ſibi aliquid deeſſe judicat, hinc *avaritia*. *Avarus* ſibi omnia adpetit, adeoque alterius rebus marceſcit opimis: hinc *invidia*. Idem facile ſentit, ſine labore rem haud parari, hic *laborioſitas*. Homo *avarus* & *laborioſus* parum curat, an aliis placeat, & *invidus* neminem vere amat: inde *ruſticitas* & *neglectus decori*.

§. LXI.

Denique, quum PHLEGMATICORUM animus ſit *tardus* & *languidus:* (§. LVII.) Phlegmaticorum.

faci-

facile patet, eos *pigritiæ* deditos, *ſomnolentos*, & nec *virtutum*, nec *vitiorum* eminentium, nec *adfectuum* vehementiorum capaces, nec ulla *intellectus* ac *imaginationis* facultate præ aliis præditos eſſe.

§. LXII.

Mixtura temperamentorũ.

Sed quum porro ſanguis ex partibus diſſimilaribus conſtet: (§. XLIX.) nemo poteſt hominum reperiri, qui uno, eoque ſolo, temperamento ſit præditus, quamvis ex pluribus, quæ recenſuimus, unum plerumque prædominetur. *

* Quia tamen, quæ prædominantur, reliqua impotentiora fere ſupprimunt, phlegmaticum quoque reliqua temperamenta magis impedit, quam ut ad ſingularem propenſionem determinet: hinc tantum duorum prædominantium temperamentorum ratio habetur, nec temere de aliorum, quam trium priorum, mixtura quæri ſolet.

§. LXIII.

Ejus exempla.

Hinc CHOLERICO-SANGUINEI homines magnam virtutis ſpeciem præ ſe ferunt, paulo minorem SANGUINEO CHOLERICI: CHOLERICO MELANCHOLICI, & MELANCHOLICO CHOLERICI crudeles, & perfidi, ſed magis tamen hi, quam illi. Denique MELANCHOLICO SANGUINEI & SANGUINEO MELANCHOLICI ad incondita quævis & ridicula ruunt, in omni vitæ genere inconſtantes ac varii.

§. LXIV.

Unde mores ætatũ.

Quandoquidem autem in temperamentis, præ-

præter vaſa & pulſum, etiam ſanguinis conſtitutio & fibrarum qualitas in cenſum veniunt; (§. LII. *ſeqq.*) per ſe patet, temperamenta paulatim mutari. * Atque inde eſt, quod in PUERITIA *phlegmaticum*; in JUVENTUTE *ſanguineum*; in ÆTATE VIRILI *cholericum*; ac denique in SENECTUTE *melancholicum* ſe præ reliquis exſerat.

* Eatenus nimirum, ut quod antea infirmius erat, jam potentius adpareat, & quod antea ſe exſerebat quam maxime, id jam minus pelluceat.

§. LXV.

Hinc PUERI *ſocordes*, *ſomnolenti*, *adfectuum minus capaces*, & freno & calcaribus indigent. JUVENES *voluptati otioque* deditі, *prodigi* æris, *petulantes*, in amicitiis contrahendis & toto vitæ genere *præcipites*; qui VIRILEM ÆTATEM attigerunt, *bonorum* cupidi, *ambitioſi*, *graves*, *diligentes* adparent. SENECTUTEM, *meticuloſam*, *avaram*, *invidam*, *moroſam*, ac rerum, quæ antea contigerunt, admodum *memorem*, alioquin valde *obliviosſam* eſſe, ipſa experientia docet. * Qui deſcribuntur.

* Commendandus hic merito Horatius Flaccus, qui in *Arte poet.* v. 158. *ſeqq.* characteres *puerorum*; v. 161. *ſeqq.* mores *juvenum*; v. 166. *ſeqq.* ſtudia *virorum*; v. 169. *ſeqq.* *ſenum* adfectus & propenſiones egregie deſcribit.

§. LXVI.

Quumque ad amores permultum conferat Nationum integra-
ſan-

rum diverſi mores. ſanguinis temperies, (§. LI.) ſanguinem autem præcipue alteret aeris & cœli conſtitutio: non mirum profecto eſt, nationum integrarum diverſa eſſe temperamenta, quæ, ubi educatio ac conſuetudo accedit, facile in mores tranſeunt. *

* Hinc mores *Hiſpanorum*, *Gallorum*, *Germanorum*, *Italorum*, *Anglorum*, *Scotorum*, *Hibernorum* diverſiſſimi. Hinc toto vitæ genere differunt *Sinenſis*, *Æthiops* & *Americanus*. Commendandus Barclajus, qui in *Icone animorum* hic quædam præclare obſervavit.

§. LXVII.

Concluſio ſectionis ſecundæ. Reliquæ res extra hominem poſitæ quomodo aliquid ad mores conferant, alio loco commodius oſtendemus.

SECTIO III.

De variis hominum moribus & vitiis.

§. LXVIII.

Connexio. QUamvis mens humana non modo *intellectu*, ſed & *voluntate* inſtructa ſit; (§. XV. XVI.) voluntas autem ſemper adpetat bonum, malumque averſetur: (§. XXIX.) tamen, quum bona ſint plura, hominesque aliquando mala etiam pro bonis, veluti nubem pro Junone, amplectantur: MORES quoque diverſos inde naſci oportet.

§. LXIX.

Mores quid? MORES enim nobis ſunt adfectus (§. XLIII.) & propenſiones ex temperamento ortæ,

ortæ, (§. LVII. *ſeqq.*) diuturnaque conſuetudine, ſeu actibus ſæpe iteratis, confirmatæ. *

* Quod ubi factum, mores veluti alteram naturam conſtituunt, ut recte dixerit Horatius *Lib. I. Epiſt. X. v. 24.*
NATURAM expellas furca, tamen uſque recurret.

§. LXX.

Sunt ergo *mores* duorum generum. Si enim voluntas in *verum* bonum fertur, mores erunt BONI: * ſin in *adparens*, MALI. Priores VIRTUTEM; poſteriores VITIA adpellamus. Quotuplices?

* Itaque mores bonos hic non accipimus in ſenſu *vulgari*, pro moribus ad regulas decori compoſitis, ſed in ſenſu *philoſophico*, pro inclinationibus voluptatis per veram virtutem emendatæ.

§. LXXI.

Enimvero quum voluntas ordinarie ſerviat imaginationi & pravis inclinationibus & adfectibus, (§. XXIX.) & ex voluntatis inclinationibus mores naſcantur: (§. LXIX.) facile patet, VIRTUTEM homini natura non ineſſe. Itaque dum hic in natura hominis morali deſcribenda verſamur, de VITIIS tantum erit agendum. An virtus homini natura inſita?

§. LXXII.

Quandoquidem ergo VITIA ſunt inclinationes voluntatis, quæ in bonum adparens feruntur, (§. LXX.) & diuturna conſuetudine firmantur, (§. LXIX.) hinc ea non Vitium quid?

non poſſunt non multiplicia eſſe. At conſtat tamen hodie inter omnes, tria potiſſimum eſſe *vitia capitalia*.

§. LXXIII.

Cur tria Vitia capitalia? Bonum enim adparens, in quod mens nondum emendata ruit, nobis illudit vel ſub ſpecie HONESTATIS, vel ſub ſpecie JUCUNDI, vel ſub ſpecie UTILITATIS. *

* De vero bono morali recte ſtatuebant Stoici, illud *ſimul honeſtum, utile, jucundum* eſſe. Vid. Cic. *de Offic. Lib. II. Cap. III.* At ubi hi reſpectus disjunguntur, & *utile* vel *jucundum*, ſine *honeſto* concipitur, vel *honeſtum* a vera *jucunditate* & *utilitate* ſejungitur: bonum tantum erit adparens.

§. LXXIV.

Quænam illa ſint? Quando mens in bona adparentia fertur, quæ ſpecie *honeſti* fallunt, naſcitur AMBITIO; quoties in ea, quæ ſpeciem *boni jucundi* induunt, VOLUPTAS; denique ubi mens meris *utilibus* capitur, AVARITIA emergit. Quæ ipſa ſunt tria vitia capitalia, * ac veluti triceps ille Cerberus, qui homines ad orcum rapit.

* Ea agnovit etiam Joannes Apoſtolus in 1. *Epiſt. Cap. II. 16.*

§. LXXV.

Quid ambitio, & quotuplex? AMBITIO eſt vitium, quod ad honorem & prærogativam omnia refert. Quumque alii prærogativam ſibi vindicent ob res *nihili* & *indifferentes*; alii ob actiones *turpes*; alii ob ſingulares *corporis* vel *animi do-*

tes,

tes; hinc iſta ambitio STULTA: illa BRUTA & THRASONICA; hæc SPECIOSA vocari poteſt. Hæc porro ſi in perſuaſione prudentiæ conſiſtit, AULICA; ſi in perſuaſione doctrinæ ac eruditionis, ERUDITA; ſi in perſuaſione virtutis, MILITARIS; ſi denique in perſuaſione virtutis ac ſanctimoniæ, PHARISAICA a quibuſdam non inepte adpellatur. *

* Sunt, qui ſibi placent ob *pulchritudinem*: (nam *faſtus ineſt pulchris, ſequiturque ſuperbiam formam*,) ſunt, quos *opes*, ſunt denique, quos *potentia* inflat. Sed quum hæ res in ſe *indifferentes* ſint, nec hominem meliorem reddant: omnia hæc vitia ad ambitionem *ſtultam* recte referuntur.

§. LXXVI.

Quum ergo ambitio omnia referat ad honorem & prærogativam; (§. LXXV.) conſequens eſt, 1) ut ambitioſi vel parem, vel ſaltim ſuperiorem non facile ferant. 2) Ut opes adpetant, tamquam inſtrumentum potentiæ. 3) Ut a voluptatibus & petulantia ſint alieni, quoad propenſioni ſuæ obſequuntur. Ambitioſorum characteres generales.

§. LXXVII.

Ex eodem principio ſequitur, 4) ut quod ad RELIGIONEM attinet, ambitioſus ſingularium opinionum ac doctrinarum ſit amantiſſimus, & hinc vel in *atheiſmum* vel in *hæreſin* vel in *hypocriſin* craſſiſſimam incidat. * Circa officia erga Deum.

* In *atheiſmum* ambitioſus natura proclivior eſt; *hæreſin* adfectat, ſi plauſum ſectatorum

prævidet ; *ſpeciem pietatis*, quoties id ſua intereſſe exiſtimat, præ ſe ferre non dubitat. Memorabile P. Cornelii Scipionis exemplum eſt apud Liv. *Lib. XXVI. Cap. XIX.*

§. LXXVIII.

Erga alios. Porro inde conſequitur, 5) ut ambitioſi ALIOS non ament, niſi quatenus illos ſibi utiles futuros exiſtimant, adeoque 6) amicitias attemperent ſuis commodis. 7) Ut ſuperiores, ſi eos ſibi favere credunt, colant, inſidiantibus inſidientur, pares porro ſibi conentur ſubjicere, inferiores denique vel auctoritate & metu, vel vi ac crudelitate in officio continere ſtudeant.

§. LXXIX.

Erga ſeipſos. Præterea quum ad prærogativam omnia referant: (§. LXXV.) facile patet, 8) eos eſſe laborioſos, ac diligentes, ac 9) iis potiſſimum ſtudiis deditos, quæ ad finem eorum præcipue pertinent. Quæ 10) eo felicius excolunt, quo acriore plerumque pollent judicio.

§. LXXX.

Circa decorum. Denique ex eodem axiomate ſua ſponte fluit, 11) ambitioſos in tota vita decori eſſe ſtudioſiſſimos, & 12) gravitatem ſermone, geſtu, inceſſu, veſtitu teſtari, atque 13) verborum tamen, quam pecuniæ, eſſe parciores. (§. LXXVI. 2.)

§. LXXXI.

Quid voluptas & quotuplex? VOLUPTAS eſt vitium, quod in immoderata rerum jucundarum cupiditate conſiſtit. (§. LXXIV.) Quumque alii jucundiſſimum exiſtiment, quod *gulam* irritat; alii quod

quod *laſciviam* quam maxime provocat ; alii, quod *animum* oblectat in ſpeciem : hinc *voluptas* vel BACCHICA, vel VENEREA, vel AMICA * eſſe dicitur.

* Hujus ſpecies eſt CURIOSITAS, quæ eſt voluptas, quæ in rerum quamplurium jucundarum magis, quam utilium, ſcientia ponitur. Characterem hujus vitii eleganter expreſſit Plutarch. *in libello* περὶ πολυπραγμοσύνης *ſeu de curioſitate*, *Tom. II. p. 5.*

§. LXXXII.

Ex ea definitione patet, 1) voluptuoſos maxime paſci iis omnibus, quæ vel ſenſus vel imaginationem oblectant. 2) Eoſdem abhorrere ab omni labore, dolore, periculo, & ſi quid aliud parum jucundum videtur. 3) Pecuniam iis non ob aliam cauſam cordi eſſe, quam quatenus eſt inſtrumentum voluptatis, adeoque 4) eos ad prodigalitatem potius, quam πλεονεξίαν proclives, 5) honorumque nec cupidos, nec admodum capaces eſſe. *

Voluptuoſorum characteres generales.

* Hinc voluptuoſiſſimos principes magiſtratu ſe abdicaſſe legimus, ut voluptatibus eo indulgerent liberius: Gottfr. Olearii *Diſſ. de Principe magiſtratu ſe abdicante* §. *VII.*

§. LXXXIII.

Nec minus inde colligas, 5) eos in RELIGIONE eſſe trepidos, & 6) ad *Scepticiſmum* procliviores, nec 7) cultum divinum magnopere curare, niſi quatenus ſenſus & imaginationem oblectat. *

Circa officia erga Deum.

 * Non

* Non ergo difficile intelligitur, cur orientales gentes, tanquam voluptuoſiſſimæ, ſacra tanto cæremoniarum adparatu faciant, & cur ſimplicior multo fuerit populorum ſeptentrionalium cultus, quam adhuc pago eſſent dediti.

§. LXXXIV.

Erga alios. Porro inde inferas, 8) eos in amandis ALIIS faciles, at inconſtantes eſſe, adeoque 9) amicitias & temere inire, & facile abrumpere, 10) erga ſuperiores eos adulatorio, erga pares facili at inconſtanti, erga inferiores indulgentes nimis ingenio eſſe.

§. LXXXV.

Erga ſeipſos. Nec magis dubium, 11) quin ab omni labore, qui ſenſibus parum jucundus videtur, abhorreant quam maxime, & 12) hinc iis ſtudiis ſe totos mancipent, quæ vel ſenſus, vel imaginationem adficiunt, in quibus etiam eo magis plerumque proficiunt, quo fœcundiore pollere ſolent ingenio.

§. LXXXVI.

Circa decorum. Denique inde fluit, 13) voluptuoſos in omni vitæ genere varios, ac 14) gravitatis parum amantes, 15) veſtitu, inceſſu, ac geſtibus aut molle quid aut diſſolutum prodere, præcipue autem 16) eos ad garrulitatem, * mendacia, calumnias, perjuria eſſe proclives quam maxime.

* Vitium voluptuoſis proprium, & quod ſtatim in oculos incurrit. Ejus characteres habes apud Theophraſt. *in Character. mor. Cap. IV. p. m. 574.* Plutarch. *περὶ ἀδολεσχίας* ſeu *de garrulitate. Tom. II. pag. 502.*

§. LXXXVII.

§. LXXXVII.

AVARITIA eſt vitium, quod in rerum utilium inexplebili cupiditate conſiſtit. (§. LXXIV.) *Utile* autem videtur avaris, quidquid in commercio eſt, & pretium admittit. Quamvis ergo omnes res, quæ ſunt in commercio, objectum avaritiæ eſſe poſſint: præcipue tamen avari vel ſupellectilis ſplendidioris, vel prædiorum & opum, vel nummorum poſſeſſione ſibi placent. Unde non incommode avaritia in SPLENDIDAM, RUSTICAM & MERCATORIAM dividitur. * Avaritia quid & quotuplex?

* Ad SPLENDIDAM proni ſunt, quibus ſimul multum *ſanguinis*; ad MERCATORIAM quibus haud parum *cholera*, ad RUSTICAM, quibus plurimum μελαγχολίας eſt.

§. LXXXVIII.

Hinc 1) ſunt parci, & citius ex manu Herculis clavam, quam ex his numum exorſeris: * 2) voluptatum contemptores, quas pecunia conſtare norunt: 3) honorum denique non ob eorum præſtantiam, ſed ob lucrum tantum cum iis conjunctum, adpetentes. Avarorum characteres generales.

* Quæ tenacitas, ubi ſupremum attigit gradum, in SORDES evadit, quarum characterem in Euclione leganter exprimit Plautus *in Aulularia*.

§. LXXXIX.

Quum itaque rerum utilium poſſeſſione delectetur avarus: (§. LXXXVII.) facile Circa officia erga Deum.

profecto reddideris rationem, 4) cur non alium in finem Deum colat, quam ut eo in accumulandis opibus adjutore utatur, & hinc 5) cultu externo totam religionem metiatur, adeoque 6) ad *ſuperſtitionem* ſit quam maxime proclivis. *

* Quemadmodum *atheiſmus* in profana Dei negatione; ita *ſuperſtitio* in perverſo Dei conceptu & metu numinis ſervili conſiſtit. Quum autem characteres ſuperſtitionis ſint abominandi, veluti crudelitas adverſus diſſentientes, Idolatria, hypocriſis: non obſcurum eſſe poteſt, cur fuerint, qui ſuperſtitionem atheiſmo multo eſſe deteriorem, exiſtimarent. Vid. Plutarch. *περὶ δεισιδαιμονίας*, ſeu *de ſuperſtitione*.

§. XC.

Erga alios. Nec minus inde perſpicuum eſt, 7) avaros eſſe invidos, & hinc 8) moroſos, 9) & *μισανθρώπους* 10) qui nec amicitiam colere, nec amici eſſe norint, ſed 11) ob metum perpetuamque, qua anguntur, ſuſcipionem ab omnibus abhorreant, niſi quos ſibi plane putent obnoxios: eoſdem denique, 12) quum injuſti, 13) litigioſi, & 14) omnium officiorum humanitatis negligentiſſimi ſint: 15) ſuperiores odio habere, paribus invidere, inferiores injuſtitia & crudelitate a ſe alienare quam maxime.

* Eleganter Theophr. *in Character. Cap. XI. p.* 587. Οὐκ ἂν ἐάσαι οὔτε συκοτραγῆσαι ἐκ τοῦ αὑτοῦ κήπου, οὔτε διὰ τοῦ αὑτοῦ ἀγροῦ πορευθῆναι, οὔτε ἐλαίαν ἢ φοίνικα τῶν χαμαὶ πεπτωκότων ἀνελέσθαι, *Ficum de ſuo horto neminem guſtare ſiverit:*

verit: neminem per fundum ſuum tranſire, aut ullam cadivam olivam palmulamve auferre. Nota quoque illa Plutarchi: ὅτε κατὰ νεκρῦ ὁμιλίαν, ὅτε παρὰ φιλαργύρυ χάριν δεῖν ἐπιζητεῖν. *neque a mortuo colloquium, neque ab avaro beneficium exſpectandum eſſe.*

§. XCI.

Quin, tantum abeſt, ut aliis faveant, ut 16) ſuum quoque genium defraudent, 17) laboribus ſe ultra modum excrucient, nec 18) alia ſtudia cordi habeant, quam quæ ad rem faciendam videntur pertinere, & ad quæ excolenda ſufficit *memoria*, qua in primis pollere avaros, ſupra diximus. Erga ſe ipſos.

§. XCII.

Denique odioſiſſimos reddit 19) vita ab omni elegantia & decoro remota, 20) taciturnitas intempeſtiva, 21) ſermo de rebus nihili, 22) inceſſus incompoſitus, 23) veſtitus parum conveniens, * geſtus denique, ex quibus ſtatim anxietas animi & habendi cupiditas elucent. Circa decorum.

* De hoc quoque egregia quædam habet Theophraſt. *ibid. pag.* 588.

§. XCIII.

Tot vitiis comitatæ incedunt *ambitio*, *voluptas*, *avaritia*, quarum quidem nulla reliquis melior, avaritia tamen abſurdiſſima eſt. Unde & avarorum character minime omnium ſocietati humanæ convenit. * Quod harum vitiorum peſſimum.

* Hinc elegans Ariſtotelis narratio de octo latronibus, qui quum de ſpoliis contenderent, primum ad quatuor, deinde ad bi-

 nos,

nos, poſtea ad unum numero redacti ſunt. Ex qua narratione colligit, ὅτι παρὰ τοῖς ἀνθρώποις τοῖς ἐπὶ τῷ τοῦ πλεονεκτεῖν προαιρέσει ζῶσιν οὐδὲν οὔτε βέβαιον, οὔτε ὅσιόν ἐστι. *Hominibus, quorum ſtudia ad avaritiam referuntur, nihil quidquam aut firmum aut ſanctum videri.*

§. XCIV.

Cauſſa vitiorum primaria. Cauſſa tot vitiorum in ipſa quidem mente vel innata omnibus mortalibus prava φιλαυτία ſeu IMMODICO SUI AMORE, quaerenda eſt: nec tamen negari poteſt, mentem a *temperamentis corporis* ad hoc vel illud vitium capitale praecipue determinari. (§. LVI.)

§. XCV.

Unde vitiorũ mixtura? Ex eo ſequitur, 1) ut, quemadmodum non ſingulis hominibus ſingula temperamenta ſunt, ſed ea diverſimode miſcentur: (§. LXII.) ita & vitia illa omnia, diverſo licet gradu, in omnibus hominibus reperiantur. 2) Ut haec ipſa mixtura impediat, quo minus characteres omnes illorum vitiorum tam palam ſe ſemper exſerant. 3) Ut, ſi aequali gradu permixta ſint, facile ſpecie virtutis illudant imperitioribus.*

* Ita ſane mixta voluptati ambitio ſaepe virtutis larvam induit, ambitione voluptatem, voluptate ambitionem ad mediocritatem revocante.

§. XCVI.

Cauſſae vitiorum ſecundariae. Praeterea ad haec vitia hominem facile abripiunt perverſa EDUCATIO, CONSUETUDO, CONVERSATIO cum aliis homi-

hominibus vitioſis, immo & STATUS diverſi.

§. XCVII.

Quum enim in ſingulis ſtatibus quædam bona adparentia ſe repræſentent, & repræſentatio ejuſmodi adfectus excitet, (§. XXXII.) adfectus ſæpe iterati ac diuturna firmati conſuetudine in mores evadant: (§. LXIX.) facile explicari poſſunt mores diverſi *imperantium*, *ſubditorum*, *optimatum*, *plebis*, *divitum*, *pauperum*, *ſacerdotum*, *eruditorum*, *militum*, *mercatorum*, *opificum*, *agricolarum*. Quomodo & ſtatus diverſi diverſa vitia producant?

§. XCVIII.

Quemadmodum autem philoſophiæ moralis eſt, hominem perducere ad veram felicitatem, hæc autem in fruitione ſummi boni conſiſtit: (§. II.) ita facile patet, vitiis obrutos, & bonis adparentibus inhiantes, (§. LXX.) quantumvis ſibi beati videantur, vere tamen infeliciſſimos eſſe. An felicitas in vitioſos cadat?

§. XCIX.

Primo enim, quum *ambitioſi opinionum ſingularium*, quam veritatis, ſint ſtudioſiores; (§. LXXVII.) *avari* autem ad *ſuperſtitionem* (§. LXXXIX.) & *voluptuoſi* denique ad *ſepticiſmum* ſint proniores: (§. LXXXIII.) quam male ſe habent hominum vitiis deditorum *intellectus* & IMAGINATIO, facile unuſquiſque animadvertit. Vitiorum effectus circa intellectum.

* Hinc *ambitio* & *voluptas* hominem facile ad *furorem* & *infamiam*: avaritia ad *enthuſiaſmum*, *metum ſpectrorum* & *magiæ* abſurdiſſimæ ſtudium adigunt.

§. C.

Circa conſcientiam. Quumque deinde *conſcientia* ſit ratiocinatio de actionibus propriis, (§. XVIII.) vitiis autem cooperti homines, actiones ſuas & rationi adverſari, ſemper ſibi conſcii ſint: quis non videt, quantis conſcientiæ morſibus vexentur, quoties mens eorum in ſe ipſam convertitur? Quænam vero felicitas adeſt, ubi nos ipſi condemnamus?

§. CI.

Circa voluntatem. Præterea quum mens adpetat bonum, & deſiderium mentis immortalis non poſſit non infinitum eſſe: (§. XIII.) qui fieri poteſt, ut ſitis illa rebus fluxis, id eſt, opibus, honore, ſenſuumque titillationibus, reſtinguatur? An vero felices dixeris, quorum adpetitus vel nunquam exſatiatur, * vel in tædium & faſtidium deſinit?

* Felicem eſſe, eſt perfrui bono: perfui bono, eſt illo exſatiari. Qui ergo ſemper adpetunt, nunquam exſatiantur, non magis felices dici poſſunt, quam Tantalus, cujus ſempiternos cruciatus poetæ in perpetua fame ac ſiti inter delicias conſiſtere fingebant.

§. CII.

Circa adfectus. Quum porro vitioſis perpetuo ſe repræſentent bona adparentia, (§. LXX.) & ex repræſentatione boni ADFECTUS oriantur: (§. XXXII.) ambitioſi ſane mentem perpetuo agitabit *ira*; (§. LVIII) voluptuoſi *ſpes*, *metus*, (LIX.) *amor*, *odium*, *zelotypia*, avari *invidia*, (§. LX.) *metus*, *deſperatio*. Inter hos fluctus quæ tranquillitas eſſe poteſt, quæ felicitas?

§. CIII.

§. CIII.

Quumque CORPORIS quoque habenda ſit ratio : (§. XIV.) quid certius , quam pleroſque *morbos*, *dolores* , *ſenſuum ac motuum hebetudines* ex vitiis oriri ? Immo quis *mortem* iis accelerari ignorat ? * Circa corpus.

* Diſſeratur hic de Luciani μακροβίοις , & cur Patriarchæ ad tantam ſenectutem pervenerint , poſtea autem vita hominum ſemper decreverit ? Cur item in ultimo ſeptentrione & ruri diutius vivant , aut integriore ſaltim valetudine utantur homines , quam in urbibus ? Add. Celeb. Thomaſii *Diſſert. de jure circa pharmacopolia civitatum*. §. *XXV*.

§. CIV.

Et quænam porro CALAMITATES non ex vitiis proficiſcuntur ? Unde quæſo *infamia*, *contemtus*, *carceres* , *ſupplicia*, *paupertas*, *æs alienum*, *inimicitia* , niſi ex vitiis. Circa calamitates.

§. CV.

Quibus omnibus quum mens quam maxime percellatur : (§. XXXII.) illud tamen eſt longe triſtiſſimum , quod omni vero ſolatio deſtitutos ſe intelligunt quicumque flagitiis ſuis indulgent. Neque enim conſcientia eos ſolatur, (§. C.) neque immortalitas mentis, quæ, quum ſemper ſui conſcia maneat , (§. XIII.) non poteſt non & vitiis ſuis perpetuo cruciari, neque providentia Dei, quem vel non exſiſtere credunt , (§. LXXVII. LXXXIII.) vel ſibi parum favere , conſcientia judice , facile intelligunt. * (§. C.) Vitioſi ſolatii omnis expertes.

* Com-

* Commendandus itaque hic in primis eſt libellus Plutarchi elegantiſſimus, ὅτι ἐδὲ ζῶν ἔστιν ἡδέως κατ' Ἐπίκουρον, *quod non ſuaviter vivi poſſit ſecundum decreta Epicuri Tom. II. pag.* 1086.

§. CVI.

Circa mortem.

Hæc plerumque parum expendunt homines, dum adhuc vitiis indulgent, nec facile ſibi perſuaderi patiuntur, ſe tam infelices eſſe. Sed hoc non credere, ſed ſentire incipiunt, ubi MORS imminet, quæ eos ab objectis, quæ maximi fecerant, in perpetuum ſejungit. *

* Quum enim mens & indeſtructibilis & immortalis ſit, & hinc maneat ſubſtantia cogitans, & ſuarum perceptionum ſibi conſcia: (§. XIII.) quid infelicius mente, quæ a bonis adparentibus ſejuncta, non habet jam, quod amet, præter Deum, quum hunc tamen nec amare, nec ab eo amari poſſit? Ubi nihil eſt, quod amemus, ibi nec ſperare quidquam licet, ubi ſpes abeſt, adeſt deſperatio. Itaque moriens homo pravus, & deſperationem & triſtitiam ſempiternam ſibi imminere & prævidet, & reipſa ſentit, ſi aliquo conditionis ſuæ ſenſu tangitur.

S E-

SECTIO IV.

De ſignis & characteribus morum & adfectuum.

Alia ſunt ADFECTUUM SIGNA; alia MORUM ac PROPENSIONUM. *Illa* enim cum adfectu evaneſcunt, ſed non facile diſſimulantur: *hæc* fere perpetuo hærent, & non facile mutantur, * ſed diſſimulantur tamen facilius. Signa adfectuum, & morum.

* Sine ratione itaque conqueritur Medea apud Euripid. *in Med. v. 516.*

Ω' ζεῦ, τί δὴ χρυσοῖν μὲν, ὃς κίβδηλος,
Τεκμήρια ἀνθρώποισιν ἄπασι σαφῆ,
Α'νδρῶν δ' ὅτῳ χρὴ τὸν κακὸν διειδέναι,
Οὐδεὶς χαρακτὴρ ἐμπέφυκε σώματι:
O Jupiter, quare auri quidem, quod ſit adulterinum,
Clara ſigna hominibus dediſti,
Sed quo oporteat diſcerni malum virum,
Nullum ſignum inditum eſt corpori?

§. CVIII.

ADFECTUUM præcipuorum ſigna in oculos quam maxime incurrunt, & COLORE, GESTIBUS, INTELLECTU, ipſiſque ACTIONIBUS ſe facile produnt. * Adfectuū, ſigna qualia?

* Quum enim adfectus moveant ſanguinem & ſpiritus animales, ſeu fluorem nervoſum (§. XXXII.) non poſſunt non color & geſtus mutari. Et quia adfectus etiam intel-

lectum

lectum & imaginationem turbant, (§. XXXV.) & adpetitum vel averſationem extraordinariam operantur: in his quoque adfectus ſe prodant, neceſſe eſt.

§. CIX.

Signa amoris. Ita AMORIS ſigna ſunt robur, agitatio ſpirituum animalium vehementior, oculi inſigne deſiderium indicantes, & in unum objectum defixi, ſuſpiria frequentiora, pediloquia, judicia de objecto amato abſurdiſſima, querelæ de fortunæ injuriis perpetuæ, ſuperſtitioſa perſonæ amatæ veneratio, epiſtolæ ridiculæ, ſuſpiciones denique, lacrymæ, iræ, pax rurſum. *

* Poſtremos *characteres* eleganter expreſſit Terent. *Eun. Act. I. Scen. I. v.* 14.
In amore hæc omnia inſunt vitia: injuriæ, Suſpiciones, inimicitiæ, induciæ. Bellum, pax rurſum.

§. CX.

Odii. ODIUM ſe prodit colore pallido, oculis ab objecto averſis, ſilentio, quoties quis de exoſo objecto bene; loquaciter ubi male loquitur, judicia ſiniſtriora, evitatio colloquiorum, neglectus decori, ſuſpiciones, iræ ac lites perpetuæ.

§. CXI.

Lætitiæ & triſtitiæ. LÆTITIAM riſus, exſultatio, converſatio ſponte quæſita, narratio ſuæ felicitatis, promiſſa ſplendida, liberalitas; † TRISTITIAM pallor, oculi dejecti, lacrymæ, caput brachio innixum, ſolitudo, conſolan-

ſolantium amicorum & omnis voluptatis averſatio, perpetua denique ſui ipſius accuſatio indicant. *

† Lætitiæ characteres in Chærea præclare expreſſit Terent. *Eunuch. Act. III. Scen. V.*
* Expreſſit triſtitiæ characterem Idem in *Heautont Act. I. Scen. I.*

§. CXII.

Ita & SPE pleni alacres, audaces, aliorum contemptores, METICULOSI pallidi, tremuli, corpore contractiore, animo demiſſo, cauti & ſuſpicaces eſſe ſolent. DESPERATI vario colore, oculis furorem præferentibus, verbis ſui aliorumque odium exprimentibus, robore corporis inuſitato, ac audacia incredibili, temeritate denique in adeundis periculis maxima adfectum indicant. Spei metus, deſperationis.

§. CXIII.

AMBITIOSOS ſupercilium, ſtatus corporis ad oſtentationem compoſitus, inceſſus gravis, ſimulatio, decori ſtudium, AVAROS oris habitus, ex quo curæ elucent, triſtitia, ſolitudo, querelæ de temporum hominumque injuriis, eorum, qui blandius ſalutant, omniumque voluptatum averſatio, diſſimulatio divitiarum, rerum minimarum cura, lites de meo & tuo, facundia de rebus œconomicis, in aliis mera infantia, ſuperſtitio, invidia denique & decori omnis neglectus; * VOLUPTUOSOS facies hilarior, joci & dicteria acutiora, adfectatum elegantiæ ac veritatis ſtudium, miſericordia, & liberalitas, ac præcipue Ambitionis, avaritiæ, voluptatis.

cipue proclivitas ad otium, & fuga laboris latitare non patiuntur.

* Eos, quorum habendi cupiditas plane in ſordes degeneravit, graphice in Euclione ſuo expreſſit Plaut. *in Aul. Act. I. Scen. I. II. Act. II. Scen. II. VIII. Act. III. Scen. II. III. IV. V. VI. Act. IV. Scen. II. III. IV. VI. IX. X.*

§. CXIV.

Iræ. Nullius fermè adfectus characteres magis in oculos incurrunt, quam IRÆ. *Flagrant & micant oculi, multus ore toto rubor, exaſtuante ab imis præcordiis ſanguine.* * *Labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent ac ſubriguntur capilli, ſpiritus coactus ac ſtridens, articulorum ſe ipſum torquentium ſonus, gemitus, mugituſque, & parum explanatis vocibus ſermo præruptus, & comploſæ ſæpius manus, & pulſata humus pedibus, & totum concitum corpus, magnaſque minas agens. Fœda viſu & horrenda facies, depravantium ſe atque intumeſcentium. Neſcias, utrum magis deteſtabile vitium ſit, an deforme.* Ita Seneca *de Ira Lib. I. Cap. I.*

* Atqui iracundia aliquando palleſcunt. Reſponſum cape. Ira vel *velox* eſt, quam EXCANDESCENTIAM vocant; vel *tardior*, & *tenacior*, quam appellamus IRACUNDIAM; vel denique *lenta & ſempiterna*, quam RANCOREM vel AMARITUDINEM dicere juvat. Hæc *melancolicis*: illa *cholericis*, iſta *ſanguineis* magis propria eſt. Iſta ruborem extraordinarium, illa mediocrem, hæc pallorem excitat.

§. CXV.

§. CXV.

Nec minus INVIDIA pallore, oculis torvis & veluti faſcini quid ſpirantibus, macie corporis, calumniis, ſolitudine adfectata, & fuga ejus, cui parum quis favet, in ſenſus incurrit. Invidiæ.

§. CXVI.

Nec dubitari poteſt de PUDORE, ubi ſuffuſus in facie rubor cum oculis conniventibus & dejectis, averſo corporis ſtatu & fuga præſentium conjunctus eſt. Pudoris.

§. CXVII.

Ridiculi ſunt ZELOTYPIÆ characteres, quam mille ſuſpiria, metus, ſuſpiciones, oculi emiſſitii in congreſſibus amicorum, aliquando & deſperatio, ſemper autem aliquid ſtultitiæ comitantur. Zelotypiæ.

§. CXVIII.

Habent & reliqui adfectus ſua ſigna, quæ tamen non æque incurrunt in oculos. Nos jam ad alia ſigna propenſionum progredimur. Tranſitio ad ſigna morum.

* Scripſit de la Chambre libellum ſub titulo: *Les caracteres des paſſiones*, editum Pariſ. 1653. 12mo ubi in præfatione artem cognoſcendi homines ad quinque capita reducit, & *primum* quidem ad characteres adfectuum, virtutum & vitiorum, *ſecundum* ad ſimilitudinem hominum & beſtiarum, *tertium* ad ſimilitudinem ſexuum, *quartum* ad ſimilitudinem gentium ſub diverſis climatibus habitantium, *quintum*, quod *ſyllogiſticum* vocat, ad ſermonem, inceſſum, aliaque ſigna particularia pertinere ait. De ſimilitudine faciei humanæ cum ore beſtiarum egit etiam Jo. Baptiſta Por-

Porta *in Phyſiognomonicis*, ubi & lineamenta vultuum humanorum beſtiis certis ſimilium depinxit. Sed certiora tamen ſunt ſigna, quæ ad capita primum & ultimum pertinent.

§. CXIX.

Ea vel phyſiognomonica, vel moralia.

Ea recte diſtinxeris in PHYSIOGNOMONICA & MORALIA. *Illa* ſua certitudine haud deſtitui, ſatis patet. Quum enim habitus & motus corporis humani a fluore nervoſo pendeant, (§. XLVIII.) hic ex ſanguine ſecernatur, (§. XLVII.) ſanguinis temperamenta diverſa ſint, (§. LI.) eaque ad diverſos mores homines determinent: (§. LVI.) negari vix poterit, dari ſigna phyſiognomonica morum ac propenſionum humanarum.

* Euripid. *in Jone v. 239. ſeq.*
Γνοίη δ' αὖ ὡ τὰ πολλὰ γ' ἀνθρώπῳ πέρι;
Τὸ σχῆμ' ἰδών τις, εἰ πέφυκεν εὐγενής.
De homine plerumque quis judicaverit,
Figuram ejus conſpicatus, an ſit generoſæ indolis.

§. CXX.

Signa temperamentorum.

Hinc rubor in facie, agilitas membrorum, habitus corporis ſucculentus temperamentum SANGUINEUM; color vividus, motus agilis, at cum gravitate conjunctus, habitus corporis non inelegans, at aridior & ſiccior, CHOLERICUM; color fuſcus & lividus, motus tardior & moleſtior, corpus compactum, & oſſa grandiora MELANCHOLICUM, color pallidus, motus

tus tardiores, corpus obeſum & mollius, PLEGMATICUM arguunt.

§. CXXI.

Et inde facile etiam intelliguntur regulæ de inceſſu, quas alibi prolixius demonſtratas meminimus. * Ex iis enim, quæ modo (§. CXX.) de motu ſanguineorum, cholericorum, melancholicorum, phlegmaticorum diximus, regulæ illæ prono alveo fluunt. Signa ex inceſſu generatim.

* In *Diſſertatione de Inceſſu, animi indice, Cap. I. §. VII. ſeq.*

§. CXXII.

Nam ratio & experientia confirmant, 1) inceſſum cum adfectatione quadam & moleſtia tardum, greſſus Hiſpanicos, habitum corporis ad pompam compoſitum, cervicem obſtipam & vultum adſeveratum, ſignum eſſe AMBITIONIS *ridiculæ*. 2) Inceſſum tardum & interruptum, cum motu corporis erecto, geſticulatione gladiatoria, cervice exſerta, vultuque truce & ad terrorem incutiendum compoſito conjunctum, ſignum eſſe AMBITIONE *Thraſonicæ*. 3) Inceſſum tardum, altum, conſtantem, gravem, cum motu corporis reciproco & manuum decoro conjunctam, ſignum eſſe AMBITIONIS *tum aulicæ, tum militaris*. * 4) Greſſum tardum, habitum corporis veluti in ſe contractum, caput demiſſum, oculos dejectos, & ſubinde ad cælum ſublatos, vultum torvum, ſuſpiria altius & frequentius ducta, ceteris pari- In ſpecie ex inceſſu ambitioſorum.

paribus, indicare AMBITIONEM *phariſaicam*.

* Alioquin ſi accedit cervis rigida & obſtipa, vultus adductus, taciturnitas, vel ſermo rarior, & cum molli quadam digitorum geſticulatione conjunctus, arrogantiæ hoc & crudelitatis indicium cenſetur. Ita inceſſum Tiberii deſcribit Sueton. *in vit. Tiber. Cap. LXVIII.*

§. CXXIII.

Voluptuoſorum.

Nec minus facile intelligitur, 5) inceſſum agilem, mollem, & ad ſcenicam levitatem formatum, nec non oculos inter ambulandum procaciter circumactos, VOLUPTATIS *Venereæ*; * 6) inceſſum agilem, & compoſitum tamen, cum motu corporis decoro conjunctum, nec tamen mimicum, vultum denique ſerenum & hilarem, VOLUPTATIS *amicæ*; 7) inceſſum levem, remiſſum, diſſolutum, ab omni decoro alienum, pedes infirmos ac inſtabiles, VOLUPTATIS *Bacchicæ* præbere indicium.

* Pertinet huc in primis locus apud Petron. Arb. *Satyr. pag. 53. Vides me? nec auguria novi, nec mathematicorum cælum curare ſoleo: ex vultibus tamen hominum mores colligo, & quum ſpaciantem vidi, quid cogites, ſcio. Quo enim inceſſus arte compoſitus, & ne veſtigia quidem pedum, extra menſuram aberrantia, niſi quod formam proſtituis, ut vendas?*

§. CXXIV.

Avarorum levium, & vacordiū.

Denique non male inde inferimus, 8) in-

inceſſum difficilem, & cum moleſtia quadam velocem, incompoſitum, interruptum, † & cum anhelitu & ſtatu motuque corporis indecoro conjunctum AVARITIAM, ſeu opum & divitiarum cupiditatem, prodere. 9) Inceſſum varium, modo tardum, modo concitatum, cum vultu feroce & oculis vagis conjunctum, ſummæ LEVITATIS ac VÆCORDIÆ; * 10) inceſſum denique cum violento humerorum motu, oculis ſtupentibus, & ore diſtorto conjunctum, ingenii DOLOSI, INVIDI & NULLI mortalium FIDEI argumenta eſſe.

† Theopraſt. *in Charact. pag. 7. edit. Thom. Gale :* Καὶ ἐπ' ἄλλῳ μὲν μήτε θαυμάζειν, μήτε ἐκπλήττεσθαι ἐν ταῖς ὁδοῖς, ὅταν δὲ ἴδῃ βοῦν, ἢ τράγον, ἑστηκὼς θεωρεῖν. *In via aliorum quidem nihil admiratur, neque ulla re percellitur. At ſi bovem viderit, aut hircum, ibi homo gradum ſiſtere & contemplari.*

* Ita inceſſum Catilinæ deſcribit Salluſt. *de Bello Catil. Cap. XV.*

§. CXXV.

Sunt & alia ſigna phyſiognomonica, quæ ex rugis ac lineamentis frontis, ex voce, geſtibus, ſimilibuſque petuntur. Sed certiora ſunt MORALIA, id eſt, SERMO & ACTIONES. Effectum enim de cauſſa teſtari, nemo temere negaverit. * **Signa moralia quotuplicia?**

* Hinc ipſe Servator hæc ſigna morum tanquam certiſſima commendat, Matth. XII. 33. 35. Luc. VI. 43. 45. Plutarch. *in Vita Alex. p. 664. Tom. I. Opp.* οὔτε ταῖς ἐπιφανεστάταις πράξεσι πάντως ἔνεστι δήλωσις ἀρετῆς ἢ

κα-

κακίας ἀλλὰ πρᾶγμα βραχὺ πολλάκις καὶ ῥῆμα, καὶ παιδιά τις ἔμφασιν ἤθους ἐποίησε μᾶλλον, ἢ μάχαι, μυριόνεκροι, καὶ παρατάξεις αἱ μέγισται, καὶ πολιορκία πόλεων. *Non ſemper clariſſimæ quæque res virtutes & vitia repræſentant, ſed exiguum ſubinde factum dictumque & jocus aliquis citius ſpecimen edit morum, quam prælia funeſtiſſima, maximæ acies, urbiumque expugnationes.*

§. CXXVI.

Sermo an mentis indicium præbeat?

SERMO eſt ſonus articulatus, quo cogitationes noſtras cum aliis communicamus. Quum itaque ex cogitationibus proficiſcatur, cogitationes autem plerumque cum affectu, propenſione & inclinatione hominis conveniant: conſequens eſt, ut recte obſervavit Diogenes Cynicus, mentem hominis ex ſermone, non minus ac ollæ materiam ac integritatem ex tinnitu, dignoſci. *

* Idem etiam de verbis *ſcriptis*, ſeu in litteras redactis, exiſtimandum. Quamvis enim ſtilus facilius ſimulet diſſimuletque, quam lingua: plerumque tamen & in ſcriptis ingenium humanum, tanquam in ſpeculo quodam, conſpicitur. Vere ac eleganter Demetr. Phaleræus, vel quiſquis libelli *de eloquutione* auctor eſt: Σχεδὸν γὰρ εἰκόνα ἕκαστος τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς γράφει τὴν ἐπιστολήν. Καὶ ἔστι μὲν καὶ ἐξ ἄλλου λόγου παντὸς ἰδεῖν τὸ ἦθος τοῦ γράφοντος. ἐξ οὐδένος δὲ οὕτως, ὡς ἐπιστολῆς. *Fere enim animi ſui ſimulacrum quiſque & imaginem, epiſtolam ſcribit. Et eſt quidem ex omni alia oratione videre ac noſcere mores ſcriptoris: ex nulla tamen æque, ac ex epiſtola.*

§. CXXVII.

§. CXXVII.

In ſermone & FORMA ſpectatur, & MATERIA. *Forma* eſt ipſe ſtilus ejuſque character; *materia* ipſa ſententia, quam verbis complectimur. Quum itaque ſtilus ab ingenio, judicio, memoria vel maxime pendeat: hæ vero facultates nexu inſeparabili cum propenſionibus hominum conjungantur: ex *ſtilo* etiam de hominis moribus non inepte judicamus. * Quotuplicia hæc ſigna ſint?

* Ex ſanguinis enim temperatura & motu temperamentum corporis oritur. (§. LI.) Prout ſanguis ſe habeat, eatenus & ſpiritus animales vel fluor nervoſus vel ſubtilior agiliorque vel craſſior & minus agilis ſecernitur. (§. XLVII.) Ex fluoris iſtius diverſa conſtitutione diverſa indoles naſcitur. (§. XLVIII.) Ex indole ſtili characteres modificantur. (§. CXXVII.) Ergo ex ſtilo de temperamentis, conjunctaque cum iis propenſione judicatur.

§. CXXVIII.

Quia ergo AMBITIOSI & CHOLERICI judicio acri & recto polleant: (§. LVIII.) conſequens eſt, ut genus dicendi ament Atticum vel Rhodium, emphaticum, ſublime, grande, concitatum, & ex quo vis quædam dicendi elucet. * Stilus ambitioſorũ.

* Quomodo differant iſtæ Ideæ ſtili vel characteres, de quibus hoc & ſequentibus §§. agimus, regulis & exemplis luculenter expoſuimus *in Fundam. Stili cult. Part. I. Cap. II. §. XXXVII. LXIII.*

§. CXXIX.

Voluptuoſorum. Quumque SANGUINEI & VOLUPTUOSI ingenio valeant: (§. LIX.) non mirum eſt, eos aptiores eſſe ad genus dicendi Aſiaticum, jocoſum, perſpicuum, elegans, moratum, argutum & poeticum.

§. CXXX.

Avarorum. Denique quum MELANCHOLICI & HABENDI CUPIDI memoria potius, quam judicio & ingenio excellant: facile incidunt in ſermonem verboſum, circumductum, obſcurum, frigidum, inæqualem & ſententiis parum acutis refertum. *

* Tantum enim abeſt, ut ſententiæ nimis frequentes ſapientiam quamdam eximiam arguant, ut vulgus magis, quam ſapientiſſimi quilibet, uti ſoleant ſententiis. Oſtendimus hoc in *Fundam. Stili cultior. Part. I. Cap. II* §. XXXV.

§. CXXXI.

Quid hic temperamentorum mixtura efficiat? Ex quo ſtili peritiores facile colligent, qualis morum & temperamentorum mixtura ad ſtilum vere elegantem & nativa ſua pulchritudine adſurgentem quam maxime ſit idonea.

§. CXXXII.

Sermones ambitioſorum. Ita ex *forma* ſermonis, ſeu ſtilo, de hominum ingenio judicatur. Quod ad ejuſdem MATERIAM attinet, experientia ipſa nos ſatis convincit, eos, quos vana vexat *ambitio*, de rebus magnis & politicis, libentiſſime loqui, nullumque acroama audire lubentius, quam de laudibus ſuis. *

* Hinc

* Hinc colligas, Ciceronem immodica laboraſſe laudis ac honorum cupiditate, eaque in re ipſum Cæſarem multo modeſtiorem fuiſſe. Nec dubium eſt, quin facundiſſimus iſte Romuli nepotum idem, quod Cæſar, auſurus fuiſſet, ſi tam facile putaſſet, eloquentia civitatis libertatem opprimere, quam armis. Veritatem hujus obſervationis deprehendent, quicumque Cæſaris *Commentarios de Bello Gallico* & *Civili* cum Ciceronis *orationibus Catilinariis*, iiſque, quas poſt reditum habuit: nec non cum *Philippicis*, contulerit..

§. CXXXIII.

Nec minus re ipſa docet, *voluptati deditos ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας* libenter differere de rebus ad voluptatem pertinentibus, jucundis, curioſis, magiſque quæſtionibus phyſicis, quam moralibus, politiciſque, quin & obſcœnis & ludicris magis quam feriis delectari. Ubi diſſimulant, tanto abſurdius in voluptates invehuntur, quanto magis ad eas natura proclives ſunt. Voluptuoſorum.

§. CXXXIV.

Denique *avari* aut nihil loquuntur, aliis ſermocinantibus, aut de lucro captando, rebus œconomicis, frugalitate, temporum hominumque injuriis & litibus ſuis, quin & de magia, cultu externo & benedictione, quam vocant, divina, longos ac parum ſuaves ſermones inſtituunt. Avarorum.

§. CXXXV.

Locus hic eſt ſimulationi, ſed non ita, ut non occaſio, vinum, familiaritas, lar- An ſimulatio certitudinem horum ſi-

L 2 vam

[...]orum tollat? vam aliquando detrahant. Quin quo magis ſimulationi ac diſſimulationi ſtudet homo vitiis deditus, eo minus propenſionem ſuam diſſimulat. *

* Hinc quamvis Tiberius eſſet ſimulator maximus, non fefellit tamen pleroſque cautiores, qui diuturno uſu didicerant, *cupere cum ſpecie recuſantis, recuſare ſpecie cupientis*. Illuſtrabit hanc obſervationem Tacitus *Annal. Lib. I. Cap. III.*

§. CXXXVI.

Signa ex hominum actionibus petenda.

Superſunt ACTIONES, quas quales eſſe oporteat *ambitioſorum*, *voluptuoſorum*, *avarorum*, facile unuſquiſque animadvertit. Id modo obſervandum, non ex una alterave actione judicandum eſſe de propenſione hominis, fed ex longa earum ſerie. Sic verum eſſe deprehendet, quæ toties inculcat Servator noſter, *qualis ſit arbor, tales eam fructus laturam*. *

* Quare peſtilentiſſimi ſunt homines, & ad omne ſcelus profligati, in quos cadit elogium Cornelii Nep. *in Alcib. Cap. I. Conſtat enim inter omnes, qui de eo memoriæ prodierunt, nihil illo fuiſſe excellentius vel in virtute, vel in vitiis*. Adde Timæi & Theopompi de eo teſtimonia apud eumd. *Cap. XI.*

C A-

CAPUT III.

De ſumma felicitate, ad quam homo contendit.

SECTIO I.

De bono & malo generatim.

§. CXXXVII.

EXPENSA natura hominis morali, proximum eſt, ut veram illam felicitatem, ad quam ille perducendus eſt, paulo accuratius conſideremus. (§. VIII.) Connexio.

§. CXXXVIII.

Et eum quidem finem homini vel ipſa natura oſtendit, ut ad ſummam, ad quam adſpirare poteſt, felicitatem contendat. Voluntas enim ſemper bonum adpetit. (§. XXIX.) vera autem felicitas in veri boni fruitione malique abſentia manifeſto conſiſtit, ſeu, ut Cicero *Tuſc. Quæſt. Lib. V. Cap. X.* loquitur, felicitas eſt *ſecretis malis omnibus cumulata bonorum complexio.* Hominis inclinatio naturalis ad felicitatem.

§. CXXXIX.

Quum itaque *felicem eſſe*, ſit, bono vero frui; (§. CXXXVIII.) & multi tamen, qui bonis variis, & iis quidem veris, præditi ſunt, ideo felices non videantur: conſequens eſt, ut felices dicendi ſint, * aut qui omnibus bonis fruuntur, aut qui poſſident bonum ſummum & præſtantiſſimum, quod facile reliquorum omnium pretium aut exſuperet, aut ſaltim exæquet. Et quotuplex?

* Ita ſummam felicitatem definivit Plato apud Cic. *Quæſt. Acad. Lib. I. Cap. VI.* ubi ait: *In una quidem virtute poſitam beatam vitam, non tamen beatiſſimam, niſi adjungerentur & corporis bona, & cetera ad virtutis uſum idonea.*

§. CXL.

Conſiſtit in fruitione boni præſtantiſſimi.

Quia autem omnibus bonis ſe fruiturum, homo naturæ ſuæ ſibi conſcius ſperare vix poteſt; ſufficere ei ad veram felicitatem debet poſſeſſio boni ſummi & præſtantiſſimi, quod reliqua omnia aut ſuperat, aut exæquat. *

* Quemadmodum enim, ubi forte res agitur, & in medio poſitæ ſunt diverſæ ſummæ pecuniæ, veluti 10000. 1000. 500. 100. 50. 20. 10. 5. 1. florenorum, unuſquiſque optat ſibi copiam dari ſummæ maximæ, ſi omnes conjunctim ſperare non liceat: ita & homini eo enitendum, ut, quando omnibus bonis abſolute perfrui nequit, ſummo ſaltim & perfectiſſimo potiatur. Ipſe ſervator Luc. X. 42. *Unum*, inquit, *neceſſarium eſt, Maria τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο, optimam portionem elegit.*

§. CXLI.

Ergo de bono generatim agendum.

Ut autem ex tot bonis, quæ omnis boni dator, Deus humano generi dedit, maximum & præſtantiſſimum eligatur, de natura BONI & MALI paulo accuratius erit agendum.

§. CXLII.

Quid bonum? Quid malum?

BONUM adpellamus, quidquid rem conſervat, ac perficit, adeoque, ſi id ad ho-

hominem refertur, bonum illi erit, quidquid hominem conſervat ac perficit; MALUM, quod eumdem deſtruit ac deteriorem reddit. *

* Si ergo malum repugnat naturæ noſtræ & eſſentiæ, adeoque deſtruit τὸ *eſſe*, vocatur PHYSICUM: ſin repugnat voluntati Dei & deſtruit τὸ *bene eſſe*, MORALE dicitur. Quæ diviſio etiam ad bonum pertinet.

§. CXLIII.

Quum igitur quædam hominis naturam credantur conſervare & perficere, quæ eam revera deſtruunt: quædam eamdem deſtruere aut deteriorem reddere videantur, quæ vere conſervant ac perficiunt: *bonum* æque ac *malum* vulgo in VERUM & ADPARENS dividunt, quamvis bonum adparens verum malum; malum adparens verum bonum, adeoque tota diviſio inepta ſit. * Bonum verum, & adparens.

* Eſt ergo potius diſtinctio, per quam vocabulum BONUM ab æquivocatione liberatur. Ariſtotelicis tamen ea genuina diviſio viſa eſt, quia bonum ipſis erat *congruentia cum aliquo adpetitu*. Ariſtot. *Eth. ad Nicom. Lib. I. Cap. I.*

§. CXLIV.

Deinde, quemadmodum res aliqua ita nos conſervat ac perficit, ut ejus fruitio non poſſit detrimentum adferre: alia, * prout bene vel male ea utimur, nos vel conſervat vel deſtruit: ita facile intelligitur diviſio nova, quod aliud bonum ſit SIMPLICITER & ABSOLUTE tale, aliud Abſolutum & reſpectivum.

certo RESPECTU, vel SECUNDUM QUID. **

* Quum vero detrimentum nobis adferatur, aut dum τὸ *eſſe* deſtruitur, aut dum τῷ *bene eſſe* privamur: (§. CXLII. *) neutrum cadit in bonum abſolutum, & hinc illud & *utile*, & *honeſtum*, & *jucundum* eſſe oportet, ex. gr. virtus.

** Et hoc etiam dicitur ἀδιάφορα, ſeu *indifferens*, quod vero nec bonum nec malum ſit, ſed tale fiat, ſi certis uſibus adhibeatur.

§. CXLV.

Activum & paſſivum.

Porro quum homo vel *agendo* aliquid ſe perficiat & conſervet, vel *patiendo* ſeu *recipiendo*: priore caſu bonum ACTIVUM; poſteriore PASSIVUM adpellatur.

§. CXLVI.

Privativũ & poſitivũ.

Per ſe quoque patet, bonum vel ideo nos perficere, quia conſervat, id eſt, mali quid a nobis avertit; vel, quia perficit, & utilitatis quid adfert. Hinc illo caſu bonum PRIVATIVUM; hoc POSITIVUM dicitur. *

* Hinc facile patet, ubi bonum ſimul *privativum*, ſimul *poſitivum* eſt, illud κατ' ἐξοχὴν bonum eſſe. Sic dum Servator nos non ſolum ab æternis cruciatibus redemit, ſed & ſempiternam beatitudinem ſua obedientia meruit, dubitari non poteſt, quin hoc beneficium ſit inæſtimabile.

§. CXLVII.

Ordinariũ & extraordinarium.

Eſt etiam bonum, quod nos in *ſtatu naturali* conſervat. Et aliud, quod in *ſtatu pra-*

præternaturali deſtructionem a nobis avertit. Illud ORDINARIUM; hoc EXTRAORDINARIUM vocamus. *

* Sic cibus, potus, motus, ſunt bona hominis *ordinaria*; medicamenta, venæ ſectiones, cauteria, ſectiones, *extraordinaria*.

§. CXLVIII.

Corporis & animi

Denique, quæ immediate ad corporis conſervationem ac perfectionem comparata ſunt, bona CORPORIS; quæ mentem perficiunt ac conſervant, bona ANIMI nuncupantur. Quæ diviſio cum altera, quæ bona quædam ad vitam *vegetativam*, quædam ad *ſenſitivam*, quædam ad *rationalem*, pertinere dicuntur, facile poterit conciliari. *

* Quum enim vitam *vegetativam* vel *ſenſitivam* perficiunt, immediate proſunt *corpori*: quæ *rationalem*, animo.

§. CXLIX.

Axiomata de bono, primum & ſecundum.

Quum itaque homini bonum ſit, quidquid eum conſervat, ac perficit: (§. CXLII.) conſequens eſt, 1) ut quo magis res ad conſervationem, ac perfectionem noſtram facit, eo melior, & 2) quo magis imperfectos nos reddit, aut deſtruit; eo pejor habenda ſit.

§. CL.

Tertium, quartum, quintum.

Deinde quum mens noſtra corpore ſit præſtantior: (§. XIV.) facile intelligitur, 3) bonum, quod mentem perficit, bonis corporis eſſe præferendum, nec tamen, 4)

quæ corpori proſunt, plane pro malis vel indifferentibus eſſe habenda. * 5) Bonum, quod & mentem & corpus perficit vel conſervat, multo præſtantiſſimum eſſe.

* Hinc abſurde Cyrenaici vitam pro *malo*, mortem pro *bono* quodam venditabant. (Hiſt. philoſ. §. LVIII.) Nec minus errabant Stoici, qui ſolam *virtutem bonum*; ſolum *vitium malum*, reliquas res omnes nec bonas nec malas eſſe cenſebant. Hiſt. phil. (§. LXXXI.) Quum enim bonum homini ſit, quod eum, id eſt, ejus eſſentiam, conſervat, & perficit; (§. CXLII.) ad eſſentiam autem hominis non modo mens, ſed & corpus pertineat: (§. XI.) ea quoque, quæ corpus conſervant & perficiunt, bona eſſe oportet. Q. E. D.

§. CLI.

Sextum, ſeptimum, & octavum.

Quum porro, qui non eſt, nec felix eſſe poſſit: (Log. §. XV.) conſequens eſt, 6) ut conſervari magis expediat, quam perfectiorem fieri, adeoque 7) bonum *privativum poſitivo* ſit præſtantius, 8) præſtantiſſimum autem, quod ſimul privativum, ſimul poſitivum eſt. (§. CXLVI. *)

* Erravit ergo Epicurus, & quicumque illum ſequuti, ſummum hominis bonum in *ἀναλγησία*, ſeu *indolentia* poſitum exiſtimant. (Hiſt. phil. §. LXXXVIII.) Eſt enim hoc bonum privativum, quod poſitivo comparate præſtantius, at non præſtantiſſimum eſt.

§. CLII.

Nonum & ſequentia.

Porro ex definitionibus boni *abſoluti* & *ſecundum quid* (§. CXLIV.) *activi* & *paſſivi*,

vi, (§. CXLV.) *ordinarii* & *extraordinarii*, (§. CXLVII.) fluunt axiomata : 9) Bonum *paſſivum*, quia propter activum eſt, huic merito poſthabendum. 10) Bonum extraordinarium in ſtatu naturali fit malum, æque ac ordinarium in ſtatu præternaturali. 11) Quod bonum minus nos fruitione majoris boni privat, illud malum fit. 12) Quod malum majus malum, ipſamque deſtructionem, a nobis avertit, fit bonum. * 13) Bonum verum ſimpliciter tale ſimul jucundum eſt, ſimul honeſtum, ſimul utile (§. CXLIV. *)

* Hinc regulæ 1) *Ex duobus malis (phyſicis) eligendum eſt minus*, ex. gr. melius eſt, digitum amittere, quam vitam. 2) *Ex duobus malis moralibus neutrum eligendum, niſi favor neceſſitatis excuſet*, ex. g. Si quis Nero Chriſtianum aut ſacrificare aut adulterium admittere juberet, neutrum faciendum eſſet. 3) *Ex duobus malis, quorum alterum morale, alterum phyſicum eſt, phyſicum eſt eligendum*. (§. CL. 3.) ex. gr. ſatius videbatur Joſepho, vincula ferre, quam in heræ amplexus ruere.

§. CLIII.

Ex quibus axiomatibus facile patet, 1) *in nobis* VITAM eſſe bonum præſtantiſſimum, (§. CL. 5.) niſi quis ita vivat, ut ſpe majoris felicitatis excidat : (§. CLII. XI.) At 2) MORTEM in ſe malum quid eſſe, (§. CXLII.) niſi nos majoribus malis ſubducat. * (§. CLII. 12.) Vita & mors ſbonæ an malæ?

* Mors puta naturalis. Quam enim ipſe ſibi homo adſciſcit, voluntariam numquam bonum eſſe, facile patet. Voluntas hominis fertur in bonum, (§. XXIX.) & ex Dei quidem intentione in bonum verum, quia adparens non bonum, ſed malum eſt. (§. CXLIII.) Jam quum verum bonum ſit, quod nos conſervat & perficit; (§. CXLII.) voluntas noſtra ex intentione Dei ferri debet in ſui conſervationem & perfectionem. Ergo αὐτόχειρ, dum ejus voluntas fertur in ſui deſtructionem, agit contra intentionem Dei, adeoque committit malum morale. (§. CXLII. *) Jam quum malum morale nunquam eligendum ſit: (§. CLII. *) 2. 3.) αὐτοχειρία etiam numquam eligenda eſt, adeoque hoc ſenſu mors nunquam bona fieri poteſt. Q. E. D.

§. CLIV.

An indifferentes?

Ex quo porro colligimus, 3) ne illos quidem recte ratiocinari, qui MORTEM in ſe pro indifferente habent, * quum in meo arbitrio non ſit, mori velim, nec ne, adeoque morte, nec bene nec male uti poſſim, ſed tantum a Deo eam exſpectare debeam. (§. CLIII. *)

* Itaque adparet, in paralogiſmum abire ratiocinationem: *Quia vita bona eſt, etiam finis vitæ malus eſſe non poteſt.* Marc. Antonin. *εἰς ἑαυτὸν Lib. IX.* §. 21. Nam alius eſt finis, qui rei bonæ pars eſt, alius, qui rem bonam deſtruit. Ita ſi adnumerem tibi 100. aureos, centeſimi adnumeratio mala non erit, quamvis finis iſtius actus adſit. At ſi habeas 100. aureos, eique poſſeſſioni finem adferat incendium,

vel

vel furtum, finem hunc poſſeſſionis nemo negabit malum eſſe, quamvis ipſa poſſeſſio bona ſit.

§. CLV.

Idem 4) de SANITATE, ROBORE, FORMA, INGENIO, aliiſque, quæ natura in homine ſunt, dicendum, niſi eorum fruitio te majore bono privet, (§. CLII. 11.) quemadmodum 5) morbus, dolor, infirmitas, deformitas, ſtupor pro malis merito habentur, niſi majori evitando malo occaſionem præbeant. (§. CLII. 12.) **An bona ſanitas, robur, forma, ingenium.**

§. CLVI.

Quas ſtudio ac exercitatione adquirimus, perfectiones intellectus, veluti SCIENTIA, ARTES, AGILITAS CORPORIS &c. in ſe bonæ ſunt, at ſcientia, & celeritas ingenii præſtantiora bona quam artes & agilitas corporis. (§. CL. 3.) At ſi quis tamen abutatur his præſidiis ad vitia, ea malorum nomen merito induunt. * (§. CLII. 11.) **An ſcientia, artes, agilitas?**

* Abſurde ergo laudaret quis *pulchritudinem* Thaidis, *Scientiam* Spinozæ, *artem* ejus, qui falſam monetam cudit, *celeritatem ingenii* in Pſeudolo Plautino, *agilitatem* corporis in Cartuchio, vel fure alio, cui ingenium omne in digitos abiit.

§. CLVII.

Præterea, quum VIRTUS vere ſit bonum honeſtum, jucundum, utile: (§. CXLIV. *) ſequitur, ut illa vere bona ſit, (§. CLII. 13.) quemadmodum VITIUM abſolute & ſimpliciter malum eſt, adeoque nunquam admittit excuſationem. * **An virtus & vitium?**

* Et

* Et hinc regula fluit: *Non ſunt facienda mala ut eveniant bona*, & recte Apoſtolus, ita ſentiendum κρίμα ἔνδικόν ἐστιν, *condemnationem juſtam eſſe*, ait *Rom. III.* 8. Ita peccarunt Saul & populus, res Amelekitarum devotas diripientes, ne ſacrificia deeſſent. 1. *Sam. XV.* 21. Nec obſcurum inde eſt, quo vitio laboret principium illud famoſum, quod nomine *methodi dirigendi intentionem* adpellitant. (Hiſt. phil. §. XCI.)

§. CLVIII.

An entia naturalia & moralia extra nos poſita?

Quæ *extra nos* poſita ſunt, ENTIA ſive NATURALIA, ut *cibus*, *potus*, *aurum*, *argentum*; ſive MORALIA, ut *fama*, *honor*, *dignitas*, vere *indifferentia* ſunt (§. XLIV. **) adeoque *bona*, ſi iis recte utaris; *mala*, ſi perperam. *

* Sic cibi, potus, & reliqua omnia ſunt bona, ſi his utaris ad vitam & ſtatum tuum conſervandum. At malorum ſemper iliadem cibus & potus attulerunt *luxurioſis*, aurum & argentum *Euclionibus*, honor & dignitas *tirannis*, & ambitioſis omnibus, qui

Tolluntur in altum
Ut lapſu graviore ruant.

§. CLIX.

An homines?

Multo magis HOMINES, qui nobiſcum, in ſocietate vivunt, *boni* nomen merentur, ſi virtute præditi ſumus, *mali*, ſi vel nos, vel ipſi, vitiis indulgemus. *

* Homines enim aut *flagitiis* adhuc ſunt contaminati, aut *virtuti* ſtudent. *Hoc caſu* no-

bis

bis non ægre facient, ſi & ipſi virtutem ſectamur. Infra enim demonſtrabimus ſuo loco, inter homines virtute præditos veram intercedere amicitiam. *Illo caſu* nec nocere nobis poſſunt, nec nos deſtruere, vel perfectionibus noſtris privare. Potius eorum malitia virtutem noſtram acuit, exercet, provehit. Hinc illa aurea Socratis, judicium capitale ſubituri, verba apud Epictet. *Enchir. Cap. ult.* Ἐμὲ δὲ Ἄνυτος καὶ Μέλιτος ἀποκτεῖναι μὲν δύνανται, βλάψαι δὲ οὔ. *Me autem Anytus & Melitus occidere ſane poſſunt, lædere vero non poſſunt.* Contra ſi mali ſumus: mali homines nobis non poſſunt non nocere, ſive amici nobis ſint, ſive inimici: *boni* nobis non aliter proderunt, quam ſi nos ab iis emendari patiamur. Hinc verum eſt, diverſo reſpectu *hominem homini Deum, angelum, lupum, diabolum eſſe.*

§. CLX.

Et quid denique de DEO dicamus, qui quum & eſſe nobis dederit, & id ſolus conſervet, & quod caput rei eſt, tamquam ens perfectiſſimum, non poſſit non eos, qui illo fruuntur, bonis innumeris beare, bonum vere abſolutum eſt, nec proprie ulli nocere poteſt? An Deus?

* Poſſet quidem deſtruere hominem & perdere, ſi vellet. Sed quia non vult, nec ſane poteſt. Atqui pereunt, qui ejus voluntati non parent. Immo pereunt, at non perdit eos Deus, ſed ipſi ſuo ſibi jumento hoc malum arceſſunt. *Perditio tua ex te, Iſrael.* Quo enim pacto felices eſſent, qui a vero bono ſe alienant? Præclara ſunt,

quæ in hanc rem differit Seneca *Epiſt. XCV.* *Quæ cauſſa eſt Deo benefaciendi? Natura. Errat, ſi quis putat, illum nocere velle, qui non poteſt, nec accipere injuriam poteſt, nec facere, &c.*

§. CLXI.

Quum hæc bona omnia ſimul conſequi nequeamus præſtantiſſimũ quærendum.

Tam multa bona ſunt, quæ hominem ubique circumſtant. Sed quum in his quædam in ejus poteſtate non ſint, veluti ſanitas, robur, forma, ingenium, opes, honores, quædam fluxa ac minus ſtabilia, veluti præter hæc omnia ipſa ſcientia: facile, patet, neminem temere eſſe mortalium, qui ea omnia conjunctim & perpetuo poſſideat, adeoque ex tot bonis eligendum eſſe ſummum ac præſtantiſſimum, (§. CXL.) in eoque inveniendo non aberraturum, quicumque axiomata de bono & malo, luce meridiana clariora, (§. CXLIX. *&* *ſeqq.*) in conſilium adhibuerit.

SECTIO II.

De Summo bono.

§. CLXII.

Summum bonum quid?

SUMMUM itaque BONUM eſt bonum omnium præſtantiſſimum, cujus fruitio reliqua bona omnia aut adæquat, aut ſuperat, (§. CXL.) & hinc hominem, expleto ejus deſiderio, vere felicem ac tranquillum reddit. Hoc bonum finis ultimus eſt, ad quem contendimus. * Eo autem potiri, non poſſumus non ſimul vera felicitate potiri.

* Non

* Non ergo felicitas & tranquillitas eſt ultimus hominis finis, ſed ſummi boni fruitio, quacum vera felicitas & tranquillitas animi ſemper conjuncta eſt. Non appetimus *ſummum bonum*, ut *felices* ſimus: ſed ideo *felices* ſumus, quod *ſummo bono* perfruimur. Nec poſſet bonum hoc *ſummum* adpellari, ſi propter aliud bonum adpeteretur, id eſt, propter *felicitatem*. Elegantiſſime itaque ſummum bonum deſcribit *Cicer. de Fin. Lib. I. Cap. IV. quod ſit illud extremum, & ultimum, quo ſint omnia bene vivendi & recte faciendi conſilia referenda, quid ſequatur natura, ut ſummum ex rebus expetendis, quid fugiat, ut extremum malorum.*

§. CLXIII.

Ejus character primus.

Quum itaque bonum omnes adpetamus naturaliter, (§. XXIV.) adeoque & nemo ſit mortalium, quin ſummo bono perfrui cupiat: facile patet, I. id bonum ita comparatum eſſe oportere, ut ab omnibus, media non adſpernantibus, poſſit obtineri. *

* Quum enim omnibus naturale ſummi boni deſiderium inſeverit Deus, & is tamen fruſtra nihil faciat: neceſſario etiam vult, ut homines id conſequantur. Quare vult etiam, ut ab omnibus media non adſpernantibus poſſit obtineri. Eleganter Arrianus *in Diſſert. Epictet. Lib. III. Cap. III.* Πέφυκε δὲ πᾶσα ψυχή, ὥσπερ τῷ ἀληθεῖ ἐπινεύειν, πρὸς τὸ ψεῦδος ἀνανεύειν, πρὸς τὸ ἄδηλον ἐπέχειν, οὕτω πρὸς μὲν τὸ ἀγαθὸν ὀρεκτικῶς κινεῖσθαι πρὸς τὸ κακὸν ἐκκλιτικῶς· πρὸς δὲ τὸ μήτ' ἀγαθὸν μήτε κακὸν οὐδετέρως, *Omnis mens ut naturaliter propenſa eſt, & vero adſentiri, & a falſo diſſidere, & in ambiguis ſe ſuſtinere: ita*

ei inſitum eſt, ut ad bonum appetitu incitetur, malum refugiat, & in his, quæ nec bona, nec mala ſunt, in neutram partem moveatur. Id quod deinde eleganter illuſtratur exemplo numiſmatis, imaginem Cæſaris circumferentis.

§. CLXIV.

Secundus. Quandoquidem etiam bonum hoc oportet eſſe omnium præſtantiſſimum: (§. CLXII.) conſequens eſt, II. ut præcipue mentem conſervare ac perficere debeat, ſiquidem animi bona bonis corporis præſtantiora eſſe, inter omnes conſtat, (§. CL. 3.) qui non ſunt Ariſtippi de grege porci. (Hiſt. philoſ. §. LVI.)

§. CLXV.

Tertius. Quumque circa *bonum* proprie voluntas; circa *verum* intellectus verſetur: (§. XV. XVI.) merito inferimus, III. ſummum bonum voluntatem perficere, eam libertate donare, morbos ſeu vitia ejus curare, & hinc ſummam illam felicitatem, quacum vitiis obruti homines conflictantur, tollere debere. *

* Quum enim bonum excellentiſſimum ſit, quod ſimul privativum eſt, ſimul poſitivum: (§. CLI. 8.) non obſcurum eſt, ſummum bonum & vitia voluntatis curare, & hanc facultatem integritati libertatique ſuæ reſtituere debere.

§. CLXVI.

Quartus. Præterea quum, ſi propter aliud expeteretur ſummum bonum, hoc nomen tueri non

non poſſet, (§. CLXII.*) facile intelligitur, IV. illud ita comparatum eſſe debere, ut nullum ſit præſtantius, propter quod expetendum videatur.

§. CLXVII.

Denique quum in fruitione iſtius boni ſummi vera hominis felicitas poſita ſit, (§. CLXII.) adeoque non major infelicitas excogitari poſſit, quam amittere ſummum bonum: conſequens eſt, V. ut bonum hoc perpetuum, & extra omne id amittendi periculum conſtitutum eſſe debeat. Quintus.

§. CLXVIII.

Itaque quum omnia hæc axiomata ex ipſo ſummi boni conceptu ſua ſponte fluant: dubitari nequit, *quin id demum, in quod omnia illa attributa eſſentialia cadunt, pro ſummo bono habendum ſit*. Id quod quum parum obſervarint veteres philoſophi: non ſane mirum videbitur, eos hac in re mirifice diſſenſiſſe. Cui omnes characteres conveniunt id ſummum bonum eſt.

* Si verum eſt, quod Varro apud Auguſtin. *de Civ. Dei Lib. XIX. Cap. I.* refert, ducentæ & octoginta octo diverſiſſimæ philoſophorum hac de re fuerunt ſententiæ. Sed in his pleræque procul dubio tam abſurdæ, ut non magis refelli mereantur, quam febricitantium ſomnia. (Hiſt. phil. §. *ult.*)

§. CLXIX.

Proinde in proclivi eſt, animadvertere errorem *Ariſtippi Cyrenaici*, ſummum bonum in VOLUPTATE CORPORIS poſitum eſſe ſomniantis. (Hiſt. phil. §. LVI.) Quum enim Non ergo voluptas.

enim ea nec animæ bonum ſit, (§. CLXIV.) nec voluntatem perficiat & a morbis liberet, (§. CLXV.) ipſa quippe morbus graviſſimus & vitium peſtilentiſſimum, (§. LXXXI. *ſeq.*) nec denique perpetuo illa perfrui liceat hominibus: (§. CLXVII.) ea profecto ne boni quidem, nedum ſummi boni, cognomine cohoneſtanda eſt.

§. CLXX.

Nec voluptas animi, vel tranquillitas.

Et quamvis *Epicurus* paulo verecundius philoſophatus, VOLUPTATEM ANIMI, id eſt, tranquillitatem, ſummum bonum ſtatueret: (Hiſt. phil. §. LXXXVIII.) tamen quia & hæc animi voluptas ſeu indolentia non eſt ſimul bonum poſitivum, (§. CLXV.*) nec propter ſe ipſam expetitur, (§. CLXVI.) nec denique perpetua eſt, (§. CLXVII.) ſummum bonum haberi nequit. *

* Quin quum ideo voluptatem veram animo percipiamus, quod ſummo bono perfruamur; (§. CLXII. *) ea magis pro effectu ſummi boni, quam pro ſummo bono, habenda eſt.

§. CLXXI.

An divitiæ & honores.

Faceſſant etiam, ſi qui DIVITIAS & HONORES pro ſummo bono venditant. Quis enim, niſi inſanus, illas res ſibi finem ultimum ſtatuat, quæ nec ab omnibus obtineri poſſunt, (§. CLXIII.) nec mentem conſervant & perficiunt, (§. CLXIV. *ſeq.*) ſed eam potius tanto imperfectiorem reddunt, (§. CI. *ſeq.*) nec propter ſe ipſas expetuntur, (§. CLXVI.) nec ſempiternæ ac perpetuæ ſunt. (§. CLXVII.)

§. CLXXII.

§. CLXXII.

Jam ſi porro SCIENTIAM, SANITATEM, LIBERTATEM, aliaque, quæ nonnulli pro ſummo bono habuerint, ad eundem Lydium lapidem exegeris: res ipſa docebit, characteres ſummi boni illis haud quadrare. An ſcientia, ſanitas, libertas?

§. CLXXIII.

Speciosior eſt eorum ſententia, qui vel *habitum* VIRTUTIS, vel *operationem ſecundum virtutem optimam* & *perfectiſſimam* ſummum bonum eſſe opinantur. * Virtus enim, ut ut præſtantiſſimum bonum ſit, non tamen ita comparata eſt, ut aliud non reperiatur. (§. CLXVI.) An virtus

* Hinc alterutram ſententiam plerique amplexi ſunt philoſophi. Priorem defendit Plotin. *Ennead. I. Lib. IV. q.* 10. Poſteriorem Ariſtot. *Magn. Moral. Cap. III.*

§. CLXXIV.

Quæ quum ita ſint, inveſtigandum eſt aliud bonum, omnibus his præſtantius, nec difficulter id inveſtigabimus & in DEO ſolo vere reperiemus, modo nos ipſos conſideraverimus paulo accuratius. Solus Deus ſummum bonum eſt.

§. CLXXV.

Mens noſtra perceptionum ſuarum ſibi conſcia eſt, (§. X.) adeoque certiſſimum eſt, nos cogitare, & res etiam extra nos poſitas percipere. Quum ergo de non ente cogitari nihil poſſit: (Log. §. XV.) de noſtra profecto aliarumque rerum *exſiſtentia*, ſi vel maxime velimus, dubitare non poſſumus. Nos æque ac res extra nos, exſiſtimus.

§. CLXXVI.

§. CLXXVI.

Exſiſtentis vel neceſſaria, vel cōtigens.

EXISTERE aliquid dicitur vel NECESSARIO, quod non poteſt non eſſe, vel CONTINGENTER, quod poſſet etiam non eſſe. Sic nos etiam non eſſe poſſe, & hinc contingenter exſiſtere, vel inde patet, quod ante ducentos annos nemo noſtrum fuit.

§. CLXXVII.

Entis neceſſario exiſtentis attributa.

Quum ergo, quod *neceſſario* exſiſtit, non poſſit non exſiſtere: (§. CLXXVI.) conſequens eſt, 1) ut & ſemper fuerit, numquam deſiturum, adeoque & 2) nulli mutationi obnoxium ſit. 3) Ut non habeat extra ſe cauſſam exiſtentiæ, adeoque 4) a ſe ipſo exſiſtat.

§. CLXXVIII.

Nec non entiū contingenter exiſtentium.

Contra quum *contingentia* etiam eſſe non poſſent: (§. CLXXVI.) per ſe patet, 4) ea oriri ac interire, & hinc 5) variis mutationibus obnoxia eſſe; & 6) neceſſario cauſam aliquam, cur exſiſtant, habere, adeoque 7) non eſſe a ſe ipſis. 8) Poſitis omnibus cauſſis, ponendam demum eſſe cauſſam primam, adeoque 9) progreſſum cauſſarum in infinitum non dari.

§. CLXXIX.

Univerſum hoc habet cauſſam exiſtentiæ a ſe diverſam.

Quia autem experientia docet, totum hoc univerſum varias ſubire mutationes, & quæ mutationi obnoxia ſunt, contingenter exſiſtunt, (§. CLXXVIII. 5.) quæ contingenter exſiſtunt, cauſſam, cur exſiſtant, habere debent. (§. *eod.* 6.) conſequens eſt, ut totum hoc univerſum exiſtentiæ ſuæ cauſſam habere debeat, hæcque ab univerſo, tanquam

eſſe-

effectu ſuo, ſit diverſa. Ergo datur cauſſa hujus univerſi, ab univerſo diſtincta.

§. CLXXX.

Ea cauſſa, quum ab univerſo diſtincta ſit, (§. CLXXIX.) ipſa quoque aut ens *contingens* fuit, aut *neceſſarium*. Si *contingens eſſet*: ipſa quoque haberet ſui cauſſam, (§. CLXXVIII. 6.) & quum progreſſus cauſſarum in infinitum non detur: (§. CLXXVIII. 9.) demum tamen ſubſiſtendum eſſet in cauſſa quadam prima. Sin *neceſſaria* eſt, a ſe ipſa, (§. CLXXVIII. 4.) & ſic quoque cauſſa prima erit rerum omnium. Ergo datur cauſſa univerſi ab univerſo diſtincta, quæ ſimul cauſſa prima eſt, adeoque ſui cauſſam non habet, id eſt neceſſaria, & a ſe ipſa exſiſtens. Cauſſa illa eſt prima, & a ſe ipſa exiſtens.

§. CLXXXI.

Quia porro hæc cauſſa eſt ens neceſſarium & a ſe ipſo exſiſtens, (§. CLXXX.) ea ſane erit immutabilis. (§. CLXXVII. 2.) Si immutabilis eſt: nec addi ei quidquam poteſt, nec detrahi. Ergo eſt ens perfectiſſimum, adeoque cauſſa hujus univerſi prima & ab univerſo diſtincta, eſt ens perfectiſſimum, id eſt, Deus. Et hinc ens perfectiſſimum, id eſt, Deus.

§. CLXXXII.

Ex hoc (§. CLXXXI.) ſequitur etiam, ut Deus non ſit ens compoſitum, ſed SIMPLEX. Si enim compoſitus eſſet: partes, ex quibus conſtat, eſſent eo priores, adeoque ipſe haberet exiſtentiæ ſuæ initium, nec eſſet a ſe ipſo. (§. CLXXXVII. 1.) Deus eſt ens ſimplex.

§. CLXXXIII.

Quum ſit ſimplex, (§. CLXXXII.) non poteſt eſſe corpus, * quippe quod ſine partibus Spiritus.

tibus & extenſione concipi nequit. Eſt ergo *ſpiritus*, adeoque ſubſtantia perfectiſſime cogitans. (§. XI.)

* Quod non animadvertens Jo. Clericus *P. I. Log. Cap. VIII. §. V.* & *Pneumatol. Sect. III. Cap. III.* §. 17. Deo non tantum ſpirituum, ſed & corporum, immo & omnium entium proprietates tribuit.

§. CLXXXIV.

Æternus, independens, infinitus, incõprehenſibilis, omnipræſens, unus.

Dum Deus a ſeipſo eſt, (§. CLXXX.) eſt etiam ens ÆTERNUM, & INDEPENDENS. Dum nec addi ei, nec detrahi quidquam poteſt, eſt ens INFINITUM, & hinc INCOMPREHENSIBILE, OMNIPRÆSENS * & UNUM.

* Si enim Deus eſt ens infinitum: mens noſtra finita eum cogitando capere non poteſt, & hinc eſt ens *incomprehenſibile*. Quia deinde ens infinitum certo loco includi nequit, eſt *omnipræſens*. Quia denique ens infinitum eſt, infinitum autem non niſi unum concipi poteſt, Deus tantum *unus* ſit, oportet.

§. CLXXXV.

Intelligẽs, ſapiens, præſcium, omniſcium, libere volens, omnipotens.

Comparatis inter ſe ideis cogitationis & entis perfectiſſimi, (§. CLXXXIII.) ſua ſponte ſequitur, non poſſe non Deum eſſe ens INTELLIGENS, SAPIENTISSIMUM, PRÆSCIUM, OMNISCIUM, LIBERRIME VOLENS, OMNIPOTENS. *

* Quod ergo vult, etiam poteſt. Nihil autem vult, niſi quod ſapientiæ ſuæ eſt conſentaneum. Et hinc facile patet, cur non poſſe dicatur efficere, ut contradictoria

ſint

ſint vera, & cur negetur, eum mentiri poſſe.

§. CLXXXVI.

Verax, juſtus, bonus.

Cum ergo nihil poſſit, niſi quod vult: (§. CLXXXV.*) ſequitur, ut ſit VERAX, JUSTUS, BONUS, omneſque virtutes in Deo reperiantur in gradu eminentiſſimo.

§. CLXXXVII.

Deus ergo eſt ſummum bonum.

Talis eſt Deus. Jam quis negaverit, eum bonum infinitum, ac omnium præſtantiſſimum, quin abſolute tale eſſe, adeo, ut ei id nomen *κυρίως* & *κατ' ἐξοχὴν* omnino competat?

* Hinc Germanis Deus dicitur *Gott*, quaſi *Gut*. Et nota ſunt illa Servatoris Luc. XVIII. 19. *τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός. Quid me vocatis bonum? Nemo bonus, niſi ſolus Deus.*

§. CLXXXVIII.

Etiam ratione hominis conſideratus.

Nec tantum *in ſe & abſolute* bonus eſt Deus: ſed & *homini* bonum præſtantiſſimum, & hinc vere ſummum bonum unicum. * Quod facile patebit, ſi attributa ſummi boni eſſentialia (§. CLXXIII. *ſeqq.*) conſideremus paulo accuratius, eaque cum conceptu Dei hucuſque explicato comparemus.

* Erravit ergo Epicurus, dum Deum conſideravit, tanquam ens *in ſe* beatum, immortale, ſempiternum, at otioſum, (Hiſt. Phil. §. LXXXIV.) & quod ad ſe non pertineret, adeoque & cultum illi nullum admodum exhibuit. Et qui potuit colere ens, quod ipſi bonum videbatur, at abſolute

tantum, & in ſe, non in ordine ad homines? Quis noſtrum colit Japonorum Regem, quamvis potentiſſimum, quem ad nos non pertinere probe novimus? At nec magis ad Epicurum pertinebat Deus otioſus, & ſua beatitudine in intermundiis perfruens. Sapiens itaque ex contemplatione naturæ Dei colliget, cum non modo *abſolute*, ſed & *reſpective bonum* eſſe, & cum Epicteto apud Arrian. *Diſſ. Epictet. Lib. I. Cap. XVI.* cogitabit: Αἰ ἀηδὼν ἤμην, ἐποίουν τὰ τῆς ἀηδόνος. εἰ κύκνος, τὰ τῦ κύκνου· νῦν δὲ λογικός εἰμι. ὑμνεῖν με δεῖ τὸν θεὸν τοῦτο ποιῶ. οὐκ ἐγκαταλείψω τὴν τάξιν ταύτην, ἐφόσον ἂν δίδωται. *Si luſcinia eſſem, luſciniæ officio fungerer; ſi olor, oloris more facerem. Atqui compos ſum rationis. Itaque Deus mihi celebrandus eſt. Hoc officium meum eſt, hoc exſequor nec deſeram hanc ſtationem, dum licuerit.*

§. CLXXXIX.

Quod probatur ex charactere primo.

Quum enim ſummum bonum ita comparatum ſit, ut ab omnibis, media non adſpernantibus, poſſit obtineri: (§. CLXIII.) talis profecto eſt Deus, qui quanto amore homines proſequatur, tot præclaris, quibus eos præ aliis animantibus condecoravit, beneficiis docuit. Jam quum amor ſit appetitio boni, (§. XXXVII.) appetitio boni autem cupiditas, ſe cum re uniendi: conſequens eſt, ut ex parte Dei nihil ſit, cur, qui media haud adſpernantur, perfectiſſimum hoc bonum non poſſint obtinere.

§. CXC.

Secundo.

Si porro ſummi boni requiſitum eſt, ut mentem conſervet ac perficiat: (§. CLXIV.) quis magis id præſtabit Deo, qui & exſiſten-

ſtentiam menti dedit, & felicitatis omnis ſolus largitor eſt?

§. CXCI.

Et quis dubitet quæſo, quin Deus voluntatem perficere, libertate donare, morboſque & vitia ejus tollere poſſit? (§. CXLV.) Perficitur voluntas, ſi verum bonum amat: id vero fit, ſi amat Deum. Qui Deum amat, non amplius ſervit adfectibus & inclinationibus pravis. Ergo in libertatem vindicatus eſt, & hinc nec vitiis amplius indulget, & virtuti ſtudet. Tertio.

§. CXCII.

Præterea quemadmodum ſummum bonum ita comparatum eſſe oportet, ut propter ſe, ac non propter aliud, expetatur: (§. CLXVI.) ita hoc quoque ſummi boni attributum in Deum manifeſto cadit. Quid enim eſt quæſo Deo præſtantius, propter quod cum Deo uniri velis? Quarto.

§. CXCIII.

Denique quum bonum ſummum perpetuum ac extra amittendi periculum conſtitutum eſſe oporteat; (§. CLXVII.) nemini & id attributum magis competit, quam Deo, qui & ipſe in ſe ens immutabile ac ſempiternum eſt, (§. CLXXXIV.) & amorem, quo ſemel hominem complectitur, non deponit, niſi ipſe homo ſe ab ejus conſortio divellat. (§. CLX. *) Quinto.

§. CXCIV.

Ex quibus omnibus ſua ſponte fluit ratiocinium: Cui omnia attributa ſummi boni eſſentialia competunt: id ſummum bonum eſt. (§. CLXVIII.) At ea omnia com- Concluſio demonſtrationis.

 petunt

petunt Deo. (§. CLXXXIX. *ſeq.*) Eſt ergo Deus ſummum bonum. Q. E. D. *

* Id & gentiles philoſophi agnoverunt. Pythagoræis ſummum bonum conſiſtebat ἐν ὁμοιώσει τοῦ θεοῦ, (Hiſt. phil. §. XLIV.) idque & Platonici ſtatuebant. (*ib.* §. LXVI.) Stoici finem philoſophiæ moralis eſſe dicebant, naturæ convenienter vivere; (*Ib.* §. LXXXI.) ſed plerique id interpretabantur de Deo, Lipſ. *Introd. ad Stoic. Philoſ. Lib. II. Diſſ. XIX.* Similia illa Cleanthis apud Clem. Alexandrinum:

Εἰ τὸ ἀγαθὸν ἐρωτᾷς μ', οἷόν ἐστ', ἄκουε δή.
Τεταγμένον, δίκαιον, ὅσιον, εὐσεβὲς,
Κρατοῦν ἑαυτοῦ, χρήσιμον, καλὸν, δέον,
Αυστηρὸν αὐθέκαστον, αἰεὶ σύμφερον,
Ἄφοβον, ἄλυπον, λυσιτελὲς ἀνώδυνον,
Ὠφέλιμον, εὐάρεστον, ἀσφαλὲς φίλον,
Ἔντιμον, ὁμολογούμενον - -
Εὐκλεὲς, ἄτυφον, ἐπιμελὲς, πρᾶον, σφοδρὸν,
Χρονιζόμενον, ἄμεμπτον αἰεὶ διαμένον.
Ἀνελεύθερος πᾶς, ὅστις εἰς δόξαν βλέπει,
Ὡς δὴ παρ' ἐκείνης τευξάμενος καλοῦ τινος.

Si quale ſit bonum, rogas, ita accipe.
Eſt ordinatum, juſtum, & eſt ſanctum, pium,
Sui potens, commodum aliis, pulcrum, decens,
Rectum atque conſtans, ſemper autem conferens,
Expers metu, dolore, curis omnibus,
Juvans, benignum, ſtabile, amicum, amabile,
Honore dignum, confitendum,
Et glorioſum, non ſuperbum, quod gerit
Curam omnium, placens, & viribus valens.

Ævi

Æri vetus, culpæ inſcium, ſemper manens.
Ah vilis ille, opinionem qui adſpicit,
Tanquam duce hac venturus ad veri ſcopum?

Præclara hæc, & ἐν μέρει Chriſtiana, ſed quorum ſimilia permulta apud veteres illos pago deditos philoſophos paſſim currunt.

§. CXCV.

Ex iiſdem autem ſummi boni characteribus, quo vinculo cum Deo, tanquam ſummo illo bono, conjungamur, facile patet. Quia enim ſummum bonum perpetuum, & extra omne amittendi periculum conſtitutum eſſe debet: (§. CLXVII.) ſane non poteſt illud in corpore, tanquam ſubſtantia mortali, conſiſtere, ſed in mente ſubſtantia indeſtructibili ac immortali. * (§. XIII.) Deo perfruimur mente.

* Quamvis enim & corpus ſummam ex unione cum Deo utilitatem capiat, primario tamen cum mente conjungitur Deus, & hinc facile patet, quo ſenſu & corpus piorum dicatur ναὸς τοῦ ἐν αὐτοῖς θεοῦ 1. *Cor. VI. 19.*

§. CXCVI.

Quumque mentis facultates ſint intellectus & voluntas, (§. XV. XVI.) intellectus autem circa *verum* tantum verſetur: experientia quidem docet, veri cognitione carere non poſſe, qui Deo frui cupit, at neminem ideo frui Deo, quod veritatis ſit ſcientiſſimus. * Et quidam voluntate

* Quare recte *Hebr. XI. 6.* ponitur, cum, qui

M 3

qui ad Deum venire cupiat, credere debere, quod exſiſtat, & ſe quærentibus μισθαποδότης futurus ſit. At acu rem non tetigere philoſophi, qui veritatis cognitionem veluti vinculum inter Deum & homines eſſe contenderunt. Pythagoras apud Stob. *Sermon. XI.* interrogatus, τί ποιοῦσιν ἄνθρωποι θεῷ ὅμοιον; *quid facerent homines, quo ſimiles Deo evaderent?* reſpondit: ἐὰν ἀληθεύουσι, *ſi veritati ſtuderent.* Similia loca ex Porphyrii *Vita Pythagoræ*, Hieroclis *Commentario ad Aurea Pyth. carmina* aliiſque veterum monimentis collegit Scheffer. *de Nat. & conſtit. philoſ. Ital. Cap. VII. pag. 47. ſeq.*

§. CXCVII.

Speciatim amore.

Itaque hoc vinculum in voluntate quærendum, cujus quum ſint duæ operationes, *adpetere & averſari:* (§. XXVIII.) unuſquiſque videt, *averſationem* nos cum Deo haud conjungere, ſed *adpetitionem*, quæ, dum in bonum fertur, uti ſemper fertur, AMOR vocari ſolet. (§. XXXVII.) Eſt igitur amor vinculum illud, quo cum Deo conjungimur.

§. CXCVIII.

Qui vinculum inter Deum & homines.

A Deo nos amari, jam ſupra ex inſigni ejus in genus humanum beneficentia demonſtratum eſt. (§. CLXXXIX.) Si ergo & homo amore in Deum fertur, non poteſt non inde præclara illa conjunctio oriri, in qua veram conſiſtere felicitatem, diximus.

§. CXCIX.

Amor complacentiæ

Diſtinguere hunc amorem ſolent in eum, quem

quem COMPLACENTIÆ vocant, quorum illo Deum tantum propter perfectiones; hoc etiam propter bona, quibus nos cumulat, amari ajunt. Sed quum Deus ſimul ens perfectiſſimum, (§. CLXXXI.) ſimul bonum ſummum ſit: (§. CXCIV.) fieri non poteſt, quin utroque genere amoris complectendus ſit, & in abſt actionem parum ſolidam abeat ſubtilis illa de amore Dei puro diſputatio. * & concupiſcentiæ.

* Eam jam moverunt Epicurei, eorumque adſeclæ recutiti, Sadducæi. Inſtauravit eam controverſiam Cameracenſis, quæ non ſine invidia agitata diutiſſime.

§. CC.

Et quia amore aliquem perſequimur vel tanquam ens *perfectius*, vel tanquam nobis *æquale*, vel tanquam *inferius* atque *imperfectius*, primi generis amorem DEVOTIONIS vel OBEDIENTIÆ; ſecundi AMICITIÆ; tertii BENEVOLENTIÆ vocare ſolent. Nec non obedientiæ, amicitiæ, & benevolentiæ.

§. CCI.

Ex quibus definitionibus conſequitur, ut Deus homines ſe amantes complectatur amore BENEVOLENTIÆ, qui, quatenus nullo noſtro merito provocatur, GRATIA; quatenus nos ex miſeriis noſtris eripere cupit, MISERICORDIA * adpellatur. Quali amore nos Deus complectatur.

* Eam & pago dediti philoſophi agnovere. Hinc preces illæ: κύριε ἐλέησον, *Domine miſerere*, quæ non modo Chriſtianis a tot ſæculis in litaniis ſolemnes fuere, ſed &

jam apud Arrian. *in Diſſert. Epict. Lib. II. Cap. VII.* occurrunt.

§. CCII.

Qualem debeamus Deo? unde cultus Dei internus?

Ex parte autem hominis non poteſt non hic amor OBEDIENTIÆ vel DEVOTIONIS eſſe, qui totum Dei cultum complectitur. Dum enim ejus perfectiones ac bonitatem intuemur, eum *amare;* dum illam cum ejus juſtitia & potentia conjungimus, eumdem *timere;* dum nobis præter ejus bonitatem & potentiam, etiam omniſcientiam ad animum revocamus, omnem in eo *fiduciam collocare;* dum ejus amorem & ſapientiam contemplamur, *in ejus voluntate adquieſcere;* dum denique ejus juſtitiam cum noſtra ab illo dependentia contendimus, ei *parere* ac *obſequi* * nos debere facile animadvertimus.

* Et in his verus poſitus eſt cultus Dei internus. Sapienter Xenophon Ἀπομνημονευμάτων *Lib. IV. Cap. III. §. 16.* πῶς οὖν ἄν, τις κάλλιον ἢ εὐσεβέστερον τιμῴη θεοὺς, ἢ, ὡς αὐτοὶ κελεύουσιν: οὕτω ποιῶν; *Qui ergo poſſit aliquis rectius & religioſius Deos colere, quam ea, quæ juſſerint, faciendo?*

§. CCIII.

Unde externus.

Quumque, quem calidius amamus, ei, nos noſtraque omnia mancipare, ac veluti devovere ſoleamus quam libentiſſime: facile patet, & linguam *honorifice* de Deo *loquuturam*, ejuſque beneficia *prædicaturam*, (§. CLXXXVIII. *) & cum nemine *colloquuturam* libentius, quam cum Deo: * membra quoque reliqua omnia provehendæ Dei gloriæ conſecrata fore.

* Plato

* Plato *in Timæo pag.* 1046. πάντες, ὅσοι κατὰ βραχὺ σωφροσύνης μετέχουσιν, ἐπὶ πάσῃ ὁρμῇ καὶ σμικροῦ καὶ μεγάλου πράγματος Θεὸν ἀεὶ που καλοῦσιν. *Omnes, qui mentis compotes ſunt, in operis cujuslibet ſive magni ſive parvi exordio Deum invocant.* Adde ejuſdem *Epiſt. VIII.*

§. CCIV.

Ex quo de quæſtione, *an cultu etiam externo Deus ſit proſequendus?* facile poteſt ferri judicium. Quamvis enim illo Deus haud indigeat: ſane nec interno indiget: Et in natura comparatum eſt, ut adfectus animi in verba aliaſque externas actiones non poſſit non erumpere.

An Deus etiam cultu externo proſequendus ſit?

SECTIO III.

De ſummi boni effectibus.

§. CCV.

Quale ſit ſummum bonum; hactenus vidimus. Jam demonſtrandum, non poſſe non cum ejus poſſeſſione veram felicitatem conjunctam eſſe. Id quod, ſi effecta hujus poſſeſſionis expenderimus, facile deprehendemus.

Summi boni effectus.

§. CCVI.

Verum bonum ab *adparente* in eo differt, quod illud ſimul JUCUNDUM, ſimul HONESTUM, ſimul utile ſit. (§. CXLIV.*) Id ergo de ſummo etiam bono, tanquam vere tali, erit adfirmandum.

Eſt illud ſimul jucundum honeſtum, & utile.

§. CCVII.

JUCUNDUM illud eſſe facile patet. Quum

Hinc ejus primus ef-

feſtum tranquillitas animi? Quum enim Deus propter ſe ipſum expetatur, neque ſit aliud bonum præſtantius, propter quod ſit expetendus: (§. CXCII.) non poteſt ſane mens, quin in ejus poſſeſſione adquieſcat. Ubi adquieſcit, mens ibi nec triſtitia, nec tædio, nec metu aliove adfectu perturbatur, (§. XXXII.) adeoque ſumma ſuavitate perfruitur. Id quod TRANQUILLITATEM ANIMI vocant philoſophi. *

* Seneca *de Tranqu. Animi Cap. II. Innumerabiles proprietates ſunt, ſed unus effectus vitii, diſplicere ſibi. Hoc oritur ab intemperie animi, & cupiditatibus timidis, aut parum proſperis, ubi aut non audent, quantum concupiſcunt, aut non conſequuntur, & in ſpem toti prominens, ſemper inſtabiles, mobileſque, quod neceſſe eſt accidere pendentibus ad vota ſua. Omni vita pendens, & inhoneſta ſe ac difficilia docent coguntque, & ubi ſine præmio labor eſt, torquet illos irritum dedecus, nec dolent prava, ſed fruſtra voluiſſe. Tunc illos & pœnitentia cæpti tenet, & incipiendi timor, ſubrepitque illa jactatio animi, non invenientis exitum, quia nec cupiditatibus ſuis imperare, nec obſequi poſſunt, & cunctatio vitæ, parum ſe explicantis, & inter deſtituta vota torpentis animi ſitus.*

§. CCVIII.

Quid tranquillitas animi? Eſt itaque TRANQUILLITAS animi adquieſcentia mentis in fruitione Dei, qua homo omnia quæ mentem perturbant, vincit, & in mediis calamitatum fluctibus non expa-

expaveſcit, ſed ſua conditione contentus & vivit & vivere deſinit.

§. CCIX.

Ejus cauſſa prima in intellectu.

Cauſſæ tantæ ſuavitatis quam plurimæ. Quum enim de eo, quod vere amamus, adſidue ac cum incredibili voluptate cogitemus: quam jucundam quæſo ſapienti oportet eſſe contemplationem Dei, in quo immenſam perfectionem, bonitatem, gratiam, miſericordiam, perſpicit & majora ea omnia quotidie experitur, quam mente unquam adſequi potuit?

§. CCX.

Secunda in conſcientia.

Deinde quum improbis cruciatus maximos excitet mens, admiſſorum ſcelerum ſibi conſcia: (§. C.) nihil eſt, quod eos vereantur ſapientes, qui ſummi boni facti ſunt compotes. Quum enim Deum ament, & a Deo amentur: (§. CXCVIII.) cur ab eo ſervili metu abhorrerent? Et quum eum colant, honorent, ei obſequantur: cur ſe admiſſi ſceleris reos peragerent? Nonne ipſa potius conſcia mens recti ipſis perpetuæ epulæ viderentur? *

* Hinc illa ἡδεῖα ἐλπίς, *jucunda ſpes*, quam Plato; illa ἐλευθερία, ſeu *libertas*, quam Periander conſcientiæ rectæ tribuebat: Hinc ſolos Socrates ἀταράχως, id eſt, *citra perturbationem*, vivere dicebat, τοὺς μηδὲν ἑαυτοῖς ἄτοπον συνειδότας, *qui ſibi nullius abſurditatis eſſent conſcii*.

§. CCXI.

Tertia in voluntate.

Quumque voluntas quam maxime turbe-

 tur,

tur, ſi deſiderium ejus haud expleatur: (§. CI.) non eſt, quod id vereatur vir ſapiens, qui dum ſolum Deum anhelat, bonum infinitum anhelat, idque tale, quod ſolum iſtud deſiderium omnino explere poſſit.

§. CCXII.

Quarta in adfectibus. Ceſſabunt etiam illi animi tumultus, quos adfectus excitare ſolent. Oriuntur enim hi ex repræſentatione boni vel mali. (§. XXXII.) Qui autem ſummo bono potitus eſt, is nec bona minoris pretii tanti facit, ut eorum jactura excrucietur, nec mala ulla tam intolerabilia exiſtimat, ut eorum cauſſa ſe minus beatum judicet.

§. CCXIII.

Quinta in ſtatu hominis virtute præditi. Æquo ergo animo carebit opibus, honoribus & voluptatibus, quum ea omnia nec meliores reddant homines, & ſæpe eoſdem vera felicitate privent. Quin, quum & fiduciam in Deo omnem collocet, & in ejus voluntate unice adquieſcat, (§. CCII.) nec ea, quibus opus eſt, ſibi deeſſe, nec pauperiem, ignominiam, dolores ſibi nocere poſſe, perſuaſiſſimus erit.

§. CCXIV.

Sexta in morte. Multo minus mortem metuet. Quamvis enim ea in ſe mali quid ſit: (§. CLIII.) accurate tamen intelligit ſapiens, illi, qui cum Deo unitus eſt, illam malam eſſe non poſſe, quia bonum illud ſummum eſt ſempiternum, (§. CXCIII.) adeoque a mente immortali ammitti non poteſt, ſi vel maxime corpus in ſua elementa, ex quibus conflatum eſt, reſolvatur. *

* Hinc

* Hinc facile patet, cur Ariſtoteles mortem adpellarit φοβερώτατον φοβερωτάτων. Nec minus unuſquiſque animadvertet, quid in Platonis *Phædone*, & Boethii libello *de conſolatione ex philoſophia* deſiderandum ſit. Denique non difficile erit, judicare, an ulla ἀθανασία eſſe potuerit eorum, qui immortalitatem mentis in dubium vocarunt, & cur tamen & Epicurei quidam, quin & Athei, mira conſtantia diem obiiſſe ſupremum legantur. Addatur Gottifrid. Olearius *Diſſ. de morte contemnenda*.

§. CCXV.

Ita ſapiens ſuæ ſe virtuti involvit. Ita ſi fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinæ. Ut paucis dicamus, ſapientis animus eſt, ſicut Olympus, qua nubes tranſcendit: ſemper ibi ſerenum eſt. Concluſio doctrinæ de tranquilitate.

§. CCXVI.

Deinde quum omne bonum verum ſimul HONESTUM ſit: (§. CXLIV.*) ejus ſane poſſeſſionem cum vera VIRTUTE conjunctam eſſe oportet, adeoque is alter effectus erit, qui ex fruitione ſummi boni proficiſcitur. Alter ſummi boni effectus, virtus.

§. CCXVII.

Eſt autem VIRTUS conſtans ac ſincera voluntas actiones ad divinæ voluntatis normam inſtituendi. * Quid virtus?

* Sive autem ex *ratione*, ſive *ex revelatione* voluntas illa divina innoteſcat, perinde eſt. Non minus enim illi, quam huic debemus obſequium, & æque peccant, qui contra rectam rationem, quam qui contra legem Dei poſitivam aliquid admittunt.

§. CCXVIII.

Virtus eſt voluntas. Quum itaque virtus ſit *voluntas*: (§. CCXVII. conſequens eſt, 1) ut *prudentia* a veteribus philoſophis pro virtute fruſtra habeatur, quippe quam ad habitus intellectuales pertinere, nemo temere negaverit. 2) Ut ſemper cum *ſtudio inquirendi in voluntatem Dei* conjuncta ſit.

§. CCXIX.

Conſtans. Quum deinde ſit *conſtans* voluntas: (§. CCXVII.) conſequens eſt, 3) virtutem conjunctam eſſe cum *habitu* tali, ut homo nullam actionem malam, vel omiſſionem boni cum vera virtute conſiſtere poſſe ſtatuat, adeoque 4) nunquam ſponte & *ἐκ προαιρέσεως* contra voluntatem Dei peccet. *

* Et hinc recte Stoici virtutem omnem poſitam arbitrabantur in conſentiente cum ratione & perpetua conſtantia. Cic. *Parad. III. Cap. I.* vel in *conſtante ac perpetua vitae ratione*. Idem de *Legib. Lib. I. Cap. XVII.* Vid. *Elem.* noſtra *Jur. Civ. ſecundum Ord. Pandect. Part. I. §. II.* *

§. CCXX.

Unica. Quin exinde colligimus, 5) virtutes omnes inſeparabili vinculo connexas, immo 6) *unam* tantum virtutem eſſe, quum unica tantum ſit conſtans ac ſincera voluntas ad normam divinae voluntatis vivendi. *

* Haec quoque viderunt Stoici, quamvis ideo ab alis philoſophis perperam exagitati, Vid. Lipſ. *Manud. ad philoſoph. Stoic. Lib. III. Diſſ. IV.* Et quid aliud ſibi volunt illa Apoſtoli: *Ὅστις γὰρ ὅλον τὸν νόμον τηρήσει, πταί-*

πταίσῃ δὲ ἐν ἑνὶ, γέγονε πάντων ἔνοχος. Qui enim totam legem ſervaverit, & transgreſſus fuerit unam, totius violatæ legis reus erit. Jac. II. 11.

§. CCXXI.

Præterea, quum *ſerium* eſſe oportet viri boni propoſitum, ſecundum voluntatem divinam agendi: (§. CCXVII.) per ſe patet, 7) virtutem non in ſolis actionibus externis, ſed in emendata mente, conſiſtere, & 8) ex hac deinde actiones virtuti conſentaneas ſua ſponte proficiſci. * Seria.

* Et hinc aliud *juſta:* aliud *juſte agere.* Eleganter Philemon apud Stobæum *Serm. IX.*

Ἀνὴρ δίκαιός ἐστιν, οὐχ ὁ μὴ ἀδικῶν,
Ἀλλ᾽ ὅς, τις ἀδικεῖν δυνάμενος μὴ βούλεται,
Οὐδ᾽ ὃς τὰ μικρὰ λαμβάνειν ἀπέχετο,
Ἀλλ᾽ ὃς τὰ μεγάλα καρτερεῖ μὴ λαμβάνειν,
Ἔχειν δυνάμενος, καὶ κρατεῖν ἀζημίως.
Οὐδ᾽ ὅς γε ταῦτα πάντα διατηρεῖ μόνον,
Ἀλλ᾽ ὅ τις ἄδολον γνησίαν τ᾽ ἔχων φύσιν
Εἶναι δίκαιος, κ᾽ οὐ δοκεῖν εἶναι, θέλει.
Non juſtus omnis abſtinens injuriæ eſt,
Sed qui, nocere dum poteſt, abſtinet.
Nec qui recuſat parva, ſed qui maximis
Tentatus, animi robur invictum gerit.
Nec quiſquis illa quolibet præſtat modo,
Sed qui, doloſi neſcius fuci, integra
Probitate juſtus eſſe, non credi ſtudet.

§. CCXXII.

Quumque veræ virtutis norma ſit *voluntas divina*: (§. CCXVII.) facile adparet, 9) non eſſe in hominis arbitrio, ſibi ipſi fingere normam actionum ſuarum, adeoque 10) Ejus norma voluntas divina.

non

non excuſari ſemper, qui agunt ſecundum conſcientiam, & 11) multo minus pro virtute præditis habendos, qui quidquam agunt, quod Deus ab ullo hominum nec per rationem, nec per revelationem, umquam exegit. *

* Et hinc adparet, ipſi ſanæ philoſophiæ morali repugnare flagella, aliaſque ἀσκήσεις, quas & veteres & novi quidam ſapientes viam ad beatitudinem proximam, quin genuinam virtutem eſſe; arbitrantur. Vid. Boileau *Hiſtoria flagellantium*, & Jo. Franc. Buddei Diſſ. de ἀσκήσει *philoſophica*.

§. CCXXIII.

Mediocritas in virtute obſervanda. Ex eodem conſequitur, 12) virtute præditum ita inveſtigare voluntatem divinam, ut obſervet mediocritatem, & nec in exceſſu, nec in defectu adverſus voluntatem divinam peccet. *

* Notum eſt, Ariſtotelem ipſam virtutem definiviſſe, quod ſit *habitus conſiſtens in mediocritate*. Quamvis autem hæc definitio non niſi nominalis ſit, & hinc eſſentiam virtutis minus exhauriat: verum tamen eſt, virtutis eam eſſe proprietatem, quod neque in exceſſu, neque in defectu peccet. Uti enim, qui plus probat, nihil probat; ita & qui plus facit, quam voluntas divina exigit, eam voluntatem Dei plane non videtur exſequutus. Multoque minus, qui minus, quam Deus exigit, facit. Mediocritas autem non *rei*, ſed *rationis*, hic intelligenda. Quod quum non animadverterit Lactant. *Inſtit. Divin. Lib. VI. Cap. XVI.* male hanc veritatem ex ea ratione in dubium

bium vocat, *quod interdum & modicum gaudere vitioſum, interdum vel exſultare lætitia, non ſit crimin oſum*. Vid. Hornei. *Ethic. Lib. III. Cap. I.* §. *XVII.*

§. CCXXIV.

Denique quia virtutis amans actiones ſuas ad normam divinæ voluntatis inſtituit: (§. CCVII.) nemo dubitabit, 13) quin non modo quod Deus præcipit, faciendum, ſed &, quod prohibet, omittendum ſit, adeoque 14) is minime omnium viri boni nomen mereatur, qui quidem multas actiones, legi materialiter convenientes, edit, nec tamen a malo abſtinet, vel 5) qui a vitiis quidem abhorret, nec quidquam tamen boni facit. Virtutis eſt facere & omittere.

§. CCXXV.

Nec minus res ipſa docet, 16) ob eamdem rationem virtutem non eſſe propoſitum bene & ſecundum voluntatem divinam agendi, niſi accedat uſus mediorum, quibus ad eum finem pervenire liceat. Et uti mediis neceſſariis.

§. CCXXVI.

Talem eſſe oportet virtutem, quæ id nomen cum laude tueatur. Quamvis vero non niſi una ſit: (§. CCXX. 6.) negari tamen non poteſt, eam verſari circa objecta varia, variiſque ſe exſerere occaſionibus, & hinc varias etiam denominationes adſciſcere poſſe. * Virtutis unius variæ denominationes.

* Quemadmodum una mens eſt, & ea tamen, prout bonum adpetit, & malum averſatur, *voluntas* adpellatur; ita & unica illa virtus, prout circa diverſa objecta verſatur,

ſatur, vel certis occaſionibus ſeſe exſerit, modo *fortitudo*, modo *juſtitia*, modo aliis nominibus vocatur.

§. CCXXVII.

Quid pietas, juſtitia, temperantia.

Sic conſtans illa ac ſincera voluntas, actiones omnes, *quæ ad Deum pertinent*, ad normam voluntatis divinæ exigendi, vocatur PIETAS; Si voluntas illa noſtra circa actiones, quæ ad officia erga alios homines pertinent, occupata eſt, JUSTITIA; ſi denique circa officia, nobis ipſis, debita verſatur, TEMPERANTIA. *

* Et hæ vere cardinales virtutes ſeu modificationes unicæ iſtius virtutis præcipuæ, quas & Apoſtolus conjungit, dum de gratia ſalutari, quæ omnibus hominibus apparuit, prædicat, quod nos eo adducere debeat, *ἵνα σωφρόνως, καὶ δικαίως, καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, ut temperanter, juſte ac pie vivamus in hoc ſæculo*. Tit. II. 12.

§. CCXXVIII.

Vitia oppoſita pietati.

Quemadmodum autem vera virtus nec in exceſſu, nec in defectu peccat: (§.CCXXIII.) ita facile patet, *pietati* ex una parte ATHEISMUM & IMPIETATEM; ex altera SUPERSTITIONEM quam maxime repugnare, quorum vitiorum illud Deo officia, quæ exigit, denegat; hoc cultum, quem non exigit, & qui a natura ejus abhorret, obtrudit.

§. CCXXIX.

Juſtitiæ.

Nec minus contra *juſtitiam* & exceſſu & defectu peccari poteſt, dum vel nimium

mium uni, vel alteri juſto minus tribuitur. Sed quia utrumque extremum in una actione obſervatur, hinc juſtitiæ unum tantum opponitur vitium, INJUSTITIA.

§. CCXXX.

Porro temperantiæ ex altera parte INTEMPERANTIA, quæ voluptatibus nec finem, nec modum ſtatuit, ex altera ΑΝΑΙΣΘΗΣΙΑ, quæ nec licitis frui ſuſtinet, omnino repugnat. * Intemperantia.

* Unde qui genium defraudant, & quum rebus omnibus abundent, ferias agunt eſuriales, & nudi incedunt, ne quid ex nummorum ſtrue deminuatur, ii non magis temperantes ſunt, quam homines, fruges conſumere nati.

§. CCXXXI.

Ita porro voluntas conſtans ac ſincera rebus utilibus recte utendi varias poteſt ſortiri denominationes. Dum enim aliena non adpetit, ABSTINENTIA; dum aliis ſubvenit, in privatis LIBERALITAS, in viris principibus atque illuſtribus MAGNIFICENTIA * vocatur. Quid abſtinentia, liberalitas, magnificentia?

* Hac virtute ornatum Cyrum ſuum deſcribit Xenophon. Talem ipſe ſe eſſe gloriabatur Alexander M. qui, ſe a nemine beneficiis victum, dicere ſolebat. Sen. *de Benef. Lib. V. Cap. VI.* Nec ignotum eſt, Titum viſum ſibi diem perpendidiſſe, ſi quando nihil cuiquam præſtitum, meminiſſet. Sueton. *Tit. Cap. VIII.* Egregia profecto virtus, ſi ex conſtante ac ſincera voluntate actiones ad normam voluntatis divinæ inſtituendi proficiſcitur. Si enim illa

ma-

magnificentia ad captandam gloriam hominesque ſibi devinciendos comparata eſt, non virtus erit, ſed virtutis ſimulacrum, ſplendidum illud quidem, at ſimulacrum tamen.

§. CCXXXII.

Vitia iis oppoſita.

Si his virtutibus ratio non conſtat: * eæ facile in RAPACITATEM, vel CYNICAM PAUPERTATIS ADFECTATIONEM, in TENACITATEM vel PROFUSIONEM, denique in LUXUM vel SORDES degenerant.

* Non autem conſtabit ratio, ſi nec 1) facultatum noſtrarum, nec 2) perſonæ, cui benefaciendum, nec 3) neceſſitatis, in qua ei ſubveniendum, nec 4) effectus, quem illa liberalitas habitura ſit, rationem habeamus. Sic ex. gr. cum detrimento familiæ ſaginare ventres otioſos, & hominibus culpa ſua mendicantibus alimenta pinguiora decernere, denique magno ſudore parta iis elargiri, qui accepta in popinis & lupanaribus male conſumunt, non eſt liberalitas, ſed profuſio, quamvis in dubio nos minus ſuſpicaces eſſe deceat.

§. CCXXXIII.

Quid modeſtia, & quæ vitia ei repugnent?

Propoſitum ſincerum ac conſtans circa honores recte verſandi vocatur MODESTIA, cui SUPERBIA, & CYNICUS OMNIS HONORIS CONTEMPTUS opponuntur.

§. CCXXXIV.

Continentia, patientia, forti-

Ita & virtus, quæ circa id, quod jucundum vel injucundum eſt, recte ſe gerit,

rit, modo CONTINENTIA, modo PATIENTIA, modo FORTITUDO vocatur, quibus ex una parte INCONTINENTIA, IMPATIENTIA, PUSILLAMINITAS; ex altera ANAIΣΘΗΣΙΑ, de qua ſupra diximus, (§. CCXXX.) SUI ODIUM, & TEMERITAS opponuntur. tudo, iſque oppoſita vitia.

§. CCXXXV.

Sunt & aliæ hujus generis virtutis denominationes. Nam in primis etiam id agit vir ſapiens, ut in rebus indifferentibus, quoad fieri poteſt, ſe aliorum attemperet moribus. Inde naſcitur ſtudium DECORI, quod nihil aliud eſt, quam qualitas moralis actionum indifferentium, quibus homo amorem aliorum ſibi conciliare ſtudet. * An virtute ornatus decore ſtudeat?

* Homo enim virtutis amans non vivit in ſolitudine, ſed in ſocietate humana. Qui in ſocietate humana vivit, commode non vivet, & nec ſibi, nec aliis proderit, niſi aliorum ſibi amorem conciliet. Nec aliorum amorem ſibi conciliabit, niſi & actiones indifferentes ad eorum ſenſum attemperet. Id qui facit, decoro ſtudet. Homo ergo virtutis amans decoro ſtudet. Hinc quid de Cynicorum impudentia & decori neglectu (Hiſt. philoſ. §. LXXV.) ſtatuendum ſit, facile patet.

§. CCXXXVI.

Quædam actiones indifferentes ita comparatæ ſunt, ut toti humano generi placeant, vel diſpliceant: quædam non ubique, nec ſemper placent vel diſplicent. * Decorum quotuplex?

Prio-

Prioris generis actiones ad DECORUM JURIS NATURÆ; poſterioris ad decorum POLITICUM pertinent.

* E. g. Nudum incedere, & verendas corporis partes conſpiciendas præbere, omnibus hominibus diſplicet, qui non omnem humanitatis ſenſum amiſerunt. At tegere caput aliis præſentibus, digitoſque admovere lactucæ in patina pinguefactæ, in Germania indecorum videtur: alibi id facere neminem pudet. Pertinet ad poſterioris generis decorum Cornelii Nepotis *præfatio* elegantiſſima de diverſis Græcorum Romanorumque moribus.

§. CCXXXVII.

Virtutes ex decoro natæ.

Hinc ex *prioris generis* decori ſtudio naſcentur VERECUNDIA, VERACITAS, HUMANITAS, ex *poſterioris* URBANITAS, quibus ex una parte PUDOR SUBRUSTICUS, GARRULITAS, ADULATIO, SCENICA URBANITATIS AFFECTATIO, ex altera IMPUDENTIA, MENDACIUM & DISSIMULATIO, INHUMANITAS, RUSTICITAS repugnant.

§. CCXXXVIII.

Eo & gravitas & moderatio pertinent.

Nec *alterius generis* decoro ita ſtudebit ſapiens, ut omnem pravam vel ſaltim ſtolidam conſuetudinem imitetur, quamvis eam toleret, & humanum genus ex meris ſapientibus haud conſtare poſſe, ſtatuat. Inde naſcuntur aliæ virtutes, non minus ſplendidæ, GRAVITAS in inceſſu, veſtitu, verbis, jocis & MODERATIO, quibus ex una parte ΜΙΣΑΝΘΡΩΠΙΑ & LEVITAS, ex al-

altera nimia LENITAS & nimius RIGOR adverſantur.

§. CCXXXIX.

Sed quis omnes virtutis modificationes referat? Quod Stoicorum fuit *παράδοξον*, ſolum ſapientem, (id eſt, virtute præditum,) eſſe divitem, liberum, regem, amicum, pulchrum, nobilem, civem, magiſtratum, vatem, rhetorem, & plura: id veriſſimum eſt, ſi recte intelligatur. In quacumque ſtatione eum collocavit ſupremum Numen, in ea ita verſatur, ut perſonam ſuam non incommode egiſſe videri poſſit. * Et hinc mille aliæ virtutum denominationes oriri poterunt. Virtutis modificationes innumeræ.

* Ita vero intelligenda illa Stoicorum *παράδοξα*. Eleganter Athenæus *Lib. IV. Deipnoſ.* Στωικὸν δὲ δόγμα ἐστὶν, ὅτι πάντα εὖ ποιήσει ὁ σοφὸς, καὶ φακῆν φρονίμως ἀρτύσει. *Stoicum dogma eſt, omnia recte facere ſapientem, etiam dum lenticulam condit.* Et Horat. *Lib. I. Serm. Sat. IV.*

--- Non noſti, quid pater ille
Chryſippus dicat? Sapiens crepidas ſibi numquam,
Nec ſoleas fecit: ſutor tamen eſt ſapiens. Quo?
Ut, quamvis tacet Hermogenes, cantor tamen atque
Optimus eſt modulator;
--- Sapiens operis ſic optimus omnis
Eſt opifex.

§. CCXL.

Quamvis autem virtus ſit una, (§. CCXX. 6.) eaque variis ſeſe exſerat occaſionibus; An & temperamenti vis ſit circa virtutem?

(§. CCXXVI.)

(§. CCXXVI.) fatendum tamen eſt, hic quoque vim aliquam temperamenti ſe prodere, eaſque virtutes tanto magis elucere, quæ huic vel illi temperamento magis conveniunt. *

* Hinc quamvis vera virtute eminuerint Joannes & Paulus, Apoſtoli in Paulo tamen majorem fervorem in convertendis paganis, in Joanne majorem fervorem amoris ac dilectionis eluxiſſe, facile deprehendes.

§. CCXLI.

Virtutis effectus. Ceterum quantum ad veram felicitatem conferat virtus, vel inde patet, quod hominem in libertatem adſerit, voluntatis morbis medetur, mentemque tranquillam, & retinendo ſummo bono idoneam reddit.

§. CCXLII.

Tertius ſummi boni effectus, amicitia. Tertius ſummi boni effectus eſt vera AMICITIA, qua nihil in vita ſuavius, nihil utilius eſt. Quum enim omne verum bonum ſimul UTILE, ſimul honeſtum, ac jucundum ſit: (§. CXLIV. *) utilitas autem non immediate tantum a Deo, ſed & mediate ab amicis proficiſci ſoleat: conſequens eſt, ut virtute præditi illam utilitatem tanto certius ſperare poſſint, quanto magis ad veram amicitiam ſunt idonei. *

* Hoc ex inſtituto oſtendit Cicero in *Lælio ſeu de amicitia*, imitatus, ut videtur, Chryſippum, qui itidem περὶ φιλίας ſeu de amicitia ſcripſit, teſte Laert. *Lib. VII. Segm.* 175.

§. CCXLIII.

§. CCXLIII.

Eſt autem AMICITIA animorum, idem volentium idemque nolentium, conjunctio, * ad communem amantium utilitatem comparata. Quid amicitia?

* Ad quam definitionem pertinent illa Ciceronis: *Idem velle ac idem nolle, ea demum firma amicitia eſt, & Amicorum omnia communia*, nec non illa Zenonis: τίς ἐστι φιλός; ἄλλος ἐγώ. *Quis amicus eſt? alter ergo*, itemque Ariſtotelis: τί ἐστι φιλός; μία ψυχὴ δύο σώμασιν ἐνοικοῦσα. *Quid eſt amicus? Una anima in duobus corporibus.*

§. CCXLIV.

Quum itaque amicitia ſit conjunctio animorum: (§. CCXLIII.) conſequens eſt, 1) ut ſola conſuetudo familiaris non ſit amicitia, & 2) hæc potius inter abſentes etiam conſiſtere poſſit. Conſiſtit etiam inter abſentes.

§. CCXLV.

Quumque idem velle idemque nolle, ea demum vera ſit amicitia: (§. CCXLIII. *) ſequitur, 3) ut inter diſſimiles amicitia locum non habeat, adeoque 4) nec inter duos ſceleratos, * nec inter virtute præditos & ſceleratos conſiſtere poſſit, ſed 5) tantummodo inter homines virtuti deditos. At nonniſi inter virtute præditos.

* Aut enim diverſis vitiis dediti ſunt, aut uni eidemque. Si diverſis, ſunt diſſimiles: adeoque non idem volent nolentque, ac proinde non erunt amici. (§. CCXLIII.) Sin uni eidemque vitio ſtudent, unuſquiſque ſuæ cupiditati ſatisfactum cupiet, adeoque non omnia referent ad communem uti-

litatem, ac proinde ne ſic quidem alter alteri amicus erit. (§. *eod.*) Recte ergo Quintilian. *Declam. CLXXXII. Jungit amicitias ſimilitudo morum; neſcio, quomodo inter ſe amicorum lumina vident & agnoſcunt, nec quiſquam amare in altero poteſt, niſi, quod tacitus probat.*

§. CCXLVI.

Quod & Stoici agnoverūt.

Ex eodem patet, *6*) veriſſimum eſſe, quod omnibus fere philoſophis Stoicis viſum eſt *παράδοξον, τὴν φιλίαν ἐν μόνοις τοῖς σπουδαίοις εἶναι, διὰ τὴν ὁμοιότητα. Amicitiam in ſolis bonis eſſe, idque ob ſimilitudinem.* Laert. *in Zenone.*

§. CCXLVII.

Ejus effectus.

Denique quia amicitia ad communem utilitatem eſt comparata: (§. CCXLIII.) conſequens eſt, 7) ut amicus amici commodis non minus ſtudeat, quam ſuis. 8) Ut amici communem habeant utramque fortunam, & hinc 9) ſe invicem conſilio, re, ac opibus adjuvent. 10) Ut tamen amicus amicum plus quam ſe ipſum amare non teneatur. *

* Atque hoc recte vidit Cicero, cujus loca ex *Lib. III. Quæſt. Tuſc.* & *Lib. III. de Finib.* protulit Lipſ. *in Manud. ad Philoſ. Stoic. Lib. III. Diſſ. XVI. pag. m.* 793. Itaque intra mediocritatem ſe non continuit Senec. *Epiſt. IX. & VI.* ubi *amico cum amicis & pro amicis etiam mori*, exiſtimat.

§. CCXLVIII.

Suavitas unde nata.

Ex quo facile patet, 11) amicos veros amicis non adulari, quin 12) infenſiſſimum inimi-

inimicum præſtare amico adulatore. * 13) Non poſſe non vitam eſſe ſuaviſſimam, his ſuſtultam præſidiis.

* Hinc eleganter Diogenes dicere ſolebat: *Qui ſalvus eſſe cupiat, ei aut amicos optimos eſſe oportere, aut inimicos infenſiſſimos. Illos enim docere, quid factu opus ſit; hos redarguere, ſi quid mali feceris.* Et eo pertinet Plutarchi libellus elegantiſſimus; *πῶς ἄν τις διακρίνειε τὸν κόλακα τοῦ φίλου; quomodo adulator ab amico internoſci poſſit?* Tom. II. *Opp. pag.* 61.

CAPUT IV.

De mediis ad veram illam felicitatem perveniendi.

SECTIO I.

De ſui ipſius cognitione.

§. CCXLIX.

Conſideratis, quæ ad naturam hominis moralem & ſummum bonum pertinent, omnibus, proximum eſt, ut, qua via ad veram felicitatem catur, oſtendamus. (§. VIII.) Connexio.

§. CCL.

Quum tale ſit ſummum bonum, ut ab omnibus media non adſpernantibus poſſit obtineri, (§. CLXIII.) media autem adſpernari omnino debeat, quicumque nullo ſummi boni deſiderio tenetur, denique deſide- Prima via ad felicitatem eſt cognitio ſui.

rio ejus teneri nequeat, niſi qui miſeriam ſuam accurate perſpectam habet: * conſequens eſt, ut bene viderunt veteres, primam ac præcipuam, quæ ad ſapientiam ducit, viam eſſe illud: γνῶθι σεαυτόν, *noſce teipſum*. **

* Seneca *Epiſt. XXVIII. Initium eſt ſalutis notitia peccati. Egregie mihi hoc dixiſſe videtur Epicurus. Nam, qui peccare ſe neſcit, corrigi non vult. Deprehendas te oportet, antequam emendes. Quidam vitiis gloriantur. Tu exiſtimas, aliquid de remedio cogitare, qui mala ſua virtutum loco numerant? Ideo, quantum potes, te ipſe coargue, inquire in te, accuſatoris primum partibus fungere, deinde judicis, noviſſime deprecatoris. Aliquando te offende.*

** Hanc ad veram felicitatem perveniendi rationem omnes commendarunt philoſophi veteres. Eleganter Muret. *Lib. I. Orat. X.* quæ eſt *de ſui cognitione: Quoties audimus, Apollinem reſpondiſſe Cræſo, beatum eum fore, ſi ſe cognoſceret: quoties præceptum eadem de re in templo Delphico inſcriptum fuiſſe legimus: toties illud cogitare debemus, magnum quoddam bonum eſſe cognitionem ſui, quum inter omnes omnium ætatum ſapientes viros convenerit, in eo poſitum eſſe fundamentum felicitatis, neque ulla re unumquemque noſtrum in plura aut graviora mala, quam ſui ipſius ignoratione, prolabi*. Legenda & cætera, quæ ſequuntur, ſatis præclara.

§. CCLI.

Totius hominis notitia opus eſt.

Et quamvis Plato in Alcibiade primo ubi hanc regulam ex inſtituto interpretatur,

tur, hypotheſi ſuæ ſerviens; (Hiſt. philoſ. §. LXV.) illam ſui cognitionem ad ſolam mentem pertinere exiſtimet: tamen, quum & corpus pars eſſentialis ſit hominis, (§. XI.) illudque non parum faciat ad mores: (§. LVI.) ejus quoque cognitionem non plane negligendam eſſe, facile unuſquiſque animadvertit.

§. CCLII.

Quod ergo primo ad MENTEM attinet, ea dupliciter cognoſcitur, vel COMPARATE, vel ABSOLUTE. Prius fit, quoties nos cum beſtiis contendimus, & quantum illis præſtemus, conſideramus paulo accuratius. Sed, qui ea ſola ſui exploratione contenti ſunt, in varia ac periculoſa præcipitia facile prolabuntur. * Mens non modo cõparatæ noſcenda.

* Nam ita philoſophantes in eam ambitionem ac ſuperbiam facillime incidunt, ut ſibi natura ſatis præſidiorum eſſe exiſtiment ad bene beateque vivendum. Hinc illa Stoicorum: *In noſtra poteſtate* (ἐφ, ἡμῖν) *eſſe opinionem, appetitionem, deſiderium, averſationem & quaslibet noſtras actiones.* Epictet. *Enchir. Cap. I.* item Ἐξάλειφε τὰς φαντασίας, συνεχῶς σεαυτῷ λέγων. νῦν ἐπ' ἐμοί ἐστίν, ἵνα ἐν ταύτῃ τῇ ψυχῇ μηδεμία πονηρία ᾖ, μηδὲ ἐπιθυμία, μηδὲ ὅλως ταραχή τις, ἀλλὰ βλέπων πάντα ὁποῖά ἐστιν χρῶμαι ἑκάστῳ κατ' ἀξίαν. μέμνησο ταύτης τῆς ἐξουσίας κατὰ φύσιν. *Imaginationem dele, ſæpe ſecum ſic loquendo: Nunc in poteſtate mea ſitum eſt, ut nulla in hac anima exſiſtat improbitas, nulla cupiditas, nulla animi perturbatio, ſed ut omnibus, qualia reapſe ſunt, perſpectis, pro exiſtimatione ſua*

ſua ſingulis utar, memento poteſtatis hujus, a natura tibi tributæ. Marcus Ant. Imper. *εἰς ἑαυτ, Lib. VIII. §. 29.*

§. CCLIII.

Quamvis & illa notitia non plane inutilis ſit.

Poteſt tamen & hæc *comparata* ſui exploratio utilitatem aliquam adferre, ſi cum altera *abſoluta* conjungatur. Qui enim ſe tot mentis corporiſque dotibus præ brutis a Deo ornatum eſſe, & has tamen facultates, niſi mens vere a vitiis emendetur, plus detrimenti, quam utilitatis, adferre, probe conſiderat: is facile intelliget, eam eſſe Dei optimi maximi voluntatem, atque id conſilium, ut homo de ſui emendatione & adſequendo ſummo bono ſit unice ſollicitus, ut & vita ac moribus a brutis animantibus ſe ſegreget & non adpetitiones illas, homini cum his beſtiis communes, ſed rectam rationem, ducem ſequatur. *

* Elegans eam in rem locus eſt apud Arrian. *Lib. I. Diſſ. Epict. Cap. VI.* Τὸν δ' ἄνθρωπον ὁ Θεὸς θεατὴν εἰσήγαγεν αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἔργων τῶν αὐτοῦ, καὶ οὐ μόνον θεατὴν, ἀλλὰ καὶ ἐξηγητὴν αὐτῶν. Διὰ τοῦτο αἰσχρόν ἐστι τῷ ἀνθρώπῳ ἄρχεσθαι καὶ καταλήγειν, ὅπου καὶ τὰ ἄλογα, ἀλλὰ μᾶλλον ἔνθεν μὲν ἄρχεσθαι, καταλήγειν δ' ἐφ' ὃ κατέληξεν ἐφ' ἡμῶν καὶ ἡ φύσις. κ. τ. λ. *Deus introduxit in mundum hominem, tanquam inſpectorem operum ſuorum, ac non cognitorem ſolum, verum etiam interpretem. Quare turpe eſt homini, ſi inde incipiat, & eodem deſinat, ubi cætera ſolent ratione deſtituta. Magis enim convenit, inde incipere, in eo autem deſinere, quouſque natura nos noſtra evexit ac produxit,* &c.

§. CCLIV.

§. CCLIV.

Potius itaque omne punctum fert cognitio ſui *abſolute* talis, adeoque danda nobis opera eſt, ut noſtræ primum VOLUNTATIS; tum deinde INTELLECTUS, ac CORPORIS, (§. CCLI.) ac denique totius STATUS noſtri notitiam adquiramus accuratiorem. Sed & abſolute.

§. CCLV.

Circa VOLUNTATEM, quo & ADPETITUM SENSITIVUM referimus, (§.XVI.) diſpiciendum erit, 1) quid maxime concupiſcamus? 2) quibus laboremus vitiis? 3) quodnam in his primum locum obtineat? 4) quomodo erga Deum, nos ipſos ac alios adfecti ſimus? 5) quibus in rebus maxime adverſus juſti, honeſti, ac decori regulas peccemus? & 6) a quibus denique veris bonis quam ſæpiſſime abhorreamus? Et quidem quoad voluntatem.

§. CCLVI.

Quum vero ea in re facile quiſque falli ac decipi poſſit, dum vel ſibi ipſi blanditur, & parcit, vel ex vitiis primariis id, quod ſpeciem aliquam virtutis præ ſe fert, ſibi tribuit; tres in primis commendandæ ſunt regulæ: 1) ut quis & indifferentes cogitationes, quibus præcipue indulget, quam diligentiſſime exploret: 2) ut varia objecta, varioſque caſus, quorum alius ad voluptatem vel dolores, alius ad opes vel paupertatem, alius ad honorem vel contemtum pertinet, ſibi ob oculos ponat, & quid ipſe electurus ſit, ſecum cogitet: 3) ut, quibus præcipue affectibus concutiatur, ſubinde conſideret. * In qua exploranda caute procedendū.

* Si enim ad *iram* te incaleſcere ſenties quam ſæpiſſime: AMBITIONEM in te dominari ſcies. Si *ſpes*, *metus*, *amor*, *odium*, *zelotypia* te præ reliquis turbant: VOLUPTATIS; ſi denique *invidiam*, *metum*, *deſperationem*: AVARITIÆ primas partes eſſe facile animadvertes. (§. CII.)

§. CCLVII.

Quoad intellectum.

Ita & ad INTELLECTUS tui receſſus multo facilius jam penetrabis, circa quem diſpiciendum erit, 1) quam diligenter res omnes contempletur? 2) quibus maxime præconceptis opinionibus indulgeat? 3) quomodo ſe judicium, ingenium & memoria ac reminiſcentia habeant? & 4) an denique tam prudenter rationes tuas componas, ut veræ felicitatis tuæ habeas rationem? Quæ ſane ſui exploratio omnium difficillima eſt. *

* Facilius enim homini vitiis obruto perſuaſeris, eum a vera virtute aberrare, quam homini ſtolido, eum laborare ſtultitia. Quin, quanto quis eſt ſtolidior, tanto magis ſibi ſapiens videbitur.

§. CCLVIII.

Qui quomodo explorandus?

Qaum vero difficilis ſit hæc ſui exploratio: (§. LXVII.) id agendum eſt ſapientiæ ſtudioſo, 1) ut ſe virorum ſapientum examini ſubmittat, & 2) horum monita audiat æquo animo, * ſimulque 3) ad conſiliorum ſuorum ac cogitationum eventus diligenter attendat.

* Et hinc eſt, quod Plato dixit, σοφὸν ψεγόμενον οὐκ ὀργίζεσθαι, ἐπαινούμενον δὲ οὐκ ἐπαίρεσθαι. *Sapientiæ ſtudioſum reprehenſum non ira-*

traſoi, *laudatum non extolli*. Vere enim cognitionis ſui ipſius, id eſt profectus in virtute, hoc indicium eſt, ſi quis aliorum objurgationes, non ex invidia, ac odio, ſed ex amore profectas, æquo animo ferat.

§. CCLIX.

CORPORIS exploratio maxime ad temperamenta pertinet. Horum autem characteres jam ſupra (§. LVIII. *ſeqq.* & §. CXX. *ſeqq.*) tam diſtincte oſtendimus, ut, qui eos recte in conſilium adhibuerit, ei non difficilis futura videatur hæc inveſtigatio. Quoad corpus?

§. CCLX.

Quum itaque hæc *voluntatis*, *intellectus*, *corporis* exploratio innumeros fere morbos, quibus laboras, tibi detectura ſit: facile etiam perſpicies, *ſtatum* tuum, qui ex hac mentis ac corporis tui imperfectione & vitiis reſultat, non poſſe non eſſe miſerrimum. Quis enim ſe felicem putabit, qui morborum ſuorum aliquo ſenſu tangitur? Quoad ſtatum?

§. CCLXI.

Multum tamen refert, te infelicitatem iſtam, quam ex vitiis oriri diximus, (§. XCVIII. *ſequentib.*) accurate conſiderare, & explorare ingenue, quibus potiſſimum calamitatibus premaris, ſimulque certo ſtatuere, earum omnium cauſſam atque originem in te ipſo quærendam eſſe. * Homo miſeriæ ſuæ cauſſa.

* Eſt ea hominum infelicium indoles, ut infelicitatis ſuæ cauſſam non in ſe ipſis, ſed in aliis ſitam exiſtiment, & ſemper alios, quam ſe, accuſare malint. Quem ſtultitiæ humanæ characterem elegantiſſime ſuo

N 5 more

more expreſſit Seneca *Epiſt. L.* ubi de cæcitate Harpaſtæ ſuæ lepide narrat. *Quid aliud agas, quam ut meliorem te ipſe quotidie facias, ut aliquid ex erroribus ponas, ut intelligas, tua vitia eſſe, quæ putas rerum? Quædam enim locis & temporibus adſcribimus: at illa, quocumque tranſierimus, ſequutura ſunt. Harpaſten, uxoris meæ fatuam, ſcis hereditarium onus in domo mea remanſiſſe... Hæc fatua ſubito deſiit videre. Incredibilem tibi narro rem, ſed veram. Neſcit, eſſe ſe cæcam: ſubinde pædagogum ſuum rogat, ut migret, ait, domum tenebroſam eſſe. Hoc, quod in illa videmus, omnibus nobis accidere liqueat tibi. Nemo ſe avarum eſſe intelligit, nemo cupidum: Cæci enim ducem quærunt, nos ſine duce erramus, & dicimus: Non ego ambitioſus ſum, ſed nemo aliter Romæ poteſt vivere*, &c. Legenda & cætera, quæ me exſcribere pigeret, te non legiſſe puderet.

§. CCLXII.

Etiamſi ab aliis hominibus injuria adſiciatur.

Unde enim omnia mala, niſi ex vitiis tuis, quorum hæc maxima pœna eſt, quod per ſe ipſa puniuntur? Et finge, alios te in hanc calamitatem conjeciſſe. Sane aut irritaſti hos vitiis tuis, aut mala tibi non futura eſſent, de quibus lamentaris, ſi mentem haberes, vera virtute præmunitam. *

* Multa ignominioſa tibi non viderentur, niſi talia illa eſſe perſuaderet ambitio. Ita & parum te habere, non doleres, nec accuſares alios, qui te locupletare nolunt, niſi plura concupiſceres, id eſt, niſi laborares avaritia. Et cur ad omnes caſus trepidares, niſi mollitie & voluptate corruptum animum gereres? Recte Epictetus

in

in *Enchirid. Cap. LXXII.* φιλοσόφου στάσις καὶ χαρακτὴρ, πᾶσαν ὠφέλειαν ἢ βλάβην ἐξ αὑτοῦ προσδοκᾷ. Σημεῖα προκόπτοντος, οὐδένα ψέγει, οὐδένα ἐπαινεῖ, οὐδένα μέμφεται, οὐδενὶ ἐγκαλεῖ. ὅταν ἐμποδισθῇ ἤτοι ἢ κωλυθῇ, ἑαυτῷ ἐγκαλεῖ. κ. τ. λ. *Philoſophi ſtatus eſt & formula, omnem utilitatem ac nocumentum a ſe ipſo expectare. Signum proficientis hoc eſt: Neminem vituperat, neminem laudat, de nemine queritur, neminem accuſat. Quum in re quapiam aut impeditur, aut prohibetur: ſe ipſum accuſat, &c.*

§. CCLXIII.

Paucis: hæc tui exploratio te facile convincet, 1) mentem tuam ac corpus innumeris vitiis ac imperfectionibus laborare. 2) Eorum malorum omnium cauſſam in te ipſo ſitam, & 3) infelicitatem tuam tantam eſſe, ut mors tolerabilior vita futura ſit, niſi ſignum receptui quam celerrime dederis. Multum profeciſti, mihi crede, ſi vivam tibi hujus rei ſcientiam pepereris. Cognitionis huj. utilitas.

SECTIO II.

De Capiendo veræ emendationis Conſilio.

§. CCLXIV.

INter corporis & animi morbos permultum intereſt. Primo enim illos plerumque facillime ſentimus: hos, non niſi adhibito omni ſtudio, deprehendimus. Deinde de illis a nobis amoliendis, ſimul ac eos ſentire cœpimus laboramus diligenter, Homines amant vitia ſua.

& ideo nec corpori, nec aeri parcimus: hos ita amare incipiunt homines, ut, ſi optio daretur, iis ætatem frui, quam carere, omnino mallent.

§. CCLXV.

Et tamen capiendũ emendationis conſilium.

Itaque difficile non eſt; concipere propoſitum, morbum corporis, ſi qua fieri poſſit, a ſe amoliendi: at difficillimum, capere conſilium fugiendi vitia, mentemque iis obrutam emendandi. Et tamen opus eſt hoc propoſito ei, qui ad verám ac ſolidam felicitatem adſpirat. *

* Eleganter Epictetus apud Arrian. *Lib. II. Cap. XIX.* ratiocinatus, diſcipulos monet, ſe ea docere, quibus poſſint fieri meliores ac felices; diſcipulos ipſos ideo acroaſibus intereſſe, ut meliores & felices fiant: felicitatem conſequi & meliorem fieri, non eſſe ἐκ τῶν ἀδυνάτων, ſed ex iis, quæ obtineri poſſint. Quum igitur pauci nihilominus felicitatem hanc conſequantur: fieri non poſſe, quin verum deſit propoſitum: Τί οὖν θέλετε; inquit, ἀρξώμεθά ποτε τοιαύτην ἐπιβολὴν κομίζειν ἐνταῦθα, τὰ μέχρι νῦν ἀφῶμεν. ἀρξώμεθα. μόνον πιστεύσατέ μοι, καὶ ὄψεσθε. *Quid ergo vultis? Incipiamus demum tale propoſitum concipere, ut quæ præterierunt, omittamus. Incipiamus, inquam. Credite mihi modo, & videbitis.*

§. CCLXVI.

Quod nobis mandent argumenta quã plurima.

Itaque opus eſt argumentis, quibus mens, adeo immerſa vitiis, ad concipiendum hujuſmodi propoſitum excitetur. Quum autem ea ſit natura voluntatis noſtræ, ut naturaliter adpetat bonum, & averſetur malum, (§. XXVIII.)

(§. XXVIII.) & hinc ſemper a malo ad bonum moveatur: (§. XXXIV.) conſequens eſt, ut non alia firmiora ſint ad concipiendum veræ felicitatis propoſitum incitamenta, quam ſi homo ſibi *ſtatus* ſui *præſentis miſeriam*, & *ſummi boni* veræque *felicitatis* inde exſiſtentis *ſuavitatem ac præſtantiam* vivide repræſentet.

* Cur enim vitiis ſuis tantopere oblectantur homines? Quia ea ipſis grata, jucunda, utilia videntur. Cur virtutem, cur ipſum ſummum bonum tam temere adſpernantur? Quia illud cum moleſtia & omnis voluptatis privatione conjunctum, adeoque boni nomine vix dignum eſſe, exiſtimant. Quapropter ſi eo adducendi ſunt, ut vitia adſpernari, & virtutem ſummumque bonum ſectari ſerio decernant: ita dirigendus erit animus, ut vitiis nihil deteſtabilius, ſtatu pravorum hominum nihil miſerius, ac ſummi boni poſſeſſione nihil ſuavius præſtantiuſque eſſe, agnoſcat. Uſus eſt hac methodo ipſe Servator, dum ſtatus ſui miſeriam agnoſcentes vocat τοὺς κοπιῶντας καὶ πεφορτισμένους, *laborioſos & onuſtos*; ſummæ vero felicitatis, quam pollicetur, poſſeſſionem ἀνάπαυσιν τῶν ψυχῶν, *requiem animarum*, quin ζυγὸν χρηστὸν καὶ φορτίον ἐλαφρὸν, *jugum ſuave & facile*. Matth. XI. 28. *ſeqq.*

§. CCLXVII.

STATUS ſui MISERIAM non rectius ſibi ob oculos ponet homo, quam ſi illum & *voluntati divinæ adverſari*, & *nihil ſolidi habere*, & *cum innumeris malis*, ac *ſumma*, non modo corporis, ſed & mentis, par-

Veluti I. ipſa vitioſorum miſeria.

partis noſtrum præſtantiſſimæ *pernicie conjunctum* eſſe, vere intellexerit.

§. CCLXVIII.

Eorum ſtatus repugnat volūtati Dei.

Quum enim primo Deus nos non brutis fecerit ſimiles, ſed recta ratione inſtruxerit, volueritque adeo, ut non cupiditatibus, ſed rationi & voluntati ſuæ, obſequeremur: (§. CCLIII.) quid miſerius, quæſo, quam eam vivere vitam, quæ Deo diſplicet, Deo, inquam, omnipræſenti, (§. CLXXXIV.) omniſcio, (§. CLXXXV.) & tam juſto, * (§. CLXXXVI.) ut non poſſit non pœnis graviſſimis adficere omnes, qui ejus voluntati obluctantur? Quid periculoſius, quam Dei voluntati denegare obſequium, cui & exſiſtentiam & conſervationem noſtram unice debemus? Quid denique intolerabilius, quam intra ſe audire conſcientiam, læſæ majeſtatis divinæ crimen dies noctesque exprobrantem?

* Agnoverunt & pagani philoſophi, incumbere nobis neceſſitatem pie vivendi, quia degamus ſub oculis Dei, omnia videntis, & vindicantis ſevere. Interrogatus ſane Thales Mileſius, εἰ λάθοι θεὸν ἄνθρωπος ἀδικῶν *an lateat Deum homo injuſte agens?* reſpondit: ἀλλ' οὐδὲ διανοούμενος, *immo ne cogitans quidem*. Et nihil verius illo Demoſthenis enthymemate: Ἀεὶ σύμφορόν ἐστι ἀκούειν τῶν κρατούντων. Τοῦ Θεοῦ τοίνυν ἀκουστέον, τοῦ ἀεὶ κρατοῦντος. *Semper expedit iis obedire, qui rerum potiuntur. Deo igitur parendum, qui in æternum dominatur.*

§. CCLXIX.

Nec ſolidi quidquam habet.

Denique quid ſolidi habet vita eorum, qui

qui adhuc vitiis immerſi ſuis cupiditatibus indulgent? VOLUPTAS brevis eſt delectatio, fertur in res vaniſſimas, nec amore noſtro dignas, & mox evaneſcentes. Et quanto quæſo voluptuoſis conſtat brevis illa, quam anhelant, delectatio? Quanta moleſtia ſibi homo viam ad illam ſternit? Quanto cum tædio eam exercet? quanto cum dolore amittit?

quod oſtenditur de voluptate.

§. CCLXX.

Quid HONOR, niſi aliorum de noſtris actionibus opinio? quid vero opinione levius? Quam parvum eſt hoc terræ punctum? quantula pars hominum in eo viventium nos novit? Horum ipſorum quam pauci ſunt, qui ſapientes ſint, & res ſuo pretio æſtimare norint? Quam mox denique futurum eſt, ut opinio illa, quam de nobis conceperunt, cum ipſis hominibus exſpiret? Attentius porro, quæſo, conſidera, quanto labore honores parentur, quam difficile conſerventur, quam facile & quanto cum dolore amittantur, nonne tibi exclamandum videbitur:

De honore.

O vanas hominum curas! o pectora cæca!

§. CCLXXI.

Quid DIVITIÆ? Quid? niſi poſſeſſio terræ, lapillorum, maſſarum, ſplendore aliquo præditarum, quibus hominum cupiditas pretium ſtatuit? An qui harum rerum plus aliis poſſidet, ideo reliquis beatior eſt? an tranquillior? an non æque ſuaviter vivit, cui neceſſaria ſuppetunt, quam qui abundat ſuperfluis? an non ille æquiore animo morietur, quam dives, cui opes pro numine ſunt: Quanto porro labore parantur illa malorum irri-

De divitiis.

irritamenta? quot curas, & inſomnes noctes advehit eorum poſſeſſio? ad quam deſperationem amiſſio & jactura illorum hominem adigit? O utinam meditari inciperemus, quid diligamus, * & quam anima immortali indignum ſit, inhærere rebus perituris, & cum vera felicitate nullo modo conjunctis!

* Eleganter Epictet. *Enchirid. Cap. VI. In unoquoque*, inquit, *eorum, quæ aut delectant, aut utilitatem præbent, aut diliguntur, memento conſiderare, quale id quidque ſit, incipiens a minimis. Si ollam diligis, dic: ollam diligo. Sic, ea fracta, non perturbaberis. Si filium tuum amas, aut uxorem, dic: te hominem diligere: mortuo enim eo, non perturbaberis.*

§. CCLXXII.

Porro vitia multa mala advehunt.

Quot mala ſecum vehant vitia, jam ſupra oſtendimus pluribus. (§. XCVIII. *ſeqq.*) Et quid denique fiet de homine, qui de mente emendanda numquam cogitavit, ubi jam vita excedendum, ubi imminet æternitas, & mens indeſtructibilis atque immortalis ea omnia, quæ bona credidit, poſt tergum relinquit? Nonne conſcientia ipſa convincet ejuſmodi hominem, nullam ipſi ſpem eſſe melioris ſtatus, ſummumque periculum ſupplicii, quum Deus juſtus non poſſit non in hominem, voluntati ſuæ per omnem vitam adverſatum, aut in hac vita, aut poſt mortem, animadvertere, & divina tamen providentia permittere ſoleat, ut in hac vita bona malis, mala bonis plerumque eveniant. *

* Ita-

* Itaque omnino ſummum momentum ineſt ratiocinationi: Quia Deus juſtus eſt, malos aut in vita hac punit, aut poſt mortem. Non autem id ſemper facit in hac vita, quia bona ſæpe malis, mala bonis eveniunt. Erit itaque, quando poſt mortem malos puniet. Ita ipſe ratiocinatur Salomon *Kobel. III. 16. ſeq.*

§. CCLXXIII.

Ita ſincerum illud animum emendandi propoſitum excitabimus, conſiderata *ſtatus* noſtri *miſeria*.. Tanto magis autem illud firmabimus, ſi CONDITIONEM *eorum, qui ſummo bono potiti ſunt*, paulo diligentius expenderimus. (§. CCLXVI.)

Emendatione ſuadet II. conditio felix virtute præditorum.

§. CCLXXIV.

Solidam eſſe hanc felicitatem, nemo dubitaverit, quia ſempiterna eſt illius poſſeſſio. (§. CXCIII.) Maximam eamdem eſſe, cum ex attributis ſummi boni, (§. CLXXXIX. *ſeqq.*) tum ex effectibus ejus, (§. CCV. *ſeqq.*) ſatis patet. Quis vero leve quid putet, Deo frui, mentem circumferre tranquillam, nulliſque adfectibus, curis, conſcientiæ tumultibus, perturbatam? * virtutem ſine tædio ſectari? aliis denique virtute ornatis amicis uti? Atqui hæc omnia habet, quiſquis ſummo illo ac perfectiſſimo bono potitus eſt.

Quæ demonſtratur.

* Atqui & virtute præditus calamitatibus premitur, & bonis etiam mala haud raro eveniunt. (§. CCLXXII.) Ita eſt. Sed quam parum hæc omnia adquieſcentiam ejus in voluntate divina, adeoque & animi tranquillitatem, turbent, vel inde patet, quod, ſi optio daretur, illam conditionem ſuam

cum

* Hinc Socrates virtutem doceri negabat, eamque contendebat Dei donum eſſe. Exſtat in eam rem ſingularis Æſchinis *Dialogus περὶ ἀρετῆς, ſeu de virtute*, in quo pag. 29. ſuo more demonſtrat, *ὅτι διδακτὸν εἶναι οὔτε φύσει ἀρετὴν, ἀλλὰ θείᾳ μοίρᾳ παραγίγνεσθαι κτωμένοις: neque doceri poſſe, neque natura, ſed divinitus accedere virtutem iis, qui eam poſſident.* Addatur Maximi Tyrii *Diſſ.* XX. quæ inſcribitur: *εἰ γένοιτό τις θείᾳ μοίρᾳ ἀγαθός; an aliquis divinitus bonus fiat?*

** Tale eſt illud examen, quod ſuis commendavit Pythagoras *in Aur. Cam.* v. 40.

> *Μηδ' ὕπνον μαλακοῖσιν ἐπ' ὄμμασι προσδέξασθαι*
> *Πρὶν τῶν ἡμερινῶν ἔργων τρὶς ἕκαστον ἐπελθεῖν.*
> *Πῆ παρέβην; τί δ' ἔρεξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη,*
> *Ἀρξάμενος δ' ἀπὸ πρώτου ἐπέξιθι. καὶ μετέπειτα*
> *Δεινὰ μὲν ἐκπρήξας ἐπιπλήσσεο. χρηστὰ δὲ τέρπου,*
> *Ταῦτα πόνει, ταῦτ' ἐκμελέτα. τούτων χρὴ ἐρᾷν σε.*
> *Ταῦτά σε τῆς θείης ἀρετῆς εἰς ἴχνια θήσει.*
> *Mollia nec prius admittant tibi lumina ſomnum.*
> *Exactæ quam ter repotaveris acta diei.*
> *Quæ prætergreſſus? quæ male omiſis?*
> *Singula percurrens a primo facta, quibus tu*
> *Vel pravis doleas, capias vel gaudia juſtis,*
> *Hæc facito; hæc ſatage: iſtorum tibi cura geratur,*
> *Hæc te virtutis divinæ ad limina ſiſtent.*

Ad quam Pythagoræ periocham addenda ſunt, quæ præclare commentatur Hierocl. *in Comment. pag. m.* 205. *Edition. Curterii.*

§. CCLXXIX.

§. CCLXXIX.

Nec minus hoc propoſitum firmabit conſuetudo cum hominibus, virtute præditis, * & contemplatio exemplorum tum eorum, qui, dum vitiis indulgent, pereunt, tum eorum, qui vera illa felicitate potiti ſunt. Quemadmodum enim felices ſunt, quos faciunt aliena pericula cautos: ita virorum ſapientum vita perpetua cenſura eſt, & non modo, quid agendum ſit, ſed & fieri poſſe, quæ docentur, docet. Nec non conſuetudo cum bonis.

* Commendat hoc præceptum Seneca *Epiſt. VI. & XI.* quæ totæ perlegi merentur, & Arrian. *Diſſ. Epict. Lib. II. Cap. XVIII.*

§. CCLXXX.

Denique & bonorum librorum, maxime parænеticorum, lectio inſignem tibi hac in re adferet utilitatem. * Quum enim ethica parænetica voluntatem magis incendat, quam inſtruat intellectum, (§. IV. *) & propoſitum hoc in voluntate conſiſtat: fieri ſane non poteſt, quin eorum librorum aſſidua lectio tibi calcar ſubjectura ſit in via virtutis perrecturo. Ac bonorum librorum lectio.

* Ex quo vi oppoſitorum fluit, tanto magis fugiendos eſſe libros pravos, vitiaque illa capitalia irritantes, quales & pleræque ſunt fabulæ Romanenſes, quas vocant, & ejuſdem furfuris alii, qui vitia veluti coloribus amœnis illuſtrata imaginationi ſiſtunt. Quid enim aliud ægrotanti animo, hæc legenti accidet, quam quod Chæreæ adoleſcenti, tabulam pictam, quæ Jovem imbrem aureum in Dianæ gremium mittentem ſiſtebat,

ſpectan-

more expreſſit Seneca *Epiſt.* L. ubi de cæcitate Harpaſtæ ſuæ lepide narrat. *Quid aliud agas, quam ut meliorem te ipſe quotidie facias, ut aliquid ex erroribus ponas, ut intelligas, tua vitia eſſe, quæ putas rerum? Quædam enim locis & temporibus adſcribimus: at illa, quocumque tranſierimus, ſequutura ſunt. Harpaſten, uxoris meæ fatuam, ſcis hereditarium onus in domo mea remanſiſſe... Hæc fatua ſubito deſiit videre. Incredibilem tibi narro rem, ſed veram. Neſcit, eſſe ſe cæcam: ſubinde pædagogum ſuum rogat, ut migret, ait, domum tenebroſam eſſe. Hoc, quod in illa ridemus, omnibus nobis accidere liqueat tibi. Nemo ſe avarum eſſe intelligit, nemo cupidum: Cæci enim ducem quærunt, nos ſine duce erramus, & dicimus: Non ego ambitioſus ſum, ſed nemo aliter Romæ poteſt vivere*, &c. Legenda & cætera, quæ me exſcribere pigeret, te non legiſſe puderet.

§. CCLXII.

Etiamſi ab aliis hominibus injuria adficiatur.

Unde enim omnia mala, niſi ex vitiis tuis, quorum hæc maxima pœna eſt, quod per ſe ipſa puniuntur? Et finge, alios te in hanc calamitatem conjeciſſe. Sane aut irritaſti hos vitiis tuis, aut mala tibi non futura eſſent, de quibus lamentaris, ſi mentem haberes, vera virtute præmunitam. *

* Multa ignominioſa tibi non viderentur, niſi talia illa eſſe perſuaderet ambitio. Ita & parum te habere, non doleres, nec accuſares alios, qui te locupletare nolunt, niſi plura concupiſceres, id eſt, niſi laborares avaritia. Et cur ad omnes caſus trepidares, niſi mollitie & voluptate corruptum animum gereres? Recte Epictetus in

in *Enchirid. Cap. LXXII.* φιλοσόφου στάσις καὶ χαρακτὴρ, πᾶσαν ὠφέλειαν ἢ βλάβην ἐξ αὑτοῦ προσδοκᾷ. Σημεῖα προκόπτοντος, οὐδένα ψέγει, οὐδένα ἐπαινεῖ, οὐδένα μέμφεται, οὐδενὶ ἐγκαλεῖ. ὅταν ἐμποδισθῇ ποτε ἢ κωλυθῇ, ἑαυτῷ ἐγκαλεῖ. κ. τ. λ. *Philoſophi ſtatus eſt & formula, omnem utilitatem ac nocumentum a ſe ipſo expectare. Signum proficientis hoc eſt: Neminem vituperat, neminem laudat, de nemine queritur, neminem accuſat. Quum in re quapiam aut impeditur, aut prohibetur: ſe ipſum accuſat, &c.*

§. CCLXIII.

Paucis: hæc tui exploratio te facile convincet, 1) mentem tuam ac corpus innumeris vitiis ac imperfectionibus laborare. 2) Eorum malorum omnium cauſſam in te ipſo ſitam, & 3) infelicitatem tuam tantam eſſe, ut mors tolerabilior vita futura ſit, niſi ſignum receptui quam celerrime dederis. Multum profeciſti, mihi crede, ſi vivam tibi hujus rei ſcientiam pepereris.

Cognitionis hujus utilitas.

SECTIO II.

De Capiendo veræ emendationis Conſilio.

§. CCLXIV.

INter corporis & animi morbos permultum intereſt. Primo enim illos plerumque facillime ſentimus: hos, non niſi adhibito omni ſtudio, deprehendimus. Deinde de illis a nobis amoliendis, ſimul ac eos ſentire cœpimus laboramus diligenter,

Homines amant vitia ſua.

& ideo nec corpori, nec aeri parcimus: hos ita amare incipiunt homines, ut, ſi optio daretur, iis ætatem frui, quam carere, omnino mallent.

§. CCLXV.

Et tamen capiendū emendationis conſilium.

Itaque difficile non eſt; concipere propoſitum, morbum corporis, ſi qua fieri poſſit, a ſe amoliendi: at difficillimum, capere conſilium fugiendi vitia, mentemque iis obrutam emendandi. Et tamen opus eſt hoc propoſito ei, qui ad veram ac ſolidam felicitatem adſpirat. *

* Eleganter Epictetus apud Arrian. *Lib. II. Cap. XIX.* ratiocinatus, diſcipulos monet, ſe ea docere, quibus poſſint fieri meliores ac felices; diſcipulos ipſos ideo acroaſibus intereſſe, ut meliores & felices fiant: felicitatem conſequi & meliorem fieri, non eſſe ἐκ τῶν ἀδυνάτων, ſed ex iis, quæ obtineri poſſint. Quum igitur pauci nihilominus felicitatem hanc conſequantur: fieri non poſſe, quin verum deſit propoſitum: τί οὖν θέλετε; inquit, ἀρξώμεθά ποτε τοιαύτην ἐπιβολὴν κομίζειν ἐνταῦθα, τὰ μέχρι νῦν ἀφῶμεν. ἀρξώμεθα. μόνον πιστεύσατέ μοι, καὶ ὄψεσθε. *Quid ergo vultis? Incipiamus demum tale propoſitum concipere, ut quæ præterierunt, omittamus. Incipiamus, inquam. Credite mihi modo, & videbitis.*

§. CCLXVI.

Quod nobis mandent argumenta quã plurima.

Itaque opus eſt argumentis, quibus mens, adeo immerſa vitiis, ad concipiendum hujuſmodi propoſitum excitetur. Quum autem ea ſit natura voluntatis noſtræ, ut naturaliter adpetat bonum, & averſetur malum, (§. XXVIII.)

(§. XXVIII.) & hinc ſemper a malo ad bonum moveatur: (§. XXXIV.) conſequens eſt, ut non alia firmiora ſint ad concipiendum veræ felicitatis propoſitum incitamenta, quam ſi homo ſibi *ſtatus* ſui *præſentis miſeriam*, & *ſummi boni* veræque *felicitatis* inde exſiſtentis *ſuavitatem ac præſtantiam* vivide repræſentet.

* Cur enim vitiis ſuis tantopere oblectantur homines? Quia ea ipſis grata, jucunda, utilia videntur. Cur virtutem, cur ipſum ſummum bonum tam temere adſpernantur? Quia illud cum moleſtia & omnis voluptatis privatione conjunctum, adeoque boni nomine vix dignum eſſe, exiſtimant. Quapropter ſi eo adducendi ſunt, ut vitia adſpernari, & virtutem ſummumque bonum ſectari ſerio decernant: ita dirigendus erit animus, ut vitiis nihil deteſtabilius, ſtatu pravorum hominum nihil miſerius, ac ſummi boni poſſeſſione nihil ſuavius præſtantiuſque eſſe, agnoſcat. Uſus eſt hac methodo ipſe Servator, dum ſtatus ſui miſeriam agnoſcentes vocat τοὺς κοπιῶντας καὶ πεφορτισμένους, *laborioſos & onuſtos*; ſummæ vero felicitatis, quam pollicetur, poſſeſſionem ἀνάπαυσιν τῶν ψυχῶν, *requiem animarum*, quin ζυγὸν χρηστὸν καὶ φορτίον ἐλαφρὸν, *jugum ſuave & facile*. Matth. XI. 28. *ſeqq.*

§. CCLXVII.

STATUS ſui MISERIAM non rectius ſibi ob oculos ponet homo, quam ſi illum *& voluntati divinæ adverſari*, & *nihil ſolidi habere*, & *cum innumeris malis*, ac *ſumma*, non modo corporis, ſed & mentis, par- Veluti 1. ipſa vitiorum miſeria.

partis noſtrum præſtantiſſimæ *pernicie conjunctum* eſſe, vere intellexerit.

§. CCLXVIII.

Eorum ſtatus repugnat voluntati Dei.

Quum enim primo Deus nos non brutis fecerit ſimiles, ſed recta ratione inſtruxerit, volueritque adeo, ut non cupiditatibus, ſed rationi & voluntati ſuæ, obſequeremur: (§. CCLIII.) quid miſerius, quæſo, quam eam vivere vitam, quæ Deo diſplicet, Deo, inquam, omnipræſenti, (§. CLXXXIV.) omniſcio, (§. CLXXXV.) & tam juſto, * (§. CLXXXVI.) ut non poſſit non pœnis graviſſimis adficere omnes, qui ejus voluntati obluctantur? Quid periculoſius, quam Dei voluntati denegare obſequium, cui & exſiſtentiam & conſervationem noſtram unice debemus? Quid denique intolerabilius, quam intra ſe audire conſcientiam, læſæ majeſtatis divinæ crimen dies noctesque exprobrantem?

* Agnoverunt & pagani philoſophi, incumbere nobis neceſſitatem pie vivendi, quia degamus ſub oculis Dei, omnia videntis, & vindicantis ſevere. Interrogatus ſane Thales Mileſius, εἰ λάθοι θεὸν ἄνθρωπος ἀδικῶν, *an lateat Deum homo injuſte agens?* reſpondit: ἀλλ' οὐδὲ διανοούμενος, *immo ne cogitans quidem*. Et nihil verius illo Demoſthenis enthymemate: Ἀεὶ σύμφορόν ἐστι ἀκούειν τῶν κρατούντων. Τοῦ Θεοῦ τοίνυν ἀκουστέον, τοῦ ἀεὶ κρατοῦντος. *Semper expedit iis obedire, qui rerum potiuntur. Deo igitur parendum, qui in æternum dominatur.*

§. CCLXIX.

Nec ſolidi quidquam habet.

Denique quid ſolidi habet vita eorum, qui

qui adhuc vitiis immerſi ſuis cupiditatibus indulgent? VOLUPTAS brevis eſt delectatio, fertur in res vaniſſimas, nec amore noſtro dignas, & mox evaneſcentes. Et quanto quæſo voluptuoſis conſtat brevis illa, quam anhelant, delectatio? Quanta moleſtia ſibi homo viam ad illam ſternit? Quanto cum tædio eam exercet? quanto cum dolore amittit? quod oſtēditur de voluptate.

§. CCLXX.

Quid HONOR, niſi aliorum de noſtris actionibus opinio? quid vero opinione levius? Quam parvum eſt hoc terræ punctum? quantula pars hominum in eo viventium nos novit? Horum ipſorum quam pauci ſunt, qui ſapientes ſint, & res ſuo pretio æſtimare norint? Quam mox denique futurum eſt, ut opinio illa, quam de nobis conceperunt, cum ipſis hominibus exſpiret? Attentius porro, quæſo, conſidera, quanto labore honores parentur, quam difficile conſerventur, quam facile & quanto cum dolore amittantur, nonne tibi exclamandum videbitur: De honore.

O vanas hominum curas! o pectora cæca!

§. CCLXXI.

Quid DIVITIÆ? Quid? niſi poſſeſſio terræ, lapillorum, maſſarum, ſplendore aliquo præditarum, quibus hominum cupiditas pretium ſtatuit? An qui harum rerum plus aliis poſſidet, ideo reliquis beatior eſt? an tranquillior? an non æque ſuaviter vivit, cui neceſſaria ſuppetunt, quam qui abundat ſuperfluis? an non ille æquiore animo morietur, quam dives, cui opes pro numine ſunt: Quanto porro labore parantur illa malorum De divitiis.

irri-

irritamenta? quot curas, & inſomnes noctes advehit eorum poſſeſſio? ad quam deſperationem amiſſio & jactura illorum hominem adigit? O utinam meditari inciperemus, quid diligamus, * & quam anima immortali indignum ſit, inhærere rebus perituris, & cum vera felicitate nullo modo conjunctis!

* Eleganter Epictet. *Enchirid. Cap. VI. In unoquoque, inquit, eorum, quæ aut delectant, aut utilitatem præbent, aut diliguntur, memento conſiderare, quale id quidque ſit, incipiens a minimis. Si ollam diligis, dic: ollam diligo. Sic, ea fracta, non perturbaberis. Si filium tuum amas, aut uxorem, dic: te hominem diligere; mortuo enim eo, non perturbaberis.*

§. CCLXXII.

Porro vitia multa mala advehunt.

Quot mala ſecum vehant vitia, jam ſupra oſtendimus pluribus. (§. XCVIII. *ſeqq.*) Et quid denique fiet de homine, qui de mente emendanda numquam cogitavit, ubi jam vita excedendum, ubi imminet æternitas, & mens indeſtructibilis atque immortalis ea omnia, quæ bona credidit, poſt tergum relinquit? Nonne conſcientia ipſa convincet ejuſmodi hominem, nullam ipſi ſpem eſſe melioris ſtatus, ſummumque periculum ſupplicii, quum Deus juſtus non poſſit non in hominem, voluntati ſuæ per omnem vitam adverſatum, aut in hac vita, aut poſt mortem, animadvertere, & divina tamen providentia permittere ſoleat, ut in hac vita bona malis, mala bonis plerumque eveniant. *

* Ita-

* Itaque omnino ſummum momentum ineſt ratiocinationi: Quia Deus juſtus eſt, malos aut in vita hac punit, aut poſt mortem. Non autem id ſemper facit in hac vita, quia bona ſæpe malis, mala bonis eveniunt. Erit itaque, quando poſt mortem malos puniet. Ita ipſe ratiocinatur Salomon *Kohel. III. 16. ſeq.*

§. CCLXXIII.

Emendatione ſuadet II. conditio felix virtute præditorum.

Ita ſincerum illud animum emendandi propoſitum excitabimus, conſiderata *ſtatus noſtri miſeria*. Tanto magis autem illud firmabimus, ſi CONDITIONEM *eorum, qui ſummo bono potiti ſunt*, paulo diligentius expenderimus. (§. CCLXVI.)

§. CCLXXIV.

Quæ demonſtratur.

Solidam eſſe hanc felicitatem, nemo dubitaverit, quia ſempiterna eſt illius poſſeſſio. (§. CXCIII.) Maximàm eamdem eſſe, cum ex attributis ſummi boni, (§. CLXXXIX. *ſeqq.*) tum ex effectibus ejus, (§. CCV. *ſeqq.*) ſatis patet. Quis vero leve quid putet, Deo frui, mentem circumferre tranquillam, nulliſque adfectibus, curis, conſcientiæ tumultibus, perturbatam? * virtutem ſine tædio ſectari? aliis denique virtute ornatis amicis uti? Atqui hæc omnia habet, quiſquis ſummo illo ac perfectiſſimo bono potitus eſt.

* Atqui & virtute præditus calamitatibus premitur, & bonis etiam mala haud raro eveniunt. (§. CCLXXII.) Ita eſt. Sed quam parum hæc omnia adquieſcentiam ejus in voluntate divina, adeoque & animi tranquillitatem, turbent, vel inde patet, quod, ſi optio daretur, illam conditionem ſuam cum

cum ſceleratorum voluptatibus non permutaret. Ita æquiore animo Joſephus captivitatem & ſervitutem, quam oblatam a Putipharis uxore voluptatem, tulit. *Geneſ. XXXIX. 3.*

§. CCLXXV.

III. Voluntas Dei.

Hoc eſt, quod vel maxime id propoſitum in te excitaſſet jam pridem, ſi mens non læva fuiſſet. Jam adde: *Deum hoc a te exigere*, a quo totus pendes, Deum hoc præcipere, qui, cum alia graviora præcipere poſſet, id præcipiat, quod tibi utiliſſimum, quin omnino neceſſarium ſit. * An tu non audies Deum, utilia licet præcipientem? Quid furorem eſſe dicamus, ſi hic furor non eſt?

* Quis vero non pareat medico, ſalutaria præcipienti? Talia autem ſunt, quæ præcipit Deus, quando te ad veram felicitatem vocat. Hinc pietatem non modo tamquam *honeſtam*, ſed & tamquam *utiliſſimam* commendat Apoſtolus. Hinc Marc. Antonin. *Lib. VII. §. LXXIV.* ὠφέλεια πρᾶξις κατὰ φύσιν. *Emolumentum eſt actio omnis, naturæ conſentanea.*

§. CCLXXVI.

Propoſitum hoc quam primũ capiendum.

At cum adfectus & propenſiones frequenter repetitæ in mores; hi autem diuturna conſuetudine in alteram naturam tranſeant: (§. LXIX.) certo tecum ſtatuas velim, properandum tibi eſſe, iſtudque propoſitum quam primum concipiendum. Quo longius enim illud differes, eo difficiliorem tibi hanc emendationem futuram, certiſſimum eſt. *

* Idem ergo contingit iis, qui moras in emendando animo nectunt, quod ſolet ægrotan-

tantibus, curam valetudinis eouſque differentibus, dum jam pene conclamatum eſt. Morbus inveteratus difficilius curatur, quin ſæpe medicorum induſtriam eludit. Quo citius rem adgredimur, eo facilius eam conficiemus. Huc pertinet elegans judicium Senecæ *Epiſt. XXV.* de duobus amicis, juvene altero, altero ſene, quod legi omnino meretur.

§. CCLXXVII.

Quin non ſolum capiendum eſt hoc conſilium, ſed & conſtanti animo retinendum. Quemadmodum enim adverſo flumine navigantes, ceſſante remigum induſtria, non modo non progrediuntur, ſed & retro feruntur: ita qui hoc emendationis propoſitum, ſemel conceptum, abjiciunt, non modo non proficiunt, ſed & tanto magis in priſtinæ miſeriæ vortices abripiuntur. * Et conſtanter retinendum.

* Quum enim voluntas numquam ſit otioſa, ſed ſemper bonum adpetat; (§. XXIX.) conſequens eſt, ut quando propoſitum, ad bonum verum connitendi abjecit, in bona adparentia feratur, tantoque magis hæc concupiſcat, quanto minus aliquo veri boni ſenſu tangitur. Addatur Senec. *Epiſt. IV.*

§. CCLXXVIII.

Ad firmandum vero id propoſitum præter preces ad Deum, * quippe ad ineundam nobiſcum unionem promptiſſimum, (§. CLXXXIX.) quamplurimum conferet examen ſui ipſius quotidianum, ** ex quo, an proficiamus, & in quantum hoc propoſitum noſtrum vel auctum vel imminutum ſit, facile adparebit. Quo faciunt preces & examen ſui quotidianum.

* Hinc

* Hinc Socrates virtutem doceri negabat, eamque contendebat Dei donum eſſe. Exſtat in eam rem ſingularis Æſchinis *Dialogus* *περὶ ἀρετῆς*, *ſeu de virtute*, in quo pag. 29. ſuo more demonſtrat, *ὅτι διδακτὸν εἶναι οὔτε φύσει ἀρετὴν, ἀλλὰ θείᾳ μοίρᾳ παραγίγνεσθαι κτωμένοις: neque doceri poſſe, neque natura, ſed divinitus accedere virtutem iis, qui eam poſſident.* Addatur Maximi Tyrii *Diſſ.* XX. quæ inſcribitur: *εἰ γένοιτό τις θείᾳ μοίρᾳ ἀγαθός; an aliquis divinitus bonus fiat?*

** Tale eſt illud examen, quod ſuis commendavit Pythagoras *in Aur. Carm.* v. 40.

Μηδ᾽ ὕπνον μαλακοῖσιν ἐπ᾽ ὄμμασι προσδέξασθαι
Πρὶν τῶν ἡμερινῶν ἔργων τρὶς ἕκαστον ἐπελθεῖν.
Πῇ παρέβην; τί δ᾽ ἔρεξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη,
Ἀρξάμενος δ᾽ ἀπὸ πρώτου ἐπέξιθι. καὶ μετέπειτα
Δειλὰ μὲν ἐκπρήξας ἐπιπλήσσεο. χρηστὰ δὲ τέρπου,
Ταῦτα πόνει, ταῦτ᾽ ἐκμελέτα. τούτων χρὴ ἐρᾶν σε.
Ταῦτά σε τῆς θείης ἀρετῆς εἰς ἴχνια θήσει.
Mollia nec prius admittant tibi lumina ſomnum.
Exactæ quam ter repetaveris acta diei.
Quæ prætergreſſus? quæ male omiſit?
Singula percurrens a primo facta, quibus tu
Vel pravis doleas, capias vel gaudia juſtis,
Hæc facito; hæc ſatage: iſtorum tibi cura geratur,
Hæc te virtutis divinæ ad limina ſiſtent.

Ad quam Pythagoræ periocham addenda ſunt, quæ præclare commentatur Hierocl. *in Comment. pag. m.* 205. *Edition. Curterii.*

§. CCLXXIX.

§. CCLXXIX.

Nec minus hoc propoſitum firmabit conſuetudo cum hominibus, virtute præditis, * & contemplatio exemplorum tum eorum, qui, dum vitiis indulgent, pereunt, tum eorum, qui vera illa felicitate potiti ſunt. Quemadmodum enim felices ſunt, quos faciunt aliena pericula cautos: ita virorum ſapientum vita perpetua cenſura eſt, & non modo, quid agendum ſit, ſed & fieri poſſe, quæ docentur, docet. Nec non conſuetudo cum bonis.

* Commendat hoc præceptum Seneca *Epiſt. VI. & XI.* quæ totæ perlegi merentur, & Arrian. *Diſſ. Epict. Lib. II. Cap. XVIII.*

§. CCLXXX.

Denique & bonorum librorum, maxime parænetícorum, lectio inſignem tibi hac in re adferet utilitatem. * Quum enim ethica parænetica voluntatem magis incendat, quam inſtruat intellectum, (§. IV. *) & propoſitum hoc in voluntate conſiſtat: fieri ſane non poteſt, quin eorum librorum aſſidua lectio tibi calcar ſubjectura ſit in via virtutis perrecturo. Ac bonorum librorum lectio.

* Ex quo vi oppoſitorum fluit, tanto magis fugiendos eſſe libros pravos, vitiaque illa capitalia irritantes, quales & pleræque ſunt fabulæ Romanenſes, quas vocant, & ejuſdem furfuris alii, qui vitia veluti coloribus amœnis illuſtrata imaginationi ſiſtunt. Quid enim aliud ægrotanti animo, hæc legenti accidet, quam quod Chæreæ adoleſcenti, tabulam pictam, quæ Jovem imbrem aureum in Dianæ gremium mittentem ſiſtebat,

ſpectan-

ſpectanti accidiſſe, refert Terent. *in Eunuch. Act. III. Scen. V. v. 36. ſeq.*

§. CCLXXXI.

Propoſitum hoc efficax eſſe oportet.

Poſtremo id quam maxime cavebis, ne *inefficax* ſit hoc propoſitum. Quid enim proderit etiam ſumma cupiditas, ſummam felicitatem conſequendi, niſi & mediis uti ſtatuas, quibus ad eam conſequendam opus eſt? Itaque ſimul ac propoſitum hoc aliquid virium in te adquiſiviſſe ſenſeris: ſtatim res ipſa adgredienda, bellumque pulcherrimum indicendum eſt vitiis.

SECTIO III.

De pugna, in quam Sapientiæ ac Virtutis ſtudioſo deſcendendum.

§. CCLXXXII.

Eſt in nobis, quod huic propoſito repugnat.

Nimirum quamvis intellectus veræ felicitatis præſtantiam virtutiſque pulchritudinem accurate perſpiciat, & voluntas quoque, bonum natura adpetens, felicitatem illam mirifice concupiſcat: animadvertes tamen in animo neſcio quid, quod has rationes turbat, quod mentem in contraria aut invitat, aut rapit, ut fateri idem cogaris, quod Medea:

Video meliora, proboque,
Deteriora ſequor.

§. CCLXXXIII.

Qualis illa pugna interea?

Qui Ariſtotelis placita exoſculantur, eum in mentem tumultum vocant *pugnam rationis & adpetitus ſenſitivi*. Sed ſi in te ipſum deſcenderis: non mentis facultates inter ſe

con-

contendere, ſed voluntatem inter bona vera & adparentia, quorum illa ratio, hæc imaginatio, tanquam jucundiſſima, repræſentat, fluctuare, atque hinc modo in hanc, modo in illam partem rapi, facile animadvertes.

§. CCLXXXIV.

Quum vero voluntas, niſi, virtute vindice, ex iſta ſervitute eluctetur, magis imaginationi ac pravis adfectibus, quam rectæ rationi ſerviat: (§. XXIX.) in arenam profecto deſcendendum, & tamdiu cum hoſte illo interno pugnandum ac colluctandum eſt, * donec oppreſſam ab eo voluntatem in libertatem adſertam videas. Pugnandū eſt cum cupiditatibus.

* De hac pugna Arrian. *Diſſ. Epict. Lib. II. Cap. XVIII.* Οὗτός ἐστιν ὁ ταῖς ἀληθείαις ἀσκητὴς, ὁ πρὸς τὰς τοιαύτας φαντασίας γυμνάζων ἑαυτόν. μεῖνον τάλας, μὴ συναρπασθῇς. μέγας ὁ ἀγών ἐστι, θεῖον τὸ ἔργον, ὑπὲρ βασιλείας, ὑπὲρ ἐλευθερίας ὑπὲρ εὐροίας, ὑπὲρ ἀταραξίας. Τοῦ θεοῦ μέμνησο. ἐκεῖνον ἐπικαλοῦ βοηθὸν καὶ παραστάτην, ὡς τοὺς Διοσκόρους ἐν χειμῶνι οἱ πλέοντες. *Is eſt vere ſtudioſus, qui ſe contra tales phantaſias exercet. Conſiſte miſer, ne auferat se imaginatio. Magnum certamen eſt, divini operis functio, de regno certatur, de libertate, de felicitate, de tranquillitate animi. Memineris Dei, illum invoca auxiliatorem, ut ſolent nautæ in tempeſtatibus invocare Caſtorem, Pollucem.*

§. CCLXXXV.

Quoties itaque IMAGINATIO nobis pravi quid, tamquam vel jucundum, vel honeſtum, vel utile, proponit: toties ante omnia id agendum eſt, 1) ut veras rerum Cum imaginatione.

ideas

ideas menti noſtræ revocemus in memoriam, illaque quæ ſupra de vitiorum vanitate ac effectu, nec non de conditione vitioſorum æque ac virtute præditorum hominum, diximus, (§. CCLXVII. *ſeqq.*) ſubinde meditemur. 2) Ut menti non permittamus, iis indulgere cogitationibus, ſed eam ab his ad res ſerias ac utiles divertamus. 3) Ut otium in primis cane pejus & angue fugiamus. * *Otia ſi tollas, periere cupidinis arcus.*

* Recte veteres, τῷ ὀργεῖν καὶ τῷ σχολάζειν ἕπεσθαι τἀλλότρια πολυπραγμονεῖν, *deſidiam & otium comitari aliena agendi ſtudium.* Qui nihil agit, male agit. Quum enim mens numquam otioſa ſit: ſane, ſi rebus ſeriis non vacat, ad cogitationes de rebus nihili ruit, & idearum de vitiis ſuavitate ſeſe miſere oblectat.

§. CCLXXXVI.

Cum adfectibus naſcentibus. Eadem pugna, quoties in te vehementior ADFECTUS ſeſe exſerit, repetenda eſt. Et quidem, quum adfectnum quidam gradus ſint, & principiis reſiſtatur facilius: (§. XXXIII.) rectiſſime agemus, ſi, antequam mens eo adfectu delectari cœperit, vel ſaltim, priuſquam res ad impetum redierit, eum ſuperare conemur.

§. CCLXXXVII.

Et jam vires adquirentibus. Si jam vires adfectus acquiſivit: memineris, 1) moram aliquam interponendam, eamque 2) vim inferendam eſſe ſibi ipſi, ut ne inter illos mentis tumultus actionem aliquam ſuſcipias. 3) Remittente primo æſtu,

æſtu, cogitandum eſſe de cauſſa, quæ nos inflammarit, & an ea tanta mentis inquiete digna ſit.

* Præclara hæc ſunt adfectus in officio continendi media. Quum enim adfectus ſint commotiones extraordinariæ: (§. XXXII.) non poſſunt ſane admodum diu ſævire, & hinc aliqua mora interpoſita deferveſcunt. Vidit hoc ille ex veteribus, qui iratis ſuaſit, ut alphabetum Græcum aliquoties recitarent. (§. XXXV. *) Deinde, quum durante adfectu nec intellectus, nec imaginatio ſatisfaciat officio: (§. XXXV.) nihil recte ſane faciet homo, vehementiore adfectu intra præcordia ſæviente. Ergo ſuſpendenda erit actio. Denique quum adfectus ex repræſentatione boni vel mali oriantur: (§. XXXII.) fieri non poteſt, quin mens ad tranquillitatem redeat, ſimul ac id, quod bonum malumve viſum eſt, vel leve admodum indignumque tanta commotione cenſendum, perſpexerit. Eleganti id exemplo illuſtrat Epictet. *Enchirid. Cap. XIV. Numquam in re quapiam dicas: Perdidi, ſed reddidi. Puer obiit, redditus eſt. Ager ereptus, nonne is quoque redditus? Sed malus eſt vir, qui abſtulit. Quid ad te, per quem repetierit, qui dedit? Quouſque autem tibi præbentur, velut alienorum curam habe, ut hoſpitii viatores?*

§. CCLXXXVIII.

Simili mentis vigore adgrediendæ ſunt PROPENSIONES & VITIA, quæ mentem in tranſverſum rapiunt. Ubi primo omnium obſervandum, quod de Parthis olim dictum

Item cum vitiis & propenſionibus.

dictum eſt: *nos fugiendo vincere*, id præcipue quoque locum habere in expugnandis vitiis. Compendii facies permultum laboris, ſi occaſionem, qua irritari vitia poſſent, cane pejus & angue fugeris. *

* Aurea illa Epicteti, cujus lubentiſſime teſtimonio utimur, *Enchir. Cap. XXIV.* Ἀνίκατος ἶναι δύνασαι, ἐὰν εἰς μηδένα ἀγῶνα καταβαίνῃς, ὃν οὐκ ἐςὶν ἐπὶ σοὶ νικῆσαι. *Invictus eſſe poteris, ſi in nullum certamen deſcenderis, quod ut vincas, in te non eſt.*

§. CCLXXXIX.

Quorum occaſio fugienda? Quum enim adfectus oriantur ex boni malique repræſentatione: (§. XXXII.) iiſque, ſi vires adquiſiverint, difficilius reſiſtatur, (§. XXVIII.) quin illi, ubi ſæpius repetuntur, in mores evadant: (§. XLIII.) conſequens eſt, ut vel ſola occaſio peccandi, dum tibi vitia tanquam grata atque jucunda repræſentat, te in vitia præcipitem dare, & in miſerrimo iſto ſtatu retinere poſſit.

§. CCXC.

Etiam iis, qui ſe fortes putant? Nec prodeſt, quod ſerio conſilium ceperis a vitiis abſtinendi. Si enim ſemel occaſionem peccandi non fugeris: fieri poterit, ut propoſitum iſtud tibi extorqueant vitiorum illecebræ. * Et quam imprudenter quæſo agunt, qui, freti alexipharmacorum virtute, domum, ubi peſtis graſſatur, ſine urgente neceſſitate ingrediuntur?

* Oſtendere id voluerunt poetæ, fingentes, Ulyſſem, quamvis compoſiti animi virum, non

non auſum tamen Sirenarum cantum audire, priuſquam malo ſe alligatum vidiſſet, ſociiſque navigationis aures cera obturari juſſiſſet. Notum, quid de Alipio, amico, referat Auguſtinus. Ad Chriſtum converſus conſilium ceperat, numquam ingrediendi theatrum. At ſæpe ab æqualibus invitatus, demum ingredi ſtatuit, ſed clauſis oculis ibi adſidere. Præſtitit hoc aliquamdiu. Vociferante autem populo, oculos aperuit. Semel apertos claudere iterum vel noluit, vel non potuit: quin ita poſtea his ſpectaculis delectatus eſt, ut fere primus ſemper theatrum ingrederetur.

§. CCXCI.

In primis loca ſuſpecta & conſuetudo malorum vitanda.

Vitanda ergo loca, ubi peccatis ex inſtituto indulgent homines. Vitanda pravorum conſortia, vitanda turba. Nunquam mores, quos domo extuliſti, referes. Aliquid ex eo, quod compoſuiſti, turbabitur, aliquid ex his, quæ fugaſti, redibit. Nemo non tibi aliquod vitium aut commendabit, aut imprimet, aut neſcienti allinet. Seneca *Epiſt. VII.*

§. CCXCII.

Nec tamen in eremum ſecedendum.

Neque tamen fuga iſta in eo ponenda, ut in eremum ſecedamus, ut monaſteria & phrontiſteria circumſpiciamus, ut ſemper latitemus, atque nos abſtineamus a rebus gerendis. Eremus etiam & monaſteria in mundo ſunt. Præclarius virtutis ſpecimen eſt, vitare occaſiones, ubi ſuppetunt: quam eas in eremo expetere, non invenire.

§. CCXCIII.

Quid ſi occaſio non

Si ita eveniat, ut occaſio vitari non poſ-

 ſit,

Digitized by Google

poſſit evitari? ſit, vel ſi vitium, etiam non data occaſione, nobis adblandiatur: alia longe pugna opus eſt. Animo enim in memoriam revocanda vitiorum vanitas, (§. CCLXIX. *ſeq.*) incredibilis miſeria, in quam per ea præcipites demur, (§. CCLXXII.) Dei omni præſentia, (§. CLXXXIV.) juſtitiaque exactiſſima, (§. CLXXXVI.) ſummi boni præſtantia ac ſuavitas, (§. CCLXXIV.) mors denique, quæ imminet, & nos hoc theatro exire jubebit. Hæc meditatio quod argumentis retrahere poſſit mentem vitiorum illecebris ſollicitatam, ex iis, quæ ſupra dicta ſunt, facile animadvertes.

* Omnes igitur colligendæ ſunt vires, & mens his argumentis convincenda. Fieri enim non poteſt, ut, propoſitis vitiis & virtutibus, homo has eligat, ſi vere convictus ſit, illa mala, has bonas eſſe, illa nihil ſolidi habere, has eſſe vere præclaras & amore digniſſimas. Serio igitur hic cogitationibus indulgendum. Quo enim id feceris diutius, quo conſtantius, eo magis inſidias vitiorum evitandas eſſe, tecum ſtatues. Et hoc oſtendere voluerunt poetæ fabula illa de Hercule, in bivio conſtituto.

§. CCXCIV.

Pugna hæc ſubinde repetita facilior. Et quamvis initio paulo difficilior hæc pugna futura ſit: non tamen eſt, quod deſpondeas animum. Si ſemel viceris: iterum congreſſus, tanto facilius vinces. Et quo ſæpius repetieris pugnam, eo faciliorem ſemper victoriam eſſe, fateberis. *

* Quemadmodum enim diuturna conſuetudine

ne vires adquirunt vitia, ac veluti in alteram naturam evadunt: (§. LXIX.) ita & ſenſim infirmiora fient, ſemel iterumque debellata. Hoſtis ſemel iterumque devictus facilius longe proſternitur, quam ubi viribus integris ſubnixum adgredimur.

§. CCXCV.

Quin illam animi contentionem, quæ te in debellandis vitiis aliquamdiu defatigavit, facile penſabit inſignis ac incredibilis lætitia, quæ victoriam hanc conſequitur, quam, ubi ſemel percepiſti, tam ſuavem experieris, ut vel ejus perfruendæ cauſſa ad certamen illud te accincturus ſis tanto alacrius. Et victoria ſuaviſſima.

§. CCXCVI.

Non ſolum autem cum vitiis pugnandum, ſed & cum REBUS omnibus, quæ animum perturbare ac de ſtatu ſuo dejicere poſſent, veluti cum paupertate, ignominia, doloribus, ipſaque morte. Quæ facile invicto animo perferes, ſi victor ex ſuperiore pugna exceſſiſti. Quid enim intolerabile videbitur illi, quem conſcientia conſolatur, & quod iſta omnia non pœna, ſed medicinæ cauſſa eveniant, convincit? * Pugnandum cum rebus externis.

* Quemadmodum, duo quum faciunt idem, non eſt idem: ita, nec, quando duo idem patiuntur, eamdem inde capiunt moleſtiam. Intolerabile videtur ſcelerato, vel biduum condemnari ad operas publicas, vel ad triremes. Et tamen eaſdem operas alii, mercede conducti, ſine magna moleſtia præſtant per multos annos. Ipſum vivicombu-

rium, quod reis terribile omnino eſt, tale viſum non eſt martyribus. Multum itaque intereſt, ex merito hoc feras, an conſcientia te abſolvat.

§. CCXCVII.

Quid faciat præmeditatio rerum, quæ evenire poſſunt.

Ad hæc eo fortius ferenda magno tibi adjumento erit meditatio eorum omnium, quæ cuilibet in via virtutis evenire puſſunt. Tela prævifa minus nocent. Nec tam intolerabilia ſapienti videbuntur, quæcumque ipſi accidunt, ſi non ex improviſo evenerint, * ſed ipſe ſe alloqui poſſit:

- - - Non ulla mi laborum,
O mea mens, nova mi facies inopinave ſurgit.
Omnia præcepi, atque animo mecum ante peregi.

Virgil. *Æn. VI. v.* 140.

* Pertinent huc præclaræ Epicteti ſimilitudines in *Enchirid. Cap. XXXIV.* ab eo qui Olympia vincere cupit, & *Cap. VII.* ab eo, qui balneum ingreditur, deſumptæ. Audiemus poſteriorem: Ὅταν ἅψεσθαί τινος ἔργου μέλλῃς, ὑπόμνησον σεαυτὸν, ὁποῖον ἐστι τὸ ἔργον. ἐὰν λουσόμενος ἀπίῃς, πρόβαλλε σεαυτῷ τὰ γινόμενα ἐν βαλανείῳ. τοὺς ἀποῤῥαίνοντας, τοὺς ἐγκρουομένους, τοὺς λοιδοροῦντας, τοὺς κλέπτοντας, καὶ οὕτως ἀσφαλέστερον ἅψῃ τοῦ ἔργου. κ. τ. λ. *Quum rem quampiam adgreſſurus es, redige tibi in memoriam, qualiſnam ea res ſit. Si locum abis, præpone tibi, quæcumque in balneo fiunt irrorantes, inquietos, conviciantes, furantes: atque ita tutius rem adgrediere, &c.*

§. CCXCVII.

Remedia fortunæ adverſæ.

Deinde, ubi tibi ineunda fuerit hæc palæſtra,

læſtra, eorum præcipue memento, quæ ſupra de his calamitatibus, etiam viris bonis obvenientibus & remedio illis opponendo, diximus. * (§. CXII. *ſeqq.*)

* Ea ex inſtituto pertractare conatus eſt Severinus Boeth. *in libello de conſolidatione ex philoſophia*, qui ſæpe editus, & in varias linguas translatus eſt. Merito autem mireris, Gothofredum Arnoldum in *Hiſt. Eccl.* & *Haeret.* exiſtimare, Boethium vere Chriſtianum non fuiſſe, quia in ſumma calamitate ad philoſophiam, tamquam ad ſacram anchoram, confugerit. Quaſi ideo ſcripturam neglexerit, aut is non ſit Chriſtianus, qui & rectam rationem in conſilium adhibet.

§. CCXCIX.

Media hactenus commendata non ſufficiunt.

Sed quamvis præclara hæc omnia præcepta ſint de mediis ad veram felicitatem perveniendi, eaque nec revelatio rejiciat: facile tamen animadvertet, quicumque ea paulo accuratius conſiderabit, illa non ſufficere homini, qui ad veram felicitatem adſpirat. *

* Quidquid in contrarium nitantur *Naturaliſtæ*, de quibus ex inſtituto Tribbechovius in libello *de Naturaliſmo*.

§. CCC.

Deſtituimur enim medio expiandi peccata.

Quum enim vitium homini natura inſit, (§. LXXI.) Deuſque, tamquam ens juſtiſſimum, (§. CLXXXVI.) non poſſit non ab iis abhorrere: facile patet, non ſperandum eſſe, Deum conjuncturum ſe cum hominibus, a quibus antea peccatis innumeris of-

ſenſus fuit, niſi juſtitiæ ejus omnino ſatiſfiat. * At ejuſmodi medium, expiandi peccata, Deoque ſatisfaciendi, ratio omnino ignorat.

* Socini aſſeclæ, aliique, ſatisfactione hac Deo opus eſſe plane negant, creduntque, non minus licere Deo, quam regibus, ſine hac gratiam delictorum facere. Verum, quum nihil poſſit Deus, niſi quod vult: (§. CLXXXV. *) non quæritur, quid Deo liceat? ſed, quid illius juſtitiæ conſentaneum ſit? Juſtitiæ autem infinitæ eſt, ſatisfactionem exigere ab iis, qui illam læſerunt, & talem quidem, quæ digna ſit infinita juſtitia. Vid. Ruard. Andala *Theol. Natur. P. II. Cap. XII. §. 13. ſeqq.*

§. CCCI.

Deſtituimur viribus ad obſequium Deo præſtandum neceſſariis.

Deinde quamvis omnino recte ſe habeant præcepta moralia de propoſito emendandæ mentis capiendo, de impugnandis pravis adfectibus ac vitiis, & ſimilia: quum tamen ſemper homini eveniat, quod illi Medeæ: *Video meliora, proboque; Deteriora ſequor*: conſequens eſt, ut opus nobis ſit multo *majoribus viribus*, ſi bellum hoc cum ſpe victoriæ ſuſcipere velimus. * At *vires has* unde petere nos oporteat, ratio ignorat.

* Quid claudo proderunt conſilia, ut eat, ambulet, immo & ſaltui & curſui paulatim adſueſiat, niſi ipſi medicus, id ſuadens, ſimul vires largiatur, id efficiendi?

§. CCCII.

Deum ergo hunc

Quare aut Deus noluit unquam, hominem

nem ad ſummam felicitatem pervenire, aut aliud lumen eſſe oportet, quo prælucente quomodo Deo ſatisfieri, & unde vires illæ hauriri poſſint, videamus. Quumque prius verum non eſſe, oſtendimus: (§. CLXXXIX.) oportet ſane lumen aliquod eſſe, & ſemper fuiſſe, cujus ope diſcamus, quo pacto Deo ſatisfieri, viresque ſufficientes adquiri poſſint. * defectum ſuppleri oportet.

§. CCCIII.

Tale lumen extra rationem nullum eſſe poteſt, præter REVELATIONEM divinam. * Exſtare itaque oportet REVELATIONEM aliquam, a Deo profectam, quæ illa, ad quæ ratio cæcutit, nobis oſtendat, defectumque illum ſuppleat. **Et hinc** dedi.le re-velatione.

* Ea concluſio eo minus miranda, quo magis conſtat, ipſos paganos philoſophos, aliquando ita ratiocinatos. Socrates ſane apud Platonem *in Phædone p.* 604. *Tomo II. Opp.* diu multumque de mentis immortalitate, ejuſque conditione poſt mortem, ſermocinatus, tandem, hac in re cæcutire rationem, agnoſcit. Ex eo infert, alterutrum horum fieri debere ab homine ſapiente. *Aut eum diſcere debere ac invenire, quemadmodum illa ſe habent; aut, ſi hoc fieri nequeat, optimam ac tutiſſimam humanarum rationum eligere, qua, tanquam rate vectus, procellas hujus vitæ pertranſeat.* Et hanc poſteriorem viam omnino ingrediendam eſſe cenſet, εἰ μήτις δύναιτο ἀσφαλέστερον ἢ ἀκινδυνότερον ἐπὶ βεβαιοτέρου ὀχήματος, ἢ ΛΟΓΟΥ ΘΕΙΟΥ ΤΙΝΟΣ, διαπορευθῆναι, *niſi liceat forte iſtas vitæ procellas firmiore quodam vehiculo, vel DIVINO QUODAM VERBO, tutius*

ac minore cum periculo tranare. Verba aurea, & conſideratu digniſſima.

§. CCCIV.

Ex tot revelationibus, una vera eſt.

Agnoyere omnes religiones revelationis cujuſdam neceſſitatem. Quis enim Judæorum *traditionem moralem*, quis Mahumedanorum *Alcoranum*, quis ipſorum gentilium *oracula*, quis denique a Chriſtianis, & ex parte a Judæis, receptam *ſcripturam ſacram* ignorat? At quum hæ revelationes ſibi in multis contradicant, & contradictoriæ ſimul veræ eſſe nequeant: (Log. §. LXXII.) conſequens eſt, ut unica ex his vera ac divina, eaque ſummo ſtudio inveſtiganda ſit. †

† Vel ex hoc ergo adparet abſurditas religionis Mahumedanæ, ex principiis quippe Judaiſmi, Chriſtianiſmi & Iſmaliſmi, id eſt, ex contradictoriis conflatæ.

§. CCCV.

Ergo ſunt certi characteres veræ revelationis.

Neque *ἐκ τῶν ἀδυνάτων* oportet eſſe hanc indaginem. Quum enim revelatio abſolute ſit neceſſaria: (§. CCCI.) voluit procul dubio Deus, ut omnibus mortalibus innoteſceret. Innoteſcere autem non poſſet, niſi certi in promtu eſſent characteres, quibus ab aliis revelationibus diſcerneretur, & qui non alibi, quam in ipſa illa revelationi, quærendi.

* Revelatio enim, quam quærimus, eſt lumen, quod nobis ad veram felicitatem prælucet, (§. CCCI.) Quemadmodum vero lumen verum ab igne fatuo non aliter, quam utriuſque conſiderata & inter ſe compara-

parata natura, diſcernimus, neque hic res redit ad teſtimonia hominum, quamvis hæc nobis fortaſſis occaſionem, rem accuratius conſiderandi, ſuppeditare poſſint:) ita revelatio aliter cognoſci nequit, quam ſi contemplemur ejus indolem, eamque contendamus cum revelationibus aliis. Ceterum, quum nobis res ſit cum hominibus, de veritate revelationis convincendis: per ſe patet, huc non pertinere teſtimonium illud Spiritus Sancti internum, quod eos, qui jam voluntatem Dei faciunt, convincit. 1. *Joann. V. 6.*

§. CCCVI.

Quum nimirum finis hujus revelationis ſit ut id, in quo cæcutit ratio, nobis oſtendat: (§. CCCIII.) facile patet, 1) nihil divini præ ſe ferre revelationem, quæ tota id unice inculcat, quod jam tum recta ratio agnoſcit. Eorum primus.

§. CCCVII.

Quumque præcipua capita, in quibus deficit ratio, ſint ſatisfactio divinæ juſtitiæ præſtanda, & adquiſitio virium, quibus opus eſt ad voluntatem Dei perficiendam, (§. CCCXIX. *ſeq.*) conſequens eſt, 2) ut divina revelatio & medium ſufficiens, * infinitæ juſtitiæ Dei ſatisfaciendi, & vires illas novas acquirendi, oſtendere debeat. Secundus.

* Non autem ſufficere ἀσκήσεις & adflictiones corporis, non jejunia, non ſacrificia & lanienas animalium, ipſa ratio facile agnoſcit. Quin poſtremas abſurdas eſſe, niſi ratio quædam ſanctior accedat, veluti typica, jam pridem ab aliis eſt demonſtratum.

§. CCCVIII.

Tertius. Quia porro divinam hanc revelationem eſſe oportet: (§. CCCII.) per ſe patet, 3) nihil in ea occurrere debere, quam quod verum, ſanctum, Deoque dignum ſit. *

* Indigna autem Deo eſſent *dictio* vel ludicra, vel ambigua, vel plus artis & vanitatis, quam ſimplicitatis & gravitatis, præ ſe ferens, *hiſtoriæ* falſæ & abſurdæ, *miracula* fabuloſa ac minus neceſſaria, *prophetiæ* eventu haud comprobatæ, *doctrinæ morales*, rectæ rationis principiis repugnantes, vel ſocietati humanæ noxiæ, *cultus* & *ritus* inanes, veræque pietatis & amoris divini indoli adverſi: *contradictiones* denique manifeſtæ & nullo modo conciliabiles.

§. CCCIX.

Quartus & quintus. Quumque jam inde ab ipſa humani generis origine homines illa revelatione indiguerint: (§. CCCI.) conſequens eſt, 4) ut revelatio vera ac divina debeat eſſe antiquiſſima, adeoque & 5) ita conſervata, ut nec temporis, nec hominum injuriis, quidquam ceperit detrimenti.

§. CCCX.

Ergo divina non ſunt oracula paganorum. Quibus poſitis certiſſimum eſt, ORACULA, quibus gentiles deluſi ſunt, divinæ revelationis nomen haud mereri, quia 1) quod rationi deeſt, non ſuppleverunt, & 2) nullum commendarunt Deum propitiandi medium, quod non ſit abſurdiſſimum, veluti ludos, certamina, quin immola-

molationes hominum ipſis gentilibus abominandas. Præterea 3) nihil fere ſine ambiguitate protulerunt, nihil ſanctum, nihil pium, vel quod ſacerdotum fraudes non manifeſto prodiderit: denique non modo 4) eorum origines, ſed & 5) finem ſcimus omnes.

* Oracula pro meris impoſturis habent Ant-van Dale *de Oraculorum origine & auctoritate*, & Fontenellius in *Hiſtoria Oraculorum*. Dæmonis operationibus illa tribuit P. Baltus *dans la reponſe a l'hiſtoire des oracles de Mr. Fontenelle*. Mediam ſententiam non ſine ratione ingreditur Auctor *des Remarques ſur la demele, qui eſt entre Mr. de Fontenelle & l'auteur de la reponſe des oracles*, qui & dæmonum partes ea in re fuiſſe ſtatuit, & multas ſacerdotum impoſturas interceſſiſſe fatetur. Conf. Celeb. Budd. *de Atheiſm. & ſuperſtit. Cap. III. p.* 287. & Jo.Cler. *dans Bibliotheque choiſie, Tom. III. Art. II. pag.* 180.

§. CCCXI.

Nec eſt, quod ALCORANI divinitatem jactent Mahumedani. Quid enim 1) in illo rectam rationem ſupplet, ac non potius deſtruit? Quodnam ille 2) aliud oſtendit medium expiandi Deum, quam adflictiones corporis, jejunia, lavacra, peregrinationes Meccanas? quem fontem monſtrat ſuis ſectatoribus, unde vires bene agendi hauriant? 3) Quid in illo Deo dignum? Quam multa plagia? quam inſulſæ fabulæ? quam innumera futilia? Denique 4) ejus novitatem ne ipſi quidem Mahu- *Nec Alcoranus.*

me-

medani negant, probe gnari, mille annos non multum ſuperare volumen iſtud ſacerrimum. *

* Luculenter hæc omnia demonſtravit, qui totum Alcoranum cum notis & refutationibus ſuis edidit, Ludov. Maraccius. *Patav. 1698. fol.*

§. CCCXII.

Nec volumen Talmudicû. Quid in TALMUDE Judæorum occurrit, præter ſubtiles & vere ſuperſtitioſas de ritibus & jure Judaico quæſtiones? An hæ 1) id, in quo deficit ratio, ſupplent? 2) An medium propitiandi Deum oſtendunt? an vires bene agendi ſufficiunt? 3) Quam inſulſæ ibi fabulæ intermixtæ? 4) Quam novum porro iſtud opus, exciſis jampridem Jeroſolymis natum? * Nullum ergo characterem in his omnibus reperias veræ ac divinæ revelationis.

* Omnia hæc juſtis operibus explicarunt viri doctiſſimi. At in compendio ea exhibet Pfeifferus *in Theologia Judaica*. Si quid ſani ineſt Miſchnæ, id vel inquinavit, vel plane corrupit Gemara, ſeu gloſſa, quæ ubique prodit magiſtrorum ſuperſtitionem, ſtupiditatem, & fingendi quælibet libidinem.

§. CCCXIII.

Scripturæ Sac. quadrat character primus. At, quod alibi fruſtra quæras, id divino beneficio poſſidemus Chriſtiani. SCRIPTURA enim SACRA 1) omnia, ad quæ ratio cæcutit, ſupplet abunde. Oſtendit nobis creationem rerum omnium ex nihilo,

lo, generis humani originem, primævam hominis integritatem, & ſubſequentem lapſum. Eadem de eſſentia Dei & voluntate nos inſtruit accuratiſſime, & de reſurrectione carnis, de futuro judicio, & juſtorum injuſtorumque conditione poſt mortem, ea docet, quæ recta ratio non agnoſcit, unuſquiſque tamen ſublimia, ſancta, ac præclara eſſe, facile deprehendit.

§. CCCXIV.

Eadem ſcriptura 2) oſtendit Chriſtum, qui Deo pro hominibus ſatisfacit pleniſſime, & cui per fidem adhærentes, gratiæ Dei quam certiſſime fiant participes. Oſtendit Spiritum Sanctum qui hæc Servatoris merita adplicet, imaginem divinam in iis inſtauret, & novas vires ſufficiat, ut regeniti & ſanctificati, tanquam novæ creaturæ, Dei voluntatem faciant, & magis magiſque in bono proficiant. Secundus.

§. CCCXV.

Porro in hac ſcriptura 3) nihil eſt, quod Deo indignum ſit, at omnia ita comparata, ut ſtatim Deum auctorem prodant. Eloquutio ubique ſimplex, & tamen cum ſumma *ἐμφάσει* conjuncta: hiſtoriæ ſeries accuratior, quam uſquam, vaticinia de rebus maximis veriſſima, præcepta vivendi ſanctiſſima, & argumentis fulcita tam inſignibus, ut cor ipſum fodiant, & virtutem ſuam quotidie oſtendant. * Tertius.

* Eloquutionem, utut ſimpliciſſimam, ipſi gentiles mirati ſunt. Dionyſ. Longin. *de Sublim.*

Sublim. Sect. IX. §. 18. Ταύτῃ ϗ ὁ τῶν Ἰουδαίων θεσμοθέτης, ὐχ ὁ τυχὼν ἀνὴρ. ἐπειδὴ τὴν τοῦ θείου δύναμιν κατὰ τὴν ἀξίαν ἐγνώρισε, κἀξέφηνεν. εὐθὺς ἐν τῇ εἰσβολῇ γράψας τῶν νόμων. Εἶπεν ὁ θεὸς, φησί. τί; γενέσθω φῶς, ϗ ἐγένετο, γενέσθω γῆ ϗ ἐγένετο. *Hac item mentis altitudine Judæorum legiſlator, vir minime contemnendus, dignam Deo potentiæ ejus cepit imaginem, digneque eloquutus eſt. Nam in ipſo ſtatim legum principio: Dixit Deus, inquit, Quid? Fiat lux & facta eſt. Fiat terra, & facta eſt.* Oboriri legentibus poſſunt ſcrupoli chronologici, geographici, ſimiles. Sed tales etiam in aliis hiſtoriis veriſſimis oboriuntur. Quin eos non prohibere, quo minus ſcripturæ divinitatem in univerſum agnoſcimus, alio loco oſtendimus. (Log. §. CLVI.)

§. CCCXVI.

Quartus & quintus. Denique 4) antiquiſſima hæc ſcriptura eſt. Prima revelatio in paradiſo facta, & per tot ſæcula ſapientiſſime continuata, donec numeris ſuis abſolutus eſſet canon. Eadem 5) inter tot tyrannorum furores & Judæorum Chriſtianorumque lanienas illæſa ſemper ſervata eſt, nec quidquam ejus corpori per tantam fatorum ſeriem deceſſit. *

* Citantur in ſcripturam quidam libri, veluti *Liber bellorum Domini*, *Epiſtola ad Laodicenos* & ſimiles. Sed adducuntur etiam quædam ex Arato & Epimenide, poetis. Nec ſequitur, ut in canone fuerint omnia, quæ vel a ſcriptoribus ſacris allegantur, vel a viris θεοπνεύστοις ſcripta ſunt. Quis enim dubitet, quin Paulus præter Epiſtolas illas divinas, multas alias privatas ſcripſerit? Quis dubitet, quia idem fecerint

rint omnes apoſtoli & viri apoſtolici reliqui? Sed ita rem direxit divina providentia, ut illæ ſolæ, quas hodie legimus, in canone conſervarentur, quippe quæ fini ac intentioni Dei ſufficerent.

§. CCCXVII.

Quum itaque characteres divinæ revelationis omnes Scripturæ S. conveniant: ea quoque id nomen tuetur. * Hinc ea eſt divina revelatio.

* Inceſſimus per veſtigia Vincentii Placcii, qui in *libello de præcipuo philoſophiæ moralis*, & Jo: Franc. Buddæi, qui ſub finem *Philoſophiæ moralis* eodem modo divinitatem ſcripturæ ſacræ ex principiis moralibus demonſtrarunt.

§. CCCXVIII.

Hanc ergo ſi in conſilium adhibuerit, qui ad ſummam illam felicitatem adſpirat; dubium non eſt, quin pulcherrimum hunc finem conſequuturus ſit feliciter. Et utinam vel hunc fructum caperemus ex hac ſcriptione noſtra. Sic enim vere contingeret, quod ex Clementis Alexandrini *Stromat. Lib.* 1. *p.* 282. ſupra (§. IX.) adduximus, *προπαρασκευάζειν τὴν φιλοσοφίαν, προοδοποιοῦσαν τὸν ὑπὸ Χριστοῦ τελειούμενον, præparare philoſophiam, dum ei viam munit, qui a Chriſto perficiatur.* Ac proinde in conſilium adhibenda.

ΠΑΝΤΑ ΚΑΛΩΣ ΕΣΤΑΙ.

INDEX RERUM
PRÆCIPUARUM.

Litt. H. Hiſtoriam philoſophicam. L. Logicam, M. Philoſophiam Moralem: Numerus paragraphum, & aſteriſcus * Notas indicat.

A

ABælardus (Petr.) Scholaſticus. H. 100.
Abſtinentia quid? M. 231
Accidens quid? L. 38
Actus eliciti & imperati. M. 30
Adfectatio quid? M. 237
Adſociatio idearum quid? M. 22. *
Adulatio quid? M. 237
Ægyptii Matheſi operam dederunt. H. 20
non fuerunt Magiſtri Hebræorum. ibid. 19
eorum ſapientia ab Hebraica plane diverſa. ibid.
quæ illorum fuerit philoſophia moralis? ibid.
Æmulatio unde oriatur? M. 4
Affectus quid? M. 3.
horum gradus. ibid. 3
movet mentem a malo ad bonum. ibid. 34
eorum cauſſa. ibid. 35
eorum effectus. ibid.
in ſe mali non ſunt, nec extirpandi. ibid. 36
eorum ſigna ſe facile produnt. ibid. 108
Agilitas corporis quatenus bonum. M. 156
Alatius (Leo) maculas ſolares cognitas habuit. H. 106. *
Albertus M. Philoſ. Scholaſticus. H. 100.
Alcorani divinitas fruſtra a Mahumedanis aſſeritur. M. 311.
Althuſius (Jo:) fautor Monarchomachiſmi. H. 120
Amare Deum quid? M. 202
Amicitia vera quid? M. 242. 243
Ambitio quid? M. 75
unde oriatur? M. 40
quotuplex? ibid.
ejus effectus. M. 76
Ambitioſus quis & ejus character. M. 76. uſque 80
ſigna. M. 113
Amor quid? M. 37
ejus ſigna. M. 109
in eo, quo ferimur in Deum, conſiſtit vera felicitas. M. 198.
Amor complacentiæ & concupiſcentiæ quid? M. 199
controverſiæ de hac diſtinctione. ibid.
devotionis, amicitiæ & benevolentiæ quid? M. 200

obe-

obedientiæ vel devotionis. M. 202.
Anaximander Mileſius horoſcopiorum &c. inventor. H. 48.
Antiſtenes Cynicorum ſectæ auctor. H. 75
Appetitus quid? M. 31
Aquinas (Thomas) Scholaſticus. H. 100
Arabes ſuos habuerunt Magos. H. 28
multum nocuerunt Ariſtotelis doctrinis. H. 74
Ariſtotelis philoſophiam in ſuam linguam tranſtulerunt. H. 99.
Archimedes ſpecula cauſtica invenit. H. 106*
Ariſtippus Cyrenaicam ſectam condidit. H. 57
ejus ſucceſſores. *ibid.*
Ariſtoteles Platonis diſcipulus. H. 72
ejus ſchola quomodo dicta? *ibid.*
quos habuerit ſucceſſores? *ibid.*
hujus doctrinæ diu regnarunt in Chriſtianorum Academiis. *ibid.*
ejus phyſica ridicula. H. 73.
Ethica mediocris. *ibid.*
Logica accurata. *ibid.*
nec politica, ars poetica & Rhetorica ſua laude defraudandæ. *ibid.*
Arithmeticam primus docuit Pythagoras. H. 41
Arnoldus (Gottfr.) male incuſat Boethium. M 298*
Artes quatenus bonum? M. 156.
Aſellius (Caſp.) venas lacteas detexit. H. 106
Audacia quid? M. 39
Auctoritatis præjudicium. Vide *Præjudicium*.
Avaritia unde? M. 40
quid? M. 87
quotuplex? *ibid.*
omnium abſurdiſſima. M. 93
Avarus quis & ejus character? M. 88. uſque 92
Auguſtinus quo conſilio ſcripſerit libros de Civ. Dei. L. 107.*
Axiomata quid? L. 58. 173.
non indigent probatione. *ib.* 59. 176.

B

Barbari nitebantur auctoritate majorum. H. 4
quinam ita vocati a veteribus. H. 12
barbarica philoſophia. Vid. *Philoſophia*.
eorum ſapientia ſimplex & vulgaris. H. 13
Bardi, Germanorum Philoſophi. H. 35
Baſilides, Epicuri ſucceſſor. H. 86.
Bekkerianiſmus, vid. *Carteſius*.
Biel (Gabr.) ſcholaſticus. H. 107.
Boeclerus (Jo. Henr.) Politicam excoluit. H. 119
Bonum quid? M. 142
eſt vel phyſicum vel morale. *ibid.*
verum vel apparens. M. 143
verum ſimul honeſtum, jucundum & utile eſt. M. 206.
abſolutum vel reſpectivum. M. 114.
activum vel paſſivum, M. 245. 152.
privativum vel poſitivum. M 146.

or-

ordinarium vel extraordinarium. M. 147
corporis & animi. M. 148
animi bonum præſtantius bono corporis. M. 150
præſtantiſſimum, quod utrumque conſervat. *ibidem.*
privativum poſitivo præſtantius. M. 151
Summum quid? M. 162
hoc appetimus omnes. M. 163.
ab omnibus poteſt obtineri. *ibidem.*
voluntatem perficit. M. 165
debet eſſe perpetuum, M. 187.
diſſenſus philoſophorum de ſummo bono. M. 169. uſque 173.
non conſiſtit in corpore. M. 195.
Borellus (Petr.) Microſcopiorum uſum commonſtravit. H. 106
Boyle (Rob.) Antliam pneumaticam invenit. H. 106
Brachmanes, Indici Philoſophi. H. 31
hodie ſub voce Braminen occurrunt. *ibid.*
Brutus (Steph. Jun.) fautor Monachomachiſmi. H. 120.

C

Cabbaliſtarum ſyſtema quid? H. 17
Cæſalpinus circulationem ſanguinis perſpectam habuit. H. 106.
Calamitatum cauſſa. M. 261 263.
Campanelle (Thom.) vitam quis ſcripſerit? H. 105.
Cardanus (Hieronym.) novi ſyſtematis inventor. H. 105.
Carteſius novum ſyſtema edidit. H. 108
ejus vita: *ibid.*
ſectatores præcipui. H. 109
Theologi ſe ejus ſectæ acriter oppoſuerunt. *ibid.*
ejus principia Logices. H. 110.
quid de exiſtentia Dei ſtatuerit? H. 111
ejus de ſpiritu opinio. *ibidem.*
inde enatum ſyſtema occaſionale & *Bekkerianiſmus.* *ibid.*
ejus principia phyſica. H. 112.
moralem philoſophiam vix attingit. H. 113
jugum ſervitutis philoſophicæ excuſſit. H. 114
Caſſianus ſatellites Saturni primus obſervavit. H. 106
Cleanthes ſucceſſor Zenonis. H. 79.
Chaldæi quid ſtatuerint? H. 22.
eorum ſapientiæ origo. H. 21.
multa ſomniarunt de aſtrologia, artibus divinatricibus, &c. H. 23
Cholericum temperamentum vid. *Temperamentum.*
Cholericorum character. M. 58. 64.
eorum ſigna phyſiognomonica. M. 120
Cholerico ſanguinei quinam? M. 63.
Cholerico-melancholici qui? *ibid.*
Chryſippus ſucceſſor Zenonis. H. 79.
Circulus quid? vid. *Fallacia.*

Co-

Cognitio ſui ipſius difficilis eſt. M. 258
modus quo progrediatur. 259.
modus quo progrediatur noſtra cognitio? L. 9
Color prodit affectus. M. 108.
Comenius (Jo. Amos) ſcripturam ſacram philoſophiæ principium ſtatuit. H. 4 *
Commiſeratio quid? M. 41
Conditionalis ſyllogiſmus. V. *Syllogiſmus*.
Confuſius, Sinenſium Philoſophus. H. 34 *
Congratulatio quid? M. 41
Conjectura quid? L. 151
Conringius (Herm) politicam excoluit. H. 119
Conſcientia quid? M. 18
eſt vel antecedens, vel conſequens. M. 19
vel recta, vel probabilis, dubia & ſcrupuloſa. M. 20
vel recta vel erronea. M. 21.
vel bona vel mala, *ibidem*.
Conſectarium quid? L. 62 174.
Conſequentiæ an imputandæ? L. 119.
Conſequentis fallacia. Vid. *Fallacia*.
Conſuetudo cum hominibus virtuti deditis multum prodeſt. M. 279
Continentia quid? M. 254
Converſio quid? L. 66
Copulativus ſyllogiſmus. V. *Syllogiſmus*.
Corpus hominis pars eſſentialis. M. 11
non eſt ergaſtulum mentis. M. 11. & *ib.*
non cogitat. M. 12
eo utitur mens, tanquam inſtrumento. M. 44
ab eo mens varie adficitur. *ibid.*
conſtat fluidis & ſolidis partibus. M. 47
Corollarium quid? L. 62. 174
Cynici. 76
eorum ſectæ auctor. *ibid.*
cur dicti Cynici? *ibid.* *
excoluerunt ſolam philoſophiam moralem. H. 77
hujus præcipua capita. *ib.*
Cyrenaica ſecta. Vid. *Ariſtippus*.

D

Decorum quid? M. 231
eſt vel juris naturæ, vel politicum. *ib.* 236
hujus ſpecies, vel virtutes ex eo natæ. *ib.* 237
vitia oppoſita. *ibid.*
Definitio quid? L. 35. 37
ejus partes? L. 37
nominalis quid? L. 38
realis quid? L. 39
non debet eſſe negativa. L. 40
debet reciprocari cum ſuo definito. *ibid.*
quomodo reperiatur? L. 41 & 42. 170.
experiundo inventa eſt fundamentum demonſtrationis. L. 43.
aliquando ſufficiunt nominales. L. 271
Democritus Chemiæ peritus fuit. H. 106. *
Demonſtratio quid? L. 120
eſt vel a priore, vel a poſteriore. L. 121
illa procedit a cauſſa ad effectum. *ibid.* 122
quid neceſſario verum? *ib.* 123.
nexus propoſitionum conſtare debet. *ibid.* 124

eo

eo uſque procedit, donec pervenit ad principium. *ibid.* 125.
a poſteriore quomodo demonſtretur? *ibid.* 126
alia eſt directa, alia indirecta. *ibid.* 127
indirecta quid? & ejus regulæ. *ibid.* 127. 128
Deſcriptio quid? L. 36
Deſiderium quid? M. 38
Deſperatio quid? M. 39
Deſperatus oculis furorem indicat. M. 112
Deus eſt bonum abſolutum. M. 187.
ſummum. *ibid.* 181. 194
quod demonſtratur. M. a 175 uſque 181.
eſt Ens ſimplex. *ibid.* 182
æternum, & independens. *ibid.* 184.
infinitum, incomprehenſibile &c. *ibid.*
ſapientiſſimum, intelligens præſcium, omniſcium, liberrime volens, omnipotens. *ibid.* 185
juſtum, verax. *ibid.* 186
ab omnibus poteſt obtineri *ibid.* 189.
voluntatem poteſt perficere. *ibid.* 191.
nihil eo præſtantius. *ibid.* 192.
homini bonum præſtantiſſimum. M. 188
conjungitur cum mente noſtra. *ibid.* 195
hoc vinculum non conſiſtit in veritatis cognitione. M. 199. *
ſed in voluntate quærendum. *ibid.* 197.
Dialectica & Analytica non ſunt diſtinctæ diſciplinæ. L. 3. *
Diffidentia quid? M. 39
Dilemma quid? M. 31
Diokinſon (Edom. Moſi) ſuas proprias attribuit ſententias. H. 14*
Diogenes Laertius perperam negat, barbaros jam ante Græcos philoſophiam excoluiſſe. H. 11 *
Diogenes, Philoſophus ſcholæ Zenonis. H. 79
Disjunctivus ſyllogiſmus. Vid. *Syllogiſmus.*
Diſputatio quid? L. 208. 209
Diſputantium officia. L. 211 uſque 227.
Diviſio quid? L. 45
in ea etiam negativæ definitiones ferendæ. L. 46
ejus membra exhauriant totum diviſum. L. 47. ſint disjuncta. *ibid.*
idea dividenda ab ambiguitate liberanda. *ibid.*
differentia inter diviſionem & diſtinctionem. *ibid.*
ſubdiviſiones non præter neceſſitatem multiplicandæ. L. 48.
Diſſimulatio quid? M. 237
Docentium officia. L. 2. 234 uſque 244.
perverſa quorumdam docendi ratio. L. 236
Drebellius (Corn.) uſum microſcopiorum detexit. H. 106.
pariter ac thermometra. *ib.*
Druides, Gallorum Philoſophi. H. 35 *
Dubitatio quid? L. 152
non confundenda cum negatione. L. 153
differt a σκέψει, *ibid.*
ex ea oritur ſcrupulus. L. 154.
hujus effectus. *ib.* 155. 166. 167.

Ele-

E

Eleatica philoſophia unde nomen acceperit? H. 84
Eliaca ſecta unde dicta? H. 60.
ejus aſſeclæ. *ibid.*
Entia rationis non confundenda cum non Entibus. L. 15.
Enthymema quid? L. 85
Enunciatio. Vid. *Propoſitio*.
Epicurus ſcholam ſuam in horto inſtituit. H. 85
plurima ſcripſit. *ibid.*
ejus vita. *ibid.*
ſucceſſores. H. 86
ejus philoſophiam reſtituit Gaſſendus. H. 87
ejus principia philoſophiæ rationalis. H. 87. 88. 89
philoſ. moralis. H. 90
Eſſeni Pythagoræ Principia adoptarunt. H. 16 *
hujus ſectæ origo. H. 16
quando innotuerint? *ibid.* 16 *
Ethica quid? M. 2
eſt vel dogmatica, parænetica, paradigmatica, vel characteriſtica. M. 4. & *
differt a Jure naturæ. M. 6.
a Politica & Oeconomica. M. 7.
ejus commodiſſima methodus. M. 8
qua methodo uſi fuerint veteres ac recentiores? M. 8 *
ejus utilitas. M. 9
Euclides auctor Megaricæ ſcholæ. H. 62
Examen ſui ipſius quid operetur? M. 278
Excerpendi methodus. Vid. *Methodus*.
Experientia quid? L. 23
cautelæ circa eam. *ibid.* 24
Experimenta vel facile, vel difficilius, vel planæ non inſtitui poſſunt. L. 169 *
Exponibiles propoſitiones V. *Propoſitio*.

F

Fallacia latitat vel in dictione vel in rebus. L. 102.
quotuplici modo id fiat in dictione? L. 103
in rebus? L. 104. 105. 106
Falſitas aut eſt in idea ſimplici, aut in judicio, aut in ratiocinatione. L. 96. 97
Falſum quid? L. 95
eſt vel in propoſitionum qualitate vel quantitate. L. 98
vel certum vel probabile. L. 109.
dantur gradus falſi. L. 110
Favor quid? M. 41
Fictio quid? L. 149
Fiducia quid? M. 39
fiduciam collocare in Deo, quid? M. 202
Figuræ ſyllogiſmorum. L. 80
harum regulæ & fundamenta, L. 81. 82. 83
Fludd. (Rob.) thermometra ſcivit. H. 106 *
Fortitudo quid? M. 234

G

Galil. a Galilæis tubos opticos invenit. H. 106.
Garrulitas quid? M. 237

Gaſſendus philoſophiam Epicuri reſtituit. H. 77
Genus quid? L. 34
Geometriam primus docuit Pythagoras. H. 41
Geſtus, affectuum ſigna. M. 108.
Gevvorum nomine qui veniant? H. 27
Gratia Dei quid? M.201
Gravitas quid? M. 238
Græci accuratiori philoſophandi ratione uſi, quam barbari. H. 36
Græcorum philoſophorum claſſes. H. 37
Grotius (Hugo) jus naturæ excoluit. H. 118
de Guericke (Otto) antliam pneumaticam invenit. H. 106.

H

Hadrianus Cardinalis Ariſtotelem e throno deturbare voluit. H. 113. & *
ab Hales (Alex.) philoſophus ſcholaſticus. H. 110.
Harvæus (Guil.) circulationem ſanguinis detexit. H. 106.
Hebræa gens ſapientiæ ſtudioſiſſima fuit. H. 14
Hebræorum ſapientia quæ fuerit? *ibid.*
an ab iis profecerint Pythagoras & Plato? H. 15
reverſi ab exſilio Babylonico græciſare cœperunt. H. 16.
Hegeſias mortem voluntariam commendavit. H. 9
Hermes Triſmegiſtus an unquam extiterit? H. 19
Hermeneutica probabilitas quid? L. 134
Highfliers in Anglia. H. 120
Hiſtorica probabilitas quid? L. 135.
Hobbeſius (Tom.) I. nat. ſcriptor. H. 118
fautor Macchiavelliſmi. H. 120.
Hoffmann (Dan.) Ariſtotelis ſectæ ſe acriter oppoſuit. H. 123
Homo & mente gaudet & corpore. M. 10. 11
quinam boni, quinam mali? M. 159
Hoockius uſum microſcopiorum commonſtravit. H. 106.
Hotomanus (Franc.) fautor Monarchomachiſmi. H. 120
Huygenius Satellites Saturni detexit. H. 106
Humanitas. M. 137
Hypotheſis quid? L. 131

I

Ideæ quid? L. 21
ſunt vel claræ vel obſcuræ? L. 25.
quid claræ, & obſcuræ, *ib.*
quid diſtinctæ, quid confuſæ? L. 26
quid adæquatæ & inadæquatæ? L. 27
quis illas primus docuerit? *ibid.* *
ſunt vel ſimplices, vel compoſitæ. L. 28
ſimplices diſtinctæ non ſunt. *ibid.*
ſunt porro vel ſubſtantiarum, vel modorum, vel relationum. L. 30
de idea relativa nihil abſolute negandum, nihil affirmandum. L. 32
ſunt

ſunt etiam vel ſingulares, particulares, univerſales. L. 33
rerum materialium, & immaterialium ideas quomodo acquiramus? L. 22
idearum innatarum figmentum. M. 24
Imaginatio quid? L. 12
media eam emendandi. M. 285. 286. 287.
diverſimode nominatur. *ib.* 13.
diverſa apud omnes. M. 17
ejus morbi. M. 27
Impietas quid? M. 228
Impudentia quid? M. 237
Inceſſus manifeſtat temperamenta. M. 121
quinam prodat ambitionem ridiculam? M. 122
Thraſonicam. *ibid.*
militarem. *ibid.*
phariſaicam. *ibid.*
Voluptatem Veneream. M. 123.
amicam. *ibid.*
Bachicam. *ibid.*
Avaritiam. M. 224.
Incitamenta ad veram felicitatem. M. 266
Indifferentia quænam ſint? M. 158.
Indorum philoſophi. H. 31
philoſophia. H. 32
α'σκήσεις. H. 33
Ingenium quid? M. 22
ejus compoſitiones non ſemper exiſtunt. L. 14
Inhumanitas quid? M. 237
Inſtrumentalis philoſophia. vid. *Philoſophia.*
Intellectus quid? H. 15
occupatur circa veritatem. L. 7.
ejus cognitio, quomodo inſtituenda? M. 257
ejus operationes. L. 10. & 11.
apud omnes idem. M. 17
oritur ex ſenſu. L. 17
non ſemper invenit veritatem. L. 12
Interpretatio quid? L. 188
ejus finis. L. 189
ejus regulæ. 190. uſque 207
Invidia quid? M. 41
excruciat avaros. M. 60
Jobi amici Sabæorum ſectæ fuerunt addicti. H. 30
Jognſon (Zach.) tubos opticos ſcivit. H. 106 *
Jonicæ Philoſophiæ origo. H. 46.
Jonici Philoſophi quinam? H. 49.
parum excoluerunt philoſophiam practicam. H. 48
eo magis autem phyſicam. H. 49.
dæmonibus omnia repleverunt. H. 50
mentis immortalitatem agnoverunt. *ibid.*
invenerunt quædam geometrica problemata. *ibid.*
eorum de aſtronomia, & meteoris ſententia. *ibid.*
Ira agitat ambitioſos. M. 58
Irati ſigna. M. 114
Irriſio quid? M. 41
Italici philoſophi originem debent pythagoræ. H. 39
Judæorum hodiernorum ſtudia. H. 18
Judicium quid? L. 49. M. 22
naſcitur ex idearum comparatione. L. 49
Judicare quid? L. 10. 11
Juſtitia pro virtute ſumpta quid. M. 227
ejus vitium oppoſitum. M. 229.

P Kir-

K

Kircheri de Patriarchis ſententia. H. 14

L

Lætitia quid? M. 38
ejus ſignum. M. 111
Laſcivia quid? M. 40. *
Leibnitius primus explicavit ideas adæquatas. L. 27. 7
Lenitas quid? M. 238
Levitas quid? *ibid.*
Leuvvenhockius (Ant.) uſum microſcopiorum detexit. H. 106
Libri, an legendi? & quid circa eorum lectionem obſervandum. L. 181. 182. 183.
Lippersheimius (Joh.) tubos opticos ſcivit. H. 106. *
Lipſius (Juſt.) illuſtravit Stoicam philoſophiam. H. 80.
Logica quid? L. 1
eſt vel naturalis vel artificialis. L. 2
agit de veritate certa vel probabili. L. 3
ejus utilitas. L. 4
Lombardus (Petr.) Scholaſticus. H. 100
Lullus (Raim.) novi philoſoph. ſyſtematis Inventor. H. 105.
Lutherus ſordibus Scholaſticorum Eccleſiam purgare voluit. H. 102
Luxuria quid? M. 40. *

M

Machiavelliſmi origo. H 119.
ejus aſſeclæ. H. 12
Magi Perſarum philoſophi ac ſacris præerant. H. 2
De Deo male ſentiebant. *i* 26.
eorum principia. *ibi*
eorum reliquiæ in Perſia H. 27.
Arabum Magi. H. 2
Magnificentia quid? M. 23
Malum quod avertit maju malum fit bonum. M. 15
ex duobus minimum eligendum. *ibid.*
Manichæiſmus unde? H. 2
Marius (Sim.) circumjoviales ſcivit. H. 106.
Meditatio quid? L. 11
Megarica ſchola, cujus auctor Euclides. H. 6
hujus ſucceſſores. *ibid.*
operam præcipue dabant Logicæ. *ibid.* 63
inde & varie dicti. *ibid.*
Diogenis de hac ſchola judicium. *ibid.*
a ſepticiſmo & atheiſmo non fuit immunis. H. 63
principia. *ib.*
Melancholicum Temperamentum. vid. *Temperamentum.*
Melancholicorum character. M. 60.
ſigna phyſiognomonica. M. 120.
Melancholico-cholerici quinam? M. 63
ſanguinei. *ibid.*
Melanchthon (Phil.) ſcholaſticam philoſophiam conſervavit. L. 10
Memoria quid? M. 22.
Mendacium quid? M. 237

Mens

Mens hominis eſſentialis pars M. 12.
eſt immaterialis, & ſic ſpiritus. *ibid.*
eſt indeſtructibilis & immortalis. M. 13
ſuarum perceptionum ſibi conſcia. *ibid.*
ejus præſtantia. M. 14
de ejus felicitate maxime cogitandum. M. 14
ejus facultates. M. 15. & 16
inter ſe non contendunt. M. 283.
eam cognoſcimus vel comparate vel abſolute. M. 252.
Methodus *ſynthetica* quid? L. 162.
quid ad eam requiratur? *ib.* 163. 164.
evitanda præjudicia. L. 165
utilis ad eam dubitatio. *ib.*
incipit ab experientia. L. 168.
regulæ obſervandæ. *ibidem*. 169. 170. uſque 180.
Analytica quid, & quomodo inſtituenda? *ibid.* 229. 230.
docendi dogmatica, parænetica, characteriſtica. M. 4
Excerpendi. L. 185. 187
Mythologica quid? M. 5
Meticuloſus quis? M. 112
Metius (Joh.) tubos opticos ſcivit. H. 106. *
Metus quid? M. 38
Milton (Jo.) fautor Monarchomachiſmi. H. 120
Μι σανθρωπία quid? M. 238
Miſcelliones philoſophi Eclectici a ſectariis dicebantur. H. 91. *
Miſericordia Dei quid? M. 201.
Modi qui & quotuplices? L. 31
ſyllogiſmorum abſurdi nihil continent. L. 84
Moderatio quid? M. 238
ejus vitium oppoſitum. *ibid.*
Modeſtia quid? M. 233
ejus vitium oppoſitum. *ibidem*.
Monarchomachiſmi origo. H. 119.
ejus aſſeclæ & propugnatores. H. 120
Moralia cadunt ſub demonſtrationem. M. 3
Moralis Philoſophia. vid. *Philoſophia*.
Mores quid? M. 69
animi ſequuntur temperamentum corporis. H. 56. 57.
boni virtutem, mali vitia conſtituunt. M. 70
Moriens homo pravus quid ſentiat? M. 106. *
Mors quid operetur in iis, qui vitiis obnoxii? M. 106
quatenus malum? M. 155
voluntaria nunquam bona. *ibid.* *
in ſe non eſt indifferens. M. 154.
Morbos corporis facilius ſentimus, quam animi. M. 264.
illos amoliri ſtudemus, non æque hos. *ibid.* 265
Moſchus Phœnicum philoſophus. H. 34
male confunditur cum Moſe. H. 35 *
Muſicam primus docuit Pythagoras. H. 41
Myſtico Chemici in plures familias abierunt. H. 116
eorum principia. *ibid.* 117

N

NAtionum integrarum diverſa temperamenta. M. 66.
Naturalis Logica. vid. *Logica*.
Nizolius (Marius) impugnat Ariſtotelem. H. 113
Nominalis definitio. vid. *Definitio*.

O

OCcam (Guil.) ſcholaſticus. H. 100
Odium quid? M. 37
Odii ſignum. M. 110
Opinio quid? L. 151
Oppoſitio quid? L. 69
eſt vel contraria, vel ſubcontraria vel contradictoria. L. 70
harum regulæ. L. 71
Oracula gentilium nomen divinæ revelationis non merentur. M. 310
ſed fraudes produnt. *ibid.*
Oroſius quo conſilio Ormeſtam ſcripſerit? L. 107. *
Orpheus, Thracum Philoſophus. H. 35

P

PAracelſus (Theophraſtus) Chemiam derexit. H. 106
Paralogiſmus quid? L. 100
Patricius (Franc.) impugnat Ariſtotelem. H. 113
Patere Deo quid? M. 202
Patientia quid? M. 234
vitium oppoſitum. *ibid.*
Patres qui Platonem ſecuti? H. 71.
Perſarum Zoroaſter quis? H. 24.
eorum Magi. vid. *Magi*.
Phariſæi ſimillimi fuerunt ſectæ Stoicorum græcanicæ. H. 16. *
Philolaus primus motum telluris inculcaſſe dicitur. H 43. *
Philoſophia quid? H. 1
non eſt vulgaris, ſed ſolida cognitio. *ibid.*
non ſuppeditat præcepta de ſempiterna felicitate. H. 6
Sceptica quid? H. 4
ejus origo. H. 97
Traditionaria quid? *ibid.*
Sectaria quid? *ibid.*
Dogmatica nomen Philoſophiæ meretur. H. 3
male dividitur in veram & falſam, ſcepticam & dogmaticam. H. 5
Eclectica. H. 91
auctor ejus eſt Potamon. H. 93.
qui hanc methodum ſequuti? H. 94. 95. 96.
Inſtrumentalis quid? H. 7
Theoretica quid? *ibid.*
Theoreticæ partes. H. 8
Practica quid? & quid comprehendat? H. 9
hæc verſatur circa cognitionem boni. M. 1
flectit voluntatem ad bonum adpetendum. M. 4
eſt porro vel barbarica, vel Græcanica. H. 11. & 12
Philoſophi Eclectici. H. 91
Miſcelliones a ſectariis dicti. H. 91 *
antiquiſſimi eorum. H. 92
Sceptici eorumque varia nomina. H. 97. & *
Italici originem debent Pythagoræ. H. 39
noviores de ſcientiis practicis magis cogitaverunt. H. 118.

Phleg-

Phlegmaticum Temperamentum. vid. *Temperamentum*.
Phlegmaticorum character. M. 61.
ſigna phyſiognomonica. M. 120.
Phænomena phyſica non explicanda ex hypotheſi metaphyſica. L. 147
Phyſiognomonica ſigna ex lineamentis deſumta an certa. M. 125
Pietas quid? M. 227
ejus vitia oppoſita. M. 228
de Pineda (Joh.) ejus de Patriarchis opinio. H. 14. *
Plato, ejus vita. H. 64
quid limini ſcholæ inſcripſerit? *ibid.*
principia. H. 65. 66
finxit Dæmones Deoſque juniores præter Deum. *ibid.* 67.
animam partem cæleſtem credidit. *ibid.*
modus, quo ea purgetur. *ibidem.*
quid de beatitudine ſtatuerit? H. 68
commodavit virtutem. *ibid.*
quomodo virtutes diviſerit? *ibidem.*
ejus ſucceſſores & horum inter ſe diſſenſus. H. 69. 70. 71.
Platonici recentiores. H. 71
Poetæ antiquiſſimi Græcorum Philoſophi. H. 38
horum philoſophiæ interpretatio obſcura. *ibid.*
qui eam ſuſceperint? *ibid.*
Pœnitentia quid? M. 38
a S. Porta (Durandus) Scholaſticus. H. 100
Porta (Jo. Bapt.) tubos opticos ſcivit. H. 106. *
Poſſidonius philoſophus in ſchola Zenonis. H. 79
Poſſibilitas quid? L. 149
non confundenda cum hypotheſi. L. 148
Poſtulatum quid? L. 58
non indiget probatione. L. 59.
Potamon auctor philoſophiæ Eclecticæ. M. 93
Præcepta philoſophica non ſufficiunt ad æternam felicitatem. M. 299. 300. & 301.
Prædicabilia quænam? L. 34
Prædicatum quid? L. 51
Præſumptio quid? L. 151. & *
Preces quid operentur? M. 278.
Probabilitas quid? L. 130
ejus principium. *ibid.*
quotuplex? L. 132
Hermeneutica quid, & ejus fundamentum? L. 133
Hiſtorica quid, & ejus fundamentum ac regulæ. L. 134. uſque 140.
Moralis vel Politica quid? L. 142.
Phyſica quid, & ejus regulæ. L. 143. uſque 146.
Problema quid? L. 60. 175
probandum eſt. L. 61. 170
Proculus ſpecula cauſtica invenit. H. 106 *
Propoſitio quid? L. 49
conſtat ſubjecto & prædicato. L. 50
eſt vel affirmativa vel negativa. L. 52
vel univerſalis, particularis & ſingularis. *ibid.* 53
quando debeat eſſe univerſalis, quando particularis? L. 57.
Modales quænam ſint? L. 54.
neceſſariæ fundamentum ſunt

demonſtrationis directæ. *ibidem.*
impoſſibiles fundamentum indirectæ demonſtrationis. *ib.*
Exponibiles quænam & cur ita vocentur? L. 55. 56
omni propoſitioni ineſt theſis, & hypotheſis. L. 57
quotuplici modo una ex altera fluat. L. 65
Proprium quid? L. 34
Propenſiones quomodo vincantur. M. 288. uſque 291
non vincimus, quando in eremum ſecedimus. M. 292
earum vanitas ac miſeria in memoriam revocanda. M. 293.
pugna cum eis ſæpe repetenda. M. 294
Prudentia falſo habetur pro virtute. M. 218
Pudor, ejus ſigna. M. 216
ſubruſticus. M. 237
Puffendorfius (Sam.) Jus naturæ excoluit. H. 118
Pugna rationis & adpetitus ſenſitivi. M. 283
cum cupiditatibus. *ibidem.* 284.
cum imaginatione. *ibidem.* 285.
cum adfectibus naſcentibus & jam vires adquirentibus. *ibid.* 286. 287.
cum vitiis & propenſionibus. *ibid.* 288.
Purgatorium Platonicum. H. 67. *
Pyrrho, auctor Philoſophiæ Scepticæ. H. 97
ejus ſectatores. H. 98
Pythagoras.
ſcriptores de ejus vita, ac dogmatibus. H. 40
primus docuit Geometriam, Muſicam & Arithmeticam. H. 41.
quomodo philoſophiam definiverit? H. 41
ejus de mundo opinio. H. 43.
hominis eſſentiam in ſola mente poſitam ſtatuit. H. 44.
mentem eſſe particulam eſſentiæ divinæ. *ibid.*
a Fanaticiſmo non alienus fuit. H. 45
non expilavit Judæorum ſcrinia. H. 35
ejus diſcipulorum claſſes. H. 41. *
Pythagorei mundum mediam terram continere aſſerebant. H. 43. *
eorum ſyſtema mundi. *ibid.*

R

RAjus (Joh.) anatomiam plantarum invenit. H. 106.
Ramus (Petr.) dialecticam tantum excoluit. H. 105. & *
Ariſtotelem impugnat. H. 113.
Ratio recta quid? H. 2. L. 119.
bene ratiocinatur, *ibid.*
ejus cognitio vel apodictica vel probabilis. *ibid.*
Relationum innumeræ ſunt ſpecies. L. 31
Reminiſcentia quid? M. 22
Republicanis in Anglia. H. 120.
Revelatio quid? M. 305
ejus neceſſitas. M. 304
Deus voluit, ut omnibus innoteſcat. *ibid.* 305
debet eſſe divina. 302. 308
ea non eſt divina, quæ id in-

inculcat, quod jam rationis eſt. M. 306
oſtendit ſufficientia media Dei juſtitiæ ſatisfaciendi. M. 307.
debet eſſe antiquiſſima. M. 309.
& non immutata. *ibid.*
una vera eſt. M. 304
Rigor nimis quid? M. 238
Ruſticus quid? M. 237

S

Sabbæorum philoſophia quæ? H. 29
Sanchuniathon Phœnicum philoſophus. H. 35
ſcripſit *φοινικικά*. *ibid.* *
Sanguis ex quibus partibus conſtet? M. 19
ejus effectus. M. 51
Sanguineum Temperamentum. vid. *Temperamentum*.
Sanguineorum character. M. 95.
eorum ſigna phyſiognomonica. M. 120
Sanguineo-cholerici quinam? M. 163.
Sanitas quatenus bonum quoddam? M. 155
Sarpius (Paul.) circulationem ſanguinis perſpectam habuit. H. 106. *
Scenica urbanitas. vid. *Urbanitas*.
Sceptica Philoſophia. vid. *Philoſophia*.
Scheinerus (Chriſt.) maculas ſolares obſervavit. H. 106
Schelius (Ratbodus) Monarchomachiſmi fautor. H. 120.
Scholaſtici vapulant ob inutiles ſpeculationes. H. 6
hujus ſectæ anteſignani. H. 100.
inquinarunt Philoſophiam & Theologiam. H. 10
quidam horum errorum inſignes effectus. *ibid.*
Scholion quid? L. 63
Scientia quatenus bonum? M. 156.
quæ ſit ad eam prima via? M. 250.
Scotus (Jo. Duns) Scholaſticus. H. 100
Scribentium officia. L. 247. uſque 255.
Scriptionum præcipua genera. M. 246.
Scriptura ſacra quid? M. 313.
quid contineat? M. 314
antiquiſſima eſt. M. 316
& non immutata. *ibid.*
Scrupulus quid? L. 154
Sectaria Philoſophia. vid. *Philoſophia*.
Sectarii quinam? H. 4
Seldenus (Jo.) Jus nat. excoluit. H. 118
Sennertus (Dan.) Chemiam invenit. H. 106
Senſio, ab ea incidit omnis cognitio. L. 23
ponit organa ſenſoria & quid requirat? L. 115. 116. 117. 118.
Senſus rite limitati non fallunt. L. 24. & 114
quid? M. 25
quot? M. 26
Septalius (Lud.) Microſcopia ſcivit. H. 106. *
Sermo quid? M. 126
in eo ſpectatur forma ſeu ſtylus. M. 127
& Materia. M. 132. 133. 134.
Simulatio, ejus effectus. M. 135.

So-

Digitized by Google

Sophiſtæ quinam? L. 101
Sophiſmata dicuntur etiam fallaciæ. *ibid.*
Socrates, ejus vita. H. 51
bellum indixit ſophiſtis. H. 52.
purgavit philoſophiam a ſuperſtitioſis Deorum cultibus. *ibid.*
eamque traduxit ad vitam communem. *ibid.*
de Deo & mentis immortalitate præclare ſenſit. H. 53
excoluit philoſophiam moralem. H. 54
ipſe nihil ſcripſit. H. 55
ejus diſcipuli. H. 56
Sorites quid? L. 85
Species quid? L. 34
Spes quid? M. 38
Spiritus ſubſtantia cogitans. L. 31.
Spinoza (Bened.) an Cartheſii diſcipulus? H. 115
ejus atheiſmus. *ibid.*
Status noſter miſerrimus. M. 260.
quomodo cognoſcendus? M. 267. uſque 273.
Stoici logicam ad ſuperſtitionem uſque coluerunt. H. 80.
quem ordinem in phyſicis ſervaverint. H. 81
eorum principia. *ibid.*
doctrina de Deo. H. 82
philoſophia moralis. H. 83
Stylus, ex eo de propenſione ſcribentis judicatur. M. 127. *
ambitioſi & cholerici. M. 128.
ſanguinei & voluptuoſi. M. 129.
melancholici. *ibid.*
ad elegantiam quale requiratur temperamentum? M. 131
Stanleus perperam leges divinas rituales a Sabbæorum ritibus repetit. H. 30
Subdiviſiones, quid de iis ſentiendum? L. 48
Subjectum quid? L. 51
Subſtantiæ, eas ipſas non cognoſcimus. L. 32
Sillogiſmus quid? L. 73. 75
eſt inſtar regulæ de tribus. L. 74. 79.
quatuor ideæ eum vitioſum reddunt. L. 76
conſtat tribus terminis. L. 77.
ejus figuræ. L. 80. uſque 83.
compoſiti quinam? L. 87
& in forma & materia ſe recte habere debet. L. 99
Sinenſium philoſophia. H. 34
redolet Spinoziſmum. *ibid.*
Synthetica Methodus. *ibid.*
Methodus.

T

Talmud Judæorum fabulas continet. M. 312
Temperantia quid? M. 227
ejus vitium oppoſitum. M. 230.
Temperamentum quid? M. 51
Cholericum quid? M. 52
Melancholicum quid? M. 53
Sanguineum quid? M. 54
Phlegmaticum quid? M. 55
nemo uno eoque ſolo præditus. M. 62
unum prædominatur. *ibid.*
ea mutantur pro diverſitate ætatis. M. 64
eorum effectus. M. 65
Teſtimonium divinum ſummum gradum fidei attingit. L. 141.
Thales Mileſis ſectæ Jonicæ conditor. H. 46
Theodorus novam ſectam conſti-

ſtituit. H. 57
qua philoſophia nihil deteſtabilius. H. 58
ejus principia. ibid.
atheiſmum liberrime profeſſi Theodoriani. H. 59
Theorema quid? L. 60. 175
probatione indiget. L. 61. 176.
Thomaſius (Chriſt.) Jus Nat. excoluit. H. 118
Timere Deum quid? M. 202
Torcellus barometra invenit. H. 106.
Traditionariæ Philoſophia. vid. *Philoſophia*.
Tranquillitas animi quid? M. 207. 208.
ejus cauſſæ & effectus. M. 209. uſque 216.
Triſtitia quid? M. 28
Tſchiruhauſius ſpeculorum cauſticorum inventor. H. 107.

V

Valerius Magnus barometra cognita habuit. H. 106. *
Valla (Laur.) impugnat Ariſtotelem. H. 113
Velthuyſius (Lamb.) Juris nat. ſcriptor. H. 118
Veracitas quid? M. 237
Verecundia quid? ibid.
Veritas quid? L. 93
eſt vel Metaphyſica vel moralis vel Logica. L. 94. 95
vel certa vel probabilis. L. 107. 108. 113.
eſt vel in idea ſimplici vel in judicio vel in ratiocinatione. L. 96. 97
reperitur vel meditando vel legendo. L. 1. *
quomodo inveſtigetur? L. 160.
inventa quomodo proponatur? ibid.
Virtus homini natura non ineſt. M. 71
quid? M. 217
ſemper cum ſtudio inquirendi Deum conjuncta. M. 218.
conſiſtit in habitu. M. 219
numquam ſponte contra voluntatem divinam agit. ib.
omnes inter ſe connectuntur. M. 220.
una tantum eſt. ibid.
conſiſtit in emendata mente. M. 221.
quomodo differat a juſte agere? ibid.
ejus norma eſt voluntas divina. M. 222
obſervat mediocritatem. M. 223.
verſatur circa varia objecta, & varia inde ſortitur nomina. M. 226
eſt Dei donum. M. 278 *
abſolute bona eſt. M. 157
an ſit ſummum bonum? M. 173.
Vita bonum præſtantiſſimum. M. 153.
vegetativa durat, quamdiu ſanguis circulatur. M. 46
ſenſitiva quid? & ejus ratio. M. 47. 48.
Vitia quid? M. 72
tria ſunt capitalia. M. 74
eorum cauſſa. M. 94
diverſimode miſcentur. M. 95.
ægre cognoſcuntur eorum characteres. ibid.
iis obruti infeliciſſimi. M. 98. & 105.
& quæ hujus rei cauſſa? M. 99. 100. & 101.
ex eis proficiſcuntur calamitates. M. 104

ſunt

Gaſſendus philoſophiam Epicuri reſtituit. H. 77
Genus quid? L. 34
Geumetriam primus docuit Pythagoras. H. 41
Ceſtus, affectuum ſigna. M. 108.
Gevvorum nomine qui veniant? H. 27
Gratia Dei quid? M. 201
Gravitas quid? M. 238
Græci accuratiori philoſophandi ratione uſi, quam barbari. H. 36
Græcorum philoſophorum claſſes. H. 37
Grotius (Hugo) jus naturæ excoluit. H. 118
de Gueri(c)ke (Otto) antliam pneumaticam invenit. H. 106.

H

HAdrianus Cardinalis Ariſtotelem e throno deturbare voluit. H. 113. & *
ab Hales (Alex.) philoſophus ſcholaſticus. H. 110.
Harvæus (Guil.) circulationem ſanguinis detexit. H. 106.
Hebræa gens ſapientiæ ſtudioſiſſima fuit. H. 14
Hebræorum ſapientia quæ fuerit? *ibid.*
an ab iis profecerint Pythagoras & Plato? H. 15
reverſi ab exſilio Babylonico græciſſare cœperunt. H. 16.
Hegeſias mortem voluntariam commendavit. H. 9
Hermes Triſmegiſtus an unquam extiterit? H. 19
Hermeneutica probabilitas quid? L. 134
Highfliers in Anglia. H. 120
Hiſtorica probabilitas quid? L. 135.
Hobbeſius (Tom.) I. nat. ſcriptor. H. 118
fautor Macchiavelliſmi. H. 120.
Hoffmam (Dan.) Ariſtotelis ſectæ ſe acriter oppoſuit. H. 123
Homo & mente gaudet & corpore. M. 10. 11
quinam boni, quinam mali? M. 159
Hoockius uſum microſcopiorum commonſtravit. H. 106.
Hotomanus (Franc.) fautor Monarchomachiſmi. H. 120
Huygenius Satellites Saturni detexit. H. 105
Humanitas. M. 137
Hypotheſis quid? L. 131

I

IDeæ quid? L. 21
ſunt vel claræ vel obſcuræ? L. 25.
quid claræ, & obſcuræ, *ib.*
quid diſtinctæ, quid confuſæ? L. 26
quid adæquatæ & inadæquatæ? L. 27
quis illas primus docuerit? *ibid.* *
ſunt vel ſimplices, vel compoſitæ. L. 28
ſimplices diſtinctæ non ſunt. *ibid.*
ſunt porro vel ſubſtantiarum, vel modorum, vel relationum. L. 30
de idea relativa nihil abſolute negandum, nihil affirmandum. L. 32
ſunt

ſunt etiam vel ſingulares, particulares, univerſales. L. 33
rerum materialium, & immaterialium ideas quomodo acquiramus? L. 22
idearum innatarum figmentum. M. 24
Imaginatio quid? L. 12
media eam emendandi. M. 285. 286. 287.
diverſimode nominatur. *ib.* 13.
diverſa apud omnes. M. 17
ejus morbi. M. 27
Impietas quid? M. 228
Impudentia quid? M. 237
Inceſſus manifeſtat temperamenta. M. 121
quinam prodat ambitionem ridiculam? M. 122
Thraſonicam. *ibid.*
militarem. *ibid.*
phariſaicam. *ibid.*
Voluptatem Veneream. M. 123.
amicam. *ibid.*
Bachicam. *ibid.*
Avaritiam. M. 224.
Incitamenta ad veram felicitatem. M. 266
Indifferentia quænam ſint? M. 158.
Indorum philoſophi. H. 31
philoſophia. H. 32
α'σκήσεις. H. 33
Ingenium quid? M. 22
ejus compoſitiones non ſemper exſiſtunt. L. 14
Inhumanitas quid? M. 237
Inſtrumentalis philoſophia. vid. *Philoſophia.*
Intellectus quid? H. 15
occupatur circa veritatem. L. 7.
ejus cognitio, quomodo inſtituenda? M. 257
ejus operationes. L. 10. & 11.
apud omnes idem. M. 17
oritur ex ſenſu. L. 17
non ſemper invenit veritatem. L. 12
Interpretatio quid? L. 188
ejus finis. L. 189
ejus regulæ. 190. uſque 207
Invidia quid? M. 41
excruciat avaros. M. 60
Jobi amici Sabæorum ſectæ fuerunt addicti. H. 30
Jognſon (Zach.) tubos opticos ſcivit. H. 106 *
Jonicæ Philoſophiæ origo. H. 46.
Jonici Philoſophi quinam? H. 49.
parum excoluerunt philoſophiam practicam. H. 48
eo magis autem phyſicam. H. 49.
dæmonibus omnia repleverunt. H. 50
mentis immortalitatem agnoverunt. *ibid.*
invenerunt quædam geometrica problemata. *ibid.*
eorum de aſtronomia, & meteoris ſententia. *ibid.*
Ira agitat ambitioſos. M. 58
Irati ſigna. M. 114
Irriſio quid? M. 41
Italici philoſophi originem debent pythagoræ. H. 39
Judæorum hodiernorum ſtudia. H. 18
Judicium quid? L. 49. M. 22
naſcitur ex idearum comparatione. L. 49
Judicare quid? L. 10. 11
Juſtitia pro virtute ſumpta quid. M. 227
ejus vitium oppoſitum. M. 229.

P Kir.

K

KIrcheri de Patriarchis ſententia. H. 14

L

LÆtitia quid? M. 38
ejus ſignum. M. 111
Laſcivia quid? M. 40. *
Leibnitius primus explicavit idæas adæquatas. L. 27. 7
Lenitas quid? M. 238
Levitas quid? *ibid.*
Leuvvenhockius (Ant.) uſum microſcopiorum detexit. H. 106
Libri, an legendi? & quid circa eorum lectionem obſervandum. L. 181. 182. 183.
Lippersheimius (Joh.) tubos opticos ſcivit. H. 106. *
Lipſius (Juſt.) illuſtravit Stoicam philoſophiam. H. 80.
Logica quid? L. 1
eſt vel naturalis vel artificialis. L. 2
agit de veritate certa vel probabili. L. 3
ejus utilitas. L. 4
Lombardus (Petr.) Scholaſticus. H. 100
Lullus (Raim.) novi philoſoph. ſyſtematis inventor. H. 105.
Lutherus ſordibus Scholaſticorum Eccleſiam purgare voluit. H. 102
Luxuria quid? M. 40. *

M

MAchiavelliſmi origo. H. 119.
ejus aſſeclæ. H. 120
Magi Perſarum philoſophiæ ac ſacris præerant. H. 25
De Deo male ſentiebant. *ib.* 26.
eorum principia. *ibid.*
eorum reliquiæ in Perſia; H. 27.
Arabum Magi. H. 28
Magnificentia quid? M. 231
Malum quod avertit majus malum fit bonum. M. 152
ex duobus minimum eligendum. *ibid.*
Manichæiſmus unde? H. 26
Marius (Sim.) circumjoviales ſcivit. H. 106. *
Meditatio quid? L. 116
Megarica ſchola, cujus auctor Euclides. H. 62
hujus ſucceſſores. *ibid.*
operam præcipue dabant Logicæ. *ibid.* 63.
inde & varie dicti. *ibid.*
Diogenis de hac ſchola judicium. *ibid.*
a ſepticiſmo & atheiſmo non fuit immunis. H. 63
principia. *ib.* *
Melancholicum Temperamentum. vid. *Temperamentum.*
Melancholicorum character. M. 60.
ſigna phyſiognomonica. M. 120.
Melancholico-cholerici quinam? M. 63
ſanguinei. *ibid.*
Melanchthon (Phil.) ſcholaſticam philoſophiam conſervavit. L. 102
Memoria quid? M. 22.
Mendacium quid? M. 237

Mens

Mens hominis eſſentialis pars M. 12.
eſt immaterialis, & ſic ſpiritus. *ibid.*
eſt indeſtructibilis & immortalis. M. 13
ſuarum perceptionum ſibi conſcia. *ibid.*
ejus præſtantia. M. 14
de ejus felicitate maxime cogitandum. M. 14
ejus facultates. M. 15. & 16
inter ſe non contendunt. M. 283.
eam cognoſcimus vel comparate vel abſolute. M. 252.
Methodus *ſynthetica* quid? L. 162.
quid ad eam requiratur? *ib.* 163. 164.
evitanda præjudicia. L. 165
utilis ad eam dubitatio. *ib.*
incipit ab experientia. L. 168.
regulæ obſervandæ. *ibidem.* 169. 170. uſque 180.
Analytica quid, & quomodo inſtituenda? *ibid.* 229. 230.
docendi dogmatica, parænetica, characteriſtica. M. 4
Excerpendi. L. 185. 187
Mythologica quid? M. 5
Meticuloſus quis? M. 112
Metius (Joh.) tubos opticos ſcivit. H. 106. *
Metus quid? M. 38
Milton (Jo.) fautor Monarchomachiſmi. H. 120
Μισανθρωπία quid? M. 238
Miſcelliones philoſophi Eclectici a ſectariis dicebantur. H. 91. *
Miſericordia Dei quid? M. 201.
Modi qui & quotuplices? L. 31
ſyllogiſmorum abſurdi nihil continent. L. 84
Moderatio quid? M. 238
ejus vitium oppoſitum. *ibid.*
Modeſtia quid? M. 233
ejus vitium oppoſitum. *ibidem.*
Monarchomachiſmi origo. H. 119.
ejus aſſeclæ & propugnatores. H. 120
Moralia cadunt ſub demonſtrationem. M. 3
Moralis Philoſophia. vid. *Philoſophia.*
Mores quid? M. 69
animi ſequuntur temperamentum corporis. H. 56. 57.
boni virtutem, mali vitia conſtituunt. M. 70
Moriens homo pravus quid ſentiat? M. 106. *
Mors quid operetur in iis, qui vitiis obnoxii? M. 106
quatenus malum? M. 153
voluntaria nunquam bona. *ibid.* *
in ſe non eſt indifferens. M. 154.
Morbos corporis facilius ſentimus, quam animi. M. 264.
illos amoliri ſtudemus, non æque hos. *ibid.* 265
Moſchus Phœnicum philoſophus. H. 34
male confunditur cum Moſe. H. 35 *
Muſicam primus docuit Pythagoras. H. 41
Myſtico Chemici in plures familias abierunt. H. 116
eorum principia. *ibid.* 117

N

NAtionum integrarum diverſa temperamenta. M. 66.
Naturalis Logica. vid. *Logica*.
Nizolius (Marius) impugnat Ariſtotelem. H. 113
Nominalis definitio. vid. *Definitio*.

O

OCcam (Guil.) ſcholaſticus. H. 100
Odium quid? M. 37
Odii ſignum. M. 110
Opinio quid? L. 151
Oppoſitio quid? L. 69
eſt vel contraria, vel ſubcontraria vel contradictoria. L. 70
harum regulæ. L. 71
Oracula gentilium nomen divinæ revelationis non merentur. M. 310
ſed fraudes produnt. *ibid.*
Oroſius quo conſilio Ormeſtam ſcripſerit? L. 107. *
Orpheus, Thracum Philoſophus. H. 35

P

PAracelſus (Theophraſtus) Chemiam detexit. H. 106
Paralogiſmus quid? L. 100
Patricius (Franc.) impugnat Ariſtotelem. H. 113
Patere Deo quid? M. 202
Patientia quid? M. 234
vitium oppoſitum. *ibid.*
Patres qui Platonem ſecuti? H. 71.
Perſarum Zoroaſter quis? H. 24.
eorum Magi. vid. *Magi*.
Phariſæi ſimillimi fuerunt ſectæ Stoicorum græcanicæ. H. 16. *
Philolaus primus motum telluris inculcaſſe dicitur. H. 43. *
Philoſophia quid? H. 1
non eſt vulgaris, ſed ſolida cognitio. *ibid.*
non ſuppeditat præcepta de ſempiterna felicitate. H. 6
Sceptica quid? H. 4
ejus origo. H. 97
Traditionaria quid? *ibid.*
Sectaria quid? *ibid.*
Dogmatica nomen Philoſophiæ meretur. H. 3
male dividitur in veram & falſam, ſcepticam & dogmaticam. H. 5
Eclectica. H. 91
auctor ejus eſt Potamon. H. 93.
qui hanc methodum ſequuti? H. 94. 95. 96.
Inſtrumentalis quid? H. 7
Theoretica quid? *ibid.*
Theoreticæ partes. H. 8
Practica quid? & quid comprehendat? H. 9
hæc verſatur circa cognitionem boni. M. 1
flectit voluntatem ad bonum adpetendum. M. 4
eſt porro vel barbarica, vel Græcanica. H. 11. & 12
Philoſophi Eclectici. H. 91
Miſcelliones a ſectariis dicti. H. 91 *
antiquiſſimi eorum. H. 92
Sceptici eorumque varia nomina. H. 97. & *
Italici originem debent Pythagoræ. H. 39
noviores de ſcientiis practicis magis cogitaverunt. H. 118.

Phleg-

Phlegmaticum Temperamentum. vid. *Temperamentum*.
Phlegmaticorum character. M. 61.
ſigna phyſiognomonica. M. 120.
Phænomena phyſica non explicanda ex hypotheſi metaphyſica. L. 147
Phyſiognomonica ſigna ex lineamentis deſumta an certa. M. 125
Pietas quid? M. 227
ejus vitia oppoſita. M. 228
de Pineda (Joh.) ejus de Patriarchis opinio. H. 14. *
Plato, ejus vita. H. 64
quid limini ſcholæ inſcripſerit? *ibid.*
principia. H. 65. 66
finxit Dæmones Deoſque juniores præter Deum. *ibid.* 67.
animam partem cæleſtem credidit. *ibid.*
modus, quo ea purgetur. *ibidem*.
quid de beatitudine ſtatuerit? H. 68
commodavit virtutem. *ibid.*
quomodo virtutes diviſerit? *ibidem*.
ejus ſucceſſores & horum inter ſe diſſenſus. H. 69. 70. 71.
Platonici recentiores. H. 71
Poetæ antiquiſſimi Græcorum Philoſophi. H. 38
horum philoſophiæ interpretatio obſcura. *ibid.*
qui eam ſuſceperint? *ibid.*
Pœnitentia quid? M. 38
a S. Porta (Durandus) Scholaſticus. H. 100
Porta (Jo. Bapt.) tubos opticos ſcivit. H. 106. *
Poſſidonius philoſophus in ſchola Zenonis. H. 79
Poſſibilitas quid? L. 149
non confundenda cum hypotheſi. L. 148
Poſtulatum quid? L. 58
non indiget probatione. L. 59.
Potamon auctor philoſophiæ Eclecticæ. M. 93
Præcepta philoſophica non ſufficiunt ad æternam felicitatem. M. 299. 300. & 301.
Prædicabilia quænam? L. 34
Prædicatum quid? L. 51
Præſumptio quid? L. 151. & *
Preces quid operentur? M. 278.
Probabilitas quid? L. 130
ejus principium. *ibid.*
quotuplex? L. 132
Hermeneutica quid, & ejus fundamentum? L. 133
Hiſtorica quid, & ejus fundamentum ac regulæ. L. 134. uſque 140.
Moralis vel Politica quid? L. 142.
Phyſica quid, & ejus regulæ. L. 143. uſque 146.
Problema quid? L. 60. 175
probandum eſt. L. 61. 176
Proculus ſpecula cauſtica invenit. H. 106 *
Propoſitio quid? L. 49
conſtat ſubjecto & prædicato. L. 50
eſt vel affirmativa vel negativa. L. 52
vel univerſalis, particularis & ſingularis. *ibid.* 53
quando debeat eſſe univerſalis, quando particularis? L. 57.
Modales quænam ſint? L. 54.
neceſſariæ fundamentum ſunt

demonſtrationis directæ. *ibidem.*
impoſſibiles fundamentum indirectæ demonſtrationis. *ib.*
Exponibiles quænam & cur ita vocentur? L. 55. 56
omni propoſitioni ineſt theſis, & hypotheſis. L. 57
quotuplici modo una ex altera fluat. L. 65
Proprium quid? L. 34
Propenſiones quomodo vincantur. M. 288. uſque 291
non vincimus, quando in eremum ſecedimus. M. 292
earum vanitas ac miſeria in memoriam revocanda. M. 293.
pugna cum eis ſæpe repetenda. M. 294
Prudentia falſo habetur pro virtute. M. 218
Pudor, ejus ſigna. M. 216
ſubruſticus. M. 237
Puffendorfius (Sam.) Jus naturæ excoluit. H. 118
Pugna rationis & adpetitus ſenſitivi. M. 283
cum cupiditatibus? *ibidem.* 284.
cum imaginatione. *ibidem.* 285.
cum adfectibus naſcentibus & jam vires adquirentibus. *ibid.* 286. 287.
cum vitiis & propenſionibus. *ibid.* 288.
Purgatorium Platonicum. H. 67. *
Pyrrho, auctor Philoſophiæ Scepticæ. H. 97
ejus ſectatores. H. 98
Pythagoras:
ſcriptores de ejus vita, ac dogmatibus. H. 40
primus docuit Geometriam, Muſicam & Arithmeticam. H. 41.
quomodo philoſophiam definiverit? H. 42
ejus de mundo opinio. H. 43.
hominis eſſentiam in ſola mente poſitam ſtatuit. H. 44.
mentem eſſe particulam eſſentiæ divinæ. *ibid.*
a Fanaticiſmo non alienus fuit. H. 45
non expilavit Judæorum ſcrinia. H. 15
ejus diſcipulorum claſſes. H. 41. *
Pythagorei mundum mediam terram continere aſſerebant. H. 43. *
eorum ſyſtema mundi. *ibid.*

R

Rajus (Joh.) anatomiam plantarum invenit. H. 106.
Ramus (Petr.) dialecticam tantum excoluit. H. 105. & *
Ariſtotelem impugnat. H. 113.
Ratio recta quid? H. 2. L. 119.
bene ratiocinatur, *ibid.*
ejus cognitio vel apodictica vel probabilis. *ibid.*
Relationum innumeræ ſunt ſpecies. L. 31
Reminiſcentia quid? M. 22
Republicanis in Anglia. H. 120.
Revelatio quid? M. 303
ejus neceſſitas. M. 304
Deus voluit, ut omnibus innoteſcat. *ibid.* 305
debet eſſe divina. 302. 308
ea non eſt divina, quæ id in-

inculcat, quod jam rationis eſt. M. 306
oſtendit ſufficientia media Dei juſtitiæ ſatisfaciendi. M. 307.
debet eſſe antiquiſſima. M. 309.
& non immutata. *ibid.*
una vera eſt. M. 304
Rigor nimis quid? M. 238
Ruſticus quid? M. 237

S

SAbbæorum philoſophia quæ? H. 29
Sanchuniathon Phœnicum philoſophus. H. 35
ſcripſit φυσικά. *ibid.* *
Sanguis ex quibus partibus conſtet? M. 19
ejus effectus. M. 51
Sanguineum Temperamentum. vid. *Temperamentum.*
Sanguineorum character. M. 95.
eorum ſigna phyſiognomonica. M. 120
Sanguineo-cholerici quinam? M. 163.
Sanitas quatenus bonum quoddam? M. 155
Sarpius (Paul.) circulationem ſanguinis perſpectam habuit. H. 106. *
Scenica urbanitas. vid. *Urbanitas.*
Sceptica Philoſophia. vid. *Philoſophia.*
Scheinerus (Chriſt.) maculas ſolares obſervavit. H. 106
Schelius (Ratbodus) Monarchomachiſmi fautor. H. 120.
Scholaſtici vapulant ob inutiles ſpeculationes. H. 6
hujus ſectæ anteſignani. H. 100.
inquinarunt Philoſophiam & Theologiam. H. 10
quidam horum errorum inſignes effectus. *ibid.*
Scholion quid? L. 63
Scientia quatenus bonum? M. 156.
quæ ſit ad eam prima via? M. 250.
Scotus (Jo. Duns) Scholaſticus. H. 100
Scribentium officia. L. 247. uſque 255.
Scriptionum præcipua genera. M. 246.
Scriptura ſacra quid? M. 313.
quid contineat? M. 314
antiquiſſima eſt. M. 316
& non immutata. *ibid.*
Scrupulus quid? L. 154
Sectaria Philoſophia. vid. *Philoſophia.*
Sectarii quinam? H. 4
Seldenus (Jo.) Jus nat. excoluit. H. 118
Sennertus (Dan.) Chemiam invenit. H. 106
Senſio, ab ea incidit omnis cognitio. L. 23
ponit organa ſenſoria & quid requirat? L. 115. 116. 117. 118.
Senſus rite limitati non fallunt. L. 24. & 114
quid? M. 25
quot? M. 26
Septalius (Lud.) Microſcopia ſcivit. H. 106. *
Sermo quid? M. 126
in eo ſpectatur forma ſeu ſtylus. M. 127
& Materia. M. 132. 133. 134.
Simulatio, ejus effectus. M. 135.

Sophiſtæ quinam? L. 101
Sophiſmata dicuntur etiam fallaciæ. *ibid.*
Socrates, ejus vita. H. 51
bellum indixit ſophiſtis. H. 52.
purgavit philoſophiam a ſuperſtitioſis Deorum cultibus. *ibid.*
eamque traduxit ad vitam communem. *ibid.*
de Deo & mentis immortalitate præclare ſenſit. H. 53
excoluit philoſophiam moralem. H. 54
ipſe nihil ſcripſit. H. 55
ejus diſcipuli. H. 56
Sorites quid? L. 85
Species quid? L. 34
Spes quid? M. 38
Spiritus ſubſtantia cogitans. L. 31.
Spinoza (Bened.) an Cartheſii diſcipulus? H. 115
ejus atheiſmus. *ibid.*
Status noſter miſerrimus. M. 260.
quomodo cognoſcendus? M. 267. uſque 273.
Stoici logicam ad ſuperſtitionem uſque coluerunt. H. 80.
quem ordinem in phyſicis ſervaverint. H. 81
eorum principia. *ibid.*
doctrina de Deo. H. 82
philoſophia moralis. H. 83
Stylus, ex eo de propenſione ſcribentis judicatur. M. 127.
ambitioſi & cholerici. M. 128.
ſanguinei & voluptuoſi. M. 129.
melancholici. *ibid.*
ad elegantiam quale requiratur temperamentum? M. 131
Stanleus perperam leges divinas rituales a Sabbæorum ritibus repetit. H. 30
Subdiviſiones, quid de iis ſentiendum? L. 48
Subjectum quid? L. 51
Subſtantiæ, eas ipſas non cognoſcimus. L. 32
Sillogiſmus quid? L. 73. 75
eſt inſtar regulæ de tribus. L. 74. 79.
quatuor ideæ eum vitioſum reddunt. L. 76
conſtat tribus terminis. L. 77.
ejus figuræ. L. 80. uſque 83.
compoſiti quinam? L. 87
& in forma & materia ſe recte habere debet. L. 99
Sinenſium philoſophia. H. 34
redolet Spinoziſmum. *ibid.*
Synthetica Methodus. *ibid.* *Methodus*.

T

Talmud Judæorum fabulas continet. M. 312
Temperantia quid? M. 227
ejus vitium oppoſitum. M. 230.
Temperamentum quid? M. 51
Cholericum quid? M. 52
Melancholicum quid? M. 53
Sanguineum quid? M. 54
Phlegmaticum quid? M. 55
nemo uno eoque ſolo præditus. M. 62
unum prædominatur. *ibid.*
ea mutantur pro diverſitate ætatis. M. 64
eorum effectus. M. 65
Teſtimonium divinum ſummum gradum fidei attingit. L. 141.
Thales Mileſis ſectæ Jonicæ conditor. H. 46
Theodorus novam ſectam con-

ſtituit. H. 57
qua philoſophia nihil deteſtabilius. H. 58
ejus principia. *ibid.*
atheiſmum liberrime profeſſi Theodoriani. H. 59
Theorema quid? L. 60. 175
probatione indiget. L. 61. 176.
Thomaſius (Chriſt.) Jus Nat. excoluit. H. 118
Timere Deum quid? M. 202
Torcellus barometra invenit. H. 106.
Traditionaria Philoſophia. vid. *Philoſophia*.
Tranquillitas animi quid? M. 207. 208.
ejus cauſſæ & effectus. M. 209. uſque 216.
Triſtitia quid? M. 28
Tſchirubauſius ſpeculorum cauſticorum inventor. H. 107.

V

Valerius Magnus barometra cognita habuit. H. 106. *
Valla (Laur.) impugnat Ariſtotelem. H. 113
Velthuyſius (Lamb.) Juris nat. ſcriptor. H. 118
Veracitas quid? M. 237
Verecundia quid? *ibid.*
Veritas quid? L. 93
eſt vel Metaphyſica vel moralis vel Logica. L. 94. 95
vel certa vel probabilis. L. 107. 108. 113.
eſt vel in idea ſimplici vel in judicio vel in ratiocinatione. L. 96. 97
reperitur vel meditando vel legendo. L. 1. *
quomodo inveſtigetur? L. 160.
inventa quomodo proponatur? *ibid.*
Virtus homini natura non ineſt. M. 71
quid? M. 217
ſemper cum ſtudio inquirendi Deum conjuncta. M. 218.
conſiſtit in habitu. M. 219
numquam ſponte contra voluntatem divinam agit. *ib.*
omnes inter ſe connectuntur. M. 220.
una tantum eſt. *ibid.*
conſiſtit in emendata mente. M. 221.
quomodo differat a juſte agere? *ibid.*
ejus norma eſt voluntas divina. M. 222
obſervat mediocritatem. M. 223.
verſatur circa varia objecta, & varia inde ſortitur nomina. M. 226
eſt Dei donum. M. 278 *
abſolute bona eſt. M. 157
an ſit ſummum bonum? M. 173.
Vita bonum præſtantiſſimum. M. 153.
vegetativa durat, quamdiu ſanguis circulatur. M. 46
ſenſitiva quid? & ejus ratio. M. 47. 48.
Vitia quid? M. 72
tria ſunt capitalia. M. 74
eorum cauſſa. M. 94
diverſimode miſcentur. M. 95.
ægre cognoſcuntur eorum characteres. *ibid.*
iis obruti infeliciſſimi. M. 98. & 105.
& quæ hujus rei cauſſa? M. 99. 100. & 101.
ex eis proficiſcuntur calamitates. M. 104

ſunt

ſunt cauſſa malorum. M. 262. vide & *Propenſiones*.
Per ſe ipſa puniuntur. M. 262.
Univerſalia quænam? L. 34
Voluntas revera datur. M. 28.
eſt libera. M. 29
ejus actus. M. 30
ejus cognitio quomodo inſtituenda. M. 255. 256.
magis adfectibus quam rationi ſervit, M. 284
Voluptas unde oriatur. M. 40.
quid? M. 81
quotuplex? *ibid.*
Voluptuoſorum character. M. 82. uſque 86.
eorum ſigna. M. 113
Urbanitas quid? M. 237

X

Xenophanes ſectæ Eleaticæ auctor. H. 84

Z

Zelotypia unde? M. 42
ejus characteres. M. 17
Zeno auctor ſectæ Stoicæ. H. 78.
ejus ſucceſſores. *ibid.*
Zoſimus Chemiæ peritus fuit. H. 106. *
Zoroaſter Chaldæorum philoſophus. H. 21
ejus oracula, quæ adhuc extant, genuina non ſunt. *ib.*
ab eo differt Perſarum Zoroaſter. H. 24

F I N I S.

2511593 D

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

B.N.C. - FIRENZE
B.7.4.23

Digitized by Google